

Einar Arnórsson - Íslenzkur skiftaréttur (Handrit.)

(1924)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundaréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Ýmsir misalvarlegir blekgallar víðs vegar um prenteintakið.

Á eintakinu má finna ýmislegt handskrifað.

12.000.-
baltýzlandi

470 347.04

Ein

EINAR ARNÓRSSON:

ÍSLENZKUR SKIFTARÉTTUR.

(Handrit.)

Reykjavík 1924.

431743

I. P Á T T U R.
I N N G A N G U R.

1. gr.

Efni skiftaréttar, efnisskipun o.fl.

1.1. Í skiftarétti er fyrst og fremst lýst meðferð búa, er deila skól meðal sameigenda. Þar til teljast ráðstafanir til þess að vernda eignir bús, rannsókn á því, hverjar eignir þess sé og skuldir, hvornig eignum þess skuli verja og hvornig skifta skuli. "Skifti" á búum hefir frá fornu fari tekið yfir þessar athafnir, sbr. t.d. N.L. 5-2-S, 13, 14 o.fl. Aftur á móti var orðið "skifti" eigi haft um meðferð bús í bágu skuldheimtumanna þess eingöngu eða aðallega, t.d. ef erfingjar tóku eigi að sér skuldir bús, sbr. t.d. N.L. 5-13-39 o.s.frv. Nú á dögum er sama orðið ("skifti") haft bæði í almennu máli og í lagamáli um búsmeðferð, hvort sem tilætlunin er að skifta því meðal sameigenda (erfingja, hjóna o.s.frv.) eða meðferðin er fyrst og fremst vegna lánardrottna búsins, sjá fyrirsögn III.kap. og 30.gr. skl. og lög um ýmisleg atriði, er snerta gjaldbrotaskifti nr.7 13.apr.1894. Og þessari málvenju verður hér fylgt, og því lýst meðferð búa, eins og á ofan segir, hvort sem tilætlunin með henni er aðallega að skifta búi með sameigendum eða að láta skuldheimtumenn þess hafa það, er hverjum þeirra ber.

2. Í skiftarétti er einungis lýst meðferð "búa". Bú merkir hér eignir og skuldir aðilja (einstaklings, félags, stofnunar) í heild sinni, nema þær, sem lögum samkvæmt eða eðli sínu kunna að vera frá skildar. Einstakir hlutir eða eignir, sem eru í sameign manna, verða eigi faldir skiftarétti til meðferðar. Þar á móti verða skifti á "búi" félags með ótakmarkaðri ábyrgð lögð undir skiftarétt og því fremur bú annara félaga, t.d. hlutafélags, sbr. 1. nr.77 27.júní 1921 39.gr. og 44.gr., og samvinnufélags, sbr. 1. nr.36 s.d. 33. og 35.gr. Hinsvegar eru sáðvitað eigi alls-kostar glögg takmörk fyrir því, hversu mikið megi frá skilja af eignum og skuldum aðilja, sem fengnar eru skiftarétti til meðferðar til þess hætt verði að kalla þær "bú" hans. Séreign hjóna eftir 1. nr.3 12.jan.1900 verður eigi dregin undir skifti á félagsbúi þeirra, en þó með félga skiftarétti meðferð þess, því að til þess teljast allar eignir þeirra sem eigi eru séreign. Sama verður eftir 1. nr.30 30.júní 1923. Því að "bú" hjóna tekur yfir hjúskapareign þeirra beggja sbr. t.d. 81.gr., en séreign þeirra verður það eitt, sem svo er sérstaklega ákveðið um, sbr. 33. og 39.gr.

3. Skiftaréttur er einn hluti réttarfarsfræðinnar. Þörg mál, sem annars mundu sæta úrlausn venjulegra dómstóla í héraði, eru úrskurðuð af skiftarétti, t.d. krafa, sem lýst er í bú, og athafnir skiftaréttar eru að vorum lögum yfirleitt dómsethafnir.

Það er þó alls eigi ávalt svo glögg, hvað taka skuli í skiftarétti og hverju lýsa skuli annarstaðar, t.d. í kröfu- og hlutarétti (efnisreglur). Af þesskonar atriðum er vani að taka til meðferðar í skiftarétti það, sem eigi er í heild lýst annarstaðar, eða nauðsynlegt er að taka til skilnings og skýringar á reglum skiftaréttarins. En skiljanlega verður slíkt einatt álitamál. Einnig verður ástæða til að lýsa reglum um nauðasamninga án skifta af því að skiftaréttur skal þar starfa að.

II. Samkvæmt íslenskum lögum má meðferð búa verða með tvennum hætti: Opinber skifti (þ.e. skiftaréttur eða aðrir löggiltir menn stýra skiftum) eða einkaskifti (þ.e. aðilar sjálfir fara með búið). Það er undantekningarlaus regla, að bú, er skifta skal aðallega í þagu lanaröðtna þess, sattu opinberri meðferð. Þar á móti megi, ef lögmalt skilyrði eru fyrir hendi, yms bú sæta einkaskiftum, þegar skiftin fara fram vegna sameigenda þeirra eingöngu eða aðallega. Reglurnar um meðferðina eru að miklu frábregðar, og það mætti í fljótu bragði virðast svo, að eigi skyldi lýsa einkaskiftum í skiftarétti. Þau væri skifti á sameign einungis, og ættu því heima í fjármálarétti. En svo lítur löggjafinn eigi á þetta. Hann hefir sett reglur um einkaskifti á búum í skiftalögum, sjá 7.kap. skl., enda er það skiftaréttar að úrskurða, hvort bú verði afhent til einkaskifta og svo á hann einatt að gæta þess, að einkaskifti fari löglega fram. Því verður einkaskiftum líka lýst í skiftaréttinum.

Hagfeldast mun vera að skipa efni þannig:

I.Þáttur: Greinargerð um það, hvert sé efni skiftaréttar, hverir með skifti fara, hæfileiki þeirra og vald o.fl.

II.Þáttur: Hér skal lýsa meðferð búa, hvernar tegundar sem er. Og verður að greina hér með ýmsum hætti:

I.Flokkur: Hér koma dánarbú öll. Þessum flokki má skifta í 2 greinar:

I.Kafla: Aðdragandi skiftameðferðar, reglur um það, hvenær bú skuli skifta opinberum skiftum eða einkaskiftum, og

II.Kafla: Lýsing á meðferð búanna. Verður þar að greina þannig:

A. Opinber meðferð dánarbúa, og koma þar undir:

I. Skuldafrágöngu - dánarbú án meðferðar eftir gjaldprotaskiftalögum.

II. Skuldaviðgöngu - dánarbú.

III. Skifti, er annað hjóna er látið án meðferðar eftir gjaldprotaskiftalögum.

IV. Dánarbúsmeðferð skiftaforstjóra.

B. Erfingjaskifti (einkaskifti).

II.Flokkur: Hér koma gjaldprotaskifti. Þau greinast í tvent:

A. Gjaldprotaskifti á búi manns, er hefjast meðan hann er lífs, og

B. Gjaldprotaskifti á búi manns, er deyr áður en skifti hófust.

III.Flokkur: Skifti búa milli hjóna.

IV.Flokkur: Skifti annara félagsbúa og skifti eftir stofnanir.

A. Er skiftaréttur fer með skiftin.

B. Er skilanevnd (Skiftanevnd) stendur fyrir skiftum.

III.Þáttur: Hér skal lýsa nauðasamningum utan protabúsmeðferðar samkvæmt III. sbr. IV. kafla laga nr.19 4.júní 1924. Með því að þessir samningar verða fyrir atbeina skiftaréttar og skiftaréttur fer hér sem annars með dómvald, þá á lýsing

beirra heims í skiftaréttinum.

IV. Þáttur: Verður þar grein gerð fyrir því, hvers eðlis athæfnir skiftaréttar sé, hvaða málefni sæti úrlausn hans, hvaða þýðingu þar úrlausnir hafi og hvernig málsmeðferð fyrir skiftarétti sé.

III. Í fornöld voru nokkrar reglur um skifti í Grégás, og voru þau skifti vegna skuldheimtumanna (féránsdómur, skuldæðdómur), Grg. I.a 83, 112, I.b 148, II. 225. Ef erfingjar tóku að sér ábyrgð skulda, þá hafa þeir skift með sér sjálfir, enda eru eigi fyrirsmáli um þau skifti önnur en ákvæðin um skifti á sameign. Í Jónsbók segir um skifti eftir látinn mann í Kvg. 12 og 13, en heldur eru þær reglur ófullkomnar. Með kgsbr. 17. febr. 1769 voru ákvæði N.L. 5 - 2 um arfskifti lögleidd hér. Og enn má telja ýmsar reglur þeirra gildandi, eða að minsta grundvallarreglur byggðar á þeim. Um eiginleg gjaldprotaskifti í lífi skuldunauts vantaði fyrirsmáli í lögum, nema að því leyti sem N.L. 5 - 13 - 38 o.s.frv. um "uppböð" ("Opbud") kynni að hafa verið haft til eftirbreytni. Í skiftalögum nr. 3 12. apríl 1878 eru fyrst sett rækileg fyrirsmáli um allskonar skiftameðferð, bæði dánarbúa, gjaldprotabúa og annara búa. Um gjaldprotaskifti í lífi skuldunauts vantaði þó ýms nauðsynleg fyrirsmáli, og voru þau loks sett með l.nr. 7 13. apríl 1894. Enn fremur eru nú nýsettar reglur um skifti á búum, er hjón slíta fjárfélagi, skilja eða annað skiftir með erfingjum hins í l.nr. 20 20. júní 1923 6. og 7. kafla. Loks eru í lögum nr. 19 4/6 1924 sett rækileg fyrirsmáli um nauðasamninga (Tvängsakkord) bæði í sambandi við gjaldprotaskifti og án þess að til þeirra sé komið. Auk þessa eru nokkur, gömul og ný lagafyrirsmáli um skifti, er getið verður á sínum stöðum.

Annars má vísa til þess, sem sagt er annarstaðar um heimildir dómsskaparéttarins (Dómstólar og réttarfar bls. 41).

2. gr.

Skiftaráðendur.

I.1. Sýslumenn og bæjarfogetar eru skiftaráðendur (skiftaréttur) hver í sinni sýslu eða kaupstað, sbr. kgsúrsk. 26. ág. 1813 og tilsk. 27. nóv. 1816 1. gr., er ákvæðu að sýslumenn skyldu fara með skifti eftir embættismenn sem aðra. Sýslumenn og bæjarfogetar stýra því öllum opinberum skiftum, sem eigi eru sérstaklega undir aðra lögð, og heimild þeirra til þess og skylda felst í skipun þeirra (eða setningu) í embættið. Skiftaráðandi fer einn með bú, nema ef krafa er gerð í bú, sem er "um þau efni a. er ræðar um í siglingalögunum", að undanskildum kröfum um réttindi yfir skipi, og b. sjóvátryggingu. Þá á að vísa þrætu um kröfuna til sjóðóms, nema þrætan sé um skiftin sérstaklega, ef skiftaráðandi telur það nauðsynlegt þrætunnar vegna eða ef einhver aðilja krefst þess, 1. og 3. mgr. 1. gr. l.nr. 52 30. nóv. 1914. (Sjá nánar Afbrigðilega meðferð einkamála í héraði Rvík 1922 bls. 34-35).

2. Um almenna hæfileika skiftaráðanda má vísa til reglnanna um dómara. Vafasamt kann að vera, að hve miklu leyti reglurnar um hæfileika dómara til að fara með einstakt mál gildi óskorað um skiftaráðendur. Ef sýslumaður verður gjaldproti, skiftir búi sínu og konu sinnar eða búi með samefingjum sínum, þá verður hann sjálf-

sagt að víkja sæti. Sama virðist vera, ef hann er svo náinn gjald-brotamenni, að hann metti eigi dæma mál hans, eða erfingjum, enda bótt hann stæði ekki sjálfur til arftöku, eða öðru hjóna, sem er aðskilja eða baðum. Einnig er ljóst, að hann verður að víkja sæti ex officio eða eftir kröfu aðilja, ef úrskurðar þarf um kröfu í bú og hann gæti ekki farið með og dæmt alment mál milli sömu aðilja um þá kröfu. En þar með er ekki sagt, að hann þurfi að láta af meðferð búsins í heild sinni. Þess virðist ekki þörf.

3. Hver sýslumsður (bæjarfógeti) hefir lögsögu í ákveðnu takmarki (lögsagnerumdæmi, jurisdictio). Og er þá sthugandi, í hvaða lögsagnarumdæmi skifti skuli fara fram. Samkvæmt 95.gr. skl. haldast um þetta þær reglur, sem þá voru í gildi. Þær eru í tilsk. 31.júni 1793 1.gr., og segir þar, að skifti bæði dánarbúa og gjald-brotabúa skuli fram fara fyrir skiftarétti á þeim stað, þar sem sá, er skifta á eftir, hafði persónulegt varnarþing sitt þegar skifti byrja, sbr. N.L. 1 - 2 - 4. Ef dánarbú er, þá fer þetta eftir sið-asta persónulegu varnarþingi hins látna. Ef hjón skifta og eiga varnarþing sitt í hvoru lögsagnarumdæmi, þá virðist réttast að skifti fari fram á persónulegu varnarþingi mannsins. Ef skrásett félag er og enginn er fullábyrgur félagi, þá skal skifta á heimili firmans, sbr. 34.gr. 1.nr.42 13.nóv.1903, og ella á heimili félags eða stofnunar. Nú á það eða hún ekkert heimili, og verða þá skifti fram að fara á heimili formanns stjórnarinnar. Ef félag er með fullábyrgum félögum, þá verða skifti að fara fram á persónulegu varnarþingi hvors (hvers) þeirra. Það skiftir ekki máli, hvort sá, er skift er eftir, er islenskur ríkisborgari eða ekki, ef varn-erþingsskilýrðinu er fullnægt. Þetta gildir þó vitanlega því aðeins, að maður hafi verið undir lögsögu islenskra dómstóla, þegar skiftin áttu að byrja. Sendiherrar annars ríkis eru það t.d. eigi, og skifti eftir þá færu hér því eigi fram. Ef islenskur ríkisborgari á persónulegt varnarþing erlendis, þá verður alment skift búi hans þar, eins og gert er ráð fyrir í 95.gr. skl. En ef búi hans er eigi skift þar, þá er landshöfðingja (nú dómsmálaráðherra) veitt heimild til þess að ákveða, hvaða skiftaráðandi hér skuli skifta búinu. Þar sem konsúll hefir lögsögu yfir islenskum ríkisborgera erlendis (konsularjurisdiktion), getur konsúllinn staðið fyrir skiftunum. Ef skifta þarf eftir islenskum sendimenn erlendis, er njóta þar alment undanþégu undan lögsögu dómstólanna, þá þæri og að skifta hér eftir þá, og ætti þá að fara eftir áðurnefndu ákvæði 95. skl.

Hver skiftaráðandi úrskurðar um vald sitt, og verður þeim úrskurði aðeins breytt með afnýjun. Egi munu aðiljar hér geta sam-ið um að láta annan skiftarétt en þann, er að lögum skal fara með búið, skifta nema allir, sem skiftin varða, samþykki þá löglega. Þar á móti virðist mega leggja úrskurð um einstök atriði undir annan skiftarétt, en honum er þó tæplega skylt að úrskurða þau, nema eftir skipun ráðherra.

4. Nú má vera, að eignir manns sé víðar en í einu lögsagn-arumdæmi. Þá þer skiftaráðandi, þar sem skiftin eiga að fara fram, að hlutast til um að þær eignir verði innsiglaðar eða að skifta-ráðandi þar taki þær undir umsjón sína. Og ef skiftaráðandi þar veit að skifti fara fram eftir mann á öðrum stað, þá skal hann óþeðil gæta þess, að eignir búsins þar fari ekki forgörðum. En annars þer honum yfirleitt að fara með þær eignir samkvæmt óskum skiftaráðanda þess, sem með búið fer. Athafnir hans eru þó dóms-

athafnir og fer því um breytingar á þeim eins og um aðrar athafnir skiftaráðanda.

5. Skiftaráðendur, sem fulltrúa hafa, geta látið þá framkvæma uppskriftar- og virðingargjörðir á búum, sem skifta skal. En úrskurði geta fulltrúar eigi kveðið upp hér framur en ella, nema þeir sé sérstaklega löggiltir til þess. Sjálfa skiftagjörðina, skiftafundi og úrskurði verður skiftaráðandi því að annast sjálfur. Samkvæmt 16.gr. skl. getur skiftaráðandi einnig látið hreppstjóra, þar sem eignirnar eru, skrifa þær upp og láta virða þær. Er hreppstjóri hér umboðsmaður skiftaráðanda, en eigi hefir hann dómsveld.

6. Vottar 2 skulu jafnan vera við dómstathafnir skiftaráðanda og fulltrúa hans, svo og við uppskriftar- og virðingargjörðir þær, sem hreppstjóri fræmkvæmir samkvæmt 16.gr. skl. Skiftabók skal hafa löggilta, gegnumdregne, tölusetta og innsiglaða. Og eru skráðar í hana uppskriftar- og virðingargjörðir, sem fram fara fyrir skiftarétti, það er gerist á skiftafundum, reikningayfirlit bús og úrskurðir. Yfirlit yfir eignir búa og skuldir og frumvarp á skuldarðó eru þó eigi skráð í skiftabók, og skiftalögin ætlast ekki heldur til þess, sbr. 37.gr. skl. Hreppstjóri skal og hafa löggilta bók til að skrá í uppskriftar- og virðingargjörðir, 1.mgr. 16.gr. skl.

II. Aðrir en hinir almennu skiftaráðendur fara með skifti svo sem hér segir:

1. Skiftanefndarmenn með dómssvaldi má alls eigi skipa, 91.gr. skl. Svo er þar og bannað að veita skiftastjórum, sem tilnefndir eru í erfðaskrá, dómssvald. Þar á móti má enn skipa skiftaforstjóra án dómssvalds. Þetta verður bæði gjört samkvæmt ákvæðum í erfðaskrá og eftir beiðni aðila. Löggildingu veitir dómssmálaráðherra nú altaf. Ekki segir um tölu skiftaforstjóra. Getur það verið einn maður eða fleiri, venjulega þó alls ekki fleiri en tveir. Ef maður er tilnefndur í erfðaskrá, þá verður hann skipaður, ef hann vill taka starfann að sér og ef hann er engum þeim ennmörkum bundinn, sem standi í vegi fyrir skipun hans, t.d. sjúkdómur. Ef beiðið er um einhvern sérstakan mann, þá verður hann og venjulega skipaður með sama hætti. Líklega verður venjulega einungis tekin til greina beiðni um skipun skiftaforstjóra, ef hún kemur frá erfingjum eða öðru hvoru hjóna, en varla frá lánardrottnum eða gjaf-tökumönnum. Um hæfileika skiftaforstjóra segir það eitt í 91.gr. skl., að þeir skuli vera "áreiðanlegir og fullveðja". Konur má nú vafalaust skipa. Í orðinu "áreiðanlegir" hlýtur að felast kræfa um óflekkað menningar- og nægilega andlega heilbrigði, og þann má eigi skipa, sem eigi er fjárráður eða sjálfráður eða gjaldbrota. Ef þeir missa hæfileikana eftir að þeir hafa hlotið löggildingu, þá verður ráðherra að taka hana af þeim. Skiftaforstjórar geta starfað hvar sem er á landinu, en eru eigi bundnir við ákveðið lögsagnar-umdæmi. Þeim er rétt að reikna sér hæfilega þóknun fyrir starfa sinn. Þeir fræmkvæma þær athafnir, sem bera annars undir skiftaráðanda, að undanteknum dómarastörfum. Skiftabók verða þeir og að hafa, en vottar þurfa engir að vera við athafnir þeirra. að minsta kosti ekki, ef fleiri eru skiftaforstjórar en einn.

2. Ef skifta þarf búi félags eða stofnunar, þá bera skiftin venjulega undir hinn almenna skiftaráðanda. Þetta tekur einnig til hlutafélaga og samvinnufélaga, því að búi þeirra félaga má eða eftir atvikum skal stundum fá skiftarétti til meðferðar, sjá l. nr.36 27.júni 1921 33. og 35. gr. og l. nr.77 s.d. 38.,39. og 41. gr.

En hluthafafundur í hlutafélagi og félagsfundur í sárvinnufélagi getur kosið skilanefnd, er í sé einn maður eða fleiri, til að taka við stjórn félagsins og fara með skifti á búi þess. Löggildir dómsmálaráðherra skilanefndarmenn. Virðist um þá gilda í aðalatriðum samskonar reglur sem um skiftaforstjóra, nema lög láti öðruvísi um mælt. Stjórnir þessara félaga geta aldrei afhent þau skilanefnd til meðferðar, nema dómsmálaráðherra samþykki (löggildi) nefndarmenn, enda þótt stjórn sé stundum rétt og skylt að fá þau í hendur skiftaréttar, sbr. l. nr.36 1931 35.gr. og l. nr.77 1931 38.gr. Þó getur félagsfundur og hluthafafundur sett skilanefndarmenn frá starfanum, l.36 1931 33.gr. og l.77 1931 32.gr.

Um vatnafélög, sbr. XI.kafla l. nr.15 30.júní 1933, gildir ennfreður sú regla, að félagsfundur getur ákveðið að fá búi félagsins í hendur skiftanefnd, þegar félagi á að slíta. Um vald skiftanefnda þessara fer sem um vald skiftaforstjóra án dómvalds, l.1933 113.gr. 1.málsgr. Það segir ekki, að skiftanefndarmenn skuli hafa löggildingu eins og skiftaforstjórar og skilanefndir hlutafélaga og sárvinnufélaga. En úr því að skiftanefndir vatnalaganna eiga að hafa sama vald sem skiftaforstjórar án dómvalds og skifti þeirra eiga að fara eftir reglum skiftalaganna, þar á meðal um innköllun skuldheimtumanns, sjá 3.málsgr. 113.gr. vatnal. þá virðist eðlilegt, að þeir þurfi einnig löggildingu ráðherra. Og fyrst skiftanefndir vatnalaganna hafa sama vald sem skiftaforstjórar án dómvalds, þá virðist líka einsætt, að um þá gildi sömu reglur, nema í lögum segi að einhverju öðruvísi.

II. Þ Á T T U R.

S K I F T A M E Ð F E R Ð B Ú A.

I. F L O K K U R. M E Ð F E R Ð D Á N A R B Ú A.

I. K A F L I. A Ð D R A G A N D I S K I F T A M E Ð F E R Ð A R.

3.gr.

Tilkynning um andlát o.fl.

I. Þegar maður andast, þá skal máki hans, ef hans er kostur, erfingjar, ef þeirra er kostur, húsráðandi eða eða heimilismenn hins látna skýra hreppstjóra eða skiftaráðanda munlega eða skriflega frá látinu og jafnframt segja til um eignir hins látna og erfingja eftir bezta vitund, heimili hans hið síðasta og óvalarstað. Gefur skiftaráðandi eða hreppstjóri ókeypis vottorð um tilkynninguna. Eigi má jarðeyngja lík, nema sýnt sé vottorðum andlátstilkynninguna. Þeim, er maður andast hjá, er skylt að geyma eignir hans, sem þar eru, þar til þeim er ráðstafað af löglegum aðiljum, sjá 1-3.gr. skl. Jafnskylt er að tilkynna andlát, þótt

hinn létني hafi engar eignir átt, t.d. börn, sveitarómagar.

II. Í raun rétttri má segja, að hvert dánarbú sé í upphafi undir forræði skiftaréttar, meðan eigi er afráðið, hvort erfingjar taki sjálfir við meðferð þess. Og má því vera, að skiftaréttur verði að lita eftir búinu eða fela einhverjum eftirlit þess í bili, en þess að hann beinlínis taki það í varðveislu síne. Tilkyppingum og áskorunum, t.d. vixilafsögn, aðfinslum að vörum, uppsögnum o.s.frv., verður því að beina til skiftaráðanda, meðan óráðið er um skifti á búinu, bréf má afhenda honum o.s.frv., sbr. póstlög nr. 5 7. maí 1931 24. gr. Þessa milibilsástands gætir bó mjög lítið um mörg eða jafnvel flest bú hér á landi. Svo er hættað um meiri hluta fólks, að það á eigi fyrir útför sinni eða eigi meira. Og þegar skiftaráðandi telur áreiðanlegt, eftir þeirri vitneskju, er hann hefir fengið um efni hins látna, að hann hafi eigi átt nema fyrir útför sinni eða minna en það, þá þarf engrar skiftameðferðar við, og má skiftaráðandi þá fá þeim, er útförina kostar, hvort sem það er einstaklingur eða stofnun, t.d. hreppurinn, eignirnar, 1. mgr. 10. gr. skl. Eftir verðlagi nú á tímum kostar útför meira en kr. 300,00, en af því leiðir eftur, að ákvæði 2. mgr. 10. gr. eru nú úrelt orðin, því að ef dánarfé nemur eigi meira en 300 kr., þá hefir maðurinn ekki átt fyrir útför sinni, og þótt hann eigi meira en 300 kr., þá þarf hann samt ekki að eiga fyrir útför sinni og alls ekki meira en það. Regluna má því orða svo nú, að skiftaráðandi getur þegar selt þeim, er útförina kostar, í hendur dánarféð, ef ætla má að það nemi ekki meira en útfararkostnaði, enda þótt það sé yfir 300 kr. Þegar dánarfé verður eigi afhent þeim, sem útför kostar, þá verður skiftaráðandi að ganga úr skugga 1. um það, hvort erfingjar skuli skifta sjálfir eða 2. hvort opinber skifti skuli hafa. Fer skiftameðferðin mjög eftir því, hvor meðferðin er höfð. Dánarbú, sem skift er opinberum skiftum, sæta eftur allólikri meðferð eftir því a. hvort erfingjar gangast við skuldu búans eða b. þeir gera það ekki. Skiftalögin hafa lengrækilægust fyrir mæli um meðferð dánarbúa, þar sem erfingjar taka ekki að sér skuldir (skuldafrágöngu - dánarbú), og vísa til þeirra reglna að miklu leyti um meðferð hinna (skuldaviðgöngudánarbúanna).

Fyrst þarf að lýsa skilyrðunum fyrir því að erfingjar megi skifta sjálfir og síðan skilyrðunum, sem því ráða, hvort með dánarbú verði farið sem skuldafrágöngu - eða skuldaviðgöngudánarbú.

4. gr.

Skilyrði einkaskifta.

I. Til þess að erfingjar megi sjálfir skifta (erfingjaskifti, einkaskifti) þarf eftirfarandi skilyrði:

1. Allir erfingjar verða að beiðast þess að skifta búi sjálfir, og er því nægilegt til opinberra skifta, ef einungis einn erfingja krefst þeirra, 4. gr. skl. sbr. 71. og 72. gr. Ef eigi næst til allra erfingjanna, hvort sem það er af því, að eigi er kunnugt um, hvar þeir eru niðurkomnir eða hverir þeir eru, þá verður aðalreglan, að þu verður skift opinberum skiftum. Sama er ef viðstaddur erfingi segir hvorki ef né á um sínar óskir í þessu efni, sbr. 71. gr. skl. Undantekning er gerð frá þessari reglu eftir 72. gr. skl. Samkvæmt þenni geta erfingjar, sem hafa gefið sig fram, mælt til

þess við skiftaráðanda, að hann skori á fulltíða erfingja, sem eigi hafa mætt og ef kunnugt er um bústað þeirra, að lýsa yfir, hvort þeir oski opinberra skifta, enda skal berum orðum taka fram í áskoruninni, að ef þeir lýsi eigi yfir vilja sínum um þetta, þá verði það skilið svo, að þeir vilji skifta búinu með hinum erfingjunum. Skilyrðin eru, að erfingi sé fulltíða (þ.e. fjárráður), að hann hafi eigi mætt og að kunnugt sé um bústað hans. Ef einhver þessara skilyrða vantar, þá verður ákvæði greinarinnar eigi beitt. Eigi er skiftaráðanda heldur lögskilylt að fara eftir tilmælum þeirra erfingja, sem mætt hafa, í þessu efni, sbr. orðið "má" í 72.gr. skl. Ef honum þykir það varhugavert, þá gerir hann það ekki, t.d. ef margir erfingja hafa eigi gefið sig fram. Og auðvitað verður aldrei farið eftir þessu fyrirmæli 73. greinar, ef óvíst er, nema erfingji sé fleiri en þegar er kunnugt orðið um.

Einungis "erfingjar" geta ráðið um það, hvaða skiftameðferð skuli hafa á búi þeirra. Og gildir þetta jafnt um frændsems erfingja, þar á meðal maka eftir látinn make sinn, sjá nú l. nr. 20 20. júní 1933 87. og 88. gr., sem um erfðaskrár erfingja. Þar á móti geta hvorki lánardrottinnar búsin né gjafðökumenn ("legatarar") krafist opinberra skifta, 4.gr. skl. Um muninn milli "erfingja" og gjafðökumanna, sem er þó verla allskostar glöggur, visast til erfðaréttar. Lánardrottinnar geta einungis knúð fram opinber skifti eftir reglunum um gjaldbrotaskifti, sbr. 33.gr. l. nr. 13 7. apr. 1894.

3. Allir þurfa erfingjar að vera komnir til lögdæðs (þ.e. vera fjárráðir, nú 21 árs gamlir), skl. 5.gr. a. Eigi má erfingi heldur vera sviftur fjárforræði, skl. 5.gr. b. Sá er fyrst og fremst sviftur fjárforræði, sem missir fjárræði samkvæmt l. nr. 60 14. nóv. 1917 5. og 6. gr. Ennfremur er sá maður sviftur alment forræði fjár síns, er bú hans er undir gjaldbrotaskiftum, sbr. 3.gr. kosningel. nr. 28 3. nóv. 1915, og mundi því eigi mega hafa erfingjaskifti á dánarbúi, er bú eins erfingjanna er undir gjaldbrotameðferð. En 15.gr. gjbrl. tekur hér af skarið, því að þar er berum orðum boðið, að dánarbúið skuli þá sæta meðferð skiftaráðanda. En vera má, að arfur gjaldbrots manns skuli eigi renna í gjaldbrotabúi hans, t.d. vegna ákvæða erfleifenda, sbr. 15.gr. gjbrl. Þá hafa gjaldbrotin ekki svift erfingjenn forræði á þeim eignum, og mun hann því geta tekið þátt í erfingjaskiftum á því búi. Frá nýðsýn opinberra skifta vegna fjárræðisskorts erfingja eru þó þessar undantekningar:

a. Ef maður, sviftur fjárforræði, er kvæntur og býr saman við konu sína og þau eiga félagsbú saman, þá má fjárhaldsmaður hans, ásamt konunni, taka þátt í erfingjaskiftum fyrir hönd mannsins, skl. 5.gr. b. Á þeim tíma, er skiftalögin voru sett, voru giftar konur eigi fjárráðar. Eftir l. nr. 3 12. jan. 1900 varð fjárræði gifta kvenna að visu sem ógifta, en jafnvel eftir þann tíma virðist það eigi skifta máli, þótt gift kona væri líka ófjárráð. Hún mundi þó geta tekið þátt í skiftum með fjárhaldsmanni manns síns, svo framarlega sem hún hefir vit sitt óskert, því að hún verður að taka þátt í skiftunum með honum, sbr. orðin: "ásamt konunni". Ákvæðið gildir því aðeins, að hjónin hafi félagsbú og erfurinn gangi í það. Ef gift kona, er hefir ekki fjárforræði, erfir, þá skiftir það engu, ef arfurinn á að ganga í félagsbúið, því að þá getur maður hennar tekið þátt í erfingjaskiftum. Ef arfur konunnar é þar á móti að verða séreign hennar, þá verður búið að sæta opinberum skiftum. Þetta gildir nú einungis, meðan fjár-

mál hjóna fara eftir lögum nr.3 12.jan.1900. Þar é móti kann e virðest vafa bundið, hvort eigi sé með öllu fallin undirstöðin undan skl. 5.gr.b. síðara málslið (að þau eigi félagsbú saman) með ákvæði um 1. nr.20 30.júní 1933. Veltur svarið við þessari spurningu á því, hvort "hjúskapareign" hjóna svokölluð sé séreign hvors þeirra eða sameign. Til " séreignar " , eins og það orð er notað í 1.20 1923, telst "hjúskapareignin" eigi, sbr. III. kafla 1.1923, einkum 24.gr. En hún gæti ef til vill samt verið séreign, enda gera lög-in (24.gr.) ráð fyrir því, að skrá verði samín um hjúskapareign hvors um sig, eins og um séreignina. Eftir 17.gr. 1.1923 öðlast hvort hjóna um sig "hjúskaparrétt" yfir hjúskapareign hins, en eftir sömu gr. ræður hvort hjóna bó hjúskapareign sinni með takmörkunum þeim, sem getur í 19.-23.gr. Samt sem áður sýnist þetta skipulag vera kallað "fjárfélag" í 2.mgr. 18.gr. 1. nr.20 1923 og í VI.kafla laganna, og virðist af því mega ráða það, að hjúskapareignin sé sameign þeirra. Og fyrir þessu virðist líka vera sérstaklega gert ráð í 44.gr. 1. 1923, sbr. og 47.gr. En 2.málsgr. 18.gr. og 49.gr. laganna virðist taka afgang af tvímælin um það, að hjúskapareignin sé í raun og veru sameign beggja. Annars væri óskiljænleg sú skipun, að hjúskapareign beggja skuli samanlögð og skift til helminge milli hjónanna. Þegar þau slita hjúskap eða fjárfélagi eða skilja að borði og sæng. Aðalbreyting laga 20/1923 á skipun þeirri, sem gerð var með lögum nr.3 12.jan.1900, virðist vera sú, að konunni er heimilað viðtakara vald yfir þeim eignum sínum, sem eigi verða séreign hennar samkvæmt kaupmála, en sameign milli þeirra á þessum fjárfunum (hjúskapareigninni) stendur eftir sem áður. Og ef þetta er rétt, þá getur fjárfhaldsmaður kvænts manns, sem eigi hefir fjárræði, tekið þátt í erfingjaskiftum f.h. hans og ásamt konu hans, ef arfurinn á að ganga til fjárfélags þeirra hjóna, verða "hjúskapareign" bónda. Og að því leyti sem sameign milli hjóna, er gengið hafa að eigest eftir 1.jan.1934, getur orðið með sama lagi sem þar til tíðkaðist, hlýtur regla skl. 5.gr. b. auðvitað tvímælalaust að gilda éfram.

b. Ef skiftaráðandi hyggur eftir því, sem honum er kunnugt, að dánarfé nemi eigi 200 kr. og hrökkvi þó fyrir skulðum, þá fara eigi fram opinber skifti, ef einn eða fleiri erfingi er "myndugur" (þ.e. fjárráður) og bæði þeir og fjárfhaldsmenn hinna ófjárráðu gangast við skulðum. Eins og fyrirðir sagt, er þetta ákvæði nú úrelt, nema nota mætti það, ef ætla mætti, að eigi yrði 200 kr. afgange útfararkostnaði. En sú heimild er ekki í 2.málsgr. 10.gr.

3. Allir erfingjar verða að vera hér á landi og kunnugur vistarstaður þeirra. Ef erfingi er erlendis eða ókunnugt er um vistarstað hans, þá verður að skifta búinu opinberum skiftum, nema erfingi hafi veitt öðrum manni umboð til þess að geta hagsmuna sinna við skiftin, skl. 5.gr. c. Vera má, að slíkur erfingi hafi þegar beðið þess, að búinu væri skift erfingjaskiftum eða að skiftaráðandi tæki búið til meðferðar, og er þá ljóst, að þá skal búi skift erfingjaskiftum, ef önnur skilyrði til þess eru fyrir hendi og að skiftaráðandi skal í síðara tilvikinu fara með búna. Það verður því einungis að fara eftir téðu ákvæði 5.gr. c. , þegar yfirlýsing erlendis erfingja eða manns, sem menn vita nú eigi, hver niður er kominn, er eigi fyrir hendi.

Samkvæmt 72.gr. skl. getur skiftaráðandi skorað á erfingja erlendis ef kunnugt er um vistarstað þeirra, að lýsa yfir, hvort þeir æski opinberra skifta, eins og áður er sagt. Þegar þessi meðferð er höfð, mega erfingjaskifti vel verða, þótt maður sé erlendis

heimilisfastur og láti ekki uppi vilja sinn um meðferð búsins. Með þannig lagaðri áskorun má því knýja fram erfingjaskifti, hvort sem fjarstaddur erfingi er vistum hérlandis eða erlendis. En hins vegar er aðalreglan í báðum tilvikum (bæði ef erfingi er erlendis og ef ókunnugt er um vistarstað hans) hin sama: Ef engin áskorun er send erfingjunum samkvæmt 72.gr. skl. og þeir gefa sig eigi fram, þá verður að skifta búinu opinberum skiftum. Reglan í 5.gr. c. um erlendu erfingjens virðist því verða efnislaus og villendi, nema svo sé, að hana megi skilja svo, að fjárhaldsmaður erlendis erfingja geti eigi tekið að sér fyrir hans hönd ábyrgð á skulðum búsins, svo að opinber skifti verði að hafa. Ef ovist er um bústað erfingja, sem ekki gefur sig fram, þá verður jafnan að hafa opinber skifti, nema ákvæðið um 5 árin komi til greina. Eftir skl. 5. gr. c.i.f. er erfingjum þó leyft að skifta sjálfum, ef eigi er kunnugt, hvar erfingi er niður kominn og engin vissu er fyrir, að hann hafi lifað arfleifanda, enda sé 5 ár liðin frá því að síðast spurðist til hans. Ef kunnugt er, að hann hafi lifað arfleifanda, gildir reglan ekki, þótt nú sé ókunnugt, hvar hann heldur sig, sem vel mætti vera, ef skifti fara fram löngu eftir lát arfleifanda, t.d. eftir setu í óskiftu búi. Ef maður er úrskurðaður talinn dauður eftir 1. nr. 23 19. júní 1922, þá gildir reglan ekki heldur, en niðurstaðan verður sú sama að því leyti til, að eigi verður til lit tekið til þess manns við skiftin. Erfingjar hans koma í stað hans. Eftir skl. 5.gr. c.i.f. er fyrst um sinn alveg gengið fræm hjá erfingja, eins og hann hefði ekki verið til, svo sem orðalagið í 70.gr. skl. sýnir glögt.

4. Arfleifanda er rétt að búa svo um með fyrirmælum gerðum eftir reglunum um erfðaskrár, að bú hans skuli skift opinberum skiftum, enda þótt skilyrðin fyrir einkaskiftum sé að öðru leyti fyrir hendi, og þar þá skiftaráðanda - eða skiftaforstjórnum, ef svo er mælt í erfðaskrá og þeir eru löggiltir - að taka við meðferð búsins 6.gr. skl. Sérhver arfleifandi má gera þessa ráðstöfun, þar á meðal getur það hjóna, er lengur lifir og situr í óskiftu búi, gert hana um alt félagsbúið. Það hjóna, er fyrr deyr, getur og eftir 61.gr. 1. nr. 20 20. júní 1923 meinað því, er lengur lifir, með erfðaskrá að sitja í óskiftu búi, en það getur enn fremur ákveðið, að búinu skuli skifta opinberum skiftum. En sú heimild gengur þó líklega ekki lengra en að fyrirskipa opinber skifti, en ekki til þess að ákveða, að skiftaforstjórar skuli fara með búið. Hins vegar hefir arfleifandi ekki vald til að láta svo mælt í erfðaskrá, að bú hans skuli skift erfingjaskiftum. Ef skilyrði fyrir þeirri búsmæðferð reynast ekki vera fyrir hendi, þá stöð sliker fyrirmæli ekki. Og ef skilyrðin eru fyrir hendi, þá er skipun arfleifanda um erfingjaskifti óþörf.

Sá, er hefir afsalað sér arfstilkalli, hefir og þar með afsalað sér rétti til að taka þátt í erfingjaskiftum þess bús, nema hann hafi ótvíðrétt áskilið sér rétt til þess.

5. Loks skal skiftaráðandi taka til skifta dánarbú eftir gjaldheimtumenn og reikningshaldara, þegar hið opinbera eða ólögðir eiga forgöngu rétt eða lögbodinn veðrétt í eignum þeirra, og má þá eigi selja erfingjum bú í hendur fyrri en séð hefir verið borgið kröfum hins opinbera eða hinna ólöggráðu, skl. 5.gr. síðasta mgr. Sjá um þessi tilvik tilsk. 30. jan. 1793 40.gr. sbr. kammerréttarskipun 18. marz 1720 I. 17.gr. og tilsk. 19. des. 1921 og Landsyfird. í Dómasafni I. 77.

II. Það er eðalreglan, að skiftaráðandi skal byrja skifta-gjörð svo fljótt sem unt er eftir að andlát manns hefir verið til-kynt honum, 13.gr. skl. Af þessu má leiða það, að erfingjar þurfa alment að koma fram með kröfu sína um einkaskifti sem allra fyrst. Ef þeir gera það éður en skiftaráðandi hefir tekið bú til ráðstöf-unar og skilyrði til erfingjaskifta eru fyrir hendi, þá skiftir skiftaráðandi sér ekki af buinu. Alt veltur oftast á því, hvort skilyrði erfingjaskifta sé fyrir hendi, þegar krafa um þau kemur fram. Þó að t.d. einhver erfingjanna hafi verið ófjárræður, þegar arfleifandi lézt, en hefir nú náð fjárræði, þá geta erfingjar skift sjálfir. Hinsvegar mundu þeir ekki geta það, ef erfingi hefði að visu verið fjárræður, þegar arfleifandi lézt, en hefði verið svipt-ur fjárræði milli andlátsins og kröfu erfingja um að mega skifta búinu erfingjaskiftum. Skiftaráðandi á venjulega ekki að biðs þess, að skilyrði erfingjaskifta verði fyrir hendi. En hann getur þó frestað að taka bú til skifta, ef þykja má víst, að þeim verði full-nægt innan skams, enda byki honum ekki hætt við, að eignum búins verði spilt eða þær fari forgörðum, 13.gr. skl. Það er auðséð, að skiftaráðandi er í sjálfsvað sett, hvort hann frestar skiftagerð af þessum ástæðum, enda fer slíkt alveg eftir atvikum hverju sinni. Það væri t.d. varla samkvæmt tilætlun löggjafans að fresta skiftum ár eða ári lengur meðan erfingi væri að ná lögaldri, en frestun um nokkrar vikur eða jafnvel nokkra mánuði gæti verið varhugalaus.

III. Erfingjar, sem æskja þess að mega skifta sjálfir, verða auðvitað að sýna skiftaráðanda fram á það, að skilyrði einkaskifta sé fyrir hendi. Það mundi þó oft vera óþarft að fara hart í sakir um sönnun fyrir þeim staðreyndum, sem heimildin til einkaskifta byggist á. Það skilyrði, að erfingjar æski allir einkaskifta, þarf auðvitað beinlínis að sanna, þegar frá er skilið tilvikið eftir 70.gr. skl. Sama er að segja um lögræðisaldur erfingja, ef nokkur vafi getur á honum verið. Hinsvegar verður ekki talin þörf á að setja það upp, að erfingi leiði sönnur að því, að hann hafi fjárforræði, ef hann hefir aldur til þess. Erfðaheimildina verður erfingi að sanna að fullu, ef hún er byggð á erfðaskrá. Þær é móti þer alment eigi sé heimta af ætterniserfingjum - og þar undir mun máki mega teljast - fullar sannanir fyrir skyldleika þeirra við arfleifanda, skl. 70.gr. Þó getur verið rík ástæða til að gera kröfur um fullar sannanir í þessa átt, eins og líka gert er ráð fyrir í 70.gr. skl. Fyrst og fremst rekur stundum nauðsyn til að láta aðilja sanna, að hann sé sá, er hann segist vera, og síðan að hann senni skyldleika sinn við arfleifanda. Vitni um það getur skiftaráðandi spurt og eiðfest, ef þurfa þykir. Ef t.d. samerf-ingjar allir eru því samþykkir, og skiftaráðandi þekkir þá alla vel, að erfinginn X sé líka réttur erfingi, þá er skiftaráðandi sýnilega óvandfarnara en þegar einn þeirra eða fleiri rengja erfðaheimild hans. Ef farið er fram á að ganga fram hjá erfingja eftir skl. 5. gr. c., þá á skiftaráðandi, eftir því sem sjá má á 70.gr. skl., að fara strangara í sakir um sannanir. Virðist altaf þurfa einhverra skilríkja fyrir heimildinni til þess. Hins vegar væri vitanlega ógerlegt, að setja það upp, að erfingjar leiddi altaf fullar sann-anir að því, að þeir væri einir arfbornir. Þar verður að fara sem um skýrslu þeirra um skyldleikann. Ef heimildin til einkaskifta veltur þar á móti á öðrum atvikum, t.d. á umboði, sem erfingi eða annar maður kveður sig hafa frá fjarstöddum erfingja, þá mundi sögu-sögn hans ein ekki verða talin nægja, heldur yrði sá að sanna umboð

sitt með venjulegum hætti.

Þegar skiftaráðandi hefir prófað skilríkin, þá kveður hann upp úrskurð um það, hvort búið skuli fengið erfingjum í hendur eða hvort það skuli tekið til opinberra skifta, sbr. 70. og 71. gr. skl. Úrskurði þeim má þegar áfrýja. En eigi frestar áfrýjun úrskurðar, þar sem synjað hefir verið um að fá erfingjum búið í hendur, framkvæmd úrskurðarins, en skiftaráðandi ber þó að sjá um að ekkert verið gert á meðan, er raski rétti áfrýjanda, skl. 96.gr.

5.gr.

Bú síðar fengið skiftaráðanda og bú síðar fengið erfingjum.

I. Það er auðvitað aðalreglan, að bú, sem einu sinni hefir verið fengið erfingjum til skifta, verður undir umsjá þeirra þar til skiftum er lokið. Jafnaðsætt er það, að skiftaráðandi leiðir til lykta skifti á þeim búum, sem hann hefir tekið til meðferðar. Frá báðum þessum reglum eru þó undantekningar. Getur stundum verið full nauðsyn á að afhenda skiftaráðanda bú, sem erfingjar hafa byrjað skifti á. Hins vegar getur verið bæði sanngjarnt og hættulaust að fá erfingjum til meðferðar bú, sem skiftaráðandi hefir tekið til meðferðar, af því að atvik hafa breyzt.

II. Bú, sem einu sinni hefir verið fengið í hendur erfingjum til skifta, hverfur undir forræði skiftaráðanda:

1. Ef erfingjar koma sér ekki saman um meðferð búsins, þá getur hver þeirra krafist þess, að það verði tekið til opinberra skifta, og verður þá farið með búið eftir reglunum um skuldaviðgöngu - dærabú, 8.gr. skl. Bæði þeir, er ósammála eru, og hinir, sem utan við deiluna kunna að standa, geta krafist opinberra skifta. En erfingjar geta ekki nú losnað við ábyrgð skulda búsins, þó að þeir hefði getað það í öndverðu. Ef erfingi er aðeins einn, þá verður 8.gr. ekki beitt. Sá erfingi getur þá ekki með öðru móti látið búið til opinberra skifta en lýsa sjálfan sig gjaldþrota.

2. Nú má vera, að atvik breytist eftir að erfingjar hafa tekið bú til skifta þannig, að þeir hefði ekki getað fengið að skifta sjálfir, ef svo hefði verið ástatt, þegar úrskurðar skyldi um heimild þeirra til að skifta erfingjaskiftum. Sem dæmi má nefna, ef erfingi er sviftur fjárræði eftir að erfingjar hafa byrjað einkaskifti. Að visu eru nokkrar ástæður fyrir því, að skiftaráðandi tæki bú til opinberra meðferðar, þegar svo stendur á, en opinber meðferð kemur þó ekki að sama haldi nú sem í öndverðu, því að nú losna erfingjar ekki við ábyrgð á skuldum búsins, þó að skiftaráðandi sé fengið það til meðferðar. Það er og aðalreglan eftir orðum 7.gr. skl., að erfingjaskifti haldast áfram, þótt breytingar verði í framangreinda átt. En 7.gr. nær ekki til þeirra tilvika, þar er að visu hefir ekki orðið breyting á staðreyndunum sjálfum, en nýjar upplýsingar hafa komið upp um staðreyndir, t.d. nýr erfingi kemur fram, erfðaskrá finst, þar sem opinber skifti eru skipuð. Ef nýir erfingjar gefa sig fram, þá verður að taka bú til opinberra skifta, ef þeir krefjast þess. En sá er munur á aðstöðu þeirra og erfingja, sem í öndverðu höfðu gefið sig fram, að þeir verða að sanna að fullu arftökurétt sinn, ef hann er vefengdur af hálfu eins eða fleiri hinna erfingjanna, skl. 71.gr. En auðvitað geta erfingjaskifti haldið áfram, ef nýi erfinginn óskar ekki breytingar. En

ef nýi erfinginn er ófjárráður, þá virðist bæði skiftaráðandi og fjárhaldsmaður hans geta varnað framhaldi erfingjaskiftanna með því að neita því, að hann taki á sig ábyrgð skulda búans, sbr. 16.gr. skl. Ef ný erfðaskrá kemur fram og þar segir, að opinber skifti skuli hafa, hlýtur skiftaráðandi að taka búið til meðferðar, og sama virðist hljóta að gilda, ef nýjar upplýsingar koma fram, sem sýna, að erfingjaskifti hafa verið ólögleg frá öndverðu, t.d. hafa vitni eða erfingjar skýrt rangt frá um staðreyndir.

3. Samkvæmt 71.gr. skl. skulu erfingjar gefa út innköllun til erfingja, ef þeir fá að ganga fram hjá manni eftir 70.gr. skl. Ef þeir vönækja þetta, þá tekur skiftaráðandi búið í sínar hendur. Samskonar er um vanefndir á skyldum þeim, sem á viðstöddum og fjárráðum erfingjum hvíla gagnvart ófjárráðum og fjarstöddum erfingjum samkvæmt 77.gr. skl. eða ef þeir lúka ekki skiftum innan árs samkvæmt 76.gr. skl. sjá 78.gr. skl. Sjá nánar um erfingjaskifti.

III. Bú, sem skiftaráðandi hefir tekið til skifta, getur hann fengið erfingjum til meðferðar sem hér segir:

1. Ef erfingjar hafa krafist opinberra skifta, þótt skilyrði erfingjaskifta hafi verið fyrir hendi, t.d. vegna ósamkomulags, skl. 7.gr., þá geta þeir fengið búið eftur til erfingjaskifta, ef þeir óska þess. Þetta er að vísu ekki berum orðum sagt í skl., en það er eftir samræmisályktun, sem leiða má af 9.gr., því að úr því að erfingjar geta krafist þess, að þeim sé fengið búið til erfingjaskifta eftir að ástæðurnar til opinberra skifta eru horfnar, þá hljóta erfingjar, sem þegar frá öndverðu höfðu þenna rétt, því fremur að geta krafist þess, að skiftaráðandi fái þeim búið síðar til einkaskifta.

2. Ef skiftaráðandi hefir tekið búið til opinberra skifta og það kemur í ljós, að afhenda hefði mátt erfingjum búið samkvæmt 2.mgr. 10.gr. skl., þá virðist skiftaráðanda einnig vera heimilt að fá erfingjum það í hendur undir sama skilorði sem í greininni segir.

3. Samkvæmt 9.gr. skl. geta erfingjar krafist þess, að búið sé fengið þeim til erfingjaskifta, ef ástæðan fyrir opinberum skiftum hefir horfið áður en skiftum er lokið og ef þeir eru allir á það sáttir. Sem dæmi má nefna, ef erfingi verður fjárráður eftir að skifti hófust, fjárverandi erfingi gefur sig fram eða sendir umboðsmann, erfðaskrá, þar sem opinber skifti voru fyrirskipuð, reynist afturkölluð með yngri skrá, sem fyrst hefir síðar fundist. Nú gæti hafa borið við, að jafnframt hefði skapast ný ástæða til opinberra skiftameðferðar síðan skiftaráðandi tok búið til meðferðar, t.d. erfingi verið sviptur fjárræði, og mundi þá ekki vera heimilt að framselja búið í hendur erfingja. Sjálfsagt verða erfingjar að leiða fullar sönnur að því, að ástæður þær, sem voru fyrir opinberum skiftum, sé horfnar, og liggur nærri að nota hér fyrirmáli 71.gr. skl. i.f. per analogiam. Sögusögn erfingja, óstuð af gögnum, verður því ekki hér tekin trúanleg með sama hætti sem í 70.gr. skl. segir.

Ef hvorki hefir verið gefin út innköllun til skuldheimtumannna né nokkur þeirra hefir gefið sig fram, þá má fá bú þegar í hendur erfingjum. En ef skuldheimtumaður hefir gefið sig fram, þá þarf samþykki hans, nema hann fái fulla greiðslu eða næga tryggingu fyrir skuld sinni. Verður skiftaráðandi að úrskurðe ágreining um þetta. Eftir atvikum gæti skiftaráðandi látið dómkvæða óvilhalle

menn meta, hvort trygging - sem vafalaust skal vera trygging í blut (realtrygging) - megi teljast nægileg. Áfrýjun á úrskurði skiftaráðanda um framsal búsin til erfingja frestar ekki framsalinu en sjá skal skiftaráðandi um, að ekki raskist hagur áfrýjanda, sbr. 96.gr. skl. Ef gefin hefir verið út innköllum til skuldheimtumanna, þá má ekki framselja erfingjum búið fyrr en innköllumarfrestur er liðinn. 9.gr. skl. leysir ekki úr þeirri spurningu, hvernig með skuli fara, ef skuldheimtumaður lýsir að visu kröfu sinni, en henni er mótmælt. Nú er einsætt, að ekki muni mega biða eftir fullnaðarúrslitum þess máls. Það yrði oft alveg sama sem að neita erfingjum alveg um að fá búið í sínar hendur. Hinsvegar væri ósanngjærnt að ganga alveg framhjá slíkum skuldheimtumanni að svo stöddu, því að krafa hans reynist ef til vill rétt um það er lýkur. Hægfeldast virðist vera, að erfingjar setji tryggingu, sem skuldheimtumaður geti gengið að, ef krafa hans reynist rétt.

Með því að skuldheimtumenn eru einir nefndir í 9.gr., þá má óhætt ætla, að gjafheimtumenn (legatarar) hafi engan rétt til að rísa gegn framsali búis í hendur erfingjum, sbr. og 4.gr. skl.

4. Samkvæmt 74.gr. skl. getur skiftaráðandi - en honum er það ekki skylt, eins og eftir 9.gr. skl. - framselt erfingjum bú, ef það hefir verið skrifað upp og virt, fjárráðir erfingjar og fjárhaldsmenn hinna ófjárráðu og fjarstöddu erfingja beiðast þess allir, hvort sem búið er stórt eða lítið, enda sé hvorki sérstök lög - og mun hér vera átt við fyrirmælin um gjaldheimtumenn og fjárhaldsmenn ófjárráða og stofnana sbr. síð. mgr. 5.gr. skl. - né lögmæt ráðstöfun hins framliðna - og er hér átt við erfðaskrá, sbr. 6.gr. skl. - standi því í vegi. Veltur hér á því, hvort skiftaráðandi virðist framsalið hættulaust hagsmunum ófjárráða og fjærstaddra erfingja, enda getur hann leitað um það álits kunnugra manna. Um stöðu skuldheimtumanna og gjafheimtumanna fer eins og í 3. að framan er sagt. Heimildin til framsals eftir 74.gr. skl. gildir ekki, ef enginn erfingja er fjárráður eða viðstaddur, síð. mgr. 74.gr. skl. Það er loks skilyrði, að fjárráðir og viðstaddir erfingjar ábyrgist hinum lögmæta búsmæðferð, 2.mgr. 74.gr.

Hagurinn af erfingjaskiftum er sá, að þá þarf ekki að greiða skiftagjald í ríkissjóð, sbr. 31.gr. 1. nr. 27 27. júní 1921, og hagurinn af því að fá bú, þar sem opinber skifti eru byrjuð, framseld til erfingjaskifta, er fölginn í því, að þá þarf ekki að greiða nema hluta skiftagjaldsins, sjá 33.gr. 1. 27/1921.

II. KAFLI. MÆÐFERÐ DÁNARBÚA.

A. OPINBER SKIFTI DÁNARBÚA.

6.gr.

Upphaf skiftamæðferðar.

I. Eins og fyrr segir, þá verður að telja hvert bú til

bráðabirgða undir forræði skiftaráðanda. Ef skilyrði erfingjaskifte eru ekki þegar sannprófuð eða eigi er sýnilegt, að þau muni innan skamms verða fyrir hendi, sbr. 13.gr. skl., þá verður skiftaráðandi að minsta kosti til bráðabirgða að taka búnið undir umsjá sína, nema hann geti svo með farið sem segir í 1.mgr. 10.gr., því að þá þarf engrar varðveislu skiftaráðanda á búinu eða uppskriftar. Hann fær þá þeim, sem kosta vill útförina, dánarféð. Afskifti skiftaráðanda af búi fara fyrst og fremst í þá átt að varðveita það. Í því skyni getur hann látið innsigla eignir bús (þ.e. þau verðmæti, sem finnast í vörzlum "búsins") eða gæta þeirra með öðrum hætti. Verðmæti, sem sérstaklega er hætt við að fari forgörðum eða verði misbrúkuð, verður skiftaráðandi að taka ívörzlur sínar eða fela öðrum góðum mönnum til geymslu, t.d. peninga, skertgripi, verðbréf. Sérstaklega leggur löggjafinn fyrir skiftaráðanda að sjá um, að bókað sé nafn eiganda og ritað á handhafabréf, er í búinu finnst. Ennfremur verður skiftaráðandi að gera þær ráðstafanir, sem nauðsynlegar eru til þess að halda uppi réttindum búsins á hendur öðrum mönnum, t.d. koma í veg fyrir það, að kröfur þess á hendur öðrum mönnum fyrnist, þeir vinni hefð á hlutum búsins o.s.frv. Hann tekur við uppsögnum og tilkynningum fyrir bús hönd og gætir til bráðabirgða hagsmuna þess í hvívetna.

Aðgerðir skiftaráðanda ganga ekki aðeins í þá átt, að gæta þess, að eignir búsins glatist ekki. Það þarf líka að staðreyna, hvaða verðmæti búnið eigi. Í þessu skyni á skiftaráðandi sem fyrst eftir að hann hefir tekið við búinu eða svo fljótt sem því verður við komið að láta skrifa upp og virða dánarbúið, þar á meðal úti-standandi skuldir þess, svo skal og athuga, hvaða kröfur aðrir menn hafa á hendur búinu. Þó getur verið óhjákvæmilegt að fresta þessu, ef hinn látni hefir haft margbrotin viðskifti, og heimilar 15.gr. skl. þá að fresta rannsókn á þessum atriðum, þar til reikningar hins látna og bækur hafa verið rannsakaðar. Hvort sem skiftaráðandi sjálfur framkvæmir gerðir þessar eða hreppstjóri, þá skulu 2 vottar vera við, og framkvæma þeir virðingargerðirnar, en ef sérþekkingar þarf við, sem vottarnir hafa ekki, þá tilnefnir skiftaráðandi 2 hæfa menn, enda eiðfestir hann virðingamennina, ef þess þykir þörf. Hreppstjóri ritar gerðir þessar í bók, er skiftaráðandi löggildir, og sendir hreppstjóri honum eftirrit úr bókinni sem fyrst hann má, 1.mgr. 16.gr. skl.

II.1. Þá ber skiftaráðanda sem fyrst eftir að hann hefir tekið við búi að rannsaka, hverir við arfi og gjöfum eigi að taka, 14.gr. skl. Í því skyni ber honum að rannsaka skjöl og bækur hins látna og leita skýrslna kunnugra manna, ef á þarf að halda og þeirra er kostur. Erfingjum þeim og gjaftökumönnum, sem skiftaráðanda er kunnugt um, á hann að tilkynna látið, ef ekki má telja víst, að þeim sé það kunnugt, og má gera það með ábyrgðarbréfi. Þeim erfingjum og gjaftökumönnum, sem kunnugt er um, á skiftaráðandi að veita kost á að vera við uppskriftar- og virðingargerðir búsins, svo framarlega sem það veldur ekki drætti. Skal hann leita tillagna þeirra um þær ráðstafanir á búinu, sem ekki má fresta, en ekki er hann bundinn við þær tillögur, sjá 16.gr. 2.mgr. skl., enda ber honum að gera þessar ráðstafanir svo, að eigi sé hallað réttindum skuldheimtumanna, skl. 19.gr.

2. Ef einhver erfingja eða gjaftökumanna er ófjárráður, þá ber skiftaráðanda að sjá um, að honum verði skipaður fjárheldsmaður. Þegar sýslumaður eða bæjarfógeti fer með bú, þá skipar hann

fjárhaldsmenn sjálfur, ef það hefir ekki begar verið gert. Þar skiftaráðanda þar að fara eftir 11.gr. 1. nr.60 14.nóv.1917, eftir því sem unt er. Ef skiftaráðandinn er jafnframt sýslumaður erfingja eða gjafstökmanns, þá virðist skipunin vel mega standa framvegis, ef farið hefir verið eftir 11.gr. 1. nr.60 1917. En annarskostar nær skipunin einungis til að gæta hagsmuna aðilja við skiftin.

Ef erfingi er fjarverandi - og verður sama að gilda, ef gjafstökumaður er fjarstaddur, þótt hann sé ekki hér nefndur í 14.gr. skl. - enginn hefir komið fram með umboð hans og ekki þykir mega fresta skiftameðferð meðan leitað er vilja hans eða ef ókunnugt er um vistarstað hans, þá ber skiftaráðanda einnig að sjá um, að honum verði skipaður umboðsmaður - fjárhaldsmenn kallar 14.gr. skl. hann -, og ber þeim umboðsmanni að gæta hagsmuna hins fjarstadda manns til skiftaloka eða þangað til hann kann að koma sjálfur til. Hefir umboðsmaður þessi yfirleitt, meðan hann fer með umboðið, sama rétt og skyldur sem fjárhaldsmenn. Það er borgaravæð að fara með umboð öfjarráðs manns eða fjarstadds við skifti samkvæmt skipun skiftaráðanda. Að öðru jöfnu á skiftaráðandi að taka þá menn, er telja má kunnuga og átla má, að láti sér einkum ant um hag hins öfjarráða eða fjarstadda manns.

3. Meginmunur er á skiftameðferð eftir því, hvort erfingjar taka að sér ábyrgð á skuldum arfleifanda eða ekki. Þess vegna ber nauðsyn til að gengið verði sem fyrst úr skugga um þetta atriði. Er því svo mælt í 2.mgr. 16.gr. skl., að skiftaráðandi skuli annaðhvort í lok uppskriftarinnar - ef hreppstjóri stýrir uppskrift bús kemur hann hér í stað skiftaráðanda - spyrja erfingja - gjafstökumenn þar á móti ekki - hvort þeir taki að sér ábyrgð á skuldum hins látna. Ef nú allir erfingjar eru begar viðstaddir og taka að sér ábyrgðina, þá verður farið með búið sem skuldaviðgöngu - dánarbú. Og ef hinsvegar einhver erfingja neitar - en þögn hans hefir og hér sömu verkun sem ber neitun - að taka á sig ábyrgðina, þá verður með búið farið sem skuldafrágöngubú. Fjárhaldsmaður öfjarráðs eða fjarstadds erfingja getur að visu tekið að sér ábyrgð skulda fyrir hönd skjólstæðings síns, en skiftaráðandi getur varnað því, ónýtt yfirlýsingu fjárhaldsmannsins, ef hætta þykir á því, að erfingi bíði tjón af því, 2.mgr. 16.gr. skl. Líklega verða erfingjar, sem tekið hafa á sig skulda - ábyrgð og kveðast allir vera, að leiða sönnur að því, nema skiftaráðanda sé fullkunnugt um, að erfingjar muni ekki fleiri vera. Sönnunarregla 70.gr. skl. gildir ekki þerum orðum um þetta, og varla heimilð til að beita henni analógice.

Nú má vera, að ekki hafa allir erfingjar verið við uppskrift búsins. Ef einhver þeirra, sem þar var, hefir neitað að taka á sig skulda - ábyrgð, eða skiftaráðandi hefir ákveðið, að ólöggráður maður eða fjarstaddur skyldi ekki ábyrgjast skuldir, þá þarf vitanlega ekki að grenslast eftir vilja annara erfingja um það mál, því að með þú skal fara sem skuldafrágöngubú, nema allir erfingjarnir taki á sig skulda - ábyrgðina, þerum orðum, 2.mgr. 18.gr. skl. Ef hinsvegar allir erfingjar þeir, sem voru við uppskriftargerðina, tóku að sér skuldagreiðslu eða enginn hefir þó berlega neitað að gera það, þá skal skiftaráðandi tafarlaust kveðja erfingja og gjafheimtumenn, bæði þá, sem fjarstaddir eru og ekki hafa látið vilja sinn uppi, og hina, á skiftafund. Ef allir erfingjar eru innlands og vistarfang þeirra er kunnugt, þá skal boða þeim fund með ábyrgðarbréfi hverjum um sig eða með öðrum hætti. Annarskostar

skal auglýsa skiftafund tvisvar sinnur í Lögbirtingablaði. Skiftaráðendi ákveður frest eftir atvikum, 17.gr. skl.

Ef nú ekki allir erfingjar gefa sig fram á skiftafundi, þá verður búið skuldafrágöngubú, nema sé eða þeir, er ekki sækja fund, hafi áður tekið að sér skulda - ábyrgð og allir hinir geri það líka eða að skiftaráðandi hafi sett þeim, er nú gefa sig ekki fram, fjárhaldsmann samkvæmt 14.gr. skl. og hann gengist við skuldum fyrir hinn fjarstaðda með samþykki skiftaráðanda. Ef þar á móti allir erfingjar sækja fund, þá getur skiftaráðendi fullvissað sig um vilja þeirra allra að þessu leyti. Enda á hann að skýra aðiljum frá efnahag búins þeim til leiðbeiningar, 1.mgr. 18.gr. skl. Fleiri átrennur gerir skiftaráðandi ekki til að vita um það, hvort erfingjar taki á sig skulda - ábyrgð. Og þótt erfingjar, sem nú hafa ekki viljað ábyrgjast skuldir, lýsi því síðar, að þeir vilji það, þá verður farið með þú alt að einu sem skuldafrágöngubú. Ef hinsvegar allir þeir, sem ætla má erfingja, hafa lýst sig fúsa til að ábyrgjast skuldir, en svo koma nýir erfingjar, er áhrif hafa á skiftin og neita að ábyrgjast skuldir, þá verður að taka skiftin upp aftur og fara með búið sem skuldafrágöngubú. Og efalaust hverfur þá einnig skulda - ábyrgð af hinum erfingjunum, því að skulda - ábyrgð erfingja verður venjulega að telja því skilyrði bundna, að hinir erfingjarnir take hana líke allir á sig.

I. Meðferð skuldafrágöngu - dánarbúa án gjaldþrotaskifta.

7.gr.

Grundvallarreglur um meðferð skuldafrágöngu - dánarbúa.

I. Skifti þessara búa eru fyrst og fremst vegna lánardrottne hins látna. Meðan ekki er ráðið, hvort eignir bús hrökkvi fyrir skuldum eða ekki, má að visu ekki gera ráðstafanir, sem þaka kynni erfingjum tjón að öðrfu. Það verður að gera ráð fyrir þeim möguleika, að meðferð bús skifti erfingja máli, þar til víst er, að svo muni ekki reynast. En þegar í ljós er komið, að ekkert muni til erfða koma, þá skal einvörðungu taka hagsmuni lánardrottinna til greina. Meðferðin er í meginatriðum sú sama, hvort sem búið hrekkur til skuldagreiðslu eða ekki. Lunur kemur þó fram undir skiftalokin með tvennum hætti: Ef afgangs verður skuldum, þá koma erfingjar í stað lánardrottna um hluttöku í meðferð búins. Og ef þú hrekkur ekki fyrir skuldum, þá verður að flokka kröfurnar og draga af þeim, að minsta kosti sumum, að rétttri tiltölu.

II. Lánardrottinnar búins munu fá aðfararveð í búinu, líkt og í gjaldþrotabúum. Þeir eru yfirhöfuð jafnréttsháir að því leyti, að enginn einstakur getur farið sinnar leiðar og fengið greiðslu skuldar sinnar án tillits til hinna lánardrottinna, eins og gera má alt þar til þú skuldunauts er tekið til gjaldþrotaskifta meðan hann er lífs, eða til skifta sem skuldafrágöngudánarbú. Þessvegna er öllum skuldheimtumönnum búins veittur kostur á að bera kröfur sínar undir skiftaráðanda, skl. 36.gr., og fá úrskurð hans um það, hvort þær skuli greiddar af fé búins. Málssókn á hendur búi, sem

tekið er til skifte sem skuldafrágöngudánarþú, er því útilokuð, 1.mgr. 33.gr. skl., sbr. þó 7.gr. 1. nr.46 27.júní 1921. Ef málsókn hefir verið hafin gegn framliðna - en þar með er átt við það, að stefna hafi verið honum löglega birt - , þá má halda því máli fram á því varnarþingi, þar sem það var löglega höfðað, 2.mgr. 33.gr. skl. Það er eftir þessu ekki nóg, þótt mál hafi verið lagt til sátta eða stefna útgefin, en ekki birt. Það virðist ekki heldur nægja, ef stefna hefir að visu verið löglega birt, en málinu verður vísað frá eða það er hafið. Þá mun aðili verða að bera kröfu sína undir úrskurð skiftaráðanda, í stað þess, að annars hefði hann getað fengið dóm, sem skiftaráðandi hefði lagt til grundvallar. Með öðrum orðum: Máli, sem vísað hefir verið frá dómi eða hafið, getur aðili ekki höfðað aftur, ef stefndur er látinn áður en stefna hefir verið löglega birt í nýju máli.

Undantekningar eru þó frá þeirri reglu, að einstakur kröfu-hafi eða tilkallsmaður geti ekki fengið fullnustu úr búinu án tillits til hinna. Sumir hafa að visu að ganga án þess að til greina komi, hvort hinir fá nokkuð eða ekkert. Þessir menn eru:

1. Þeir, sem eiga muni í vörzlum "búsins", sbr. 12.gr. 2.mgr. skl. Sama er um þá, sem hafa muni bús að láni eða leigu. Þeir halda sínum rétti.

2. Þeir, sem gert hafa fjárnám í eignum búsins fyrir lét hins dána eða lagt löggeymslu á muni hans, 34.gr. skl., halda rétti sínum, og geta því gengið að mununum og selt þá. Hinsvegar er fyrir það girt, að taka meg eignir "búsins" fjárnámi eftir látið. Dómhafi eða sáttar verður að lýsa kröfum sínum í búið, eins og aðrir lánardrottinnar þess. Kyrretning fellur niður, enda þótt hún hafi gerð verið fyrir andlátið, og því fremur er auðvitað útilokað að kyrretja muni búsins eftir það, 34.gr. skl. Lögbann, sem lagt hefir verið við verknaði af hálfu hins andaða, fellur niður af sjálfu sér með andláti hans, en ef bannið varðar verknað, sem einnig eftirmenn hans geta framið, t.d. beit í þrætulandi eða aðrar landsnyttjar, þá hlýtur lögbannið að standa og mál til réttlætningar því virðist því eiga að höfðá á hendur búinu, t.d. landamerkjámál eða mál um itak eða iskyld í jörð. Það mál heyrir alls ekki undir skiftaráðanda, sbr. 38.gr. skl.

3. Veðhafar eru alment settir á bekk með lánardrottinn búsins, sbr. 86. - 89. gr. skl. Um veðhafa, er selja mega veð án undanfarandi lögsóknar, er þó gerð undantekning í 34.gr. skl. Þar til teljast fyrst og fremst handveðshafar. Þeir geta selt handveð sitt og fengið fullnustu af endvirði þess án tillits til annara lánardrottna búsins - og vist látið virða sér það eftir Jb. Kb.22. Skiftir engu máli, hvernig handveðsréttur þeirra er til kominn, hvort hann er samningsbundinn eða lögveð svonefnt. Ennfremur eru þeir menn utan skuldaflokka, er veð hafa samkvæmt 10.gr. tilsk. um fjárforráð ómyndugra 18.febr.1847. Þessir veðhafar eru einungis nefndir til dæmis, en talning 34.gr. skl. á þessum mönnum er ekki tærændi. Veðhafar samkvæmt 3.gr. laga nr.18. 4.nóv.1887 hafa því sama rétt sem veðhafar eftir 10.gr. tilsk. 1847. Þá nefnir 34.gr. skl. loks tryggingarrétt hins opinbera samkvæmt tilsk. 15.apr.1854 3.gr. og tilsk. 26.febr.1872 7.gr. 9.gr. tilsk. 15.apr.1854 er að nafni til í gildi ennþá. En tilsk. 26.febr.1872 um brennivinstoll er úr lögum feld, en almenntregla er komin í staðinn í lögum nr.54 11.júlí 1911 9.gr. (tollög). Samskonar fyrirmæli eru í 1. nr.38 27.júní 1921 10.gr. (vörutollslög). Annars hefir hið opinbera

oft veð i hlutum til tryggingar skattgreiðslu, en hlutina verður að taka lögtaki áður en þeir verða seldir, t.d. l. nr.37 27.júní 1921 3.gr., l. nr.56 s.d. 3.mgr. 4.gr. og l. nr.66 s.d. 6.gr. En þá er athugandi, hvort þeir, sem að visu verða að taka veðbundna muni fjárnámi, eins og veðhafi samkvæmt 15.gr. l. nr.29 16.des.1885, eða lögtaki, eins og ríkið i dæmum þeim, er tekin voru úr hinum þrennum lögum frá 1921, verði líka utan skuldaraðar. Þeir geta að visu selt veð sitt án "undanfarandi lögsóknar", eins og orðið "lögsókn" er venjulega skilið, því að fjárnám og lögtak verða ekki venju samkvæmt kölluð "lögsókn". Það hefir þó víst aldrei verið talið og ekki heldur tilætlun löggjafans, að þessir aðiljar allir skyldi verða utan skuldaflökka skl. Það virðast dæmin, sem tekin eru i 34.gr. skl., sýna, því að það væri mjög villandi, að taka til dæmis einvörðungu glögg tilvik, þar sem eftir berum orðum laganna þarf engrar dómsathafnar við á undan nauðungarsölunni, ef fyrirmæli greinarinnar ætti líka að ná til tilvika, þar sem aðfarar þarf við á undan dómsathöfninni. Enda tekur upphaf 34.gr. skl. af skerið um fjárnám, því að fjárnám þar tekur líka til fjárnáms án undangengins dóms eða sáttar eftir 15.gr. l. 29/1885. En úr því að fjárnám er bannað, þá er nær að álykta analogice, að lögtak sé líka bannað, en e contrario, að það sé leyft. Í 88.gr. skl. virðist einnig gert ráð fyrir því, að eigi sé þeir, er lögveð hafa, alment utan skuldaflökka. Það mun því óhætt að fullyrða, að smáari málsl. 34.gr. skl. taki einungis til þeirra veðhafa, er selja mega veð sitt án nokkurrar undanfarandi dómsathafnar. "Lögsókn" i íslenzka texta laganna og "Retsforfølgning" i danska textanum eru þá að visu ónákvæm, en bókstaflegur skilningur á þeim leiðir af sér miklu viðtekari reglu en löggjafinn hefir ætlast til og dómvenjan hefir helgað.

4. Meðal þeirra manna, sem 34.gr. skl. tekur til, eru þeir, sem haldsrétt hafa i eignum "bús". Þeir geta einnig selt munina án nokkurrar undangenginnar dómsathafnar, og hafa síðan haldsrétt á andvirðinu.

5. Það kann að þykja vafasamt, hvort þeir, sem gagnkröfu eiga á hendur skuldafrágöngu - dánarbúi, geti notað hana til skuldaafnaðar, eins og segir i 20.gr. gjbrl. Þetta skiftir miklu máli skuldheimtumann, ef eignir bús hrökkva ekki fyrir skuldum. Í 35.gr. skl. er gert ráð fyrir því, að skuld bús á hendur manni og skuld hans á hendur búi geti komið hvor móti annari. Hér skiftir ekki máli, ef hvaða rót kræfa eða gagnkrafa er runnin né heldur, hvort þær eru vefengdar eða ekki. Skiftaráðandi hefir alt að einu heimild til að gera skuldajöfnuð. En úr því að skuldajöfnuður er heimill eftir 35.gr. skl., þegar aðili gagnkröfunnar hefir orðið fyrri til og lýst henni i búið, þá virðist skuldaafnaðarheimildin einnig vera fyrir hendi, ef búið höfðar að fyrri bragði mál gegn honum. Hann virðist þá geta með sama hætti sem sagt var notað gagnkröfu sína til skuldaafnaðar. Einkum virðist þetta nú einsætt eftir að svo rúm heimild er veitt til skuldaafnaðar i þrotabúum eftir 20.gr. gjbrl. Það væri mikil ósamræmi, ef önnur regla ætti að gilda um skuldafrágöngu - dánarbú. Og góð heimild til analogiu, ef með þætti þurfa. Eidsákvæði 20.gr. gjbrl. verður líka notað i skuldafrágöngu - dánarbúum, þegar eins stæði á og þar segir, t.d. ef maður hefir strokið vegna skulda, en læzt áður en bú hans er tekið til skifta. Sbr. annars 20.gr. III.

III. Undir skiftin eru yfirhöfuð dregin öll þau fjárrétt-

indi, sem hinn látni átti á andlátsstundinni og þau fjárverðmati, er buinu hafa hlotnast eftir bann tíma, t.d. arfur og ávöxtur eignanna, sbr. 18., 30.- 33. gr. 1. nr. 19 4. nóv. 1887 og 13. gr. gjbrl. og 3. mgr. 45. gr. skl., sbr. og 12., 15. og 16. gr. skl. er synir, að arfur, er tæmt hefir hinum látna fyrir lát hans, gengur til bú hans. Mörg eru þó þau fjárverðmati, er eigi má teka fjárnámi. Og verður að fara um skuldafrágöngu - dánarbú með svipuðum hætti sem um fjárnám. Um þau verðmati, sem frá eru skilin eða frá kunna að vera skilin, skal þetta athugað:

1. Sum réttindi eru bundin við ákveðinn mann eða sínu samkvæmt; svo að aðrir fá ekki notið þeirra, t.d. réttur til framfærslu. Þessi réttindi hverfa alment úr sögunni, þegar neyðslumaður þeirra andast. Sem önnur dæmi má nefna: aðild samkvæmt alm. hgnl. 235. gr., 1. nr. 28 26. okt. 1893 6. gr., þóknun fyrir þjóningar, óhægindi, lýti og óþrýði eftir 303. gr. hgnl., röskun á stöðu eða högum eftir sl. 305. gr. Kröfur, er annað hjóna hefir á hitt samkvæmt 1. nr. 3 12. jan. 1900 11., 13., 16. og 24. gr. og eftir 1. nr. 20 20. júní 1923 51.- 54. gr., "ráðspjöll" eftir 3. gr. 1. nr. 39 27. júní 1921. Ef gagnaðili er þegar dæmur til að inna af hendi fjárupphæð, þá eru líkurnar fyrir því, að hún eigi að renna inn í bú hans. Ýms verðmati, sem hinn látni kann að hafa fræmleitt, en hefir eigi látið fara fyrir elmenningssjónir, svo sem handrit, sönglag, uppdráttur, uppötvun, geta lánardrottinn hans ekki tekið, og þeim verður því haldið utan við búnað, sbr. 1. nr. 12 20. okt. 1905 12. gr. Ef erfingjar ákveða að koma þesskonar verkum í peninga, þá rennur endvirðið þó í búnað. Um rétt eftir hjúasamningi, sjá tilsk. 26. jan. 1866 13. gr. og næmssamningi, 1. nr. 15 16. sept. 1893 14. gr. og 1. nr. 45 30. júlí 1909 11. gr.

Undanþágu - ákvæði 27. gr. aðfl. geta alment ekki gilt í skuldafrágöngu - dánarbúum. Þetta gildir óskorað, ef hinn látni hefir verið aleinhleypur, þegar hann dó. Þá geta skuldheimtumenn tekið jafnt fót hans sem annað. En ef hann átti konu eða börn, sem hjá honum voru, þegar hann dó, þá virðist einsett, að undanþágan samkvæmt 27. gr. muni koma þeim til góða.

2. Réttindi þriðjamanns kunna að vera því til fyrirstöðu, að verðmati verði dregið í skuldafrágöngu - dánarbú. Þetta gildir auðvitað fyrst og fremst um hluti, er þriðjimaður á í vörslum búans, sbr. 2. mgr. 12. gr. skl. Hlutbundin réttindi, sem þriðjimaður hefir yfir eignum búans, verða aðrir skuldheimtumenn þess að setta sig við, t.d. lán, leigu, nema þeir, sem eiga like réttindi yfir sama hlut, sem hinn verður að þoka fyrir.

Övissar kröfur hins látna renna auðvitað í bú hans, sbr. 3. mgr. 45. gr. skl. Sama er um skilorðsbundin réttindi, ef hægt er að segja til þeirra og ákveða þau með nægilegri vissu, sbr. 2. mgr. 28. gr. aðfl. En slík réttindi geta einkum verið persónulegs eðlis, og því búinu óviðkomandi. Einnig gilda fyrirmæli 3. mgr. 28. gr. aðfl. um skuldafrágöngu - dánarbú. Bu hins látna hefir eigi meiri rétt en hann hafði sjálfur, og getur því alment neytt réttinda samkvæmt tvihliða samningi að því leyti sem hinn látni hefði getað það sjálfur, ef hann hefði lifað. Því getur bú manns t.d. ekki heimtað sér afhentar vörur, sem hinn látni hafði beðið um, en hann átti ekki kröfu til að fá, nema hann greiddi endvirði þeirra. Það virðist enn fremur svo, að seljendi lausafjármunar muni að öllu geta haldið sér við fyrirmæli 33.- 41. gr. 1. nr. 30 19. júní 1923, ef kaupendi er látinn og bú hans er orðið skuldafrágöngubú. Þó að

þetta tilvik rúmist ekki í orðum lagagreinanna, þá virðist vera góð analogía.

Ein tegund tvíhliða samninga hins látna við þriðjamaðmann eru leigusamningar, þar sem hinn látni var leigutaki. Alment getur bú-
ið ekki gengið hér í stað hins látna, því að leigusala er óskýlt að
seta yfirráðum nýrra manna yfir hinu leigða. Íbúð, sem hinn látni
hefir leigt, hefir bú hans ekki rétt til að nota lengur en til
næsta flutningsdags, enda sé löglega sagt upp, og verður að standa
straum af leigu, þar til lögleg uppsögn hefir farið fram. Fræm-
leiga er bú jafnheimil sem hinum látna. Þar á móti getur bú gert
sér arðbær leiguréttindi, sem sama má vera, hver notar, t.d. reki.
En það fer auðvitað mjög eftir stvikum, hvort leiguréttindi verði
notuð af þriðjamaðmanni án samþykkis leigusala. Verður engin almenn
regla um það sett.

Ákvarðanir þriðjamaðmans um það, að verðmæti skuli vera undan-
þegin aðför eða gjaldbrotum eigenda þeirra eru í þessu sambandi
vitanlega ekki frekar gild en þau eru það, ef aðför er gerð eða
maður verður gjaldbroti meðan hann er lífs. Þá eru undanþágurnar
settar til hagsbóta skuldunaut, sem þá er á lífi. En hér er skuldu-
nautur látninn, og gildir því ástæðan ekki. Fyrir því verða slík
réttindi í dánarbú dregin, nema þau sé enn undan þegin af öðrum
ástæðum. Þau verða annars ekki undan búinu tekin, nema sýnt sé,
að undanþagan sé líka vegna annara, t.d. erfingjanna. Hefir þá sá,
sem verðmætið lét af hendi heft það bæði meðan viðtakandi lifði og
einnig að honum látnum bæði í hag hans og annara.

Samkvæmt kgsúrsk. 18.ág.1814 hefir verið venja að veita
konungsstaðfestingu að mandatum á félagssamninga með þeim fyrir-
mælum meðal annars, að ef einn félagi yrði gjaldbroti eða dæi, þá
skyldi hinir félagarnir gera reikningsskil að viðlögðum drengskap,
og svo skyldi þeir greiða það, er hinn látni átti inni samkvæmt
reikningunum. Þetta gildir einnig, ef bú félagsins er tekið til
skifta sem skuldafrágöngubú.

3. Undanþágur þær, sem greinir í 30. og 31. gr. aðfl.
koma yfirhöfuð ekki til greina í skuldafrágöngudánarbúum. Ef embætt-
islaunin o.s.frv. eftir 30.gr. eru ekki komin í gjalddaga, þegar
aðili dó, þá koma þau aldrei í gjalddaga, og um undanþágu á þeim
verður því ekki að tefla. Dagpeningar o.fl. samkvæmt 31.gr. aðfl.
nr.1. renna í dánarbúið, þó að þeir hefði ekki orðið teknir fjár-
námi eða runnið í brotabú manns að honum lifanda. Framfærslueyrir
eindagaður með hinum látna sjálfum mundi fara í bú hans, en ekki,
ef framfærslueyrir er úrskurðður henda barni hans (aðfl. 31.gr.
nr.2.). Styrkur samkvæmt aðfl. 31.gr. nr.3 virðist vera algerlega
persónulegs eðlis og vera því fallinn niður, að því leyti sem hinn
látni hefir ekki þegar notið hans.

Ellistyrkur eftir 1. nr.5 4.mars 1903 gengur til dánarbús
embættismannsins eins og hver önnur eign, l. 5.gr.

32.gr. aðfl. gildir til hlítar um skuldafrágöngubú. Þó er
þess getandi, að styrkur, sem hinn látni hefir keypt henda öðrum
en sjálfum sér, rennur ekki í dánarbú hans, nema með það mál verði
farið samkvæmt 33.gr. gjbtl. eða búið geti slitið samningum um styrk-
inn eftir reglunum um samninga in favorem tertii. Sem dæmi þess,
að styrkur eða batur, sem hér geta talist, gengi ekki í skuldafrá-
göngubú manns, má nefna slysatrygging sjómanna samkvæmt síðustu
mgr. 6.gr. 1. nr.32 27.júní 1921.

IV. Aðalreglan er sú, að allar þær kröfur, sem voru til

orðnar á hendur hinum látna, þegar hann andaðist, verður að greiða með eignum búsins. Undantekning er um þær kröfur, sem svo eru skapaðar, að enginn gat int þær af hendi, nema hinn látni sjálfur. Þetta tekur alment til vinnu, er hinn látni hefir skuldbundið sig til að inna af hendi, t.d. skipstjórn, húsbýgging o.s.frv. Sama er um aðrar skyldur, sem telja verður persónulegs eðlis, t.d. framfærslu. Þesskonar skyldur eru búi hins látna alment óviðkomandi. Einungis geta skaðabótakröfur út af þeim komið til greina, ef hinn látni hefir vanefnt þær. Og verða þær kröfur beinar peningakröfur. Þá verður að greiða af eignum búsins ýmsar kröfur, sem til eru orðnar eftir lát hins andaða, og eru það kröfur, þær allar, sem í 82.gr. skl. segir. Stafa þær allar af skiftameðferð búsins, nema útfærarkostnaðurinn. Sjá þó um barnsmeðlag 1. nr.46 27.júní 1921 25.gr.

Þeir lánardrottinnar, sem eiga kröfu til að fá peningagreiðslu úr búinu, verða vitanlega ekki neyddir til að taka við öðru upp í skuld sína. Hinsvegar er ef til vill vafamál, hvernig fara skuli um kröfu, er fullnægja skal eftir efni sínu með einhverju öðru en peningum, t.d. krafu um afhendingu ákveðins hlutar, er hinn látni hefir lofað að láta af hendi. Getur þá aðili heimsað hlutinn gegn endurgjaldinu eða þarf hann að sæta því, að það verði metið til peninga, hve miklu hann væri það, að fá hlutinn. Hér er auðvitað ekki átt við það, ef lánardrottinn er enn eigandi hlutafins, því að þá getur hann heimt hlutinn aftur, sbr. 2.mgr. 12.gr. skl., eða sé seljandi og geti notað ákvæði 41.gr. 1. nr.39 1923, heldur hitt, að hinn látni hafi lofað aðilja hlutum. Ef búi vill láta hlutinn af hendi réttilega, þá verður aðili að taka því. Hann hefir þá fengið það, sem hann átti rétt til. Ef búið hrekkur fyrir skuldum, þá er hinum lánardrottinn þess ekki gert rangt til, þótt aðili fái hlutinn, því að þá fær hver sitt. En ef búið hrekkur ekki fyrir skuldum, þá verður aðili betur settur en hinir lánardrottinnar búsins. Í þrotabúum verður lánardrottinn alltaf að sæta því, að krafa hans verði metin til peningaverðs, sarkvæmt 18.gr. gjbrl. Sú regla gildir jafnt, hvort sem búið hrekkur langt eða stutt til skulda-greiðslu og jafnvel þótt það reynist að lokum nægilegt til hennar. Nú er það meginregla, að skuldafrágöngubú og gjaldþrotabú sæti svipaðri meðferð, sbr. 90.gr. skl., og í þessu efni er eins ástatt um bæði, og virðist því ekkert því til fyrirstöðu að beita reglu 18.gr. gjbrl. analogice um skuldafrágöngu - dænerbú, enda mun sama meðferð vafalaust verða höfð á báðum í þessu efni.

6.gr.

Innköllun til skuldheimtumanna og erfingja. Kröfulýsingar.

I. Það er jöfn nauðsyn á því, að staðreyna, hverir kalla til skulda á hendur búi, sem á því að sannreyna, hverjar eignir bús sé, varáveita þær og koma þeim í peninga. Skifti bús mega ekki standa yfir ótakmarkaðan tíma. Þessvegna þarf að setja skuldheimtumönnum tiltekinn frest til þess að lýsa kröfum sínum. Og ef þeir gera það ekki áður frestur sé liðinn, þá verði þeim ekki komið fram á hendur búinu.

II. 1. Fyrirmælin um innköllun skuldheimtumanna og erfingja eru í 20.- 22.gr. skl. Samkvæmt 20.gr. á skiftaráðendi tafarlaust

að gefa út innköllun til skuldheimtumanna og taka fræm berum orðum í henni, að erfingjar hafi ekki tekið að sér ábyrgð á skulðum búans. Innköllun þarf þó ekki að gefa út, ef búið hrekkur sýnilega ekki nema fyrir útfararkostnaði. Þá verður skiftaráðandi að láta eignirnar upp í þennan kostnað, sbr. 22.gr. skl., og þar með er skiftunum lokið, 21. og 42. gr. skl.

2. Innköllun er, auk greinargerðar um hvert búið sé, að efni til áskorun til skuldheimtumanna um að lýsa kröfum sínum á bú innan tiltekins tíma og sanna þær fyrir skiftaráðanda. Sönnun fyrir kröfum þarf aðeins að koma fram, ef þær eru vefengdar, og kröfulýsingin er því fullnægjandi, þótt sönnun fyrir löngu fylgi ekki. Í innköllun skal og frestur tiltekinn. Nú skal birta innkallanir í Lögbirtingablaði og skal innköllun jafnan birt þrisvar sinnum, enda telst fresturinn altaf frá þriðju (síðustu) birtingunni, opið bréf 4.jan.1861, 22.gr. skl., 1.gr. 1. nr.33 16.nóv. 1907 og 1. nr.35 11.júlí 1911. Rétt er að skiftaráðandi birti innköllun þar að auki á einhvern annan hagkvæman hátt, er honum bykir við eiga, 22.gr. skl. Slik aukabirting er aldrei nauðsynleg og bætir ekki heldur upp galla, sem vera kynni á hinni lögmeltu birtingaraðferð. Ef birting eða innköllun er ekki lögum samkvæm, t.d. vantar fyrirmæli um skuldalýsingarfrest, áskorun aðeins tvisvar birt o.s.frv., þá er sem engin innköllun hafi verið út gefin. Eina ráðið er þá að gefa út og birta löglega innköllun á ný.

3. Skiftaráðandi þarf ekki að gera skuldheimtumönnum sérstaklega viðvart, enda þótt hann viti, hvar og hverir þeir sé. Í 2.mgr. 20.gr. skl. er þó gert ráð fyrir undantekningu frá þessari reglu, því að þær segir svo, að haldast skuli ákvæði eldri laga um, að skiftaráðandi eigi sérstaklega að skýra sumum skuldheimtumönnum eða öðrum frá skiftum. Skl. segja ekki, hver þessi fyrirsmali sé, og verður því að leita þeirra annarstaðar. Og þær ákvarðanir eru í op.br. 10.apr.1798, og þar boðið skiftaráðendum í dánarbúum og öðrum búum, þar sem vitað er eða álitid, að opinberar stofnanir hafi kröfur, skuli tafarlaust skýra stiftamtmanni og biskupi frá því, þegar slíkt bú sé tekið til skiftameðferðar, svo að þeir geti gætt hagsmuna stofnunarinnar við skiftin. Þetta virðist í fljótu bregði taka til opinberra stofnana yfirhöfuð, en með því að stiftamtmaður og biskup eiga að fá tilkynningu, þá hafa líklega einungis stofnanir ríkis og kirkjù verið hafðar í huga. Skiftaráðanda virðist því varla vera skylt að tilkynna hreppsnefnd, sýslunefnd, bæjurstjórn, Landsbanka eða slíkum stofnunum, sem ekki eru beinlínis ríkisstofnanir, enda hefir lagafyrirmælið aldrei verið svo rúmt skilið. Nú ber því að tilkynna fjármálaráðuneytinu skiftin. Skiftaráðandi verður sekur um vitaverða vanrækslu, ef hann vanrækir tilkynningu og ætti því að bæta skaða, er orðið kynni að hafa af vanrækslu hans. En annað atriði er það, hvort krafa stofnunarinnar haldist, ef skiftin hafa ekki verið tilkynnt fjármálaráðuneytinu og kröfu ekki lýst. Þetta verður tæplega ætlað. Forsjármenn ríkisins eiga ekki síður að gæta þess hagsmuna en aðrir hagsmuna sjálfra sín, og það er ekkert óvenjulegt eða óeðlilegt í því, að ríkið kunni að tapa vegna vanrækslu fyrirsvarsmanna sinna, eins og aðrir umbjóðendur.

4. Um innköllunarfrestinn voru ákvæði í 1.mgr. 22.gr. skl. Og fór fresturinn eftir því, hvort líkindi töldust á því, að hinn látni hefði átt skuldaskifti erlendis. Átti þá að ákveða frestinn til kröfulýsinga 12 mánuði, en annars kostar 6 mánuði.

X
Tekur þetta til allra búa, þar sem innköllun hefir verið gefin út og einu sinni birt fyrir 1. júlí 1924. Ef innköllun er birt fyrsta skifti eftir þann tíma, þá skal fara eftir ákvæðum 2., sbr. 56.gr. laga um nauðasamninga nr. 19 4. júní 1924. Samkvæmt 3. grein 1. 1924 skal innköllunarfrestur, hvarvetna þess, er lögheimilt er að gefa út áskorun (proklama) til lánardrottna að viðlögðum missi kröfu, ef henni er ekki lýst í tækan tíma, vera 4 almanaksmánuðir frá síðustu birtingu áskorunar talið. Á nú engan mun að gera þess, hvort ætla má, að hinn látni hafi haft viðskifti erlendis eða ekki. Og vegna erfingjanna á ekki heldur að hafa lengri frest, enda þótt þeir sé ekki nefndir í 2.gr. 1. 1924, því að áskorun til þeirra veldur ekki missi neinnar erfðakröfu, þótt hún komi ekki fram áður frestur sé liðinn fremur nú en áður. Frestinn verður að reikna eins og venja er til. Ef t.d. Lögbirtingablaðið, þar sem innköllun er birt, kemur út 10. febrúar, þá er kröfulýsingarfrestur liðinn kl. 12 að kveldi 10. júní næstan á eftir.

5. Þýðing innköllunar kemur fram í ýmsum samböndum, svo sem um framsal bús til erfingjaskifta og í því, að ekki má lúka skiftum fyrr en innköllunarfrestur er liðinn. Hér er það athugið, hvaða máli hún skifti um tilvist hverrar einstakrar kröfu á hendur búinu. Þessari spurningu er svarað í 3.mgr. 22.gr. skl. á þann veg, að um "fyrningu" ("Forældelse" í danska textanum) skulda eftir innköllun fari eftir eldri lögum. Með "fyrningu" er hér alle ekki átt við það, að skuld tynist fyrir elli sakir, heldur hitt, að hún falli niður vegna þess, að henni hafi ekki verið lýst löglega í búð. Og sýna nú orð 2.gr. nsl. 4. júní 1924 glögt, að svo er. Orðið "fyrning" merkir að visu annars "prescriptio", en ekki "præclusio", en hér merkir það þó síðarnefnda orðið. Eftir eldri lögum mistu skuldheimtumenn yfirhöfuð allar og allskonar kröfur bæði á hendur dánarbúi og erfingjum, ef þeir lýstu þeim ekki innan lögmalts tíma, N.L. 5 - 13 - 27 sbr. kgsbr. 17.febr.1769. Þessi regla er enn í gildi samkvæmt 3.mgr. 22.gr. skl., enda þótt kröfulýsingarfrestur sé annar og innköllun birt með öðrum hætti en áður var. Aðalreglan er því sú, að sú krafa, sem er til orðin fyrir dánardagur og bústjórnin hefir ekki endurnýjað, er algerlega glötuð á hendur búi og erfingjum, ef henni er ekki lýst á réttum tíma samkvæmt framansögðu. Þar á móti getur innköllunin ekki varðað forgangskröfur þær, sem greinir í 82.gr. skl. Innköllun getur eðli málsins samkvæmt ekki náð til þeirra. Þær verða sumar jafnvel ekki til fyrr en að liðnum innköllunarfresti.

Innköllun tekur alls ekki til þeirra, er eiga muni í búi og ekki heldur til hlutbundinna réttinda yfir eignum búsins, svo sem veðhafa, haldsréttarhafa, afnotahafa o.s.frv. Þessir menn þurfa því ekki að lýsa kröfum sínum til þess að halda hlutbundna réttinum. Kröfu þeirri, sem á bak við hann kann að felast, verða þeir að lýsa, því að annars tapa þeir henni að því leyti sem verðmæti það, er þeir hafa til tryggingar, reynist ónógt til greiðslu hennar. Þetta segir berum orðum í N.L. 5 - 13 - 34. Þó hafa dómstólar í Danmörku þar á meðal hæstiréttur, álitð, að samningsbundið sjálfsvörðluveð í leusafé felli niður, ef því væri ekki lýst. Þetta er þó gersamlega heimildarlaust, því að N.L. 5 - 13 - 34 tekur til alls veðs.

6. Skuldheimtumaður afstýrir glötun kröfu sinnar með því að lýsa henni í búð. Kröfulýsingin er tilkynning til skiftaráðanda um það, að aðili eigi kröfu, er hann ætlast til, að greidd verði af eignum búsins. Kröfulýsing þarf að vera komin til skifta

ráðanda sáur en frestur er liðinn, og hún þarf að vera nægilega glögg, svo að séð verði við hvað er átt. Kröfulýsing er ónaúðsynleg, ef skiftaráðandi viðurkennir kröfu allt að einu, en til þess er ekki nóg, þótt honum hafi verið kunnugt um hana. Ennfremur væðveitist krafan, ef allir þeir, sem hæg hefði af niðurfalli hennar, samþykkja hana, enda þótt henni hafi ekki verið löglega lýst í búla. Kröfulýsing má bæði vera skrifleg og munnleg, og á skiftaráðandi að láta í té vottorð um hana, ef óskað er. Það getur ekki verið skilyrði fyrir gildi kröfulýsingar, að hennar sé getið í skiftabók eða öðrum bókum né heldur, að munnleg kröfulýsing komi fram á skiftafundi, þótt svo mætti atla eftir 1.mgr. 36.gr. skl.

Kröfulýsing hefir, euk þess að afstýra niðurfalli kröfu, ýmsar aðrar verkanir samkvæmt 2.mgr. 36.gr. skl. Frá kröfulýsingardegi falla óráttarvextir á kröfu, ef hún er annars fallin í gjalddaga, sbr. tilsk. 27.mai 1852 2.gr., kröfulýsing slitur fyrningu kröfu, vl. 80.gr. og l. nr.14 30.okt.1908 13.gr. og hefðarhaldi, lög nr.46 10.nóv.1908 4.gr.

III. Ef skiftaráðandi er fullkunnugt um alla erfingja og gjafheimtumenn, hverir þeir sé og hvar þeir sé, þá þarf ekki að geta þeirra í innköllun. En ef svo er ekki, þá skal skiftaráðandi einnig og með sama fyrirvara skora á þá að gefa sig fram. Annarar innköllunar til þessara manna þarf ekki við. En sé er munur á verkunum innköllunar til erfingja og gjafheimtumanna, að þeirre réttur glatast ekki, þó að þeir gefi sig ekki fram sáur en tiltekinn frestur er liðinn. En innköllunarfresturinn virðist þó eiga að hafa einhverja þýðingu. Og sú þýðing getur varla verið fölginn í öðru en því, að sá erfingi, sem gefur sig fram innan frestsins, á heimtingu á því, að tillit sé til hans tekið við skiftin. Og ef búskiftum veri þá lokið, gæti hann áfrýjað skiftunum og eftir atvikum fengið þau úr gildi feld. Sama mundi verða, ef innköllun hefði alls ekki verið gefin út eða gefin út með of skömmum fyrirvara, en erfingi hefir þó gefið sig fram innan þess frests, sem átt hefði að setja. Ef erfingi gefur sig ekki fram innan þess tíma, þá mundi honum ekki tjóa að áfrýja skiftunum, því að skiftaráðandi hefði þá farið að öllu rétt að. En erfðaréttur hans er þó ekki glataður, og lýsir það sér í því, að hann getur sótt arf sinn frá þeim erfingjum, sem hafa tekið arf, þar til þeir hafa unnið hefð á þeim einstöku hlutum, sem sótt er um, eða krafan er fyrnd.

9.gr.

Meðferð bú.

I. Skifti skuldafrágöngu - áánarbúa fara fyrst og fremst fram vegna skuldheimtumanna. Þess vegna er réttmætt, að þeir fái að hafa hönd í bagga með stjórn og meðferð bú þessara. Samkvæmt 19.gr. skl. á að fara sem mest eftir tillögum skuldheimtumanna um meðferð á búinu, og í 24. og 36. gr. skl. er gert ráð fyrir því, að þeir hafi tillögurétt eða atkvæðisrétt um meðferð búins. Eftir þessu er ekki efasamt, að skuldheimtumönnum er rétt að skifta sér af meðferð bú. En skera þarf úr því, hvenær þessi réttur byrji og hvenær honum sé lokið, og úr því, um hvaða atriði skuldheimtumenn hafi tillögurétt, og svo loks, hvaða þýðingu tillögur þeirra hafi.

1. Skiftalögin segja ekki, hvenær tillöguréttur skuld-

heimtumanna byrji. Er tvent til: að hann hefjist þegar er skuldheimtumaður tjáir skiftaráðanda, að hann eigi kröfu í bú, eða þegar krafu hefir verið viðurkennd af þárum skuldheimtumönnum eða úrskurðað er af skiftaráðanda, að krafu skuli tekin til greina að einhverju leyti eða öllu. Það virðist verla geta komið til mála, að einn kröfuhafi geti með vefengingu kröfu annars firt hann atkvæðis-rétti um meðferð búans. Ef svo væri, þá gæti enginn skuldheimtumaður neytt þessa réttar fyrir en krafu hans væri tekin til greina, svo framarlega sem einhver hefir mótmælt henni. Yrði aftur afleiðing af þessu sú, að ekki byrfti annað en mótmæla öllum framkomnum kröfum til þess að svipta alla skuldheimtumenn atkvæðisrétti. En þetta er eflaust ekki tilgangur löggjafans. Skuldheimtumenn hafa atkvæðisrétt eftir 19.gr. En skuldheimtumenn eru kröfuhafar kallaðir í 37.gr. skl. og virðir einmitt áður en kröfur þeirra hafa verið viðurkendar eða úrskurðaðar réttar. Og orðið merkir væntanlega hið sama í 19. og í 37. gr. skl. Það er og athugandi, að í 19.gr. eru settar takmarkanir um það, hversu lengi atkvæðisréttur skuldheimtumanna standi, en engar um upphaf hans. Það verður því að ætla, að tillöguréttur skuldheimtumanna hefjist þegar er þeir segja til kröfu sinnar, hvort sem henni er mótmælt þó eða sifur eða henni er alls ekki mótmælt. Þó að þetta leiði til þess, að maður, sem að lokum reynist ekkert eiga hjá búinu, hafi greitt atkvæði um meðferð þess, þá skiftir það litlu máli, því að skiftaráðandi þarf ekki að fara eftir tillögum skuldheimtumanna, nema þeir sé allir sammála, þeir er skiftafund sóttu, og ekki yrði heldur hjá þessari afleiðing komizt, ef veita skal skuldheimtumanni atkvæðisrétt, meðan kröfu hans er ekki mótmælt, ef hún reynist þó að lokum röng.

Spurningunni um það, hvenær atkvæðisrétti skuldheimtumanna sé lokið, segir í 19.gr. skl. Þegar þeir hafa fengið það alt, er þeir áttu heimtingu til, þá er afskiftum þeirra að sjálfsögðu lokið. Sama er eftir 19.gr. skl., ef þeim hefir verið sett trygging fyrir greiðslu. Er þar eflaust átt við hlutbundna tryggingu, en eigi t.d. ábyrgð þriðjumanns. Skiftaráðanda ber að úrskurða um það, hvort trygging sé nægileg. Þegar opinberum skiftum er haldið áfram, þá fé skuldheimtumenn greiðslu eftir því sem til vinst, þó að skuldir þeirra sé ekki komnar í gjalddaga gagnvart skuldunaut. Sama rétt virðast þeir eiga, þó að þeim sé sett trygging og þeir verði með þeim hætti sviftir afskiftum af meðferð búans. Þeir munu því geta þegar gengið að tryggingunni, nema krafu þeirra sé skilorðsbundin og biða þurfi þess, hvort skilorð rætist, sbr. skl. 45.gr. 1.mgr. Loks hlýtur afskiftum skuldheimtumanns af búsmæferð að vera lokið, þegar sýnt er, að hann getur ekkert fengið greitt af kröfu sinni.

3. Samkvæmt 19. og 24. gr. skl. hafa skuldheimtumenn atkvæðisrétt um "meðferð" búans og um "málefni þau, sem til umráðu koma á skiftafundi", sbr. og 26. og 27. gr.: "er atkvæðisrétt hafa um málefni búans". Skuldheimtumenn hafa því atkvæðisrétt um meðferð og málefni búans. Þetta má þó alls ekki skilja bókstaflega. Þeir hafa engin afskifti af mörgum málefnum, sem búið varð, t.d. uppskrift á búi og virðingargerð, útgáfu innköllunar og yfirhöfuð þau atriði, er skiftaráðandi á að gæta ex officio. En þau atriði, sem ekki eru sérstaklega frá skilin tillögurétti þeirra, geta þeir rétt og gert tillögur um, t.d. um sölu á eignum bú, leigu á eignum þess o.s.frv. Maður hefir og suðvitað því aðeins tillögurétt um málefni, að það verði hag hans. Forgange-

kröfuhæfi hefir t.d. engan tillögurétt um meðferð veðsetts hlutar, ef sýnt er, að hann fær sitt allt að einu.

3. Eftir 19.gr. skl. ber skiftaráðanda að "fara sem mest eftir tillögum skuldheimtumanna um meðferð á búinu". Samkvæmt 24.gr. skl. skal "fara eftir tillögum fundarmanna, þeirra er atkvæðisrétt eiga", um meðferð búins, og ef fundarmenn greinir á, þá sker skiftaráðandi úr ágreiningi þeirra, og ber honum sem unt er að taka tillögur þeirra til greina, en má þó ráða ágreiningnum til lykta á annan hátt en tillögurnar hafa orðið, 2.mgr. 24.gr. skl. Af þessum fyrirmælum 19. og 24.gr. skl. verða tvær reglur leiðgar: 1. Ef allir þeir fundarmenn, sem atkvæðisrétt hafa, eru sammála, þá skal skiftaráðandi fara eftir tillögum þeirra, og 2. Ef þá greinir á, þá sker skiftaráðandi úr eftir því sem honum virðist hagenlegast. Hann er alls ekki bundinn við tillögur meiri hlutans.

Undantekningar eru þó frá báðum þessum reglum. Skiftaráðandi er ekki bundinn við samhljóða tillögur allra fundarmanna:

a. Ef þær skerða réttindi nokkurs manns, 1.mgr. 24.gr. skl. Því á skiftaráðandi t.d. alls ekki að fara eftir tillögum allra fundarmanna, sem fer í þá átt, að eigi skuli taka til greina lýsta kröfu fjarverandi skuldheimtumanns.

b. Ef skiftaráðandi ætlar tillögum í óhag ólöggráðum eða fjarveranda manni, er fjarhaldsmáður hefir verið skipaður samkvæmt 14.gr. skl. Þetta er samkvæmt eðli málsins og verður líka leitt af 24.gr. skl. Það er ekki víst, að tillaga skerði í sjálfu sér rétt aðilja, þótt hún sé honum óhagstæð.

c. Í samræmi við a. og b. er það, að skiftaráðandi er ekki bundinn við samhljóða tillögur fundarmanna, meðan kröfulýsinga-frestur er ekki liðinn, ef þær fara í bág við eða kunna að fara í bág við hagsmuni skuldheimtumanna, er ekki hafa enn lýst kröfum sínum, 24.gr. skl.

d. Skiftaráðandi getur krafist þess, að innheimtumaður verði fenginn, 30.gr. skl., og að honum sé veitt næg ástæða við meðferð búins, 30.gr. skl.

Skiftaráðandi er bundinn við tillögur meiri hlutans:

a. Um það, hver verði innheimtumaður búins. Því virðist meiri hlutinn að vísu eiga að ráða eftir 30.gr. skl. Þó virðist skiftaráðandi geta ónýtt þá kosningu, ef svo er ástætt sem í a.- c. að ofan segir.

b. Eftir 27.gr. skl. skal selja fjármuni búins á uppboði, nema meiri hluti fundarmanna verði á annað settur og skiftaráðandi samþykki. Samkvæmt þessu er skylt að selja eignir búins á uppboði, ef meiri hluti krefst þess.

4. Skuldheimtumenn neyta atkvæðisréttar síns á skiftafundum, sbr. 23.- 26. gr. skl. Skiftafundur er samkoma aðilja í búum til að ræða og gera samþykktir um málafni búins. Skiftaráðandi heldur skiftafundi svo oft, sem honum þykir nauðsyn til þess, og boðar til þeirra og ákveður frest, stað og stund, 23.gr. skl. Rétt er og að taka fram í fundarboði umræðuefni, en ekki er það lögmælt. Ef enginn kemur á skiftafund, þeirra er atkvæðisrétt hafa, þá hafa þeir auðvitað ekki fyrirgert þar með kröfum sínum á hendur búinu, en skiftaráðandi verður þá einn að gera út um málefni þess, sem fara átti þar með, og hafa yfir höfuð þeir, sem ekki hafa sótt löglega boðaðan skiftafund, firt sig rétti til mótmæla gegn ákvörðunum, sem gerðar eru á fundinum um stjórn búins. Ef enginn kemur á skiftafund, þá ber þó skiftaráðanda að kveðja til fundar af nýju,

ef því verður við komið og um áriðendi málefni er að ræða, 35. og 36. gr. skl.

II. Erfingjar og gjafheimtumenn hafa ekki atkvæðisrétt um meðferð skuldafráðngu - dænarbús, meðan skuldheimtumenn hafa ekki fengið það, er þeim þar, greiðslu eða tryggingu, sbr. 19.gr. skl. Ef búinn gerir ekki betur en hrökkva fyrir skuldum, þá fá erfingjar aldrei atkvæðisrétt um meðferð þess. En eftir að skuldheimtumenn hafa fengið sitt samkvæmt fransöðgu, þá fá erfingjar atkvæðisrétt, og ef til vill taka þeir við búinu til erfingjaskifta. En ella hafa þeir líka aðstöðu á skiftafundum sem skuldheimtumenn, sbr. 19. og 29. gr. skl. Þar á móti hafa gjafheimtumenn aldrei atkvæðisrétt um meðferð bús. Hinsvegar er bæði erfingjum og gjafheimtumönnum rétt að sækja skiftafundi og gera þar athugasemdir sínar, þó að þeir hafi ekki atkvæðisrétt, þangað til sýnt er, að ekkert verður afgangi henda þeim, þegar skuldir eru greiddar.

III. Um stjórn og meðferð búsins er það fyrst og fremst að segja, að það er í vörðum skiftaráðenda eða umboðsmanna hans, nema brifðjmsður hafi einstaka muni þess í varðveizlu, t.d. handveðs-hafi, leigutaki. Skiftaráðendi ákveður, samkvæmt því, er sagt var undir I. að ofen, hvernig með eignir búsins skuli fara, hvort halda skuli áfram í bili stvinnurekstri hins látna, um leigu á fasteignum búsins, innköllun á skuldum hans o.s.frv. Og yfirleitt framkvæmir skiftaráðandi þau störf, er lúta að meðferð búsins, sbr. 30. og 35. gr. skl. En það væri til of mikils ætlast af skiftaráðenda, ef hann skyldi sjálfur inna þau störf af hendi öll, er vinna þarf fyrir búinn. Skiftaráðendi getur að vísu varla án samþykkis skuldheimtumanna sett almennt stjórnanda (curator) fyrir búinn, en eftir 32. gr. skl. getur hann ráðið mann til að flytja mál fyrir búinn, til þess að hafa stjórn á og umsjón með fasteignum búsins og til að rannsóka þekur hins framliðna og skjöl og lúka við fyrirtæki, sem hinn látni hefir haft með höndum. Þetta er vitanlega ekki tamendi talning. Heimild skiftaráðenda til að taka sér aðstoðarmenn nær til alls þess, sem honum er ekki beinlínis skylt að gera sjálfur. Þar til má telja stjórn skiftafunda, úrskurður á ágreiningi og öðrum efnum, er úrskurður þarf. Aðstoð þá, sem talað er um í 32.gr. skl., getur skiftaráðandi, að því er virðist, tekið sér án þess að samþykki skiftafundar komi til, enda má ef til vill lita svo á sem skiftafundur heimili skiftaráðenda að taka sér aðstöðina með því að samþykkja ráðstöfun, sem venja er til að skiftaráðendi fái sér aðstoð til, t.d. að höfða mál, sbr. og 38.gr. skl., halda áfram verzlun hins látna, til að selja vörur hans o.s.frv. Aðvitað ber skiftaráðenda að hafa eftirlit með aðstoðarmönnum sínum.

Í skl. eru sérstök fyrirmæli um einn af aðstoðarmönnum skiftaráðenda: innheimtumann. Skiftaráðandi getur krafist þess, að innheimtumaður sé fenginn. Skiftaráðandi þarf ekki til þess samþykkis skuldheimtumanna né erfingja. En skiftafundur á rétt á að velja innheimtumann. Ef skiftafundur gerir það ekki, verður skiftaráðendi að gera það. Ákveður skiftaráðandi, hverja tryggingu (ábyrgð eða veð) innheimtumaður skuli setja, 30.gr.skl.

Hlutverk innheimtumanns er eiginlega tvent: Almenn skuldheimta fyrir búinn, eftir því, sem skiftaráðandi felur honum. Er þá staðe innheimtumanns svipuð og annara manna, er taka að sér skuldheimtu fyrir aðra menn. Sérstaklega er þó sagt í 31.gr. skl. 1.mgr., að innheimtumaður skuli greiða til skiftaráðenda jafnskjótt

sem skuldirnær heimtast. Anneð hlutverk innheimtumanns varðer uppboð á eignum búins. Hann á að gera frumvarp að sölskilmálur, þegar selja á lausafé búins á uppboði, en undir skiftaráðanda skal svo bera frumvarpið til samþykkis. Innheimtumaður ræður, hver boð skuli taka gild, enda ábyrgist hann sem sína skuld, að uppboðsændvirðið verði greitt skiftaráðanda innan 6 vikna frá lokum þess gjaldfrests, sem veittur var í uppboðsskilmálunum, 1.mgr. 31.gr. skl. Skiftaráðandi, sem hér er jafnframt uppboðsráðandi, er eftir þessu ekki skyldur til að hafa á hendi innheimtu uppboðsændvirðis. Hinsvegar getur hann haft hana á hendi, en þó tekið mann til að innheimta skuldir búins, og er það algengt.

Skiftaráðanda er rétt að semja bæði við innheimtumann og aðra aðstoðarmenn sína um þóknun fyrir starf þeirra. En ef ekki verður samkomulag um þóknun þeirra, þá ber skiftaráðanda að úrskurða hana. 2.mgr. 31.gr. og 2.mgr. 32.gr. skl. Gömlu ákvæðin um innheimtulaun í op.br. 3.júni 1818 4. og 5. gr. eru fallin úr gildi með 2.mgr. 31.gr. skl.

Það er löggjafanum vitanlega ofraun, að telja það alt, er gera þarf vegna skifta á búi. Hann verður að láta nægja að nefna það helsta. Eitt af því, sem sérstaklega eru settar reglur um í skl. er það, hvernig koma skuli eignum búins í peninga. Aðalreglan er þá sú, að fjármuni bús skal selja á uppboði, sem fram á að fara eftir reglunum um nauðungaruppboð, þar á meðal eru veðbundnir munir, sbr. 87.gr. skl., enda sé veðhafi í skuldaröð. Frá þessu má einungis víkja, ef meiri hluti fundarmanna og skiftaráðandi samþykkir. Þar á móti þarf meiri hlutinn aldrei að setta sig við það, að munir sé seldir utan uppboðs án hans vilja. Undantekning er einungis gerð, ef munir búins liggja undir skemðum svo bráðum, að skiftaráðanda þykir ekki óhætt að draga svo sölu þeirra, að uppboð megi halda, 27.gr. skl.

En annars er skuldheimtumönnum rétt að heimta, að sem bráðast verði undið að sölu á eignum bú, meðan þeir hafa ekki fengið greiddar skuldir sínar. Hinsvegar er það skylda skiftaráðanda að sjá um, að sala fari fram jafnskjótt sem haganlegt þykir. En ekki þarf að biða eftir því, að kröfulýsingarfrestur sé liðinn, 29.gr. skl. Það virðist auðsætt, að skiftaráðanda getur verið beinlínis skylt að fresta sölu, þó að skuldheimtumenn hafi krafizt þess, að hún fari þegar fram, ef honum virðist óhentugur tími til að selja nú, en líklegt að innan skamms muni betur seljast.

Þegar skuldheimtumenn hafa fengið sitt, þá er það komið undir erfingjunum, eða úrskurði skiftaráðanda, eftir grundvallarreglunum um erfingjaskifti, hvort og hvernig skuli selja eignir búins, 29.gr. skl. Ef þá eru engir ólöggráðir eða erlendir erfingjar, sem ekki hafa sjálfir komið eða sent umboðsmann, ráða þeir alveg um sölna, ef þeir koma sér saman um hana.

Um sölu á útistandandi skuldum búins eru settar sérreglur í 28.gr. skl. Verðbréf, sem hafa gangverð innanríkis, skal selja eftir gangverði; nema erfingjar eða skuldheimtumenn vilji láta leggja sér þau út eftir gangverði. Ef verðbréf hafa ekkert gangverð - og svo er farið um flest verðbréf hér á landi - , þá verður að fara með þau eins og aðrar útistandandi kröfur eftir 2.mgr. 28.gr. skl. Ef skuldakrafa er þess eðlis, að skuldheimtumaður eða erfingi vilji taka hana eftir nafnverði, þá má ef til vill fara þá leið. Og mun slíkt þó tíðara um erfingja en skuldheimtumenn, eftir að erfingjar hafa tekið við búi. En ef kröfur verða ekki lagðar

þannig út, þá getur verið hentugast að leitast við að innheimta þær, með málssókn, ef á þarf að halda, sbr. 1.mgr. 31.gr. skl. En slíkt getur þó verið óhentugt vegna tafar og kostnaðar, og er þá sá kostur tíðastur, að skuldaþrófurnar sé seldar á opinberu uppboði. Sú leið er líka nefnd í 2.mgr. 28.gr. skl., að skuld, sem þannig er varið, verði lögð út til eignar skuldheimtumanni eða erfingja fyrir það verð, sem um semur, en til þess þarf samþykki allra annara, sem atkvæðisrétt hafa á skiftafundi, þar sem ákvörðun um þá ráðstöfun er gerð.

10.gr.

Lok skiftameðferðar.

Afskiftum skiftaráðanda af skuldafrágöngubúum getur lyktað með ýmsum hætti, og skal skiftalokum lýst hér nokkru gerr.

A. Skiftameðferð getur lokið án þess að eignum búins sé deilt. Þegar svo stendur á sem í 9. og 74. gr. skl. segir, þá er skylt eða leyfilegt að selja bú í hendur erfingjum til meðferðar, svo og eftir 5.gr. III. að framan. Og má um þessi tilvik alveg vísa til 5.gr. III.

B. Tíðast er það auðvitað, að eignum bú, eða venjulega andvirði þeirra, verði skift með þeim, sem löglegt tilkall eru taldir hafa til greiðslna úr búinu. En hér verður að greina milli skiftaloka eftir 42.gr. skl. og hinnar almennu meðferðar.

I. Ef eigur búins nema ekki meiru en útfararkostnaði, má skiftaráðandi láta þær upp í útfararkostnaðinn og lúka þær með skiftum. 42.gr. skl. segir ennfreður, að skiftaráðandi megi leggja skuldheimtumönnum, þeim er forgöngurétt hafa, út fjármuni búins eftir skuldaröð rétttri, og lúka þær með skiftunum, ef ekki verði meira afgangis útfararkostnaði en þarf til greiðslna þessara skuldheimtumanna.

Þegar farið er eftir 42.gr., þá hefir búið venjulega verið skrifð upp og virt. Og hefir þá þegar ef til vill komið í ljós, að það muni ekki gera betur en hrökkva fyrir útfararkostnaði og ef til vill forgangskröfum að einhverju leyti. Útfararkostnaður gengur jafnhliða skiftakostnaði, en annars fyrir öllum þárum kröfum. Þar sem sýnt er þegar, að búið hrekkur ekki fyrir meiru en útfararkostnaði, þá er ástæðulaust að láta skiftakostnað falla á að nokkru ráði, og verður því niðurstaðan, að reiturnar fara nær allar í útfararkostnaðinn. Ef þær vinnast ekki til hvorstveggja, þá verður að nema af eftir því sem tala rennur til. Ef fé er til að borga fleira, þá verður skiftaráðandi að komast að raun um, hverir forgangskröfur hafa. Löggjafinn ætlar hér ekki til þess, að innköllun sé gefin út til skuldheimtumanna, heldur að eignirnar, eða andvirði þeirra, verði lagðar út upp í forgangsskuldur. En vera má, að innköllun hafi verið gefin út, og virðist þá eiga að biða þar til skuldalýsingarfrestur er liðinn. En oft mun það þegar í öndverðu sjást, að eignirnar eru svo litlar, að ekkert verður afgangis, þegar greiddar hafa verið fyrstu forgangskröfur, en ef þá er afgangi, koma kröfur samkvæmt 83.gr. skl. Um skiftalaun í ríkissjóð af þessum búum, sjá l. nr.27 27.júní 1921 31.gr.

II. Þá kemur að venjulegri meðferð skuldafrágöngu - dæm-

arbúa. Mun þá vænlegast til yfirlits að lýsa því fyrst, hvernig undirbúa skuli skiftalok og hags þeim (a). Skiftalok fara allmikið eftir því, hvort búið hrekkur fyrir skuldum (b) eða ekki (c).

a. Meðan innköllunarfresturur er ekki liðinn, verður ekki sagt um það til hlítar, hverir eigi til skulðar að telja í bú. En á meðan hafa eignir búins venjulega verið seldar, og er þá oftast komið í ljós, hvaða eignir búið á og hvers virði þær hafa reynzt. Má nota innköllunarfrestin til þess að sannreyna þá hliðina af efnahag búins.

Þegar innköllunarfresturur er liðinn, þá skal semja skrá yfir allar lýstar skulðir og raða þeim niður, ef þess gerist þörf, innan mánaðar frá lokum kröfulýsingarfrests, 37.gr. skl. Kröfum þarf ekki að raða, ef sýnilegt er, að búið hrekkur fyrir skuldum, því að þá fær hver sitt. Ennfremur skal skiftaráðandi boða til skifta-fundar og leggja skrána fram á skiftafundi þeim. Ef nú allir aðiljar, bæði skuldheimtumenn, erfingjar og gjafheimtumenn - enda geti skiftin varðað hæg þeirra - , hafa sótt skiftafund og allir tjá sig samþykka skránni, sem að svo komnu ber einungis að skoða tillögu skiftaráðanda um það, hvort lýstar kröfur skuli taka til greina og hvernig, þá verður sú skuldeskrá lögð óbreytt til grundvallar. Ef hinsvegar ekki samþykkja allir skrá eða einhverja ventar á fund, þá verður að biða 4 vikur, því að innan 4 vikna skulu mótmæli gegn tillögum skiftaráðanda vera komin fram. Ef þau eru það ekki, þá verður skrá hans lögð til grundvallar. Ef úrskurðar þarf um stöðu skuldeiganda, þá verður úrskurðurinn ekki lagður til grundvallar fyrir meðferð búins fyrir en liðinn er áfrýjunarfrestur, nema þeir, er tekið hafa þátt í ágreiningnum ("málsparter") lýsi sig munu una við úrskurðinn, eða honum verði ekki áfrýjað, 1. mgr. 39.gr. skl. Á fundi þeim, er í 37.gr. skl. getur, skal skiftaráðandi einnig leggja fram yfirlit yfir fjárhag búins, ef þess er kostur. Í reun rétttri er skuldaskráin annar hluti fjárhagsskýrslu búins, en hér hlýtur þá að vera átt við eignahliðina. Ef til vill verður þó enn hvorki sagt með vissu, hversu mikið þurfi út að borga né heldur hversu miklar eignirnar verði. Enn eru ekki prófaðar allar kröfurnar, ýms kostnaður af skiftunum, sbr. 82.gr. skl., er enn ekki vitaður, vextir af peningaforða búins verða ekki fastákveðnir o.s.frv. En telja skal allar eignir bús eftir því, sem unt verður. Sumt verður eftir eðli sínu ekki auðveldlega talið, t.d. arfur, er bú kann að eiga í óskiftu búi, skilorðsbundin réttindi o.s.frv., sbr. 45.gr. skl. Eigi þarf að fresta skiftum vegna þessa, en taka verður skifti upp aftur, þegar svo reynist, að búið hefir átt þess konar verðmæti. Enn má vera, að skilorðsbundnar kröfur hvíli á búinu. Vegna þeirra þarf ekki heldur að fresta skiftum, heldur er lagt til hliðar það, er ætla má, að greiða þurfi. Ef minna þarf að greiða en frá hefir verið lagt, þá verður og að taka skifti upp af nýju og úthluta því, sem afgangshafir orðið, 45.gr. skl.

Í 44.gr. skl. er ætlast til þess, að farið verði að greiða skuldheimtumönnum skuldir þeirra jafnskjótt sem þær 4 vikur eru liðnar, sem í 37.gr. getur, ef fé er fyrir hendi. Hér verður auðvitað að slá þann varnagla, að eigi má þeim greiða, er úrskurðar hefir þurft kröfur þeirra samkvæmt 36.gr. skl., ef þeim úrskurðum verður áfrýjað. Og yfirhöfuð er enn ekki unt að ákveða með vissu, hversu mikið skuldheimtumenn fá, nema ef til vill þeir, er eiga forgangskröfur. Þess vegna er ekki lokað fyrir það, að þeir,

sem greitt er samkvæmt 44.gr. skl., fáir meira en þeim þer, þegar öll kurl koma til grafar. Því er varlegast, að skiftaráðandi láti þá gefa út svokallaða "skaðleusa kvittun", þ.e. viðurkenningu um viðtöku fjár úr búinu jafnframt skuldbindingu um að skila því búinu að skaðleusu, ef þess reynist nauðsýn, sbr. 35.gr. skl.

Vera má að skiftaráðandi geti þegar á skiftafundi lokið skiftum án þess að frumvarp að nokkurri úthlutunargerð hafi áður verið til sýnis. Verður úthlutunargerð þá þegar rituð í skiftabókina. Þetta má verða, ef allar eignir bús eru í peninga komnar og allir þeir, sem rétt hafa til að mótmæla úthlutunargerð að einhverju leyti, hafa sótt skiftafund og engum mótmælum er hreyft, enda má þá þegar greiða hverjum sitt. Og verður þeir gerður einungis hægð með áfrýjun. En ólíklegt er, að til þess komi, þar sem allir aðiljar hafa sótt skiftafund og tjáð sig samþykka úthlutunargerðinni. Ef þar á móti er ekki fengið samþykki allra aðilja, t.d. vegna þess, að þeir hafa ekki sótt skiftafund, þá verður að biða unz áfrýjunarfrestur er liðinn með fullnaðargreiðslur úr búinu, 1.mgr. 49.gr. skl. Það er auðsætt, að úthlutunargerð má ekki skrá þegar í skiftabók, nema ef engar mótmæla gegn úthlutun er að vænta. Hlýtur skiftaráðandi því venjulega að gera uppkast að úthlutunargerð, sem hann skráir ekki í skiftabók fyrr en aðiljar hafa gert athugasemdir sínar og hann hefir ákveðið, hvort og hversu þær skuli teknar til greina.

Ef ekki verður svo með farið sem í 1.mgr. 49.gr. skl. segir, þá verður þú tekið til fullnaðerskifta á skiftafundi, líkt og þegar mál er tekið undir dóm, þegar skorið hefir verið úr þeim vafaefnum, sem upp hafa komið og fullnaðerskifti eru að öðru undirbúin. Áður en 6 vikur eru liðnar á skiftaráðandi þá að hafa samið frumvarp til úthlutunargerðar (þ.e. skrár, þar sem allir skuldheimtumenn eru taldir í réttri skuldaröð, ef þeirrar flokkunar þarf, gjafheimtumenn og erlingjar, ef nokkuð verður afgangs skuldum henda þeim, og hversu há upphæð verður upp í hverja skuld greidd, ef draga þarf af). Ef skiftaráðandi vanrækir þetta, virðist mega koma fram ábyrgð á hendur honum eftir N.L. 1 - 5 - 8. Síðan skal boða til skiftafundar af nýju og leggja þar fram frumvarp að úthlutunargerð. Ef nú allir aðiljar sækja fund og lýsa sig ánægðar með frumvarpið, þá verður það óbreytt skráð í skiftabók og úthlutun getur þá þegar farið fram, enda verður þá úthlutun ekki breytt nema með áfrýjun úthlutunargerðar. Ef hins vegar ekki hafa allir sótt skiftafund eða einhver hefir annaðhvort mótmælt frumvarpinu eða að minsta kosti ekki tjáð sig samþykkan því, þá skal það enn liggja tvær vikur til sýnis hjá skiftaráðanda, og skulu öll mótmæli gegn frumvarpinu þá vera fram komin innan tveggja vikna. Þar næst úrskurðar skiftaráðandi, ef aðfinslur hafa fram komið, hvort frumvarpinu skuli breyta, en ella verður það óbreytt. Og verður úthlutunargerð úr þessu einungis breytt með áfrýjun. En ekki er heimilt að láta úthlutun fara fram fyrr en liðinn er áfrýjunarfrestur, nema allir hafa tjáð sig una við skiftin, 2.mgr. 49.gr. skl. Það hlýtur þó að mega greiða þeim, er áfrýjun raskar að engu háð þeirra, hver sem málsúrslit verða, t.d. ef áfrýjun verðar almennu kröfuhafa, en greitt er forgangsskuld.

Um áfrýjun skiftaréttarárskurða og skiftagerða, sjá 39. og 96. gr. skl. og Áfrýjun einkamála.

b. Ef þú hrekkur fyrir skuldum. Þá þarf skiftaráðandi ekki að flokka skuldirnar samkvæmt 8.kap. skl., því að hver

fær þá sitt. Ef ekkert verður afgangs, þegar skuldir hafa greiddar verið, þá verður skiftum þar með lokið. En ef eitthvað verður afgangs, þá koma erfingjar og gjafheimtumenn til sögunnar. Vers má þá, að þeim verði fengið búið í hendur til einkameðferðar, og er þá afskiftum skiftaráðanda venjulega lokið. En ef það er ekki, þá lýkur skiftaráðandi skiftum. Ef til vill hefir hann þegar er hann sámdí úthlutunargerð reiknað, hvað hver gjafheimtumenna - enda er það réttast - og erfingja ætti að fá, og er þá eftir því farið, eins og úthlutunargerðinni að öðru leyti. En ef erfur eða gjafir hvers hafa ekki verið reiknaðar þá, þá verður nú að gera það. Og yrði skiftaráðandi þá að semja nýja úthlutunargerð. Ber þá fyrst að rannsaka tilköll gjafheimtumenna, því að þeir ganga fyrir, ef hinn látni hefir löglega um búið, ef arfleiðsluvottar þess vitni sem með þarf og ef hinn látni hefir ekki gefið meira en hann mátti frá lögmæltum erfingjum sínum. Um þá úthlutunargerð færi eftir 3. mgr. 49. gr. skl. Síðan ber að skifta dánarfénu, gjafheimtumönnum fyrst því, er þeim ber, og síðan erfingjum, sbr. 44. gr. skl.

Ef gjafheimtumanni hefir verið ánafnaður ákveðinn hlutur, þá ber að afhenda honum hann. Og getur erfingi þá ekki gert tilkall til þess hlutar upp í sinn arfshluta. En annars er það regla, að erfingjar - en ekki gjafheimtumenn, sem aðeins er áhöfnuð ákveðin upphæð - eigi heimtingu á því hver um sig, að arfshluti hans verði lagður honum út eftir virðingu. Skiftaráðandi nefnir virðingarmenn og eiðfestir þá, ef á þarf að halda. Sé, sem ekki vill hlíta virðingu, getur látið skiftaráðanda kveðja nýja virðingarmenn. Ekki sviftir það erfingja rétti til arfsútlagningar eftir virðingu, þó að sumir erfingja óski sölu á eignum búins. Ef fleiri en einn vilja sama hlutinn, þá skal hlutkesti ráða. Ef erfingi, sem óskar að láta leggja sér út arfshluta sinn, er fjárráður og nærstaddur, þarf skiftaráðandi engar skorður við þeirri kröfu að reisa. En ef hann er ófjárráður - og hér virðist sama gilda, ef erfingi er fjárstaddur og fjárhaldsmaður er settur eftir 14. gr. skl. - og fjárhaldsmaður hans óskar útlagningar handa honum, þá þarf samþykki skiftaráðanda til þess að arfsútlagning honum til handa megi verða. Ennfremur þarf samþykki landshöfðingja, nú ráðherra, til að leggja þessum erfingjum út erlend skuldaþréf, sem greinir í 48. gr. skl. Sjá 46. - 48. gr. skl.

Ef erfingi hefir gefið sig fram meðan á skiftameðferð stóð, en kemur ekki til að taka við arfi sínum, þá verður að geyma arfinn eftir analógíu kgsbr. 9. nov. 1825 15 ár, og greiða hann síðan börnum hans foreldrum eða systkinum, en ella fellur hann til ríkissjóðs. Ef erfingi hefir ekki gefið sig fram, en ætla má þó, að hann hafi lifað arfleifanda, verður með arfinn farið eftir téðu kgsbr. Ef ekki er ætlendi, að erfingi hafi lifað arfleifanda eða hann eð úrskurðaður andaður eftir 1. nr. 23 19. júní 1923, þá verður honum þar á móti enginn arfur úthlutaður.

c. Ef bú hrekkur ekki fyrir skuldum. Þá verður skiftaráðandi að flokka skuldirnar eftir því, sem fyrir er mælt í 8. káp. skl., greiða þeim síðan fult, er fulla greiðslu eiga að fá, ef nokkrir eru, en hinum hundraðshluta af kröfum sínum svo sem tala rennur til. Skuldaröðin er þessi:

Fyrsti flokkur. Hér koma skuldheimtumenn, sem öllum gange framur - t.d. ríkissjóði, bótt hann hafi lögveð fyrir opinberum gjöldum -, þeim sem ekki eru utan skuldaraðar, enda eru þeir stundum kallaðir skuldheimtumenn skuldheimtumenna búins (creditores

creditorum), því að kröfur þeirra eru flestar risnar af skifta-meðferðinni. Þessum kröfum er skift í brennt:

a. Útfararkostnaður hins látna eftir reikningi úrskurðaðum af skiftaráðanda, 82.gr. skl. a. Það mun verða að fara eftir stað og nokkuð eftir venju um greftran manna í stöðu hins látna, hversu miklu megi verja til útfarar.

b. Skiftakostnaður, þ.e. gjöld, sem rísa af skiftunum sjálfum og löglegum samningum gerðum fyrir búans hönd, t.d. borgun til þingvotta, ferðakostnaður skiftaráðanda, kaup annara rænna, sem vinna fyrir búið svo sem innheimtumanns og aðstoðarmanna skiftaráðanda, svo og vantanlega málskostnaður, - að minsta kosti oftast - sem búið er dæmt til að gjalda í málum, er það tekur við eftir hinn látna samkvæmt 34.gr. skl.

c. Skiftalaun. Og er þar talið gjöld í ríkissjóð, sbr. 1. nr. 37 27. júní 1921 31.gr. o.s.frv.

Í 82.gr. skl. segir, að kröfurnar í stafl. a. og b. gangi fyrir skiftalaunum (stafl. c.). Kröfurnar undir a. og b. eru því jafnréttðar. Þetta kemur og til greina, ef búi er lokið eftir 42.gr. skl.

Krafa seljanda eftir lögum um lausafjárkaup nr. 30 12. júní 1922 40.gr. 2.málslið, virðist og eiga heima í þessum flokki, svo og eftir 1.málslið, nema aðili sé utan skuldaraðar. Samskonar er eftir 16.gr. gjbhl.

Annar flokkur. Skiftalögin geyma ekki fyrirmæli um það element, hvernig staða þeirra sé, er hlutbundin réttindi eiga yfir eignum bú, heldur er einungis sagt í 86.gr., að með þau efni skuli fara eftir því, sem lög ákveða, að því viðbættu, að 88. og 89. gr. skipte forgangskröfum 82.gr. framar öllum veðréttindum, þar sem veðhafi er í skuldaröð, og forgangskröfum 83.gr. skl. framar sumum, eins og síðar verður komið að.

Í þessum flokki koma kröfur, sem trygðar eru með lögveði í ákveðnum munum, föstum eða lausum, enda hafi veðhafi ekki hlutina löglega í vörslur sínum, eða umboðsmaður hans, vegna tryggingarinnar, eins og t.d. póststjórnin póstsendingu, sbr. 25.gr. 1. nr. 5 7.mai 1921, lög nr. 54 11. júlí 1911 9.gr. og 1. nr. 38 27. júní 1921 10.gr., og sé því utan skuldaraðar. Upphafstími kröfunnar ræður ekki úrslitum, svo að yngri krafa getur vel gengið fyrir eldri.

Kröfur þær, sem hér koma, eru þessar:

1. Skattar og gjöld til ríkissjóðs. Gjöld þessi eru ekki veðtrygð, nema þau sé greidd af ákveðnum hlutum. Því er t.d. tekjuskattur ekki trygður með lögveði. Þau ríkissjóðsgjöld, sem koma í þenna flokk eru: Lestagjald af skipum, sem gengur fyrir öllum veðkröfum í skipi næstu 2 ár frá gjalddaga, 1. nr. 37 27. júní 1921 3.gr., bifreiðaskattur, og er veðrétti eða forgangsrétti þar eigi markaður aldur, eins og forgöngurétti lestagjaldsins, 1. nr. 56 27. júní 1921 4.gr., hússkattur, er 3 ár frá gjalddaga gengur fyrir öllum veðkröfum í eignum þeim, er hann hvílir á, 1. nr. 66 27. júní 1921 6.gr. Farmur og skip er að veði fyrir útlutningsgjaldi samkvæmt 1. nr. 60 27. júní 1921 6.gr. og 1. nr. 70 s.d. 7.gr. Ef ríkissjóður er ekki hér utan skuldaraðar, þá kemur hann vafalaust í þenna flokk.

2. Brunabótagjöld. Í Reykjavík er skyldutrygging á húseignum samkvæmt 1. nr. 1 4. júní 1924 2.gr. Eftir 3.gr. laga þessara hvíla brunabótagjöldin á eignum þeim, sem trygðar eru, "með forgangsrétti fyrir öðrum skuldbindingum, sem hvíla á eignunum.....

og sé iðgjöldin ekki greidd á rettum gjalddaga, má heimta þau eftir þeim reglum, sem gilda um lögtak á sköttum til ríkissjóðs". Það er vafasamt, hvað í þessu felst, en næst virðist liggja að skilja þetta svo, að brunabótargjöldin gangi fyrir öllum samningskröfum ("skuldbindingum"), þótt þær sé trygðar með veði í eigninni. Tími er hér enginn merkaður. Eftir þessu ætti brunabótargjöld þessi að standa að baki ríkissjóðsgjöldum samkvæmt 1. Samkvæmt 1. nr. 54 3. nóv. 1915 20. gr. hvílir iðgjald fyrir brunatryggingu húss í Brunabótafélagi Íslands á hinni trygðu eign, og gengur í 2 ár fyrir öllum öðrum skuldbindingum, sem á því hvíla, nema sköttum til ríkissjóðs. Einnig hvílir iðgjald fyrir váttrygging sveitabæja samkvæmt 13. gr. 1. nr. 71 14. nóv. 1917 á hinni váttrygðu eign, en þar segir hvorki nánar um forgangsréttinn né heldur er réttinum merkaður tími.

3. Gjöld til kaupstæða og sveitarfélaga hér á landi eru venjulega ekki trygð með lögveði, jafnvel þótt þau sé sérstöklega goldin af ákveðinni eign. Undantekning er um fasteignagjald í Reykjavík, er hefir lögveð fyrir öllum öðrum veðkröfum í eigninni 2 ár frá gjalddaga samkvæmt 1. nr. 36 4. júní 1924 5. gr. og holræsgjald. Samkvæmt 1. nr. 42 11. júlí 1911 4. gr. hefir bærinn lögveð til tryggingar því gjaldi, og gengur veðið fyrir öllum samningsveðrétti. Einnig á Reykjavík lögveðsrétt nokkurskonar samkvæmt 1. nr. 84 22. nóv. 1907 4. gr., er gengur fyrir öllum samningsveðrétti.

4. Sjóveð og sjólánsveð eru lögveð í einstökum munum, og kröfur þær, sem þessi veð tryggja, koma í þenna flokk skuldaráðar, enda er svo mælt í 235. gr. sigll. nr. 56 30. nóv. 1914, að sjóveðskröfum fylgi forgangsréttur að veðinu (skipi, fæmi og farmgjaldi eftir því, hverskyns veðkrafan er) næst eftir opinberum gjöldum, er á veðinu hvíla, t.d. lestagjaldi af skipi, en gangi fyrir öllum öðrum skuldum. Þetta má þó ekki taka alveg bókstaflega, því að sjóveðskröfurnar verða að þoka fyrir fyrstu forgangskröfunum, sem jafnvel opinberu gjöldin verða að þoka fyrir, en þau standa þó framur en sjóveðskröfur. Sjá annars einkum 179. og 180. gr. sigll. um sjólánsveð og 236. og 244. gr. um aðrar sjóveðskröfur. Og um fyrning þeirra (1 - 2 ár) 251. gr. sigll.

Þriðji flokkur. Hér koma kröfur, sem trygðar eru hlutbundinni tryggingu, en máli skiftir upphafstími þeirra, því að hin eldri krafa gengur fyrir yngri.

1. Lögveðskröfur, er ríkið, opinberar stofnanir og þeir einstaklingar eiga, er fjárvarzla þeirra er falin opinberum starfsmönnum, samkvæmt 40. gr. tilsk. 30. jan. 1793, sbr. Kammerréttarsk. 18. marz 1720 I. 17. gr. og tilsk. 19. des. 1819, sbr. Dómas. I. 77., og er það lögveð í öllum eignum mannsins og ábyrgðarmanna hans, en þinglýsa verður skipunarbréfi á varnarþingi aðilja og einnig á varnarþingi fasteigna hans. Að því leyti sem veðréttur þessi nær alment til lausafjár aðilja (alment lausafjár - lögveð), verður hann að þoka eigi aðeins fyrir hlutbundnum réttindum í þessum flokki, heldur einnig fyrir forgangskröfum 83. gr. skl., samkvæmt 84. gr. skl., og kemur því í fimta flokk skuldaráðar. Fyrir áður-fengnum réttindum yfir fasteignum verður veðréttur þessi að víkja, en síðar til komin réttindi verða alment að víkja fyrir honum, nema þau sé stofnuð með samþykki réttis stjórnarvalds. Eldra sjálfs-vörzluveð í lausafé samningsbundið og alment lausafjár - lögveð verður þar á móti að þoka fyrir hértöldu lögveði, eins og sést á því, að þau veðréttindi þoka fyrir óveðtrygðum opinberum gjöldum

o.fl. kröfum, samkvæmt 64. og 89. gr. skl. Yngra handveð i lausafé stendur og, þó að alment lögveð hafi hvílt á lausafénu. Annars mun nú ótíður veðréttur eftir áðurnefndum lagaboðum.

2. Lögveðskröfur samkvæmt 63.gr. skl. Að því leyti sem tryggingin er alment i lausafé, verður krafan að þoka, samkvæmt 84.gr. skl. aftur i fimta flokk skuldaraðar. Fyrir eldri veðréttindum og öðrum eldri hlutbundnum réttindum verður veð þetta að þoka.

3. Samningsveð i fasteign, og gengur eldra veð fyrir yngra. Þetta veð gengur like, eins og sagt var, fyrir yngra veðrétti þeim, er segir i 1. og 2. hér næst á undan. Forgangsréttur fyrir vöxtum fyrri veðhafa gagnvart síðari, sjá tilsk. 27.mai 1859 2.gr. og 1. nr.23 13.sept.1901. Sömu lögur hlita nú veðhafar skrásetningarskyldra skipa yfir 12 brutto - smálesta, sbr.1.69 28.nóv. 1912 2.gr., siglingal. nr.56 30.nóv.1914 5.gr. Veð það, er i 22. gr. sigll. getur, virðist og eiga hér heima.

Önnur hlutbundin réttindi yfir fasteign, svo sem afnotaréttindi, itök o.s.frv., fara með sama hætti sem samningsveð i fasteign, að svo miklu leyti sem þau verða að standa að baki öðrum hlutbundnum réttindum yfir eigninni og því verður að meta þau til peninge.

Nú hrekkur ekki andvirði veðbundins verðmætis i öðrum eða þriðja flokki skuldaraðar til að greiða alla þá kröfu, er trygð skyldi með því, og verður þá kröfuhafi settur með eftirstöðvar skuldar sinnar þar i skuldaröð, sem hann skyldi verið hafa, ef krafan hefði ekki verið veðtrygð, nema hann hafi enga persónulega kröfu haft á hendur hinum látna, eins og t.d. er um ýmsar sjóveðskröfur. Ef bifreið t.d. hrykki ekki fyrir bifreiðarsketti, þá yrði eftirstöðvar þeirrar kröfu i fjórða flokki skuldaraðar nr.1, samkvæmt 83.gr. skl.

Ef sama lögveð er bæði i fasteign og lausafé, t.d. jörð með fylgifer, sbr. 4. og 5. gr. 1. nr.18 4.nóv.1887, eða i jörð, og lögveð er jafnframt i ákveðnum lausafjármunum fyrir sömu kröfu, þá er einsett, að selja á hvorttveggja upp i þá skuld og ef andvirðið nemur meiru en skuldinni, þá á að greiða hana af andvirði hvors að tiltölu, svo að ekki verði hallað á aðra veðhafa i sömu eignum.

Fjórði flokkur. Hér koma forgangskröfur þær, sem i 83.gr. skl. segir, - fjórða flokks forgangskröfur mætti kalla þær til aðgreiningar forgangskröfum 62.gr. skl., sem kalla mætti fyrsta flokks forgangskröfur, - sbr. 83. og 84. gr. skl. Kröfur þessar greinast i þrjá undirflokke:

a. Skuldir, sem rísa af því, að hinn framliðni hefir haft undir höndum fé landsins, kirkna, sveitarfélaga, stofnana, ómyndugra eða annara einstakra manna annaðhvort sem embættismaður, sýslunarmaður, eða i umboði af hálfu hins opinbera, 83.gr. skl. a. Kröfur i þessari deild ganga fyrir öllum hinum kröfunum, sem síðar greinár i 83.gr. skl. Veð er oft til tryggingar þessum kröfum, en að því leyti sem þær eru ekki veðtrygðar, koma þær i þenna flokk skuldaraðar. Til þessara krafna teljast allar kröfur, sem ríkið hefir á hendur embættismönnum sínum og sýslunarmönnum vegna innheimtu þeirra eða ráðstöfunar á ríkisfé, t.d. ríkisféhirðir, sýslumenn, póstmenn, simamenn, hreppstjórar, prófastar, umboðsmenn þjóðjarða o.s.frv., forráðamenn búa ríkissjóðs, spítala hans o.s.frv. Samskonar er um prest eða sóknarnefnd, sem hefir undir höndum fé kirkju, og þá alla, er i sýslunarnafni hafa fjárreiður sveitarfélaga, t.d. sýslumaður sem óðviti sýslunefndar, bæjargjaldkerar o. s.frv. Þar sem embættismaður eða sýslunar skól fara með fjárreiður

einstakra manna, t.d. skiftaráðandi fé bús, yfirfjárráðandi fé ó-myndugra o.s.frv., þá kemur krafan og í þenna flokk. Svo eru stofn-anir. Má sem dæmi taka Landsbankann, almenningssjóði, svo sem "Samébyrgðina", Thorkillissjóð, o.s.frv.

b. Í þessum undirflokk eru fimm greinir. Ganga kröfur í þeim hver annari jafnhliða, og verður því af öllum dregið hlutfallslega, ef ekki vinst fé til að greiða þær allar til fulls. Þessar kröfur eru:

1. Leiga af hýbýlum og öðru húsrúmi, bó eigi fyrir lengri tíma en eitt ár á undan síðasta ferðegi fyrir lát hins fræm-liðna, 83.gr. skl. b.1. Flutningsdager í hús og úr húsum fara eft-ir venju eftir stað og tíma. Í Reykjavík eru þeir 14.mai og 1.okt. Ef maður hefir andast 1.júlí 1923 og skuldaði húsaleigu síðan 1.jan. 1921, þá mundi sú krafa vera forgangskrafa frá 1.júlí 1923 og aftur í timann til 14.mai 1922, því að síðasti fardagur fyrir lát hins fræmliðna var 14.mai 1923, en ár gengur forgangsrétturinn þaðan frá aftur í liðna timann. Forgangsrétturinn er bundinn við leigu af húsrúmi, til íbúðar eða annars, en til leigu eftir lausafé, t.d. skip, tekur hann ekki. Nú er leiga og endurgjald fyrir annað, t.d. ljós eða hitun, í sömu upphæð, og yrði þá að meta, hversu mikill hluti af upphæðinni leigan skyldi teljast. Enn getur húsaleigan verið hverfandi litill hluti þeirrar fjárhæðar, sem greidd er fyrir einhver afnot, t.d. leiga eftir lítinn skúr í sameiningu við leigu eftir góðan veiðirétt heilt sumar. Þá heldur enginn hluti upphæð-arinnar forgangsrétti. Skaðabótakrafa fyrir skemdir á hinu leigða nýtur ekki forgangsréttar. Þar á móti virðist leigutaki njóta for-gangsréttarins, þótt leigumálanum hafi lokið fyrr en löglegt var vegna vanefnda leigutake.

2. Landskuld, leigur af innstæðukúgildum og önnur jarðarafgjöld, 83.gr. skl. b.2. Hér til telst endurgjald fyrir af-notarétt jarða og grasbýla, er hinn látni hefir haft ábúðarrétt á. Skiftir ekki, í hverju galdið er, t.d. ær í landskuld, smjör í leig-ur, jarðabætur o.s.frv. Verður að meta það til peningaverðs. For-gönguréttur er ekki bundinn við ákveðinn tíma, eins og húsaleigan.

3. Skattar og gjöld til landssjóðs, sveitarfélaga, prests og kirkju, bó eigi fyrir lengri tíma en tvö ár á undan síð-asta gjalddaga fyrir lát hins fræmliðna, 83.gr. skl. b.3. Hér til teljast ekki einungis skattar í þrengri merkingu, heldur og tollar, enda hafi ekki fengist full greiðsla af hlutum þeim, er kunna að vera til tryggingar skatti og gjaldi. Um reikning tímans fer með samsvarandi hætti sem sagt var um b.1.

4. Ofanálág á jarðir, jarðarhús og innstæðu, er jörðu fylgir, eftir löglegri úttektargerð, 83.gr. skl. b.4. Forgangs-réttur þessi er ekki tímabundinn. Sjá um álag á jarðir l. nr.1 12.jan.1884 33.gr.

5. Kaup og matarverð vinnuhjúa og annara þjónustu-manna fyrir eitt ár svo og kaup daglaunamanna og sveina og kenslu-pilta hjá iðnaðarmönnum fyrir vinnu síðasta árið. Þetta tekur yfirhöfuð til allra vistráðinna manna, svo sem hjúa, og ennfremur til þjónustumanna, enda þótt þeir sé ekki vistráðnir, sem svo er kallað, t.d. húskennarar. Annars verður málvenjan að skera úr því, hvað "þjónustumenn" sé. Skipstjórar og skipshöfn eru varla kallaðir "þjónustumenn", enda fylgir kröfu þeirra ekki forgangsréttur samkvæmt 83.gr. skl. Kaupafólk mun þar á móti verða kallað "þjón-ustumenn", eigi síðar en daglaunamenn. Daglaunamenn, sveinar og

kenslupiltar - stúlkur hlíta auðvitað sömu lögum - taka ekki til verksmíðjuverkfólks, en ef til vill gæti það komist undir þjónustumenn. Og það virðist varla taka tali, að slíkir verkamenn sé verr settir en dagleunamenn. Hjú eru þóruvísí sett en aðrir, að því leyti sem búi er skylt að útvega hjúi aðra vist jefngöða, þar til unt hefði verið að slíta löglega vistarráðunum, 13.gr. tilsk. 26. jan.1866. Kaup hjús eftir lát hins framliðna er einnig fyrsta flokks forgangskrafa. Forrétturinn nær einungis ár í liðinn tíma. Ef hinn látni hefir t.d. andast 1.jan.1921, þá nær forgangsrétturinn til kaupgjalds fyrir árið 1920.

c. Í síðesta undirflokkinn koma skuldir til lyfsölu-manna og lækna fyrir læknislyf, til lækna fyrir lækningar og ferðir og til yfirsetukvenna, og fyrir hjúkrun í veikindum fyrir það ár, sem yfir stendur, og fyrir næsta ár á undan, 83.gr. skl. c. Forgönguréttur þessi getur náð til alt að tveggja ára gamalla skulda. Maður deyir t.d. 31.ðes.1922. Læknirinn hefir þá forgangsrétt um kaup sitt bæði fyrir árið 1922 - það er yfirstandandi ár - og 1921 - það er næsta ár á undan. Ekki einungis hjúkrunarmaður, sem stund-aði hinn látna á heimili hans, heldur einnig spítali, sem hann hef-ir legið á, hefir forgangsréttinn. Undir lækna koma allir þeir, sem lækningaleyfi hafa, sbr. l. nr.38 11.júlí 1911.

Fimmti flokkur. Hér koma skuldir trygðar með veðrétti - en hér merkir veðréttur sjálfsvörzluveð samkvæmt danska texta 84.gr. - í öllu lausafé búins, hvort sem veðrétturinn er lögékveðinn eða bygður á samningi, 84.gr. skl., og sjálfsvörzluveði í einstökum lausum aurum, er veðrétturinn er bygður á samningi, 89.gr. skl. Sem fyr segir, þá koma kröfur trygðar lögveði í einstökum munum í annan eða þriðja flokk skuldaraðar, nema aðili sé utan skuldaraðar, en ef lögveðið er alment, þá kemur það hér. Vera mætti þó, að krafan væri fjórðaflokks krafa, t.d. í a-flokki 83.gr. skl. Þá skiftir lögveðrétturinn aðilja engu máli. Öðru máli er að gegna um veðrétt samkvæmt þinglýstum skiftaútdrætti, að því leyti sem hann er almennur. Alment sjálfsvörzluveð í lausafé verður nú ekki sett samkvæmt 4.gr. l. nr.18 4.nóv.1887, svo að nú skiftir 84.gr. skl. ekki lengur máli um samningsveð, heldur einungis 89.gr.

Það virðist einsætt, að veðbundna muni megi yfirhöfuð ekki nota til greiðslu skulda, sem frammar ganga, nema ekki sé annað til, enda sé jafnan fyrr skertur réttur þess, sem aftur stendur í skuld-arðá, t.d. fyrr tekinn veðsettur lausafjármunur til að greiða út-fararkostnað en veðsett fasteign, nema hún hrökkvi fyrir meiru en veðskuldinni.

Sjötti flokkur. Hér koma allar aðrar skuldir, nema gjafir, 85.gr. skl. Skuldir skal greiða að rétttri tiltölu eftir því, sem fé verður afgangs frá kröfum í framantöldum flokkum. Í þenna flokk koma vitanlega ymsar skuldir úr þriðja og fimta flokki, að því leyti sem veðtryggingarhær hafa ekki reynzt nægilegar, t.d. almenn fasteignaveðskuld, eða almenn skuld trygð með samningsbundnu sjálfsvörzluveði í lausafé.

Sjöundi flokkur. Gjafir, sem ekki hafa verið af hendi leystar fyrir lát hins fræmliðna, verða ekki heimtaðar af búinu, nema skuldheimtumenn biði engan halla við greiðslu þeirra, 85.gr. skl. Hér er eflaust átt við lífsgjafir, en ekki dénargjafir, sem verða enn lægra settar, með því að erfingjar geta vefengt þær samkvæmt reglum erfðaréttarins. Vafasamt kenn þá að virðast, hver hlutur gjafþegja verði, ef hann hefir veðtryggingu eða aðra trygg-

ingu, sem veitir honum stöðu frammar í skulðarðö eða jafnvel utan skulðaraðar. Virðist næst liggja, að veðréttur gjafbegja eða tryggingar í eignum búans verði þeim að engu gagni fyrir en allir skulðheimtumenn sörir hafa fengið sitt. Má vel skilja ákvæði skl. um forgöngurétt veðtrygginga með hliðsjón af 85.gr. um gjafir, enda væri gefanda jafnan annars unt að setja veð til tryggingar efndum á gjafaloforði, og gera ákvæði 85.gr. þar með að engu. Þar á móti mun gjafbegi eigi verða meinað að nota gjafakröfu sína til skulðajafnaðar, sbr. 20.gr. 1.7 13.apr.1894. Og vitanlega ganga veðtrygðir gjafbegjar fyrir ótrygðum gjafbegjum. Til þessa flokks eða þó öllu heldur á eftir gjöfum mun og eiga að telja kröfur þær, er greinir í 46.gr. 2. og 3. mgr. og 51.- 54. gr. 1. nr.20 20.júní 1933, að svo miklu leyti sem þær geti komið fram í búum, þeim er hér segir, sbr. 47.gr. 1. 20/1923 1.mgr.

II. Meðferð skuldaviðgöngu - dánarbúa.

11.gr.

1. 1. Þegar erfingjar gangest við skulðum hins látna, þá verða skiftin aðallega fyrir þá, en ekki fyrir lánardrottna hans. Skiftameðferðin er þeim yfirhöfuð óviðkomandi. Þeir hafa ekki rétt til að heimta skiftameðferð á búinu eftir 33.gr. gjbrl. Þá sýnir tilvisun 33.gr. til 81.gr. skl. Auðvitað geta lánardrottinn hans látna krafist gjaldbrotameðferðar á búi hvers erfingja um sig og allra þeirra, og fer þá eins og segir í 15.gr. gjbrl., að því fráteknu, að skulðheimtumenn hins látna eiga einnig aðgang að brotabúinu.

2. Um dómsathafnir, er skulðheimtumamaður hefir látið fram fara til innheimtu skulðar sinnar hjá hinum látna segir það eitt í skl., að kyrrsetning, sem fram hefir farið áður en erfingjar tóku að sér skuldaábyrgð, haldi gildi sínu, 53.gr. skl. Tekur þetta til kyrrsetningar, sem fram hefir farið fyrir lát hins framliðna. Sama hlýtur að gilda um aðfarargerðir, sem fram hafa farið á sama tíma, svo sem lögtak, löggeymslu og fjárnám. Mál, er höfðað hefir verið á hendur hinum látna, heldur áfram, en erfingjar hans koma í stað hans, enda verði málið einhver þau efni, þar sem erfingjar fái komið í stað arfleifanda.

3. Um heimild skulðheimtumanna til þess að láta fara fram dómsathafnir til innheimtu skulda sinna eftir að bú hefir verið tekið til skifta samkvæmt 4.kap. skl. segir í 53. og 54.gr. skl. í samræmi við reglur þessara greina verður að ætla það, að selja megi á nauðungarupphæði muni, sem teknir hafa verið fjárnámi fyrir lát hins framliðna, og að taka megi fjárnámi muni, er löggeymsla hefir verið lögð á á sama tíma, því að úr því að fjárnámi, sem gert er eftir upphaf skifta, má halda fram með nauðungarupphæði, þá hlýtur fjárnám gert fyrir þann tíma, að veita ekki minni rétt. Samkvæmt 53.gr. skl. má gera fjárnám í eignum búans eftir aðfararheimild fenginni fyrir lát hins framliðna. Með sama hætti má gera lögtak og leggja löggeymslu á muni búans. Sama virðist vera um beinar fögetagerðir. Skiftarétturinn, sem að visu hefir eignir búans í

umsjón sinni, verður hér að hlita ákvörðunum fólgeta. En reyndar getur hér ekki misklið orðið, meðan fólgeti og skiftaráðandi er sami maður. Ennfremur er samkvæmt 53.gr. skl., heimilt að kyrresetja eignir búans, og fyrst það er heimilt, þá er auðvitað rétt að höfða mál til réttlætningar kyrsetningunni. En mál má yfir höfuð höfða á hendur "erfingjunum" til þess að öðlast "fjárnámsrétt". En málssokn virðist ekki þurfa að vera bundin við það. Mál til viðurkenningar rétti, t.d. ítek í land, er hinn framliði átti, má vafalaust höfða á hendur erfingjunum, enda mun varnarþingsregla og stefnubirtingarregla 54.gr. skl. einnig koma slíkum málshöfðanda að gagni. Sjálfsgagt verður ekki aðförr gerð í búinu, nema málið hafi verið höfðað gegn öllum erfingjum búins. 54.gr. skl. á við, ef málið er höfðað áður en skiftum er lokið, en þetta skiftir litlu máli, því að í 52.gr. skl. eru sömu hlunnindi veitt skuldheimtumönnum einnig eftir að skiftum er lokið að því fráteknunni, að þá stoðar ekki að birta stefnu fyrir skiftaráðanda og þá er honum óskilt að skifta sér nokkuð af málinu. Hlunnindin samkvæmt 54.gr. skl. eru þau, 1. að mál má höfða á varnarþingi, þar sem skiftin fara fram, sem venjulega er síðasta heimilisvarnarþing erfleifanda, 2. að stefnu nægir að birta fyrir skiftaráðanda, sem er skylt að gera erfingjum viðvart, og 3. að stefnufrestur miðast við heimili skiftaráðanda, þó svo að 4 vikum sé bætt við. Það er ekki vafalaust, hvort þessi regla er afnumin með l. nr. 62 14.nóv.1917, sjá 18.gr. laganna, en þó virðist rétt að telja hana enn í gildi. Hún er alger sérregla, sem ekki mun hafa verið tilætluðin að afnema.

4. Þaði skuldheimtumenn hins látna og skuldheimtumenn erfingjanna geta höfðað mál gegn hverjum erfingjanna. Dómi geta þeir svo fullnægt í eignum erfingjanna hvers um sig, þeim er þeir hafa stefnt. En euk þess má fullnægja dómi með fjárnámi í hluta hvers í erfðabúinu samkvæmt N.L. 1 - 32 - 32.

5. Það er undir erfingjum komið, hvort gefa skuli út innköllun til skuldheimtumanna. En skylt er að gefa út innköllun, ef einhver erfingja krefst þess, og ef einhver erfingja er ófulltíða - en hér verða einnig menn sviftir lögræði að koma per analogiam - eða fjarstaddur, nema skiftaráðandi sjái þess ekki þörf, 1.mgr. 51. gr. Um innköllun og þýðingu hennar fer alment eftir 30.- 32. gr. skl. og 2.gr. nsl. Skuld tapast því með öllu, ef henni er ekki lýst í búð, nema erfingjar viðurkenni hana eða mál hafi verið höfðað gegn erfingjum áður en innköllunararrestur sé liðinn.

Það er ekki sagt berum orðum í 4.kap. skl., hvort skuldheimtumenn geti krafizt þess, að skiftaráðandi úrskurði kröfur þeirra og greiði þeim skuldir sínar. Vera má, að leiða megir af 55.gr. skl. reglu í þessa átt, þar sem segir, að fara eigi með skuldaviðgöngubú að öðru leyti (þ.e. en því, sem segir í 4.kap. skl.) eftir 3.kap. skl. 36.- 38. gr. skl. geta gilt í skuldaviðgöngubúum. En euk þess virðist gert ráð fyrir því í 2.mgr. 51.gr. skl., að skiftaréttur taki við skuldalýsingum og greiði skuldheimtumönnum. Eftir þeirri grein má ekki skifta búinu með erfingjum fyrr en innköllunararrestur er liðinn, ef innköllun hefir verið gefin út, og eigi má heldur skifta því meðal erfingja, nema skuldheimtumenn þeir, sem gefið hafa sig fram, samþykki eða fái greiddar skuldir sínar eða setta tryggingu fyrir greiðslu þeirra á gjalddaga. Skuldheimtumafur á sem sé enga heimtingu á því, að fá kröfur sínar greiddar fyrr en hann hefði getað kræfið þær, ef erfleifandi hefði lifað. Skiftarétturinn flokkar hér ekki skuldheimtumenn, því að allar ó-

veðtrygðar kröfur eru jafnréttháar. Þegar krafa er fallin í gjöld-
daga og greiðslu er krafizt, skal skiftaráðandi greiða hana, ef fé
er fyrir hendi, enda þó svö megá fara, að þess vegna verði ekki
nægilegt til að greiða hinum. Ef fleiri í senn krefjast greiðslu,
mun þó verða að greiða þeim tiltölulega, svo að engum verði ívilnað
fram yfir aðra. Skiftaráðandi ber auðvitað að leita álits erfingja
um fræmkomnar kröfur, og ef þeir samþykkja allir kröfu, þá þarf
henn ekki að úrskurða um hana.

II. Með því að skiftin eru aðallega vegna erfingjanna, þá
er eðlilegt, að farið sé með þú eftir því, sem erfingjar koma sér
saman um, enda er það reglan samkvæmt 1.mgr. 50.gr. skl. Ef erf-
ingjar eru ósammála, koma ekki á skiftafund, þegar gera skal út um
einhver málefni eða ef skiftaráðandi hyggur tillögu erfingja óhall-
kvæma ófulltíða eða fjarstöðdu erfingja, þá er hann ekki bundinn
við tillögur þeirra eða meiri hluta þeirra. Skal hann þá skera úr
eftir því sem honum virðist heppilegast vera, einkum hinum ólöggráðu
eða fjarstöðdu, 2.mgr. 50.gr. skl. Eftir 52.gr. verður skiftaráð-
andi einnig að gæta hagsmuna skuldheimtumanna. Skiftafundi verður
hér að halda eftir þörfum, og hafa erfingjar einir atkvæðisrétt á
þeim fundum, en hvorki skuldheimtumenn né gjafheimtumenn. Hinsvegar
er gjafheimtumanni rétt að mótmæla skuldakröfu eða arfstilkalli, ef
það skiftir hann máli að ónýta hana eða það. Þegar erfingjar hafa
gengist við arfi og skuldum, þá hljóta þeir að hafa gefið sig fram
eða að minsta kosti hefir verið kunnugt um þá. Þar á móti þarf
ekki að vera kunnugt um gjafheimtumenn, og því getur verið ástæða
til að gefa út innköllun til þeirra eftir 21.gr. skl. sbr. 2.gr.
nsl. og 55.gr. skl.

Þær greinar í 3.kap. skl., sem við eiga, koma og hér til
greina, að því leyti sem þær fá samrímst ákvæðum 4.kap. skl. og
ekki er öðruvísi um mælt annarstaðar í þeim, 55.gr. skl. Eins og
sagt hefir verið, gilda reglur 3.kap. skl. um stöðu skuldheimtu-
manna yfir höfuð ekki, nema 20.- 22. gr., ef innköllun er gefin út
og 36.- 38. gr. Um úthlutunargjörð til skuldheimtumanna verður
varla að tefla. Um þau fyrirmæli 3.kap., er lúta að afstöðu skifta-
ráðanda sérstaklega og sambandi erfingja sín á meðal, má fara eftir
23.- 32. gr., 35. 44. og 49.gr. Uppboð á eignum búsins samkvæmt
27.gr. skl. getur þó ekki haft verkanir sem nauðungaruppboð.

III. Meðferð dánarbúa, er annað hjóna er látið.

12.gr.

Hvaða bú fara eftir lögum nr.3 12.jan.1900
og hver eftir lögum nr.20 20.júní 1923 ?

I. Lög nr.20 20.júní 1923 um skyldur og réttindi hjóna hafa
gert svo miklar breytingar á fjármálum hjóna frá því, sem var eftir
eldri lögum, að skiftameðferð búa, þar sem annað hjóna er lífs,
verður allfrábrugðin þeirri meðferð á bú hjóna sem eftir eldri regl-
um tiðkast. Ef nú fjármál allra hjóna, hvort sem þau hafa gengið
að eigest fyrir 1.jan.1924, sbr. 90.gr. laga nr.20 1923, eða eftir,

færi eftir eftir þeim lögum, þá væri skiftameðferðin hér eftir jafnan hin sama. En svo er ekki, því að fjármál sumra hjóna fara hér eftir og um langan aldur eftir eldri reglum, lögum nr.3 12.jan.1900. Áður en lýst er skiftameðferðunum verður því að gera grein fyrir því, með hvaða bú skuli fara eftir hinum eldri reglum og hver skuli sæta meðferð laga nr.20 1923. Veltur svarið á því, til hvaða búa fyrirmæli nefndra laga um fjármál hjóna taka.

II. Samkvæmt 90.gr. laga nr.20 1923 öðlast þau gildi 1.jan. 1924. Það hlýtur því að hafa verið tilætlun löggjafans, að reglan yrði sú, að fjármál hjóna, er gengi að eigast eftir þann dag - eða á þeim degi - færi eftir lögnum, og skifti búa þeirra, ef misdaði yrði hjóna, færi því eftir 1. 1923 VII.kafla. Og eigi ætti þá að skifta máli, þótt t.d. kaupmáli um séreign þeirra hefði verið gerður fyrir 1.jan.1924. En athuga verður þó, hvort eigi kunni fjármál sumra hjóna, sem gengið hafa að eigast eftir árslok 1923, að fara eftir eldri lögum og þar með fari skifti á búi þeirra, meðan það er uppi, er lengur lifir, einnig eftir eldri reglum, en eigi eftir VII.kafla 1.20 1923. Og eru þá þessi tilvik athugandi:

1. Þótt 1.20 1923 eigi alment að taka til hjónabanda, sem stofnuð eru 1.jan.1924 eða síðar, þá mætti hugsa sér, að hjón, er ganga að eigast eftir þann tíma, mætti sérja svo með sér, að fjármál þeirra skyldi fara eftir eldri reglum, og þá auðvitað eftir lögum nr.3 12.jan.1900. Er skipuleg þeirra laga gamalreynt og eigi annað kunnugt en að það hafi gefizt vel. Mundi því mörgum hjónaefnum þykja fýsilegt að semja sig undan hinum óreyndu fyrirmælum laga nr.20 1923, og mundi því gera kaupmála þess efnis, að fjármál þeirra skyldi fara eftir 1.3 1900. Í 1. nr.20 1923 segir ekkert berum orðum um þetta. Í 29.gr. laganna er hjónur - og hjónaefnum - leyft að gera muni, er annað hjóna á eða eignast og annars yrði hjúskapareign að séreign og séreign að hjúskapareign, og svarar það til þess, að sameign eftir 1. nr.3 1900, eða eign hjóna áður en það gengur í hjónaband, sé gerð séreign og séreign að sameign. Í danska frumvarpinu að lögum um lögverkanir hjúskapar, sem frumvarpið að 1. nr.20 1923 var að nær öllu gert eftir, er þann viðannarskonar ráðstöfun á eignum hjóna en þeirri, er í 29.gr. 1. 1920 segir, og þeim er þar því bannað að gera kaupmála um félagsbú eftir 1. nr.3 1900. En þetta ákvæði var ekki tekið í íslenska frumvarpið, 29.gr. laganna, og er því hvorki leyft né bannað berum orðum í 1.20 1923 að gera kaupmála um slíkt félagsbú. Nærri lagi ef til vill að telja það bannað, með því að hugsanlegt er, að álykta bæri e contrario af ákvæðum 29.gr. 1. 1923, þannig að fyrst hún nefnir aðeins kaupmála um að gera hjúskapareign - og það er hjónaefni á ávigsludegi - að séreign og séreign að hjúskapareign, þá sé með þögninni girt fyrir kaupmálagjörð um félagsbú með hjónum eftir lögum nr.3 1900. En löggjafinn hefir ekki atlast til, að þessi ályktun yrði leidd af ákvæðum 29.gr. 1.20 1923, heldur hefir hann beinlínis atlast til þess, að hjónaefnum verði eftirleiðis heimilt að semja með kaupmála um það að búa við eldra skipulagið, lög nr.3 1900 (aths. við 29.gr. Alþið. 1922 A bls.75). Að visu er það óheppilegt, að heimildin var ekki berum orðum tekin í sjálfan lagatextann, en eftir þessum ummælum löggjafans í athugasemdunum verður að telja hjónaefnum heimilt að gera kaupmála um félagsbú sín á meðal eftir 1.jan.1924. Hinsvegar kynni fremur að orka tvímælis, hvort hjón, er gengu að eigast eftir 1.jan.1924, en gerðu ekki svo-feldan kaupmála fyrir hjónavígslu, geti síðar gert hann, geti þá

ákveðið, að hjúskapareign og séreign verði félagsbú, er bóndi hafi forræði á samkvæmt 1. nr.3 1900. Þetta virðast þau einnig geta, með því að enginn varnagli er sleginn til takmörkunar á rétti þeirra í þá átt. En auðvitað geta slíkar ráðstafanir ekki haft áhrif á eldri ráðstafanir, sem í bága við þær kæmi. Svo munu og hjón geta samið um það, að nokkur hluti eigna þeirra verði "hjúskapareign" og nokkur sameign, er fari eftir 1.nr.3 1900.

2. Lög nr.20 1923 gera einungis ráð fyrir tvennskonar eign hjóna: Séreign og hjúskapareign svo nefndri, að því leyti sem eigi kann að vera öðru vísi samið eftir því, sem sagt er hér undir 1. að ofan. Er gert ráð fyrir því, að allar þær eignir, sem eigi verða séreign, verði "hjúskapareign" annarhvors hjónanna, er hitt hafi "hjúskaparrétt" yfir, sbr. einkum 17.- 23., 25. og 29. gr. 1. 20 1923. Og í 24.gr. er gert ráð fyrir því, að jafnaðarlega verði gerð skrá um hjúskapareign og séreign beggja. Það er tilætlan lög-gjafans, að það, sem annað hjóna á, er það gengur í hjónabandið, og það, sem það eignast í hjónabandinu, verði "hjúskapareign" þess, nema það verði séreign. En hætt er við, að löggjafinn hafi hér eigi hugsað fyrir öllum tilvikum. Í framkvæmdinni mun það verða svo, að um margar eða jafnvel flestar eignir hjóna, sem eigi eru séreign annarhvors þeirra, fari svo, að eigi verði unt að sanna, hvors "hjúskapareign" þær sé eða jafnvel, að þær sé sannanlega hjúskapareign hvorugs, heldur sameign beggja. Jafnvel þótt skrá hafi verið gerð yfir "hjúskapareign" hvors þeirra, þá getur sú skrá glatast. Ennfremur aflar mikill fjöldi hjóna á þessu landi eigna sinne að mestu leyti eftir hjónavigsluna, og má þá nærri fara um það, að sjáldnast mun verða gerð skrá yfir þá muni, er vera skuli hjúskapareign annars hjónanna, enda mundi slíkt sjáldnast vera auðvelt verk. Margt kunna þau og að eignast, sem eðli sínu samkvæmt er eigi fremur hjúskapareign annars en hins, t.d. gjöf, er báðum er gefin. Lög 20/1923 segja ekkert um það, hvernig með slíkar eignir skuli fara.

Til geta þú orðið, þar sem bæði er séreign, "hjúskapareign" og önnur sameign. Um þá sameign virðist eiga að fara eftir 1.3 1900, því að engar reglur eru til um hana aðrar, enda verða þessi tilvik svipuð eða eins og þegar hjón hafa samið um það, að fjármál þeirra skuli fara eftir 1. nr.3 1900. Skifti félagsbús slíkra hjóna, sem eigi er "hjúskapareign", eiga því að fara eftir reglum þeim, er giltu til 1. jan.1924. "Hjúskapareignin" skiftist þar á móti eftir 1.20 1923. Þessi skiftameðferð er að vísu heldur margbrotin, en hjá því virðist ekki verða komizt, enda er hún ekki erfiðari en sú meðferð, sem má til hafa, þegar hjón hafa ákveðið samkvæmt 1. að framan, að nokkur hluti eigna þeirra skuli lúta 1. nr.3 1900, en nokkur hluti vera hjúskapareign.

III. Þá kemur að búum hjóna, er gengið hafa að eigast fyrir 1. jan.1924. Í 90.gr. laga nr.20 1923 er svo mælt, að eigi taki "12. og 13. gr. og önnur efnisákvæði laganna um fjárhagslega aðstöðu hjóna hvors til annars og gagnvart þriðjamaðmi" til þeirra hjóna, er gengið hafa í hjónaband fyrir 1. jan.1924 og "búa við venjulegt helmingafélag", nema hjónin hafi gert slíka skipun á með kaupmála og látið birta hana lögum samkvæmt.

Samkvæmt þessu fara fjármál hjóna gifta fyrir 1. jan.1924 yfirleitt eftir eldri reglum. Slík hjón hafa þá annaðhvort séreign eða félagsbú eða hvorttveggja, og skifti milli þess, er lengur lifir, og erfingja hins fara þá eingöngu eftir fyrirmælum skiftalaganna.

Undantekning er þó frá þessari reglu, ein eða fleiri, og verður að athuga þær:

1. Hjón, sem gengið hafa að eigast fyrir 1.jan.1934, geta gert kaupmála með sér þess efnis: að fjármál þeirra skuli fara eftir 1. nr.20 1923, með öðrum orðum: að sú eign þeirra, sem eigi er eða verður séreign samkvæmt kaupmála þeirra, verði "hjúskapareign". Svo má einnig hugsa sér hér þrennskonar eign, eins og talið er um í II. 1. og 2. að framan: séreign, "hjúskapareign" og félagsbú eftir 1. nr.3 1900, því að kaupmálinn þarf ekki að ná til allra eigna hjónanna. Með þessu móti geta skiftin á nokkru af eignunum átt að fara eftir skiftalögunum eingöngu og að nokkru leyti eftir 1.20 1923.

2. Svo má skilja 90.gr. 1. nr.20 1923 sem þau taki einnig til eldri hjónabanda, ef hjónin búi ekki við "venjulegt helmingafélag". Venjulegt helmingafélag er það að visu enn, að allar eignir hjóna sé félagsbú þeirra, nema munir þeir, er fastast eru bundnir við hvort þeirra, eins og fátæður. Hitt er enn miklu fátíðara, að hjón geri nokkurn kaupmála eða hafi nokkra séreign. Þau hjón, sem kaupmála hafa gert og hafa þar með ákveðið, að nokkur hluti eignanna eða þær allar skuli vera séreign, búa ekki við venjulegt helmingafélag. En það hefir þó ekki verið tilætlanin, að nýju lögin skyldi taka til fjármála hjóna þó að þau hafi séreign að einhverju leyti. Þau hafa enga hjúskapareign fyrir því, og fjármála - fyrirmæli 1. 1923 miðast aðallega einmitt við hjúskapareignina. Reglur þeirra um hana og heimild beggja hjóna til forræðis á hjúskapareign sinni og takmarkanir á því forræði geyma aðalbreytingarnar frá þeirri skipun, sem áður gildi. Orðunum "venjulegt helmingafélag" verður að visu ofaukið með þessari skýringu. En hjá því virðist ekki vel verða komið, því að fráleitt væri, að beita hinum nýju reglum um fjármál hjóna um eldri skipun, sem þau eiga alls ekki við. Hér er því eigi undantekning frá aðalreglu 90.gr. 1.20 1923.

IV. Hér á eftir (í 13. og 14. gr.) verður lýst skiftameðferð dánarbúa hjóna, þar sem annað þeirra er látið. Í þessum greinum verður þó ekki rakin meðferð þessara búa, þegar ferð er með þau eftir gjaldþrotareglum, heldur verður þeirri skiftameðferð lýst í sama flokki sem öðrum gjaldþrotaskiftum (II. Flokkur B).

13.gr.

Skifti dánarbúa, þar sem eftir lifir annað hjóna og lög nr.20 30.júní 1923 taka ekki til.

I. Hér verður að greina á milli þess, hvort það hjóna, sem á lifi er, ábyrgist skuldir þær, sem á búinu hvila, eða ekki. Ef hjónin hafa ekkert félagsbú haft, þá ber hið eftirlifandi hjónanna vist aldrei ábyrgð á skuldum hins látna, nema það hafi sérstaklega tekið hana á sig. En ef félagsbú hefir verið með þeim að einhverju eða öllu leyti, þá ábyrgist maðurinn skuldir þess, en konan ekki, nema hún skifti eftir að hún hefir setið í óskiftu búi eftir mann sinn eða hún hafi sérstaklega tekið að sér skulda - ábyrgð.

II. Ef hið eftirlifandi hjóna ábyrgist ekki skuldir, þá fer um skiftin eftir 3. eða 4. kap. skl., eftir því sem segir í 56.gr.

skl. Það hjóna, er lifir, er altaf erfingi, nema það hafi afsal- að sér erfbærétti, sbr. l.nr.20 20.júní 1923 87.- 89. gr., og með- eigandi búans, ef félagsbúi hefir verið. Er því tíðast, að það hjóna taki bátt í skiftum bæði sem erfingi og meðeigandi. Sem erf- ingi getur það bæði gengið við skuldum og einnig neitað að gera það. Sem meðeiganda er yfirlýsing þess um skulðaviðgöngu þýðingar- laus, nema lánardrottinn samþykki að taka það skuldunaut. Ef allir erfingjarnir, þar á meðal maki, taka að sér skuldir, þá verður búi skifti eftir reglunum í 4.kap. skl. En ef einhver erfingja eða fleiri, þar á meðal maki, taka ekki að sér skuldir, þá fara skifti eftir 3.kap. skl. og, ef nauðsýn verður til, eftir 8.kap. þeirra.

1. Ef með búið er farið eftir 3.kap. skl. og það hrek- ur ekki fyrir skuldum, þá verður engu að skifta milli make og hinna erfingjanna. Ef afgangur verður skuldum, eða ef farið er með búi eftir 4.kap. skl. og skuldir eru eigi greiddar eða ef eftir verðe eignir að skuldum greiddum, þá kemur til skifta á þeim eignum eða getur að minsta kosti gert það. Og hefir þá maki ýms forréttindi á móts við aðra erfingja. Maki getur fyrst og fremst krafist þess, að fá hluta sinn í búinu sér út lagðan eftir virðingu. Sama er um arfshluta þess, og ef maki og einhver erfingja vill fá sama hlut- inn, þá gengur maki fyrir. En nú má vera, að maki telji sér hent- ast atvinnu sinnar vegna að halda meiru af búinu en sem hluta þess af félagsbúi og arfi nemur, og getur það þá fengið það gegn peninga- greiðslu eftir virðingu og út í hönd, 46.gr. skl. sbr. 2.mgr. 59. gr. Vegna þessara fyrirmæla skl. þarf ekki að rannsaka, hvort beita megi hér 59.gr. l. nr.20/1923, því að 2.mgr. 59.gr. skl. veitir því hjóna, sem eftir lifir, sama rétt sem 59.gr. l. 1923. Og tekur heimild maka samkvæmt 2.mgr. 59.gr. skl. bæði til lausa- fjár, þar á meðal skipa, og fasteigna. Heimta má virðingu eftir 47.gr. skl.

Samkvæmt 62.gr. skl. er þó undantekning frá þeirri reglu, að maki skuli greiða erfingjum út í hönd eftir 46. og 2.mgr. 59.gr. skl. þess efnis, að maki megi halda öllu búinu án þess að greiða þegar í stað, ef:

a. foreldri, afi eða amma skiftir með börnum sínum eða barnabörnum, eða stjúppforeldri, stjúpafi eða stjúpamma skifta eftir lát hins eftirlifanda með börnum þess eða barnabörnum.

b. Börnin eru ófjárráð. Ef þau eru fjárráð, þá gild- ir reglan ekki. En þau geta þá auðvitað sjálf veitt maka líðun á andvirðinu.

c. Arfurinn verður ekki greiddur af hendi án þess að selja verði það af lausafé eða fasteignum búans, sem hið eftir- lifandi þarf til atvinnu sinnar eða daglegra nauðsynja.

d. Gervalt búið, sem hefir verið skrifað upp og virt, enda eru arfshlutir barnanna reiknaðir út, standi að veði fyrir greiðslu arfshlutanna. Í þessu skyni skal gætt útdrátt úr skifta- bókinni, þar sem þessi ákvörðun er gerð, og skal þinglýsa honum á varnarþingi maka og eflaust á varnarþingi fasteigna hans og skipa. Það er nú mjög algengt hér, að arfur standi þannig inni í búum, með því að það er oft talið vera og er ekki síður til gagnsuna börnunum en maka. Skiftaráðandi tekur ákvörðun um, hvort maki skuli fá heimild til að skipa málum sínum þannig. Það virðist vera skilyrði fyrir notkun 62.gr. skl., að maki sé annaðhvort erfingi eða meðeigandi að búinu, sbr. orðin: "skifta börn.....með foreldri". Hins vegar er alveg heimildarlaust að krefjast þess að maki sé með-

eigendi að búinu.

Vörzlu maka á arfi eftir 62.gr. skl. verður að greina glögt frá setu í óskiftu búi. Þá er búinu ekki skift, arfshlutir eru því ekki reiknaðir þá og erfingjar hafa enga veðtryggingu.

2. Skiftalok geta orðið með ýmsu móti:

a. Maki fær sér ef til vill bú framselt til setu í því óskiftu. Til þess þarf þó samþykki skuldheimtumanna, sem hafa gefið sig fram, nema þeim hafi verið greitt eða þeir hafi fengið tryggingu, enda sé kröfúlýsingarfrestur liðinn, ef innköllun til skuldheimtumanna hefir verið gefin út, 1.mgr. 9.gr. skl. sbr. 2. mgr. Hins vegar mun ekki þurfa samþykki ölögráðra erfingja fremur hér en ella, þegar maki fær að sitja í óskiftu búi.

b. Bú er afhent erfingjum til einkaskifta. Skilyrðin eru hin sömu sem undir a. segir, að því viðbættu, að hér þarf einnig samþykki erfingjanna, 1.mgr. 9.gr. skl., enda fullnægi þeir skilyrðum til að mega skifta sjálfir.

c. Skiftum er lokið með greiðslum til skuldheimtumanna og arfsúthlutun til erfingja.

III. Ef það hjóna, sem á lífi er, ábyrgist skuldir, þá fara skifti eftir 5.kap. skl., hvort sem erfingjar eru afkvæmi hins látna eða útarfar, enda sé búinu ekki skift sem brotabúi, 56.gr. skl. Verður hér, eins og fyrr segir, lýst skiftameðferð eftir 5. kap. skl. Um nauðsyn opinberra skifta fer eins og segir í 4.gr. I. 1.- 5.

1. Skifti þessi eru eingöngu vegna makans og erfingja hins látna. Það hjóna, sem á lífi er, heldur áfram að ábyrgjast skuldir búins, og erfingjar take eigi við skuldaábyrgð. Þeir take við réttindum og skyldum hins látna, en það ábyrgðist ekki skuldir. Lánardrottinnar búins geta því krafist skulda sinna elveg án tillits til skiftanna, stefnt því hjóna, sem á lífi er, - en njóta eigi hlunninda samkvæmt 54. og 92. gr. skl. - , geta gert aðför og kyrrsetningu í eignum búins og látið selja þær síðan á nauðungaruppboði, 1.mgr. 61.gr. skl. Og þótt erfingjar taki við arfi eða andvirði hans af make, þá lendir ekki á þeim nein skulda - ábyrgð fyrir það, 2.mgr. 60.gr. skl. Að visu getur það hjóna, sem á lífi er, látið gefa út innköllun til skuldheimtumanna sinna, og sú innköllun hefir sömu verkun sem innköllun í öðrum búum, sem skift er opinberum skiftum. En skuldheimtumenn munu ekki geta borið kröfur sínar undir skiftaráanda, enda getur hann ekki úrskurðað þær né greitt, því að hann hefir ekki forræði á búinu. Innköllun er einungis til þess að sannprófa, hverjar skuldirnar sé, til þess að nákvæmlega verði reiknaðir arfshlutar. Skuldheimtumenn geta því ekki heldur stemt stigu fyrir því, að búinu verði skift án þess að þeim sé greitt. Þeir halda sama skuldmeut brétt fyrir það. Hið eina, sem þá varðar um, er að skuldunautur þeirra láti ekki svo mikið af höndum við erfingja hins látna, að hann eigi ekki fyrir skuldum á eftir. Leiðin er þá sú, að lata taka bú makans til gjaldþrotaskifta og rifta síðan ráðstöfun hans á eignum búins samkvæmt 30.gr. gjþrl. Og yrði þá að stefna erfingja til að skila því, sem hann hefir fengið eða andvirði þess, og virðist skuldheimtumaður þá geta notað 93.gr. skl. Sérstök hlunnindi eru það þá og, að skuldheimtumaður getur heimtað, að það hjóna, sem á lífi er, vinni eið að framtali sínu, er farið var eftir, þegar skift var, 2.mgr. 60.gr. skl. Ef sá eiður verður ekki unninn, þá mundi framtal venjulega ekki verða lagt til grundvallar.

2. Skýrsla maka um erfingja er lögð til grundvallar, en skiftaráðandi tilkynnir þeim skifti. Ófjárráðum og fjarstöðum erfingjumsetur hann fjárhaldsmenn. Innköllun til þeirra, svo og gjafheimtumanna verður og að gefa út, ef ókunnugt er um þá eða vistarstað þeirra, 58.gr. skl. Um samband maka og erfingja hins látna er það aðalreglan, að maka sé sem minstar tálmanir gerðar um afnot búans, 1.mgr. 57.gr. Það hefir því búið í varðveislu sinni, en ekki skiftaráðandi. Það skal tilgreins bæði eignir og skuldir búans, og verða skýrslur maka um þessi efni lagðar til grundvallar, ef hvorki erfingjar, fjárhaldsmenn fjarstadðra eða ófjárráðra erfingja né skiftaráðandi telja ástæðu til að rengja þær, 1.mgr. 59.gr. skl. Annarskostar verður skiftaráðandi að rannsaka eftir föngum hæg búans, meðal annars með því að gefa út innköllun til skuldheimtumanna. Skýrsla maka getur bæði verið röng að því leyti að hann segi minni eignir vera en til eru eða hann byki virða þær of lágt, sbr. 1.mgr. 59.gr. skl., og loks, að hann segi skuldir meiri en þær eru. Hitt, að hann segi þær minni en þær eru, getur að visu borið við, en freistingu í þá átt hefir hann sjaldan, af því að það leiðir til þess, að hann verður að svara meiru til erfingja en honum ber að réttu lagi skylda til. Réttur maka samkvæmt 46., 2.mgr. 59.gr. og 62.gr. skl. er hér sami sem lýst var í II. að framan.

Maka skal svifta forræði á búinu, ef mjög bykir hætt við, að hann muni fara illa með eigur þess, meðan á skiftum stendur. Getur skiftaráðandi gert það annaðhvort ótilkvæddur eða eftir áskorun erfingja eða fjárhaldsmanna þeirra. Verða buraðin þá fengin í hendur einhverjum vönduðum manni, sem skal svo gæta búans sem fjárhaldsmaður þess, meðan á skiftum stendur, 2.mgr. 57.gr. skl. Fjárhaldsmaður þessi er forræðamaður búans, er stýrir því og gætir þess, hann annast um greiðslu skulda, sem í gjalddaga eru komnar og maki samþykkir réttar eða dæmdar eru með óvefengðum eða óvefengjanlegum dómi o.s.frv. Maki er ekki sviftur fjárræði, og getur því ráðið yfir eignum sínum, sem ekki heyra búinu til, t.d. föllnum arfi, sem hann hefir haldið fyrir utan búið.

Skipun fjárhaldsmanns skal binglýsa, vafalaust á varnarþingi maka, og auk þess virðist öruggast að binglýsa henni á varnarþingi fasteigna búans og á varnarþingi skipa hans, þeirra sem skrásetja skal, þó að ekki sé það sagt í skl. Loks skal ef þurfa bykir, birta þessa ráðstöfun í blöðum eða á kirkjufundum, 3.mgr. 57.gr. skl. Með því að ráðstöfun samkvæmt 2.mgr. 57.gr. skl. er ekki svifting lögræðis, þá taka fyrirmæli laga nr.60 14.nóv. 1917 ekki til hennar.

Skiftalok verða með sama hætti sem í II. 2. að framan segir. Þó þarf ekki að taka tillit til skuldheimtumanna, þótt bú sé afhent til einkaskifta. Skiftaráðandi semur frumvarp til úthlutunar eins og annars og ákveður, hvernig hún skuli verða, en hann sér ekki um, að erfingjar fái sitt greitt. Þeir eða fjárhaldsmenn þeirra verða að gera gangskör að því, en nota mega þeir þá 93. og 94. gr. skl.

Eignir búans og skuldir verður að telja eins og þær voru, þegar það hjóna, sem látið er, andaðist, með þeim viðbótum og rírnunum, sem síðan hafa orðið til upphafs skiftanna, ef skift er án þess að maki hafi setið í óskiftu búi. En ef maki hefir setið í óskiftu búi, þá verður ástand búans lagt til grundvallar, eins og það er, þegar skifta var beiðt, með samsvarandi viðbótum og rírnunum. Það, er maki eignast eftir andlát hins eða skiftabæiðni

sína og lætur renna í búið, verður til þess talið og til skifta tekið. En hinu, sem ekki verður talið arður af búinu eða því um líkt, heldur sérmunir maka, t.d. arfur hans, getur hann haldið utan við búið, ef hann krefst skifta áður en þau verðmæti renna í búið.

14.gr.

Skifti dánarbúa, þar sem annað hjóna er látið og
lög nr.20 20.júní 1923 taka til.

1. í l. nr.20/1923 er gert ráð fyrir tvennskonar eign hjóna: Hjúskapareign og séreign. Einrig er gert ráð fyrir því, að bæði hjónin ábyrgist skuldir þar, sem stafa af samningum, sem nauðsynlegir eru vegna barfa heimilisins, barfa barnanna eða sérbarfa konunnar, samkvæmt 12.gr. 1. 1923. Skiftareglur VII.kap. 1. 1923 munu byggjast á þessu tvennu: eignaskipulagi því og skulda - ábyrgð, sem hér var getið. Skal þá fyrst reyna að lýsa skiftameðferð eftir VII.kap. 1. 1923, þegar svo er ástatt. Með því að bæði hjón hafa borið skulda - ábyrgð og hvort hefir haft forræði á hjúskapareign sinni, á hér ekki við munur sé á skiftameðferð, sem gerður er eftir 56.gr. skl., eftir því, hvort það hjóna, sem eftir lifir, ábyrgist skuldir búins eða ekki.

1. í aths. við 48.gr. frumvarps að l. nr.20/1923 (Albt. 1923.A. bls.76-79) segir, að tilgangurinn með skiftameðferðinni sé aðeins sá, "að gera upp búið vegna hjónanna, en ekki vegna skuldheimtumannanna", hvort sem skift sé að báðu eða öðru lifandi. Skuldheimtumenn búa þessara munu venjulega verða brenns konar: 1. Lánardrottinnar beggja hjóna samkvæmt 12.gr. 1. 20/1923, 2. sérlánardrottinnar hins látna og 3. sérlánardrottinnar þess, sem lifs er. Skiftin varða áreiðanlega ekki sérlánardrottina hins lifanda frekar en hverjar aðrar fjármálaráðstafanir þess. Sérlánardrottinnar hins látna varða skiftin þar á móti með sama hætti sem skifti, er hið látna ábyrgðist skuldirnar eftir eldri skipulaginu. Sérlánardrottinnar þeirra skiftir það og ekki litlu, hvernig farið er með bú hins látna, enda þótt þeir haldi óskertum rétti sínum á hendur hinu. Um meðferð á eignum þeim, er til skifta verða teknar, segir í 1.mgr. 47.gr. 1. 20/1923. Séreign og hjúskapareign hins látna skal skift eftir þeim reglum, sem settar eru um meðferð venjulegra dánarbúa". Mun óhætt að byggja á því, að hér sé átt við reglur skiftalaganna um skifti dánarbúa annaðhvort eftir 3., eftir atvikum sbr. við 8.kap., 4. (eða 7.kap.) skl. Ef erfingjar hins látna taka ekki að sér skuldagreiðslu, þá verður að skifta séreign þess og hjúskapareign eftir 3.kap. skl., eftir atvikum sbr. við 6.kap. þeirra eða 33.gr. gjbrl. Ef séreign og hjúskapareign hins látna hrekkur þá til greiðslu bæði sérskulda þess og samskulda, þá eiga lánardrottinnar þess eigi þörf á því, að hjúskapareign þess, sem á lífi er, verði til skifta tekin. En ef séreign og hjúskapareign hins látna hrekkur ekki fyrir skulðum þess, þá er áhugandi, hvort þeir geti krafizt skiftameðferðar á hjúskapareign og ef til vill séreign þess, sem á lífi er. Sérlánardrottinnar hjónanna hafa vafalaust ekki rétt til að heimta hjúskapareign né séreign hins lifanda teknar til skifta, nema eftir 2.- 4. gr. gjbrl. Og varðar

sú skiftameðferð ekki þetta mál. Þar á móti er öðru máli að gegna um sérlánardrottne hins látna. Þeir eiga súðvitað ekkert tilkall til séreignar hins lifanda. En hjúskapareign þess var einnig eign hins látna. Og því virðast sérlánardrottinnar þess eiga heimtingu á því, að hún verði tekin til skifta. En vitanlega eiga þeir ekki forgangsrétt til að fá greiðslu sinna skulda af þeirri eign. Eftir analógíu 1.mgr. 48.gr. 1. 20/1923 virðist einsætt, að fyrst verði að sannreyna, hversu mikinn hluta hjúskapareignar sinnar það, sem lífs er, þurfi til að greiða sínar skuldir, bæði til sérlánardrottne sinna og til samlánardrottne þeirra hjóna. Ef þá verður afgangur, þá virðist eiga að skifta honum í 2 jafna hluti. Fær maki annan, en hinn gengur til greiðslu sérlánardrottinum hins látna. Ef samlánardrottinnar hafa ekki fengið meira úr búi hins látna en því hefði borið að greiða, ef hjónin hefði skift meðu sér, sbr. 1.mgr. 48.gr. 1. 20/1923; þá virðast þeir ekki eiga að fá meira. Réttur þeirra til hjúskapareignar þess, sem á lífi er, getur ekki verið viðtækari að þessu en réttur erfingja hins látna eða þess sjálfs, ef það hefði skift með maka sínum, sbr. 48. og 49. gr. 1. 20/1923. Ef samlánardrottinnar hafa þar á móti fengið meira greitt af skuldum sínum af séreign og hjúskapareign hins látna en því eða erfingjum þess hefði borið að greiða, sbr. 1.mgr. 48.gr. og 57.gr. 1. 20/1923, þá ætti sérlánardrottinnar hins látna heimtingu á því hjá maka. Þegar skuldheimtumenn hafa fengið sitt, þá skal skifta því, er afgangur verður, með erfingjum hins látna, og fara þau skifti eins og í 2. að neðan segir. Ef samlánardrottinnar hafa fengið meira af eign hins látna en honum hefði að réttu borið að greiða, þá eiga erfingjar hans endurgjaldskrófu fyrir það á hendur maka.

2. Þegar erfingjar taka að sér skuldagreiðslu, þá eiga ummæli eðs. við 48.gr. frv. að 1. 20/1923 við (sjá bls.50). Skifti varð þá skuldheimtumenn ekki frekar en önnur skifti eftir 4. eða 7. kap. skl. Má þar um vísa til 13.gr. II.2. að framan. Um skifti erfingja og maka verður þar á móti að fara nokkrum orðum.

a. Erfingjar - þar á meðal maki, sbr. 87.- 89. gr. 1. 20/1923 - hafa forræði á hjúskapareign og séreign hins látna. Hjúskapareign þess, sem lífs er verður og ávalt að taka til skifta, og ef til vill séreign hans líka, 1.mgr. 47.gr. 1. 1923. En hann heldur forræði þeirra eigna, enda skal skiftameðferð á þeim eignum fara eftir 6.kap. skl. En svifta má maka forræði eigna þessara eftir 63.gr. skl., sbr. og 1.mgr. 43.gr. 1. 1923.

b. Hver erfingja á heimtingu á því, að gerðar sé réttar tölur á hjúskapareign og séreign hins látna, og á skuldum hans. Sama er um reikningsskap yfir hjúskapareign þess, sem lífs er. Hver erfingja, og maki, þótt hann sé ekki erfingi, getur heimt að, að innköllun til skuldheimtumanna hins látna sé út gefin, og að skuldir hans verði greiddar eða fé lagt til hliðar til greiðslu þeirra. Sérskuldir hins látna eru maka óviðkomandi, nema hann hafi sérstaklega ábyrgzt þær. En samskuldirnar, sbr. 13.gr. 1. 1923, á að greiða af hjúskapareign beggja, sbr. 1.mgr. 48.gr. og 57.gr. 1. 1923. Áður en skift er hjúskapareignunum, skal taka frá til greiðslu allra áhvilandi skulda, sbr. 1.mgr. 48.gr. sbr. við 1. og 2. mgr., þar á meðal til greiðslu samskulda af hvorri hjúskapareign, og afgangurinn er lagður saman og því fé er svo skift í tvo jafna stæði milli erfingja hins látna og maka hans, sjá 48. og 49. gr. 1. 1923. Maki heldur óskertri séreign sinni, nema honum verði skylt að greiða bætur eftir 51.- 54. gr. 1. 1923. Ef maki greiðir erfingjum of

mikið, fer um það eftir 60.gr. skil.

3. Um skiftalok athugasast:

a. Það hjóna, sem eftir lifir, getur tekið af óskiftu búi (þ.e. af samanlagðri hjúskapareign beggja) muni, sem aðeins eru ætlaðir því til notkunar, enda sé verð beirra ekki óhæfilega hétt samanborið við efnahag hjónanna, 1. 20/1923 50.gr. Hér er ef-
laust átt við muni, sem ætlaðir eru maka til persónulegrar notk-
unar, svo sem rúmratnaður og íveruföt. Og verður slíkt að fara
eftir almennum skilningi. Það á að miða við "efnahag hjónanna",
hvort verð þessara muna sé hæfilegt. Efni hjónanna öll eru hjú-
skapareignir beggja og séreignir beggja. Það virðist ólíklegt, að
séreign þess, sem eftir lifir, skifti nokkru máli í þessu sambandi,
því að þá ættu erfingjar hins látna að þola það, að maki tæki því
meira sem hann sjálfur væri efnaðri. "efnahagur hjónanna" á því
varla við annað en þá fjármuni, sem til skifta koma (þ.e. séreign
hins látna og hjúskapareignir beggja).

b. H einið maka til að taka ákveðna hluti eftir
virðingu samkvæmt 46.gr. skil. og allan arfahlut og búshluta sam-
kvæmt 59.gr. skil. stendur óhöggð. Eftir þessum ákvæðum getur maki
látið afhenda sér úr búinu eftir virðingu þa muni er hann óskar
gegn peningagreiðslu að því leyti sem þeir fara fram úr búshluta
hans og arfahluta. Nú segir svo í 59.gr. 1. 20/1923, að auk beirr-
ar heimildar, sem veitt er hjónum í 59.gr. skil. til þess að krefj-
ast ákveðinna muna við skiftin, geti það hjóna, sem eftir lifir,
krafizt að fá sinn hluta í hjúskapareignunum greiddan eftir virð-
ingu í lausafé því, sem því er nauðsynlegt til að geta haldið áfram
atvinnu sinni. Það er ekki sýnilegt, að í þessari grein felist
nokkur rýrri heimild en í 59.gr. skil. Sú grein veitir maka meira
að segja rýrri rétt og á að gilda áfram við hlið 59.gr. 1. 20/1923,
sbr. orðið: "auk".

c. Samkvæmt 5.gr. 1. 20/1923 má maki taka af hjúskap-
areign beggja nauðsynleg húsgögn og aðra lausa muni að svo miklu
leyti sem það verður talið nauðsynlegt til þess að það geti haldið
áfram atvinnu sinni. Þetta gildir, þó að verð muna þessara fari
fram úr lögmæltum hluta maka í hjúskapareignunum. Skilyrði er það,
að fjármunir búins sé litilsvirði. Hvaða munir nauðsynlegir sé
og hvenær fjármunir búins sé litilsvirði er álitamál. Það er og
vafasamt, hvað orðið "búins" merki hér. Er það hjúskapareign
beggja og séreign? Ástæða fyrir þessu er vantanlega sú, að það
hjóna sem eftir lifir, kunni að vera fátækt og muni bresta efni til
að framfleyta sér, ef það þarf að verða af helmingi hjúskapareign-
anna. Þess vegna á það að fá ókeypis í búsgögnum og nauðsynja -
munum meira en því ber að réttum skiftum á hjúskapareignunum. Ef
það á t.d. að séreign muni þessa að einhverju leyti, þá brestur ef-
til vill það skilyrði, að því sé nauðsynlegt að fá búsgögn og aðra
nauðsynjasmuni framur en hjúskapareign þess hrekkur til. Aðalatrið-
ið hlýtur að vera fátækt þess hjóna, sem eftir lifir. Ef það á
hvorki séreign né heldur sé hluti þess í hjúskapareignum né arfa-
hluti svo mikill, að því verði talinn nægja, þá eru skilyrði 58.gr.
fyrir hendi. Eftir þessu verður að taka tillit til allra eigna
beggja hjóna, sem það, er eftir lifir, á eða fær erfðatilkall til,
og "bú" tekur því hér til allra þessara eigna beggja.

d. Eins og áður er sagt, gildir 59.gr. skil. um bú
þessi. Aftur á móti er vafasamt, hvernig fari um notkun 63.gr.
skil. Eftir 1.mgr. 48.gr. 1. 20/1923 fara skifti á hjúskapareign

þess, sem eftir lifir, eftir 5.kap. skl. Eftir því ætti máki að geta haldið þeirri eign samkvæmt 62.gr. En þá ætti hann einnig að geta haldið hjúskapareign hins látna undir sama skilorði. Hjúskapareignir á að leggja saman hér, og kemur samtala þeirra í stað félagsbús eftir eldri lögum. Þessari samtölu ætti máki svo að geta haldið eftir 62.gr. skl. Líkar ástæður eru nú sem fyrr til að veita máka hlunnindin eftir 62.gr. skl. Þörfin á því verður þó eitthvað minni vegna fyrirmæla 58.gr. 1. 20/1923, en þau taka þó hvergi til allra þeirra eigna, sem 62.gr. skl. nær yfir, enda væri alveg hugsanrétt að leyfa máka fyrst að taka frá muni eftir 58.gr. 1.1923 og síðan að halda hjúskapareignum samkvæmt 62.gr. skl. Það bryti líka bág við þá stefnu 1. 20/1923, að auka rétt máka frá því, sem verið hefir, ef hann væri skertur í þessu mikilsverða atriði. Það má því ætla, að 62.gr. skl. verði framvegis talin gilda um samangelðar hjúskapareignir hjóna.

Annars verður að fara eftir 5.kap. skl., svo sem við á, þar á meðal 1.mgr. 57.gr. og 58.- 61. gr., um hjúskapareign og séreign hins látna.

II. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. 20/1923 að öðru en því, að þau eiga enga samlánardrottna, þá getur enn verið, að erfingjar hins látna taki ekki á sig skulda - ábyrgð. Verður þá að skifta séreign hans og hjúskapareign eftir 3.kap. skl. (eða 33.gr. gjbrl.). En skifti verða einfaldari en eftir I. að framan. Ef ekki vinst fé til skuldagreiðslu, verður að taka hjúskapareign þess, sem á lífi er, til skifta, og fer þar um með sama hætti sem áður er sagt. Verður því fyrst að reikna skuldir þess máka, og skifta síðan afgangi eftir I.1. að framan. Um skifti erfingja hins látna og máka fer að öllu eins og sagt var í I.2., að því fráteknunni, að ekki þarf hér að ákveða, hversu mikið hvor hjúskapareign skuli greiða af samskuldum hjónanna.

III. Þá er það tilvik, að hjón eigi hjúskapareignir og ef til vill séreign eftir 1. 20/1923, en jafnframt eigi þau eignir, sem til hvorugs flokksins teljast ("félagsbúi"). Og er þá ekki vafalaust, hvernig skifta skuli búi þeirra. Svo að bæði erfingjum hins látna og máka sé rétt gert, verður að halda "félagsbúinu" aðgreindu. Það má ekki byrja á því, að leggja hvorn helming félagsbúsins við hjúskapareign hvors hjónanna, eins og virðast mætti nærri liggja, því að á því græðir það, er minna á og meira skuldar, en hitt tapar, er meira á og minna skuldar. Kemur þetta af því, að "félagsbúinu" væri tvisvar skift með þessu lagi, fyrst í tvo jafna stæði og síðan sem hluta af hreineign hvorrar hjúskapareignar.

1. Ef bóndi, sem haft hefir forræði "félagsbúsins" er látinn, þá verður að taka séreign hans, hjúskapareign og "félagsbúið" til skifta. Fara þau eftir 3.kap. skl. (eða 33.gr. gjbrl.), ef erfingjar taka ekki að sér ábyrgð á skuldum hans, en ella eftir 4. (eða 7.kap.) skl. Ef skiftin fara eftir 3.kap. skl., þá verður að greiða bæði sérlánardrottunum hins látna og samskuldurum af séreign hans, hjúskapareign og "félagsbúi", eftir því sem til vinst og með þarf. Ef þá skortir fé til greiðslu, eiga samlánardrotnar þeirra hjóna samkvæmt 12.gr. 1. 1923 aðgang að konunni, eins og segir í I.1. að framan. Og sérlánardrotnar bónda eiga sömu heimtingu á greiðslu af hjúskapareign konu sem áður er sagt í I.1. Ef efgangur verður af eignum bónda, þegar skuldir eru greiddar, þær er hvíldu á honum, þá þarf að skifta milli konu og erfingja bónda með þeim hætti er segir hér á eftir.

Ef erfingjar bónda taka að sér skuldir hans, þá fara skifti á eignum hans eftir 4. (eða 7.kap.) skl. Og hjúskapareign konu og ef til vill séreign, sbr. 1.mgr. 47.gr. 1. 20/1923, verður tekin til skiftameðferðar eftir 5.kap. skl. Skal þó ákveða samskuldir þeirra hjóna, sbr. 12.gr. 1. 1923, og ákveða, hversu mikinn hluta þeirra greiða skuli af hjúskapareign hvors þeirra. Einnig verður að draga frá hvorri hjúskapareign aðrar skuldir, sem á því hvíldu, er bóndi andaðist. Hjúskapareigninni að skuldum fráðregnum skal síðan skifta eftir 49.gr. 1. 20/1923 milli erfingja bónda og konunnar. "Félagsbúi" er og með sama hætti skift. Hjúskapareign hans og hluta af "félagsbúi" verður síðan skift meðal erfingja hans.

2. Ef kona er látin, þá verður með séreign hennar og hjúskapareign farið eftir 3., 4. (eða 7.) kap. skl. (eða 33.gr. gjbrl.), en hjúskapareign bónda verður að taka til skifta eftir 5. kap. skl. Munurinn milli meðferðar þeirrar, sem lýst er í 1. hér á undan og þeirri, sem hér verður höfð, virðist fælast aðallega í þessu og að hér verður "félagsbúið" alls ekki tekið til skifta, ef séreign og hjúskapareign konu er skift eftir 3.kap. skl. (eða 33. gr. gjbrl.), fyrr en kemur til skifta milli erfingja konu og bóndans. Þau skifti verða, að breyttu breytanda, að fara eins og skifti milli erfingja bóndans og konunnar.

IV. Tilvik þau, er hér að neðan segir, ættu heima meðal dánarbúa alment, en það mun auðskilðast hér, það sem um þau verður sagt.

1. Ef misdauði verður hjóna og það þeirra situr í óskiftu búi, sem lengur lifir, þá hefir séreign hins látna verið skift samskvæmt skiftalögunum. En maki tekur við hjúskapareignunum og "félagsbúi", ef því er að skifta, og ábyrgð á öllum skuldum beggja þeirra hjóna. Ef maki hefir gerzt ófær til greiðslu á skuldum hins látna vegna skifta á séreign hans meðal erfingja hans, þá mun fara mega eftir 2.mgr. 60.gr. skl. analogice. Þegar maki andast eftir setu í óskiftu búi, þá verður bú þess, einnig séreign, ein heild, sem allir skuldheimtumenn hans og þess, er fyrr andast, geta haldið sér að, ef ekki er gengist við skuldum. Erfingjar þess einir erfa séreign, en aðrar eignir erfa til samans erfingjar beggja, og þær skiftast í 2 jafna staði.

2. Ef svo verður samdauði hjóna, að ekki er lokið skiftum eftir það, er fyrr lézt, þegar hið síðara deyr enda hafi það ekki setið í óskiftu búi, þá má hugsa sér ýms tilvik:

a. Ef erfingjar hvorugs taka að sér skuldagreiðslu. Þá verður búum beggja skift eftir 3.kap. skl. eða 33.gr. gjbrl. Ef afgangs verður að skuldum greiddum, þá skal því skifta með erfingjum. Verður þá að leggja saman hjúskapareignirnar og skifta svo í 2 staði eftir analogi 49.gr. 1. 20/1923. Sömu skifti verða á "félagsbúi", ef því er að skifta. Ef erfingjar annars hjóna taka að sér skuldir þess, en erfingjar hins ekki, þá verður öðru búinu skift eftir 4. (eða 7.kap.) skl., en hinu eftir 3.kap. skl. eða 33.gr. gjbrl. Samlénardrottnar hjónanna eiga þá afgang að erfingjum þeim, er tekið hafa að sér skuldir arfleifanda, eins og þegar búi er skift milli maka og erfingja hins látna. Og sérlénardrottnar þess hjóna, er erfingjar tóku ekki að sér skuldir þess, eiga samskonar afgang að hjúskapareign hins sem sagt var í I.1. að framan.

b. Ef erfingjar beggja taka á sig skulda - ábyrgð, þá verður búum hvors skift eftir 4. (eða 7.kap.) skl. Skuldir hvors verður að draga frá hjúskapareign þess, leggja síðan saman afgang-

ana og skifta í tvo jafna staði milli erfingjanna. Slikt hið sama verður um "félagsbú".

IV. Skiftaforstjórar fara með dánarbú.

15.gr.

I. Verð má að skiftaréðandi eða jafnvel erfingjar hafi byrjað skiftameðferð áður en skiftaforstjórar koma til, t.d. meðan á löggildingu skiftaforstjóra stendur, erfðaskrá finst ekki þegar eða er staðfest svo seint, að áður hefir skiftaréðandi tekið við búinu o.s.frv. Sýna verður skiftaforstjóri skiftaréðands löggildingu sína. Skiftaforstjóri tekur þá við búinu í því ástandi sem hinir hafa sett það í, t.d. á ekki að gefa út innköllun af nýju, ef bú er skrifað upp og virt, þá eiga skiftaforstjórar ekki að láta gera það aftur o.s.frv. Annars ber skiftaforstjórum að fara með búið frá upphafi til enda. Þeir koma í stað skiftaréttar, að því fráteknunni, að þeir hafa ekki dómvald. Búum, sem skiftaforstjórar fara með, er því skift opinberum skiftum. Skiftaforstjórar skulu því taka bú í varðveislu sína, láta skrifa það upp og virða með venjulegum hætti, gera samskonar eftirgrenslanir um erfingja og gjafheimtumenn sem skiftaréðandi, boða til skiftafunda og stýra þeim, ganga úr skugga um það, hvort erfingjar gangast við skuldum eða ekki o.s.frv. Aðstoð geta skiftaforstjórar vafalaust tekið sér eins og skiftaréðandi. Ef erfingjar taka á sig ábyrgð skulda, þá verður að fara með búið eftir 4.kap. skl. Annarskostar skal fara með það eftir 3.kap. Ef gjaldprotameðferðar er krafist samkvæmt 33.gr. gjbrl., þá hlýtur úrskurður þess aðildis að hverfa undir skiftarétt, en vafasamt er yfirhöfuð, hvort hann skuli ekki taka við meðferð búins að öllu upp frá því. Þetta virðist eðlilegast. Vegna erfingjanna hafa skiftaforstjórar verið skipaðir, en ekki vegna skuldheimtunnanna. Gjaldprotaskiptin er einvörðungu vegna skuldheimtunnanna. Þegar sannað er, að búið hrökkvi ekki fyrir skuldum, þá verð skiptin erfingjana ekki framær með því að þeir hafa ekki tekið að sér skuldir þess. Enn kemur það, að reynt kann að verða að rifta einhverjum ráðstöfunum, og getur riftingarkrafa komið fram í mótmælaformi gegn þeim, sem kröfu gerir og sata á riftingunni. Þá á skiftaréttur að úrskurða. Þegar skiftaforstjórar fara annars með bú, þá má fremur gera ráð fyrir, að engra úrskurða muni þörf verða, en hér er líklegt, að ýmislegt kunni að valda ágreiningi. Reglur skiftalaganna alment, svo sem réttur þess hjóna, sem á lífi er, til að fá hlut sinn úr arfi eða búið allt (46. og 59. gr. skl.), gilda og, er skiftaforstjórar fara með bú. Þeir semja úthlutunargerð eftir reglum skl., og yfirleitt ber þeim að fara eftir þeim, 91.gr. skl. niðurl. Sérstaklega áthugað, að framsal bús til erfingjaskifta úr höndum skiftaforstjóra getur ekki orðið, þegar skiftaforstjórar eru settir samkvæmt fyrirætlum í erfðaskrá, nema þar sé einnig heimild til slíks framsæls. Þegar skiftaforstjórar eru skipaðir samkvæmt ósk erfingja, þá virðist framsæl bú til erfingjaskifta vel megi verða, ef skilyrði til þess eru að öðru leyti fyrir hendi.

II. Skiftaforstjórar hafa ekki dómavald. Þess vegna verða þeir að vísa til skiftaréttarins á staðnum til úrskurðar ágreiningi milli erfingja og skuldheimtumanna, er þeir fé ekki jafnað, op.br. 14.júní 1771 8.gr. Sótt geta aðiljar þó mál og varið fyrir skiftaforstjórum, er svo senda skiftarétti skjölin. Verður skiftaréttur sjálfsgagt að leita sátta, sbr. 38.gr. skl. Einnig verða skiftaforstjórar að snúa sér til skiftaréttar um skipun fjárhaldsmanna handa ólöggráðum og fjarstöddum erfingjum, en eftirlit með fjárhaldsmönnum ber þeim að hafa eins og skiftarétti.

Ef ágreiningur verður milli skiftaforstjóra og erfingja eða skuldheimtumanna um meðferð búsins, þá er ekki glögt, hvernig með skuli fara. Sjálfsgagt geta aðiljar komið sér saman um að leggja ágreininginn undir skiftarétt. En sé er ljóður á þessu, að úrlausn skiftaréttar er ekki aðfararhæf, skiftarétt brestur vald til að leggja fyrir skiftaforstjóra að gera nokkuð eða láta nokkuð ógert. Ef skiftaforstjóri vill ekki beygja sig undir úrlausn skiftaréttar, þá verður ekki önnur leið en annaðhvort að kæra málið til ráðherra og freista þess, að 2.mgr. 97.gr. skl. verði notuð, en hún mundi alls ekki altaf að halði koma, því að hún á einungis við drétt af hendi skiftaforstjóra. Eða þá að höfða mál á hendur þeim, en það verður að gera á varnarþingi þeirra. Ef þeir eiga ekki sama varnarþing - ef fleiri en einn eru - , undi líklega mega veita leyfi til að stefna báðum á sara varnarþingi, sbr. ónska tilsk. 29.apr. 1765 3.gr.

Það er sjálfsgæður hlutur, að skiftaforstjórar sé ekki síður undir opinberu eftirliti en reglulegir skiftaráðendur. Fyrst og fremst eiga þeir að tilkynna yfirfjerráðendum um ólöggráða menn og hvað þeim hefir til arfs fallið, 1.gr. tilsk. 31.mars 1719 sbr. op. br. 14.júní 1771 8.gr. Þeim ber að standa skil á skiftagjöldum, 34.gr. aukatekjul. nr.27 27.júní 1921, og erfðafjérgjaldi, sbr. lög nr.30 s.d. 8.gr. Ef þeir draga skifti um of, þá má kæra það til ráðherra. Skel veita þeim kost á að segja álit sitt um kærana. Ef hún reynist á rökum byggð, getur ráðherra skipað svo fyrir, að bú verði selt í hendur skiftaráðenda þeim, er skiftin ber undir, 2.mgr. 97.gr. skl. Í grein þessari er að visu aðeins talað um skiftaforstjóra, sem til nefndir hafi verið í erfðaskrá, en það virðist ljóst, að alveg sama regla hljóti að gilda um aðra skiftaforstjóra. Skiftaforstjórar eru auðvitað eigi síður háðir eftirliti ráðherra en reglulegir skiftaráðendur.

B. EINKASKIFTI (ERFINGJASKIFTI).

16.gr.

I. Hér er rétt að greina á milli einkaskifte alment, þar sem ekki er talin eftirlits þörf, og einkaskifte, þar sem nauðsyn þykir, að hafðar sé gætur á því, að hagemunir ýmsra erfingja sé ekki fyrir borð bornir.

II. Einkaskifti alment. Samkvæmt 80.gr. skl. fer um rétti-
indi hjóna, erfingja, gjeftökumanna og skuldheimtumanna við skifti

á þúum þeim, sem skift er án ihlutunar skifteráðsanda yfirleitt eftir ákvæðum eldri laga og fyrir mælum skiftalaganna, að því leyti sem þau eiga við. Og nú með þetta við: VII. kap. 1. 20/1933. Ef erfingjar eru allir sammála, þá geta þeir farið með þúð eftir vild sinni. Hentugast er erfingjum auðvitað að skrifa þú upp og ef til vill að láta virða það. Er þeim og rétt að kveðja gjafheimtumenn til að vera við þessar réðstafanir, því að erfingja getur skift miklu að þeir fái sannað, að þúð hafi ekki gert betur en hrökkva fyrir skuldum; ef gjafheimtumenn krefja þá til að standa skil á dánargjöf. Annars ætugast um skifti erfingja það, er hér segir:

1. Skuldheimtumenn hafa engin afskipti af skiftunum. Það er ekki nauðsynlegt, að innköllun sé gefin út til þeirra, en hana skal gefa út, ef einhver erfingja krefst þess, sbr. 51. og 76. gr. skl., og fer þá um útgáfu hennar og verkanir eftir 23. gr. skl. og 3. gr. 1. 19/1934. Skuldheimtumenn geta heint skuldir sínar, þegar gjölddagi er kominn alveg án tillits til skiftanna. Þeir geta því gert aðför eftir dómi, sem þeir höfðu á hinn látna, í eignum búans - eða hjúskapareignum og séreign hins látna -, og þeir geta stefnt öllum erfingjunum eftir 93. gr. skl. og síðan gert fjárnám í eignum búans. Og yfirhöfuð verður staða þeirra hin sama sem eftir 4. kap. skl., nema hér geta þeir ekki lagt kröfur sínar undir úrskurð skifteréttar. Erfingjar eiga hver gagnvart öðrum heimtingu á því, að þú verði ekki skift milli þeirra fyrr en séð er, hverjar skuldir hvíli á því, og að greiddar sé skuldir eða lagt nægilegt frá til þeirra. Ef innköllun til skuldheimtumanna hefir verið gefin út, þá er hverjum erfingja rétt að heimta, að ekki sé þú skift fyrr en kröfulýsingarfrestur er liðinn. Sótt geta skuldheimtumenn erfingja eftir skiftin eftir 93. og 94. gr. skl. Um skuldaábyrgð erfingjanna vísast til 53. gr. skl. og Erfðaréttar.

2. Gjafheimtumenn hafa engin afskipti af meðferð búans hér fremur en annarstaðer. En eins og fyrr er sagt, er erfingjum rétt og hentugt að veita gjafheimtumönnum kost á að fylgjast með skiftunum. Og sérstaklega er þess getanda, að erfingjum ber að gera gjafheimtumönnum viðvart um látið, og ef telja ráð þörf sé, gefa út opinbera innköllun til þeirra, en það þarf vitanlega ekki, nema erfingjar hafi sérstaka ástæðu til að ætla, að hinn látni hafi ónafnað einhverjum gjafir eftir sinn dag. Hver erfingjanna hefir einnig rétt til að varna því, að þú verði skift milli erfingja fyrr en greiddar sé gjafir úr því eða lagt til hliðar nægilegt í því skyni, svo framarlega sem gjöfin á að greiðast úr búinu, en hvílir ekki sem kvöð á arfheimtstaks erfingja. Sótt getur gjafheimtumadur rétt sinn eftir 93. og 94. gr. skl. Á öðru má hér einnig vísa til Erfðaréttar.

3. Ef það hjóna, sem lifir mæka sinn, skiftir með erfingjum hins látna, þá fer um rétt þess, eins og annars, svo sem um skýrslu um eignir búans og skuldir, forræði á búinu, rétt til þess að fá eignarhlut sinn, erfðahlut og eftir atvikum allt þúð útlagt eftir virðingu eftir 46. og 59. gr. skl. og 50., 58. og 59. gr. 1. 20/1933, ef þau lög taka til búans, svo og til bótagreiðslu og bótaviðbóku eftir 2. mgr. 48. gr., 51.- 54. gr. 1. 1933. Þá hjóna, er eftir lifir, hlýtur og, ef það er erfingi hins, að geta varnað skiftum fyrr en skuldheimtumenn hafa fengið sitt eða lagt hefir verið til hliðar nóg til skuldagreiðslu. Og ef það er ekki erfingi, en ber ábyrgð á skuldum, þá verður auðvitað sama að gilda. Og loks ef það er hvorugt, en skal fá hlut úr félagsbúi, þá virðist það

geta gert sömu kröfu, svo að fyrir það verði girt, að þá þurfi aftur að skila því, er það hefir við tekið.

4. Erfingjar eru allir jafnréttsháir og hafa búið allir í umsja sinni, nema eftirlifandi maki sé eða einstökum erfingjum sé falin búsmæðferð fremur öðrum. Meiri hluti erfingja getur ekki borið minni hlutann ráðum. Hver erfingja getur fengið sinn erfðahlut eftir virðingu samkvæmt 46.gr. skl. Ef selja þarf muni búsmans, ráða þeir, sem á opinberu uppboði vilja selja, sbr. 37.gr. skl. og fara verður eftir 38. og 45. gr. skl., ef erfingi krefst þess. Sjálfur verður maður, sem erfðakröfu gerir eftir erfðaskrá, að sjá um staðfestingu hennar fyrir rétti, ef með þarf, því ekki er það hinna að annast það. Hver erfingja á heimtingu á því, að skifti sé ekki dregin lengur en þörf er á. Ágreining sin á milli geta erfingjar fyrst og fremst borið undir almenna dómstóla með venjulegum hætti. En þeir geta líka, ef þeir koma sér saman um það, lagt ágreininginn undir úrlausn skiftaréttar, og sker hann þá úr málinu eftir reglunum um málsmeðferð fyrir skiftarétti, þar á meðal um sáttatíðraun, skl. 75.gr. En úrskurður skiftaréttar er ekki aðfararþæfur hér fremur en ella, og ef aðili vill ekki hlíta honum, t.d. ekki sleppa úr vörzlum sínum hlut, sem skiftaréttur úrskurðaði, að hann ætti ekki tilkall til, þá þarf dóm, nema þeina fólgetagerð megi hafa. Annars getur missætti erfingja vel orkað því, að erfingi krefjist opinberra skifta, enda getur hann það hvenær sem er, 8.gr. skl.

Hentast er erfingjum að búa til yfirlit yfir hag bús, eignir og skuldir og semja að lokum úthlutunargerð með svipuðum hætti og skiftaráðandi, svo að þeir hafi jafnan sönnun fyrir því, hvað gert hafi verið, og svo að þeir geti einnig sýnt það glögt, hverju arfur að frá dregnum skuldum hafi numið, ef erfðafjárskýrsla þeirra skyldi verða rengd. Annars getur skiftameðferð lyktað með setu í óskiftu búi eða eftir 62.gr. skl., sbr. og 59.gr. 1. 20/1923, og verður þá að þinglýsa ágripi af skiftagerð erfingjanna.

Um erfðafjárgjald og greiðslu þess, sjá lög nr.30 27.júní 1923, einkum 8., 10. og 11. gr.

III. Bú, þar sem skiftaráðandi skal hafa eftirlit með skiftum. Svo sem áður getur (5.gr. III.4.) geta erfingjar stundum fengið að skifta sjálfir, þó að ekki sé allir erfingjar nærstaðdir eða lögráðir og þó að gengið sé fram hjá erfingja. En háðir eru þeir þá eftirliti skiftaráðanda. Vel má vera, að bæði sé gengið fram hjá erfingja og að erfingjar sé einn eða fleiri ólögráðir - ef þeir eru það allir, verður að skifta opinberum skiftum eftir 3.mgr. 74. gr. skl. - og verður þá að gæta alls þess um meðferð þess bú, sem hér segir undir a. og b.

a. Ef rétt telst að ganga fram hjá erfingja, þá skal skiftaráðandi leggja fyrir erfingja að gefa út erfingjainnköllum samkvæmt 23.gr. skl., sbr. 2.gr. 1. 19/1924. Skal fresturinn nú eftir síðast nefndri lagagrein vera 4 almanaksmanúðir frá síðustu birtingu auglýsingar, eins og annars. Ef erfingjar gefa ekki út innköllun innan þess tíma, er skiftaráðandi hefir til tekið, þá á hann að taka bú til opinberra skifta, 71.gr. skl. Og verður þá farið með búið eftir 4.kap. skl. Ef erfingjar vilja ekki góðmótlega afhenda honum búið, þá mundi hann getið tekið það með fólgetavalði. Hitt virðist fráleitt, að skiftaráðandi þyrfti hér að höfða mál á hendur erfingjum til að fá þá dæmda til að framselja honum búið fremur en t.d. ef erfingjar frá öndverðu héldi fyrir honum

eignum búans eða meinuðu honum aðgang að þeim.

Samkvæmt 73.gr. skl. má ekki lúka skiftum fyrr en innköllunarfrestur er liðinn, nema erfingi sá, er gengið var fram hjá, hafi gefið sig fram. Ef brugðið er út af þessu, ábyrgjast erfingjar honum allir sem einn og einn sem allir "tjón þæð og skaða", er hann biður af því. Ef erfingi gefur sig ekki fræm áður en fresturinn er liðinn, þá hefðu erfingjarnir getað lokið skiftum áður en hann kom, og hefir hann þá ekkert tjón beðið vegna skiftanna, er erfingjum megi með réttu um kenna, því að niðurstaðan hefði orðið sú sama, bó að þeir hefði beðið með skiftin unz fresturinn var liðinn. Ef erfingi hefir gefið sig fram áður en frestur var liðinn, þá hefði kostur hans orðið annar, ef ekki hefði verið skift. Þá hefði hann getað hlotið arf sinn þegar er búinu var skift og tekið þátt í skiftunum, eins og hinir erfingjarnir. Það "tjón" og sá "skaði", sem hann hefir beðið, er það, að hann hefir ekki fengið arf sinn á réttum tíma. Erfingjarnir hafa framið tiltalsvert réttarbrót með því að skifta fyrr en frestur var liðinn og hann hefir bó gefið sig fram á réttum tíma. Þess vegna virðist hann geta stefnt þeim til að greiða arfinn af hendi in solidum og tjón, sem hann hefir beðið fyrir atferli þeirra. Er honum rétt að nota 92.gr. skl. í máli til arfheimtunnar.

b. Þegar búi er skift erfingjaskiftum, þótt sumir erfingja sé ólögráðir eða fjarstæddir, þá skal skiftaráðandi sjá um, að gætt sé eftirfarandi atriða um skiftin:

1. Gefa skal út innköllun til skuldheimtumanna, ef líkindi eru til, að hinn látni hafi haft óvanaleg viðskifti út af verzlun eða öðru þessháttar, 76.gr. skl. Ef hinn látni hefir rek-
ið verzlun eða nokkra umfangsmikla atvinnu, þá verður að gefa út innköllun. Skiftaráðandi dæmir um þörfina á innköllun. Ef erfingjar gera ekki eins og hann hefir lagt fyrir þá að þessu leyti, getur hann tekið bú til opinberra skifta með sama hætti sem í 77.gr. skl. segir.

2. Lokið skal skiftum vera innan árs, nema erfingjar hafi nægar afsakanir fyrir drættinum, t.d., ef á sölu á eignum búans stendur, innheimtu á skuldum þess o.s.frv. Ef óafsakaður dráttur verður á skiftum, getur skiftaráðandi tekið bú til opinberra skifta með þeim hætti, sem segir í 77.gr. skl., sjé 78.gr. skl.

3. Í búum þessum má ekki leggja ólögráðum eða fjarstöddum erfingjum í arfshluta þeirra annað en peninge, nema skiftaráðandi samþykki, enda sé ekki með farið svo sem segir í 62.gr. skl., 77.gr. skl. Þrátt fyrir orðalag 77.gr., verður að telja vafalaust, að samþykki skiftaráðanda þurfi einnig hér til þess, að for-eldri o.s.frv. megi halda búi öllu gegn því að það setji ólögráðum eða fjarverandi erfingja búið að veði.

4. Rita skal skrá yfir skuldir búans og eigur, útreikning á erfðahlutum og hvað hverjum erfingja hafi verið útlagt í hans hluta. Skjali þessu eiga að fylgja skirteini um, að fjárhaldsmenn hafi tekið við fjármunum þeim, er skjólstæðingum þeirra hafa hlotnast, enda riti erfingjar og fjárhaldsmenn nöfn sín undir skjalið, og sé það síðan sent skiftaráðanda, 77.gr. skl. Ef skiftaráðandi telur ekkert athugasemdið við skiftin, þá ritar hann á skjalið samþykki sitt, og ritar það í skiftabók eða lætur eftirrit af því fylgja henni. Annarskoðar boðar hann erfingja og fjárhaldsmenn á fund, þar sem hann birtir þeim athugasemdir sínar og gefur þeim kost á að leiðrétta, það sem nauðsyn þykir. Ef þeir gera það,

eins og hann hefir fyrir þá lagt, samþykkir hann skiftin með þeim hætti, sem sagt var. En ef erfingjar sinna ekki athugasemdum skiftaráðanda, þá er fyrst og fremst sá möguleiki til, að einn eða fleiri erfingja heimti opinber skifti. Hlýtur honum að vera það heimilt. En annarskostar ónýtir skiftaráðandi skiftin með úrskurði, og tekur búið síðan til meðferðar eftir 4.kap. skl.

Ef skiftaráðandi tekur bú til skifta samkvæmt 77.gr. skl., þá getur orðið nauðsynlegt, að erfingjar skili aftur því, er þeim hefir verið út lagt, ef með þarf eftir lögsókn og eftir dómi, sbr. 79.gr. skl. Það er vafasamt, hvort höfða megi slíkt mál eftir 93. gr. skl. Þar er einungis talað um endurheimtu arfs, er fenginn hefir verið erfingja við opinber skifti, en hér hefir arfinn verið lagður út við erfingjaskifti. Eigi er hér þó síður ástæða til að nota regluna, og má því beita henni analogice. Nærstaddir lögráðir erfingjar ábyrgjast ólögráðum og fjarstöðdum erfingjum bæði, að farið verði eftir fyrirmælum 77.gr. skl. og að skilað verði aftur örfum eftir 79.gr.

Það vantar sérstök fyrirmæli um skiftagjald í ríkissjóð, þegar skiftaráðandi tekur bú til meðferðar eftir 77.gr. skl. En með því að hann lýkur skiftum, verður líklega að greiða gjald eftir 31.gr. 1. 27/1921.

II. FLOKKUR. GJALÐÞROTAMÉÐFERÐ.

A. ER HEFST, MEÐAN SKULDUNAUTUR ER LÍFS.

17.gr.

I. Samkvæmt 90.gr. skl. á að fara með brotabú, eftir fyrirmælum 8.kap. skl. - um niðurröðun skulda - svo og öðrum fyrirmælum skiftalaganna, með þeim breytingum, sem nauðsynlegar eru. Það er einsætt, að þau fyrirmæli skiftalaganna, sem hér koma til greina, eru í 2. og 3. kap. þeirra, að þeim undanteknum, sem varða erfingja, gjafheimtumenn og það hjóna, er eftir lifir. Verður að athuga það á sínum stöðum hér á eftir, hver þau fyrirmæli eru, sem við gjaldþrotaskifti geta átt.

En fyrirmæli skiftalaganna voru að ýmsu leyti ófullnægjandi um meðferð brotabúa. Þar vantar öll ákvæði um það, hvernig gjaldþrotaskifti megi hefjast, hvernig staða skuldunauts sé, um gildi ráðstafana þeirra sumra, er skuldunautur hefir gert fyrir skiftin, um skiftalok o.fl., sem nauðsyn hefir annarstaðar bót að skipa með lögum. Á þessu var að ýmsu leyti ráðin bót með lögum nr.7 13. apr.1894. Loks eru ákvæði um nauðsamtninga (Tvangsakkord) sett með lögum nr.19 4.júní 1904 II. sbr. IV.kafli. Eru þessi tvenn lög, ásamt 2.,3. og 8. kap. skl., nú aðalheimildin um gjaldþrotameðferð búa.

II. Það er auðvitað tíðast, að skuldunautur sé á lífi, þegar

skiftaráðandi úrskurðar að taka bú hans til gjaldþrotameðferðar. Og er þá enginn vafi á því, að búið sætir meðferð eftir áður nefndum kap. skiftalaganna og l. 1894. En ef skuldunautur læst eftir að krafa um gjaldþrotameðferð á búi hans er fram komin samkvæmt 1., 3. eða 4. gr. gjbrl. eða ef einhver skuldheimtumanna fer hennar á leit samkvæmt 2. gr. s.l., en áður en skiftaráðandi hefir úrskurðað, hvort kröfunni eða tilmælunum verði sint, þá er athugandi, hvort skiftaráðandi skuli svo með búið fara sem hann mundi, ef engin krafa eða tilmæli um gjaldþrotaskifti hefði fram komið. Ef þessa leið á að fara, þá yrði fyrst fyrir að grenslast eftir því, hvort erfingjar vildi taka að sér skuldagreiðslur. Ef þeir vildi það ekki, þá yrði farið með búið eftir 3. - og ef til vill 8. - kap. skl. eða eftir 33. gr. gjbrl. jafnframt. Ef erfingjar tæki á sig ábyrgð skulda, þá yrði farið með búið eftir 4. kap. skl. Eða ætti skiftaráðandi að úrskurða gjaldþrotaskifti eins og hann mundi hafa gert, ef skuldunautur hefði lifað? Það virðist réttast að fara síðastnefndu leiðina. — Einskis manns rétti virðist hallað með henni. Skuldheimtumaður, sem krafist hefir gjaldþrotameðferðar, sýnist eiga heimtingu á því, að málið gangi sinn gang. Svipað er að segja um gjaldþrotabyrjun eftir 2. gr. gjbrl. Og ef skuldunautur hefir sjálfur beiðzt gjaldþrotameðferðar, þá virðist hvorki erfingjum hans né skuldheimtumönnum óréttur ger. Ef erfingjar skyldi alt að einu óska að greiða skuldir hins látna, þá mundi þeir geta fengið búið framselt, þegar innköllunarfrestur væri liðinn og þeir hefði annaðhvort greitt skuldirnar eða sett tryggingu fyrir greiðslu þeirra. Það virðist og samrímast bezt fyrir mælum 34. gr. skl., að tekið sé við því ástandi, sem var, þegar skuldunautur andaðist.

18. gr.

Sp 2

Hvenær taka skuli bú manns til gjaldþrotaskifta.

I. Gjaldþrotameðferð á búi manns raskar venjulega mjög hag hans. Oft verður hann að sleppa atvinnu, sem hann hefir haft og hann sjálfur og fjölskylda hans stendur oft slypp uppi eftir að búsumráðin hafa verið af honum tekin. Og auk þess missir hann sum pólitísk og borgarsleg réttindi, meðan hann fær ekki forræði á búi sínu. Því er sýnilegt, að heimild til þess að lýsa mann gjaldþrota verður að vera skorðum bundin. Á hinn bóginn er nauðsynlegt að heimila bæði skuldunaut sjálfum og skuldheimtumönnum hans að krefjast gjaldþrotaskifta, skuldunaut sjálfum, þegar honum er ekki vært orðið fyrir skuldakröfum og hann sér ekki ráð til að gjalda skuldir sínar, og skuldheimtumenn þurfa heimildarinnar til þess að fyrirgirða ójöfnuð sín á milli, sem mjög mundi koma í ljós, ef hver mætti fara sinnar leiðar um skuldaheimtuna. Gjaldþrotaskiftin eru fyrst og fremst til þess, að hver lánardrottinna fái það, sem honum ber að rétttri tiltölu.

II. Þrjár eru leiðir til þess að bú manns verði tekið til gjaldþrotameðferðar: A. Beiðni skuldunauts sjálfs. B. Krafa lánardrottins um það. C. Tilmæli skuldheimtumanna.

A. Samkvæmt 1. gr. gjaldbrl. getur hver sá, er hygst að geta eigi staðið í skilum við lánardrottina sína, krafist þess, að bú hans verði tekið til gjaldþrotaskifta. Skal skuldunautur senda

skriflega áskorun til skiftaráðanda um, að hann taki búið til gjaldprotaskifta, 5.gr. gjbrl. Munnleg beiðni nægir ekki, en rita má munnlega beiðni í skiftabók, og er hún þá skrifleg orðin, er skuldunatur kannast við hana. Það er áriðandi, að þess sé vandlega gætt, hvenær beiðninni var skilað, því að eftir því teljast ýmsir frestir og eftir því getur það farið, hvort fjárhár skuli haldá gildi sínu. Því skal rita á beiðnina ránaðardag og klukkustund, er hún kom til skiftaráðanda eða ef beiðnin er bókuð í skiftabók, þá með sama hætti, hvenær það gerðist.

Eftir 5.gr. gjbrl. é að fylgja skiftabeiðni nákvæm skrá, undirrituð af skuldunaut sjálfur, yfir eignir hans og skuldir, og skulu þar sérstaklega nefndir þeir, er telja til skuldar hjá honum, og þakur þær, sem hann kann að hafa haldið við atvinnu sína. Og ef skuldunatur getur ekki þá þegar látið slíka skrá í té, skal ástæða tilgreind í skiftabeiðni og skráin síðan send svo fljótt sem föng eru á, 5.gr. gjbrl. Ekki verður aðilja synjað um skiftin, þó að ekki komi skulda- og eignaskrá hans, því að ekki verður hann krafinn sönnunar fyrir því, að hann muni vera gjaldbrota. Sýnir 11.gr. gjbrl. þetta glögt, því að hugsunarrangt væri að setja skuldunaut í fangelsi, ef eigi kemur fræm skráin eftir 5.gr. gjbrl., ef ekki ætti að taka skiftabeiðni hans til greina þrátt fyrir vöntun skrárinnar. Einungis ef það má telja sennað, að hann eigi fyrir skuldum, þá verður að synja um skiftin. Ef það kemur aftur á móti í ljós, að aðili á ekki fyrir skiftakostnaði, - að því frá dregnu, er hann fær samkvæmt 27.gr. aðfl. -, þeim er skiftaráðandi sér þegar að fellur á, t.d. suglýsingarkostnaður, þá verður skiftaráðandi að synja um skiftin, nema þegar sé trygð kostnaðargreiðslan.

Hver fjárréður maður er löghæfur til að beiðast gjaldbrota-skifta á búi sínu. Fyrir ólöggráðen mann verður fjárhaldsmaður að koma fram með beiðnina. Fyrir félag eða stofnun þeir, sem bærir eru að fara með málefni félags eða stofnunar, sbr. t.d. lög nr.36 27.júní 1921 35.gr. (samvinnufélög) og lög nr.77 s.d. 44.gr. (hlutafélög). Vel getur maður framselt bú til gjaldprotaskifta, þó að það sæti skiftameðferð í öðru skyni, t.d. það hjóna, er eftir lifir og ábyrgist skuldir, sbr. 56.gr. skl., eða þegar búi er skift milli hjóna. Ef hjón hafa félagsbú eftir 1. nr.1 13.jan. 1900, þá er bóndi einn þær að beiðast gjaldbroteskifta fyrir félagsbú og séreign sína og samþykki eða atbeina konu hans þarf ekki. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. nr. 20/1923, þá er gert ráð fyrir því, að hvort hjónanna um sig geti krafizt gjaldprotaskifta á búi sínu, sbr. 2.tl. 39.gr. 1. 1923. Gjaldprotaskifti á búi annars þeirra hefði það þá í för með sér, að séreign þess yrði til skifta tekin og jafnframt yrði að skifta hjúskapareign og annari félags-eign þeirra, með líkum hætti og segir í 24.gr. I.1. og III. Erf-ingjar, sem tekið hafa að sér skuldagreiðslu, geta þar á móti ekki látið fara með dánarbúið eftir gjaldbrotalögum.

Venjulega má úrskurð þegar, að beiðni skuldunauts sé tekin til greina og bú hans tekið til gjaldprotaskifta. Þó er hugsanlegt, að einhver lánardrottne hans mótmæli kröfu hans og yrði skiftaráðandi þá eftir atvikum að leyfa þeim að flytja mál sitt fyrir honum og úrskurð síðan.

X/ Skifti teljast byrjuð á þeirri stund, er beiðni kom til skiftaráðanda, þó að úrskurður sé síðar uppkveðinn. Skuldunatur virðist geta tekið aftur beiðni sína þar til úrskurður er genginn. En eftir það er það ekki á valdi hans að afstýra gjaldprotaskiftum.

Þó getur skiftaráðandi breytt úrskurði sínum, ef skuldunautur gerir það sennilegt, áður en innköllun til skuldheimtumenna er útgefin, að hann geti staðið í skilum við þá. Loks er það skilyrði, að skuldheimtumenn, sem begar hafa gefið sig fram, mótmæli því ekki, að skiftameðferð sé stöðvuð, 2.mgr. 8.gr. gjbrl. Eftir að innköllun er út gefin getur skuldunautur ekki stöðvað skiftameðferð, nema samkvæmt 35.gr. gjbrl.

B. Gjaldprotaskifti eftir kröfu skuldheimtumanns. Fyrirmælum um þetta má skifta í tvent: Annarsvegar eru reglur um skilyrði alment fyrir því, að lánardrottinn geti krafist gjaldbrotaskifta á búi skuldunauts síns, og hinsvegar eru sérákvæði um kaupmenn.

1. Almenn skilyrði. Fyrirmælin um þau eru í 3.gr. gjbrl. Taka þau til allra skuldunauta, jafnt kaupmanna sem annara, félaga og stofnana, sbr. t.d. lög nr.44 3.nóv.1915 2.mgr. 30. gr. Því má t.d. krefjast gjaldprotaskifta á búi kaupmanns eftir 3.gr. gjbrl., þó að eigi sé fyrir hendi skilyrði til að krefjast þeirra eftir 4.gr.

Skilyrðin eru þessi:

a. Að lánardrottinn eigi lögvarða kröfu á hendur skuldunaut. Krafa má því ekki vera fyrnd eða hafa af öðrum ástæðum mist löghelgi sína. Ef ágreiningur verður um tilvist kröfunnar, þá verður lánardrottinn að sanna þau atriði, er þar að lúta, eftir almennur reglum. Ef krafa er hvorki dæmd óvefengdum né óvefengjanlegum dómi né viðurkend, þá neitar skiftaréttur að taka skiftakröfu til greina eða einungis gegn tryggingu. Um þá tryggingu hlýtur að fara sem um tryggingu við tjóni, er löghaldsbeiðandi verður að setja. Ef fræm kemur löglegt tilboð um að greiða skuldina, þá er gjaldprotaskiftum afstýrt að því sinni. Krafan skal vera fallin í gjalddaga. Þetta er of ströng krafa, því að þeir, sem enn eiga ekki kræfar skuldir, þurfa einmitt mest á gjaldprotaskiftum að halda, því að þeir mega ekkert sðhefast til að halda rétti sínum og verða að horfa upp á það, að aðrir skuldheimtumenn, sem hafa kræfar skuldir, taki fjárnámi eignir skuldunauts, svo að ekkert verði til upp í þeirra skuldir, begar þær eru komnar í gjalddaga. Annað mál er það, að lánardrottinn, sem ekki á kræfa skuld, getur ekki sjálfur látið fræm fara fðgetagerð til að sanna fjárskort skuldunauts. En hann ætti að geta notað sér af fðgetagerðum, sem aðrir hafa látið fræm fara.

b. Krafan má ekki vera trygd með nægilegu veði. Ef svo er, þá er lánardrottni óþarfi að heimta gjaldprotaskifti. Hann fær alt að einu það, er honum ber. Þetta gildir bæði um samningsveð, lögveð og aðfararveð, því að fjárnám og löggeymsla stendur, þótt skuldunautur verði gjaldbrota, 34.gr. skl., 50.gr. aðfl. og 25.gr. gjbrl. Sama er um lögtak. Ekki skiftir heldur máli, hvort skuldunautur eða þriðjimaður hefir sett veðið. Þar é róti nægir ekki til að afstýra gjaldprotaskiftum, þó að krafan sé trygd með ábyrgð. Ef ágreiningur verður um það, hvort veð sé nægilegt, sker skiftaréttur úr, eftir atvikum eftir að mat hefir farið fram á veðinu. Einnig vegna þessa ágreinings getur verið ástæða til að láta beiðenda setja tryggingu.

c. Það verður að vera sannað, að skuldunautur eigi ekki fyrir skuldam. Sönnunarbyrðin hvílir hér að sjálfsögðu á lánardrottni. Sönnun fyrir þessu er ekki bundin við neina ákveðna sönnunaraðferð eða neitt ákveðið sönnunargagn. Í 4.gr. gjbrl. er það

aðeins sérstaklega nefnt, að sönnunin sé framkomin með skýrslum, er fengist hafa við fjárnáms- eða kyrrsetningargerðir, sem gerðar hafa verið hjá skuldunaut, eða að jétning hans sjálfs sé fyrir því, að hann eigi ekki fyrir skuldu. Það er ekki skilyrði, að skiftabeiðandi hafi sjálfur látið aðfarargerðir eða kyrrsetningar fara fram hjá skuldunaut. Það er sama, þó að aðrir hafi valdið þeim. Ef skirskotað er til jétningar skuldunauts, þá verður lénardrottinn að sanna hana. Ef réttarjétning er, þá er hentast að leggja fram eftirrit úr réttarbók en ella þarf að sanna hana með sörum skjölum eða vitnum, t.d. reikningum hlutafélags, ef skuldunautur neitar henni. Sönnun um fjárburð skuldunauts stoðar vitanlega ekki, ef hún miðast við svo löngu liðinn tíma, að ekki verður þar af réðið, hvernig fjárhagur hans er nú. En það er algert álitamál, hve langt má vera um liðið, og verður engin regla gefin um það.

Í lögum eru ekki frekari skilyrði sett. Jafnvel þótt skuldunautur bendi á nóg verðmæti, er lénardrottinn geti tekið fjárnémi, nægir það ekki til að afstýra gjeldbrotaskiftur, ef ofantalin skilyrði eru öll fyrir hendi. Löglegt greiðsluboð eitt er nægilegt eftir 3.gr. gjbrl. Af sömu ástæðu er tilboð um veðsetningu ekki heldur nægilegt, hvort sem boðið kemur frá skuldunaut eða þriðja-manni. Þótt lénardrottinn, sem áður hefir fengið næga veðtryggingu, geti ekki látið taka þú skuldunauts til gjeldbrotaskifta, þá leiðir ekki af því, að tilboð um veðsetningu geti afstýrt gjeldbrotaskiftum samkvæmt áður framkominni beiðni. Það væri of mikið heimsað, ef lénardrottinn ætti að sanna nokkuð frekar um hag skuldunauts, t.d. að hann hefði fleiri skuldheimtumenn, að hann ætti nægilegt upp í skiftakostnað o.s.frv. En hitt er rétt, að skiftaráðandi setji skiftabeiðnda það skilyrði, að hann ábyrgist eða setji tryggingu fyrir greiðslu kostnaðar af skiftunum, ef búið skyldi ekki hrökkva upp í þau gjöld. Af þessu er auðsatt, að beiðandi getur einnig haldið fram skiftakröfu sinni, þó að vel megi svo reynast, að hann fái ekkert upp í sína skuld.

2. Sérákvæði um kaupmenn. Kaupmaður er í þessu sambandi hver sá maður eða félag, sem rekur verzlun, enda þótt hann geri það jafnhliða annari atvinnu. En til verzlunar telst kaup á vöru til þess að selja hana aftur án þess að breyta henni eða umskapa að verulegu leyti. Það er mjótt mundangshófið milli kaupmennis og iðnrekenda og iðjuhölda. En þeir eru þó ekki nefndir "kaupmenn" í daglegu tali. Ekki er kaupmensken hafi sett í neitt samband við bókhaldsskyldu eða verzlunarleyfi. Þeir, sem einungis selja vinnu sjálfra sin teljast þó ekki hér, fremur en annars, til kaupmenna. Iðnrekendur, skipautgerðarmenn, iðjuhöldar, bankarar og víxlarar eða ábyrgðarfélög komast ekki heldur undir 4.gr. gjbrl. Og er þetta allmikill galli á henni, því að sið er meira ástæða til þess að fara verr með hvern kaupmann að þessu leyti en þá aðra, sem nefndir voru. Verzlunin skal vera rekin sem atvinna eftir 4.gr. gjbrl. Því tekur hún ekki til félags, sem aðeins eflar varnings handa félögur sínum eða aðeins selur þeirra vörur. Ef félagið þar á móti kaupir til að selja hverjum sem hafa vill, eða selur fyrir hvern sem hafa vill, þá er það kaupmaður samkvæmt 4.gr. gjbrl. Því er einnig umboðssali kaupmaður í merkingu 4.gr. gjbrl., þeir, er reka sveitaverzlun, lyfsalar o.s.frv. Jafnt tekur 4.gr. og til fastakaupmanna sem lausakaupmanna, því að þeir reka líka verzlun. Sá, er lýst vill kaupmenn gjeldbrota samkvæmt 4.gr. gjbrl.,

þarf að eiga á hendur honum lögvarðs kröfu, er ekki sé nægilega veðtrygð og korin í gjalddaga. Um þetta atriði virðist skuldheimtumaður verða að leiða fullar sannanir, ef því er mótmælt, svo að beiðandi getur varla fengið skifti byrjuð gegn tryggingu. Annars má um þessi skilyrði vísa til 1. að framan. Afbrigðin frá fyrir-mælur 3.gr. gjbrl. eru fólgin í því, að lánardrottinn þarf þar ekki að sanna fjárþurð skuldunauts. En hér er nægilegt til gjald-protaskifta:

- a. að skuldunautur hafi verið krafinn svarkröfu,
- b. að hann láti fyrir farast að greiða kröfuna lengur en 30 daga eftir að svarkrafen fór fram, og
- c. að sá, sem lét gera svarkröfuna krefjist gjaldprotaskifta áður en 14 dagar sé liðnir frá lokum 30 daga frestsins.

"Svarkrafa" er kölluð í danska texta gjbrl. "Beskikkelse".

Merkir orðið svarkrafa áskorun, er notarius publicus eða stefnuvottar birta skuldunaut, um að hann greiði skuldina, str. upph. 9. gr. aðfl. og 47.gr. 1. 27/1931. Áskorun þessa verður að birta skuldunaut sjálfum, því að áskorunin á að sýna, að hann geti ekki eða vilji ekki borga, en ef hún kemst ekki til vitundar skuldunauts, þá verður ekkert ályktað af athafnaleyssi hans um getu hans. Ef áskorun hefir ekki verið birt skuldunaut sjálfum, eða þeim, sem bær er að taka við slíkum áskorunum fyrir hans hönd - fjárhaldsmaður, stjórn stofnunar eða félags - , þá virðist hún ekki hafa þá þýðingu, sem 4.gr. gjbrl. segir, enda þótt skuldunautur fái síðar að vita um hana. Hann hefir þá ekki verið krafinn svarkröfu. Hins vegar er ekki nauðsynlegt, að hann hafi verið krafinn á heimili sínu eða þar sem löglegt er að birta honum stefnu. Áðrær tilkynningar, svo sem birting stefnu, dóms eða séttakæru eða vixilefsögn geta fráleitt komið í stað svarkröfu.

Skuldunautur verður ekki lýstur gjaldbrota fyrr en liðnir eru fullir 30 dagar frá því áskorun var birt. Birtingardagur mun ekki verða tölinn með. Ef áskorun er t.d. birt 2.jan., þá stóðar skuldheimtumann ekki að koma með skiftakröfuna fyrr en 2.febr. En 14 daga fresturinn væri þá liðinn kl.12 um miðnætti 16.febr. næstan á eftir. Yrði skuldheimtumaður að byrja á nýjan leik, ef hann notar ekki 14 daga frestinn og setlar enn að hafa þessa aðferð.

Sá er enn munur á 3. og 4. gr. gjbrl., að ekki geta aðrir skuldheimtumenn notað sér svarkröfu til að lýsa menn gjaldbrota en sá, er lét hana fram fara. Þeir, sem í stað lánardrottins hafa komið (erfingjar, sá, er keypt hefir kröfuna o.s.frv.), geta þó eflaust notað svarkröfuna eins og fyrirrennari þeirra. Það mundi ekki stóða kaupmann, þótt hann sýndi fram á að hann ætti fyrir skulðum, þegar gjaldprotaskiftakrafen er fyrir skiftarétti eftir svarkröfu, ef hann býði ekki fram löglega greiðslu á skulðinni. En með því mundi hann geta afstýrt gjaldprotaskiftum, eins og eftir 3.gr.

Eftir íslenskum lögum hefir greiðslustöðvun ("Betalingstandsning") kaupmanna enga þýðingu í þessu sambandi, né heldur er mönnum skylt að framselja bú sitt til gjaldprotaskifta, þótt efnshagur þeirra hafi farið hrakandi síðustu reikningsár þeirra, eins og lög standa til ennerstaðar. Orðslag 1. 36/1931 35.gr. og 1. 77/1931 44.gr. byggist ekki á því, að slík skylda sé nú í lögum, heldur er það valið þannig, svo að það eigi við, ef hún verður lög-leidd, sem ekki er ólíklegt, að kunni að verða gert.

3.a. Þegar lánardrottinn krefst gjaldprotaskifta sarkvæmt

3. og 4. gr. gjbrl., þá á hann að fá skiftaráðandi skriflega áskorun um það. Munnleg beiðni verður ekki tekin til greina, en bóka má í skiftabók kröfu hans, og er hann hefir undirritað þé bókun, þé er skrifleg krafa fram komin. Í gjaldprotaskifta-kröfu skal taka fram þau atvik, er skuldheimtumaður byggir kröfu sína á, 1.mgr. 6.gr. gjbrl. Í raun réttir hlýtur skuldheimtumaður að byggja kröfu sína á öllum þeim atvikum, sem í 3. eða 4. gr. gjbrl. segir, þó að hann þurfi varla að taka þau öll fram í beiðni sinni, því að sum þeirra, lögvarin, gjaldkræf og ekki nægilega veðtrygð skuld, mega teljast þegjandi undirskilin. Þá verður sérstaklega eftir að geta þess, hvernig fjárburð skuldunauts sé sönnuð, ef beiðnin byggist á 3.gr. gjbrl., og um svarkröfu og greiðsludrátt, ef beiðnin er byggð á 4.gr.

Eftir 2.mgr. 6.gr. gjbrl. á skiftaráðandi að ákveða fund svo fljótt sem unt er og kveða bæði skiftabeiðanda og skuldunaut á þann fund með þeim fyrirvara, er hann til tekur. Tilkynninguna er nægilegt að birta skuldunaut með sama hætti sem stefnur, en nægilegt virðist annars hver önnur birting, svo framarlega sem hún kemst skuldunaut til vitundar. Ef skuldunautur sækir fundinn og hefir ekki á móti því, að krafan um skiftin sé rétt að öllu leyti, þá verður bú hans tekið til gjaldprotaskifta, nema lánardrottinn taki aftur kröfu sína. Það er honum heimilt, þangað til úrskurður er fallinn. Sama verður niðurstaðan, ef skuldunautur sækir ekki fund forfellalaust eða neitar að svara spurningum skiftaráðanda, því að þá skal svo lite á sem hann treystist ekki til að mótmæla kröfu skuldheimtumans, 3.mgr. 6.gr. gjbrl. Skuldunautur verður eigi sóttur með völdi og útivist hans hefir aðeins þær afleiðingar, sem talðar voru, sbr. 11.gr. gjbrl., er aðeins á við mótbóða af hálfu skuldunauts eftir upphaf skifta. Ef skuldunautur þar á móti sækir fund og tekur til andmæla, þá verða aðiljar að fá að sækja mál sitt og verja. Skuldunautur getur bæði byggt andmæli sín á formetriðum, t.d. að honum hafi ekki verið rétt birt áskorun eftir 4.gr. gjbrl., að ekki sé liðin 30 dagar síðan o.s.frv., eða á efnisatriðum, svo sem að krafan sé ekki réttmæt, ekki fallin í gjalddaga, greidd, nægilega veðtrygð o.s.frv. Getur verið nauðsyn á að veita aðiljum frest, einkum skuldheimtumanni, til að sanna mál sitt. Skuldunaut verður síður veittur frestur gegn mótmælum skuldheimtumans, en skiftabeiðnin yrði þá trauðla tekin til greina, nema skiftabeiðandi setti tryggingu.

Skiftaráðandi á annaðhvort á fundinum eða svo fljótt sem þess er kostur að úrskurða, hvort skiftakrafan skuli tekin til greina eða ekki og, ef þess bykir þörf, um tryggingu, sem beiðandi skuli setja.

b. Gjaldprotaskifti teljast hér byrjuð frá uppsögu úrskurðar um töku bús til skiftameðferðar, 1.mgr. 8.gr. gjbrl. Því á skiftaráðandi hér að gæta sömu nákvæmni um stundina, er úrskurður er uppkveðinn, og hann skyldi hafa um framkomu skiftabeiðni frá skuldunaut. Samkvæmt 2.mgr. 8.gr. gjbrl. getur skuldheimtumaður alls ekki afstýrt skiftameðferð eftir að úrskurður hefir verið kveðinn upp, jafnvel þótt honum væri greidd skuld hans að fullu, t.d. af ábyrgðarmönnum.

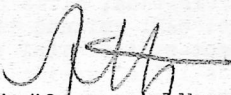
c. Gjaldprotaskifti án kröfu frá skuldheimtumanni eða skuldunaut. Samkvæmt 2.gr. gjbrl. skal skiftaráðandi ex officio taka bú manns til gjaldprotameðferðar, ef svo stendur á sem hér segir:

a. Skuldunautur er strokinn af landi burt eða felur sig, að því er ætla verður eingöngu vegna skulda. Það er álitamál hverju sinni, hvort skuldunautur hefir strokið ("undviger" í danska textanum). Þegar hann fer af þárum ástæðum, t.d. vegna gleða, flótti frá heimili hans o.s.frv., þá verður 2.gr. gjbrl. ekki notuð. Sé felur sig, sem ekki lætur finna sig á þeim stöðum, þar er annars mætti ætla hann að vera, t.d. á heimili sínu, án þess að hann láti vita um vistarstöð sinn.

b. Ef einhver skuldheimtumanna hans fer þess á leit. Tilmáli skuldheimtumanns eru ekki skoðuð sem kræfa væri eftir 3. eða 4. gr. gjbrl. og hafa ekki þar verkanir eða ábyrgð sem slík kræfa hefir. Það er heldur skilyrði, að kræfa þess skuldheimtumanns, sem mælist til skifta eftir 2.gr. gjbrl., sé fallin í gjölddaga eða yfirleitt að fullnægt sé skilyrðum 3. eða 4. gr. um hans eða aðferð skuldheimtumanns. Skiftaráðandi rannsakar það traúla, nema alveg sérstök ástæða sé til að rengja ávilja. Hins vegar verður hann eða aðrir skuldheimtumenn að leiða líkur að stroki eða hvarfi skuldunauts.

c. Hætte verður að vera á því, að dráttur á skiftum verði skuldheimtumönnum til tjóns. Þetta metur skiftaráðandi eftir því, sem atvik liggja til.

Skifti teljast hér og hefjast er úrskurður er uppkveðinn. Þetta stendur að visu ekki í gjbrl., sbr. 1.mgr. 8.gr., en það hlýtur svo að vera, því að tilmáli frá skuldheimtumanni eftir 2.gr. gjbrl. verður að þessu leyti að skipa á bekk með beiðni skuldheimtumanns eftir 3. eða 4. gr. gjbrl. IX

19.gr.

Áfrýjun úrskurða.- Ábyrgð vegna kröfu um gjaldbrotaskifti.

I. Úrskurði, þar sem skiftaráðandi synjar um að taka bú til gjaldbrotameðferðar, rá auðvitað áfrýja þegar í stað. En sú áfrýjun hefir ekki þau áhrif, að skifti hefjist. Ef skiftaréttur úrskurðar, að bú skuli taka til gjaldbrotameðferðar, þá má og þegar áfrýja þeim úrskurði, en áfrýjun frestar ekki framkvæmd hans, 1. mgr. 7.gr. gjbrl. Skiftaráðandi skal því byrja skiftameðferð, svo sem uppskrift og virðingu á búi, auglýsa gjaldbrotaskifti, eins og lög standa til, gefa út innköllun til skuldheimtumanns o.s.frv. En með því að æðri dómur kann að fella úrskurðinn úr gildi, þá er ekki vist, hvort skiftum verður haldið áfram til þrautar, og því er svo mælt í 3.mgr. 7.gr. gjbrl., að ekki skuli selja fjármuni búans, nema skuldunautur samþykki, áður en fullnaðardómur sé genginn í málinu, nema þeim sé þannig varið, að svo verði að vera, t.d. ef þeir liggja undir skemðum, þeir missa alveg verðmæti sitt, ef þeir eru ekki seldir á ákveðnum tíma, t.d. ýmsar tízkuvörur.

Ef úrskurður verður feldur úr gildi, þá skal skiftameðferð þegar lokið og skulu gerðar bæði lagalegar og verklegar ráðstafanir til að skila skuldunaut búinu þegar og honum með sem minstu tjóni.

II. Skylda til þess að greiða skuldunaut bætur fyrir kröfu um gjaldbrotameðferð á búi hans og fyrir úrskurð og upphaf gjaldbrotaskifta kann að hvíla bæði á skiftaráðanda og skuldheimtumanni,

er skifta krefst samkvæmt 3. og 4. gr. gjörli. Ábyrgð skiftaráð-
enda fer með sama hætti sem ábyrgð dómara elment. Hann verður að
bæta skaða, sem hann hefir bakað skuldunaut með ásetningi eða gé-
leysi, en frammar ekki. Vafasamt kann að vera, eftir hvaða reglum
fara skuli um ábyrgð skuldheimtumanns. Lög segja ekkert um hana.
Verður um tvent að velja: Annaðhvort er að fara eftir reglunum um
ábyrgð vegna ólögðs löghalds eða eftir reglunum um ábyrgð vegna
ólögðs fjárnámsgerðar. Til grundvallar fjárnámi liggur dómur,
sátt eða veðbréf. Gjörðarbeiðandi hefir því öruggan grundvöll und-
ir athöfn sinni. Og hann ber venjulega ekki ábyrgð frammar en al-
menna skaðabótareglan segir. Gjaldprotabeiðandi er líkt settur að
bvi leyti sem hann þarf ekki að hafa annan eða betri grundvöll und-
ir sinni athöfn en löghaldsbeiðandi. Auk þess gengur gjaldbrota-
meðferð miklu nær skuldunaut en fjárnámsgerð. Það virðist því
einsætt, að taka regluna um skaðabótaskyldu vegna löghalds hér til
fyrirmyndar, en ekki regluna um batur fyrir fjárnámsgerð. Ef
gjaldprotameðferð er byrjuð, þá verður skiftabeiðandi að gjalda
skuldunaut batur fyrir tjón, miska og lánstraustsspjöll ("Tort,
Tab og Kreditspild"), ef úrskurður skiftaréttar verður feldur úr
gildi.

Ef skiftabeiðandi tekur aftur beiðni sína án atbeina skuldu-
nauts eða skiftaráðandi synjar að taka hana til greina, þá er efa-
samt um ábyrgð skuldheimtumanns. Beiðnin ein getur vel bakað
skuldunaut tjón, en þó er hún venjulega miklu ólíklegri til þess
en gjaldprotaskiftin sjálf. Það er einsætt, að skuldheimtumadóur
verður að bæta skaða af beiðni sinni, ef gefa má honum sök á því,
að hún er ranglega fram komin. En vafamálið er, hvort hann skuli
gjelda batur fyrir tjón, miska og lánstraustsspjöll og það jafnvel
þótt honum verði ekki reiknað til ásetnings eða gáleysis, að ó-
réttmæt gjaldprotaskiftabeiðni kom fram. Að líkindum er réttast
að dæma beiðanda til að greiða batur bæði fyrir tjón, miska og
lánstraustsspjöll, enda þótt hvorki verði hann talinn hafa farið
rangt að af ásetningi eða gáleysi. En hinsvegar virðist rétt að
skuldunautur þurfi að benda á atvik, er geri það sennilegt, að hann
hafi beiðið tjón eða lánstraustsspjöll, t.d. að skiftavinir hans
hafi fengið vitneskju um skiftabeiðnina o.s.frv. Það geta varla
verið jafnrikar líkur fyrir tjóni o.s.frv., þegar ekki hefir kom-
ist lengra en að skifta hefir verið krafist, eins og þegar þau eru
byrjuð.

20.gr.

Þýðing gjaldprotaskifta.

I. Gjaldprotameðferð bús skiftir ýmsu máli bæði um hag
skuldunauts og lánardrottna hans. Tilgangurinn með skiftameðferð-
inni er sá, að staðreyna, hvaða eignir sé í búi skuldunauts og
hvaða skuldir eigi að greiða af þeim eignum. Eignum búsins þarf
að stýra og að lokum að koma þeim í peninga. Reikna þarf, hvaða
skuldir greiða skuli að fullu og hvað draga skuli af hinum. Þessu
verður því aðeins frámengt, að margskonar breytingar verði á að-
stöðu bæði skuldunauts og lánardrottna hans, og ef til vill að
nokkru á aðstöðu ýmsra, sem við hann hafa skift. Þó að ein hliðin

á þessu máli verði ekki til hlítar tekin án þess að koma við hinar, þykir þó glöggvara að lýsa hverri fyrir sig.

II. Áhrif gjaldprotaskifta á hag skuldunauts.

1. Af því, sem sagt var í I. að framan, leiðir, að svifta verður skuldunaut bæði heimildinn til að fara með bú sitt og verklegum möguleika til þess, 13.gr. gjbrl. Hann má því ekki gera samninga um þær eftir að skiftameðferð er byrjuð, sbr. 8.gr. gjbrl., t.d. selja þær, skifta á þeim eða gefa þær, gera sátt eða gefa yfirlýsingar fyrir dómi um þær, og skiftir ekki máli, hvort ráðstöfun er fólgin í eftirgjöf réttinda eða afhendingu verðmætis. Skuldunautur er yfir höfuð óbær um að ráðstafa búi sínu eftir upphaf skiftanna. Þetta gildir alveg óskorað um ráðstefanir, er viðursemjandi skuldunauts veit, að gerðar eru eftir skiftaupphaf, án tillits til þess, hvort gjaldprotaskifti hafa verið auglýst samkvæmt 14.gr. gjbrl. eða ekki. En ef kaupnautur skuldunauts vissi ekki um heimildarskort skuldunauts, þá öðlast hann rétt á hendur búinu, nema skiftin hafi verið birt samkvæmt 14.gr. gjbrl. Það skal nú auglýst í Lögbirtingablaði, sbr. 1. nr.32 16.nóv.1907 og 1. nr.35 11.júlí 1911, að þú skuldunauts hafi verið tekið til gjaldprotaskifta. Frá útgáfudegi þess tölublaðs, er auglýsinguna flytur geta kaupnautar skuldunauts því alment ekki öðlast réttindi á hendur búinu. Er hér sannlegast, að reikna ekki útgáfudaginn með, því að ætlandi er, að miðað sé við það, að menn megi afla sér vitn, eskju um, hvernig komið er fyrir skuldunaut. Efasamt er þó, hvort auglýsingin ein er nægileg. Svo mætti virðast sem þinglýsa (innrita) byrfti auglýsingunnar á varnarþingi fasteigna skuldunauts og skrá athugasemd um skiftin á viðskiftabréf hans til þess, að þeir, sem kaupa við hann um þessar eignir bona fide, geti ekki öðlast rétt á hendur búinu. Það virðist að öllu bezt verjandi, að láta sérreglurnar um viðskiftabréf, fasteignir og skip gilda við hlið almennu reglunnar um auglýsingu gjaldprotaskiftanna. Og sérstaklega virðist þetta auðsætt, þar sem bæði þarf að þinglýsa aðför í fasteign og skipi og skrá athugasemd um aðför á viðskiftabréf requisiti til þess hann geti ekki ráðstafað eignum þessum með samningum við grandalausán bríðjamað. Á móti þessu kynni að koma sú athugasemd, að aðför sé ekki auglýst eins og gjaldprot. Er þetta að visu rétt, en auglýsingar er ekki þörf um aðför, því að requisitus verður þegar sviftur umráðum yfir lausafé því, sem heft er, sbr. 46.gr. aðfl., en um fasteignir og skip gildir sú regla, að sá getur ráðstafað þeim til grandalauss bríðjamaðs, sem samkvæmt afsals- og veðmálabókum hefir heimild til þess. Ef veðbókarvottorð sýnir þessa heimild, þá stóðar ekki að sanna heimildarþrestinn, ef kaupnautur var grandalaus og honum verður ekki á því grandaleysi sök gefin.

Ekki má skuldunautur heldur brúka eignir búans til sinna þarfa eftir að skiftameðferð er hafin, sbr. 12.gr. gjbrl. Þetta verður þó sjaldan tekið alveg bókstaflega. Ekki er venja að svifta skuldunaut þegar í stað afnotum húsnæðis í húsi hans né heldur meina honum að brúka þau matvæli eða eldsneyti, sem til kynni að vera í búi hans, þegar skiftin byrja og þær til fjármunir búans eru uppskrifaðir. En þá kemur til kasta skuldunauts að taka frá þau verðmæti, sem honum er lögheimilt að taka, sbr. 27.gr. aðfl. Skiftaráðanda er og veitt heimild til að leyfa skuldunaut og fólki hans að hafa fyrst um sinn til afnota uppskrifaða búsmuni og húsnæði, þangað til skuldheimtumönnum hefir verið veittur kostur á að

kveða upp álit sitt um málið, 12.gr. gjbrl. Þetta mal ber skiftaráðanda því að bera upp á skiftafundi. Ef ekki koma mótmæli af hendi skuldheimtumanna eða meiri hluti þeirra samþykkir, enda sjái skiftaráðandi ekki ástæðu til að synja samþykkis síns, má veita skuldunaut styrk af búinu, þar á meðal efnot muna, húsnæðis, jarðnæðis og búsmala o.s.frv. Þess ber einkum að gæta, að þesskonar ráðstafanir brjóti ekki bág við rétt veðhafa eða forgangskröfuhafa. Og vafalaust er útilokað að veita skuldunaut þessar ívilnanir, ef ætla má, að hann fargi eða spilli munum bú síns. Ekki má heldur veita þær lengur en eitt ár og eigi eftir skiftalok, nema allir skuldheimtumenn samþykki.

Vera má, að skuldunautur verði ekki þegar sviftur færi á að ráðstafa munum bú síns eftir að skiftin byrjuðu. Ef hann gerir sig þá líklegan til að firra búið einhverju af munum þess, þá getur skiftaráðandi úrskurðað, að hann skuli settur í varðhald, 10.gr. gjbrl. Ef skuldunautur er settur í varðhald af þessari ástæðu einni, þá virðist eiga að fara um varðhaldsvistina eftir 2.mgr. 11.gr., eins og varðhaldið eftir 1.mgr. 11.gr. gjbrl.

2. Þó að skuldunautur sé sviftur heimild til að ráðstafa búi sínu alment eftir upphaf skiftanna, þá er hann eftir sem áður þær um að ráðstafa öllum þeim verðmætum, sem ekki verða undir skiftin tekin. Með því móti getur hann að visu stundum fyrir afhafni eða athafnaleysi rírt eignir bú síns. En við því er ekki hægt að gera. Það mætti t.d. nefna það, að skuldunautur hefði höfðað mál til bóta fyrir varðhald eða afplánun refsingar áður en bú hans var tekið til gjaldþrotaskifta. Ef málinu er haldið til streytu, þá verða honum dæmdar bætur, ef krafa hans reynist rétt, og sú upphæð mundi hverfa í búið samkvæmt 13.gr. gjbrl. En hann getur líka látið málið niður falla eftir upphaf gjaldþrotaskiftanna, og þá fær bú hans ekkert. Þótt sú sé reglan, að það, sem skuldunautur eignast meðan á skiftum stendur, renni inn í búið, þá er þó það, sem hann vinnur sér inn á þessu tímabili gjaldþrotaskiftum óviðkomandi, samkvæmt 17.gr. gjbrl. Þetta á við elt, sem hann hefur fyrir vinnu sína, andlega sem líkæmlega, beint og óbeint. Sama hlýtur að gilda um það, sem kona hans eða börn og aðrir sem líkt stendur á um, vinna sér inn og gengur til þarfa skuldnauts og heimilis hans. Það, sem hann vinnur í talspili ("lotterii") í spilum eða á annan slíkan hátt, skal þó renna í búið. Hér er við það átt, sem fyrir tilviljun eina eða aðallega áskotnast skuldunaut, t.d. veðmál, teningskast o.s.frv.

3. Skuldunautur er ekki sviftur eignarrétti að búi sínu fyrir það eitt, að það er tekið til gjaldþrotaskifta fremur en sá, er fjárnámi eru teknir munir hans. Þetta er fyrst og fremst auðsætt og er einnig gert ráð fyrir því í gjaldþrotaskiftalögunum, sjá 13.gr. gjbrl. Orðalag 15.gr. sýnist reyndar benda í aðra átt fljótt á lítið ("Búið á og dánargjafir" o.s.frv.), en danski textinn tekur hér af skarið um það, að skuldunautur verði eigandi að verðmætum, sem honum áskotnast eftir skiftaupphaf ("ligesom ogsaa Legater og Gaver, som tilfælde Skyldneren under Konkursen, høre til Boet"). Eignarréttur skuldnauts er á enda þegar verðmæti hans eru seld. Ekki er skuldunautur heldur sviftur lögræði, því að hann hefur öll venjuleg ráð yfir þeim eignum, sem ekki verða undir skiftin dregnar. Gjaldþrotaskifti gera það að verkum, að skuldunautur missir heimild til að ráðstafa þeim verðmætum, sem undir skiftin eru tekin. Hann verður óbær (inkompetent), en ekki óhæf-

ur (inhabil) til þessara ráðs efna. Hann mundi því t.d. geta gert erfðaskrá sem aðrir lögráðir menn ráðstafað gjöfum, sem honum áskotnast og eigi ganga til búans vegna fyrirsmæla gefenda, sbr. 15.gr. gjbrl.

4. Á skuldunaut hvílir skylda til að láta skiftaráðanda í té allar þær upplýsingar um hæg búans, sem skiftaráðandi óskar og skuldunaut er unt afærkostalaust að láta. Tekur þetta fyrst og fræmst til skýrslna þeirra, sem skuldunautur skal láta eftir 5.gr. gjbrl., og því næst til allra annara upplýsinga. Þessi skylda stendur þar til skiftum er lokið, og skuldunaut er því óheimil för úr lögsagnarumdæminu, ef skiftaráðandi hefir bannað hana, nema leyfi hans komi til. Ef skuldunautur lætur bresta á upplýsingar þær, sem honum er skylt að láta í té, eða gerir sig líklegan til að fara úr lögsagnarumdæminu án leyfis skiftaráðanda, þá getur skiftaráðandi úrskurðað, að hann skuli settur í einfalt fangelsi allt að missiri eða þangað til ástæðan til þeirrar ráðstöfunar er brott fallin, sjá 11.gr. gjbrl.

5. Gjaldprotameðferð verðar skuldunaut í ýmsar aðrar áttir, svo sem um embættisgengi, kosningarrétt og kjörgengi til ýmsra opinberra starfa, skiftir máli eftir alm. hegningarl. 262.-265. gr. o.s.frv.

III. Aðstaða lánardrottna breytist og að ýmsu leyti vegna gjaldprotameðferðar á búi skuldunauts þeirra. Er þetta einkum athugandi um stöðu lánardrottanna:

1. Þó að þeir verði ekki eigendur búans, þá fá þeir einhverskonar hlutbundinn rétt yfir búinu. Sé réttur er slíkur sem einstakur lánardrottinn fær yfir fjærnumðum munum, en hér fá allir lánardrottinnar hann í sameiningu. Þessi réttur birtist í því, að skuldunautur getur ekki svo að gilt sé ráðstafað þeim eignum sínum, sem undir skifti eru tekin. Hlut sem hann afhenti þriðja-manni, mætti heimta aftur, veðréttur, sem hann stofnaði, yrði einkis nýtur o.s.frv. Lánardrottinnar hans, er til verða eftir skifta-upphaf, geta ekki tekið fjárnami þau verðmæti, sem til skifta hafa verið eða verða tekin, meðan skifti standa yfir. Er því ljóst, að rétt lánardrottna má vel kalla veðrétt í eignum þeim, sem til skifta eru teknar. Rettur þessi verður fyrst til fyrir úrskurð skiftaráðanda um að taka búi skuldunauts til skifta. Hann verður því til fyrir dómshöfn. Því má vel kalla veðréttinn dómveð eða sóðferar-veð. Síðan veita gjaldprotaskifti heimild til að selja verðmæti búans á nauðungaruppboði, eins og fjærnumðs muni.

2. Þar til gjaldprotaskifti byrja getur hver lánardrottinn kafið sinnar skuldar án þess að hann þurfi að hugsa um hina. En eftir skiftaupphaf er einstökur skuldheimtumönnum meinað að krefja skulda sinna út af fyrir sig af eignum búans. Fer um þetta elveg með sama hætti sem sagt var um skuldafrágöngu - dænarbúi, þannig að í stað andláts þar kemur skiftaupphaf hér. (Sjá 7.gr. II.). Ef skuldunautur á eignir, sem eigi verða undir skiftin teknar t.d. vinnuarð, eða skylda hvílir á honum persónulega, sem búinu er óviðkomandi, þá geta skuldheimtumenn að því leyti gengið að honum þrátt fyrir gjaldbrotin, þar a meðal kyrrsett sjáfan hann, ef því er að skifta, en ella er kyrrsetning útilokuð á honum sjálfum, meðan gjaldprotaskiftin standa.

3. Þá er athugandi, hvaða kröfur komi til útgjalda brota-búi. Verður þar að greina milli krafna, sem orðnar eru til fyrir skiftaupphaf og krafna, sem til eru orðnar eftir þann tíma.

A. Það er aðalreglan, að kröfur, sem til eru orðnar á hendur skuldunaut fyrir skiftaupphaf, skal greiða af eignum búins, 13.gr. gjbrl. Þetta gildir þó ekki undantekningarlaust. Þær kröfur, sem ekki verða fjárréttindi, eru búinu óviðkomandi, t.d. krafa um verk af hendi skuldunauts. Skaðabótakrafa fyrir vanefndir á verkskyldu, sem hann hefir bakað sér fyrir skiftin, getur þar á móti komið búinu til gjalda. Sjá um barnsfaðernismál l. nr.46 37. júní 1931 7.gr.

Lánardrottinnar bús hafa allrisjafna aðstöðu. Fyrstir koma menn utan skuldaðar ("utanskuldaðarmenn", "separatistar"). Eru þar hinir sömu og með sömu aðstöðu sem þeir, er getur í 7.gr. II. 1-4., og ré þvi vísa þangað. Þó skal hörgeta þess, að í 30.gr. gjbrl. er beint fyrir máli um þá, er gagnkröfu hafa á hendur protabúi. Hver sá, er skuldar protabúi, getur dregið frá það, er hann á hjá því, án tillits til þess, hversu skuld og gagnkröfu er varið. Takmarkanir þær, er gilda um gagnkröfur eftir víxilmáli. nr.3 13. jan.1882 4.gr. og N.L. 5 - 13 - 4 taka því ekki til gagnkrafa á hendur protabúi. Í víxilmáli, sem bú höfðar gegn skuldunaut þess, gæti hann komið með til skuldaðafnaðar hvaða kröfu sem væri. Skilyrði er það, að krafan sé til orðin fyrir skiftaupphaf. En þetta stoðar þó ekki: a. ef skuldunautur var, að vitund skuldheimtumanns sjálfs eða þess, er hann hefur erfitt kröfu eftir, svo farinn sem í 26.gr. gjbrl. segir, eða b. skuldheimtumaður hefir fengið kröfu framselda eftir byrjun skifta eða eftir að svo var, að vitund hans, ástatt um skuldunaut sem í 26.gr. gjbrl. segir. Framsal eftir þann tíma er því ónýtt í þessu efni, og er sú regla til að fyrirbyggja það, að sumir lánardrottinnar geti selt kröfur sínar skuldunautum bús og þar með gert öðrum lánardrottnum þess tjón. Þó getur maður notað kröfu til skuldaðafnaðar, þótt hann hafi ólast hana eftir að svo var ástatt um skuldunaut sem í 26.gr. gjbrl. segir eða eftir að skifti voru byrjuð: a. Ef hann hefur erfitt hana eftir mann, sem hefði haft skuldaðafnaðarrétt. Líklega má eins fara hér með þá, er take við skyldum manns alment og réttindum, t.d. mann, er tekur við eignum og skuldum konu sinnar eftir l. nr. 3/1900. b. Ef gagnkrafa stæfar af skuldbindingu, er skuldunautur hefur undirgengist áður en svo var, að vitund lánardrottins, ástatt um hann sem í 26.gr. gjbrl. segir eða fyrir skiftin, t.d. leiga fallin í gjaldáðaga eftir að skuldunautur hafði strokið vegna skuldar, en samkvæmt eldra leigusamningu, ábyrgð, er lánardrottinn hefur orðið að greiða eftir gjaldprotaupphaf, en samkvæmt eldri skuldbindingu. Það verður að telja undirskilið, að krafa bús sé og eldri en skiftin svo að meta meg henni með skuldaðjöfnuð. Annars gæti t.d. lánardrottinn bú keypt muni þess á uppboði og jafnað kröfu sinni við uppboðsskuldina. Skuldeigandi verður að sanna það, hvær krafan varð til, en hann má, ef skýrsla hans er vefengd um það, staðfesta hana með eiði sínum, og getur skiftaráðandi tekið við eiði þeim á skiftafundi. Á búinu hvílir hinsvegar sönnunarbyrði bæði um það, að þá hafi verið svo ástatt fyrir skuldunaut sem segir í 26.gr. gjbrl. og að skuldheimtumaður hafi vitað um það.

Þannáð er búinu að framselja skuldaðbréf - og yfirhöfuð verður þetta að ná til viðskiftaþréfa - áður en innköllunarfrestur er liðinn, né heldur síðan, ef gagnkröfum hefir verið lýst, á þann hátt, að fyrirgert sé með því gagnkröfurétti skuldunauts, 2.mgr. 30.gr. gjbrl. Framsal má eftir þessu því aðeins verða, að skuldunaut samkvæmt bréfinu sé áskilinn réttur til skuldaðafnaðar, og

væri hentast að rita athugasemð um það á bréfið. Ef gagnkrafa er ekki viðskiftabréfskrafa, þá getur búið framselt hana eftir vild, því að þá er skuldunautur talinn halda gagnkröfurétti á hendur hin- um nýja eiganda, án þess að þurft hafi að áskilja honum hann. Ef bú framselur kröfu gagnstætt fyrirætlum 2.mgr. 20.gr. gjbrl., þá hlýti gagnkröfueigandi að eiga kröfu á hendur því til bóta fyrir það. Þá kröfu ætti hann að geta heft uppi til skulðajafnaðar kröfu þeirri, sem búið krefur hann um.

Sérreglan 1 2.mgr. 50.gr. aðfl. tekur aðeins til gjaldþrota- skifta, þeirra sem hér er lýst, en hvorki til skulðafrángöngu - dán- arbúa eftir 3.gr. skl. né dánarþrotabúa eftir 33.gr. gjbrl. Sam- kvæmt 2.mgr. 50.gr. aðfl. fellur fjárnám í lausafé - en ekki lög- geymsla - niður, ef requisitús verður gjaldþrota og fjárnámið er 12 vikna eða eldra, en munirnir eru enn í vörzlum requisiti. Ef þeir eru úr vörzlum hans komnir, þá stendur fjárnámið. Annars má vísa um skýring þessa ákvæðis til aðfarar.

B. Skuldir þær, sem til verða eftir skiftaupphaf, eru búi alment óviðkomandi, sbr. 13.gr. gjbrl. Þetta gildir t.d. um þær skuldbindingar og skyldur, sem skuldunautur stofnar til eftir að bú hans er til skifta tekið, sbr. 14.gr. gjbrl. Einungis er þess að gata, að kaupunautar skuldunauts geta þálast kröfu á bú eftir skiftaupphaf áður en skiftameðferð er gerð heyrinkunn með þeim hætti, er löglegan má telja. Þá koma þær kröfur einnig á hendur búinu, sem ekki eru að vísu skilyrðislaust til orðnar fyrr en eftir skiftaupphaf, en eiga upptök sín í eldri skiftum við skuldu- naut, enda hefir skuldheimtumaður það ekki á valdi sínu, hvort skuldin verður til eða ekki, t.d. greiðsla á ábyrgðarkröfu, sem ekki hefir reynzt vist, hvort greiða þyrfti fyrr en eftir upphaf skiftanna. Þær kröfur, sem eiga rétt sína að rekja til tvihiðða sambanda, t.d. leigu eftir húsnæði, sbr. 21.gr. gjbrl., og búið hefir tekið við í stað skuldunauts, verður og að greiða af búinu, eftir atvikum í flokki fyrstu forgangskrafna. Sama er um þær kröf- ur að segja, sem til verða beinlinis vegna skiftameðferðarinnar.

IV. Kröfur þær, sem ekki skal gjalda í peningum, þarf venju- lega að meta til peninga vegna þess, að annars fengi skuldheimtu- maður meira en hann á heimtingu til að tiltölu við aðra. Ef skuld- heimtumaður hefir t.d. keypt af skuldunaut ákveðna tölu skippunda af fiski og hefir greitt fyrirfram, þá getur búið heimtað, að metið verði til peninga, hvers virði skuldheimtumanni það er að fá fiskinn. Síðan fær hann þá hundraðstölu af þeirri fjárhæð, sem búið greiðir af almennum skuldum. Búinu er alment heimilaður réttur til að láta meta allar kröfur til peningaverðs, er greiða hefir átt með öðru en peningum, 18.gr. gjbrl. Skuldheimtumaður verður þar á móti eflaust að sæta greiðslu in natura, ef búið skyldi heldur kjósa það, nema hann geti samkvæmt samningsreglum heimtað peninga- gjald í stað hinnar umsömdu greiðslu.

Vera má, að ekki sé allar kröfur á hendur skuldunaut komn- ar í gjalddaga áður en skiftum er lokið. En óhentugt væri að þurfa að fresta skiftum vegna krafna, sem ekki eru fallnar í gjalddaga. Þess vegna er búinu veitt heimild til að leysa sig undan skyldunni með greiðslu án tillits til umsamins gjalddaga, 19.gr. gjbrl. Skuldheimtumaður hefir ekki rétt til að synja viðtöku á greiðslunni af því að ekki sé gjalddagi kominn, enda þótt hann hefði haft þennan rétt gagnvart skuldunaut. Hinsvegar mun skuldheimtumaður ekki eiga heimtingu á því, að búið greiði honum fyrr en hinn upphaflegi gjald-

dag er kominn, og skuldin er því ekki komin í gjalddaga gagnvart búinu, enda sést það á því, að skuldheimtumaður fær enga dróttarvexti, ef ekki er kominn hinn upprunalegi gjalddagi. Ef skuld er greidd fyrir gjalddaga samkvæmt 19.gr. gjbrl., og ekki skyldi gjalda vexti af henni eða ekki fulla sparisjóðsvexti, þá hlýtur búinu að vera rétt að draga frá greiðslunni þá vexti, sem það hefði getað fengið í banka fyrir tímabilið milli greiðsludags og gjalddaga af þeirri upphæð, sem greidd er, eða vaxtamismuninn.

Um skilyrðisbundnar kröfur eða óvissar fer eftir 45.gr. skl. sbr. 90.gr. s.l.

V. Þá verður að gera nokkrar athugasemdir um verðmæti þau, sem til skifta verða tekin. Það er aðalreglan, að allt það, sem talið verður til eigna skuldneuts í því bili, er gjaldbrotaskifti byrjuðu, skal taka til skiftameðferðar. Ennfremur skal til skifta taka það, er skuldunautur eignast, meðan á skiftum stendur, 13.gr. gjbrl. Hér kemur fram munur milli gjaldbrotaskifta og aðfarar. Það sem requisitus eignast eftir að aðför hefir verið gerð, er laust þar til það hefir verið tekið með nýrri aðför, en það sem gjaldbrota meður eignast meðan skifti standa yfir, rennur eo ipso inn í bú hans. Samkvæmt 13.gr. gjbrl. eru þau verðmæti fráskilin skiftum, er undanþegin eru fjárnámi samkvæmt ákvæði einstakra manna, lagaákvæði eða einhverri annari sérstakri heimild. Skuldunautur hefir hér sama rétt sem requisitus hefir til að taka frá verðmæti, sbr. 27.gr. aðfl., réttur þriðjamanns og hins opinbera er hér yfirhöfuð hinn sami sem við aðför, sbr. einkum 22., 25., 28.- 32. gr. aðfl. Má yfir höfuð vísa til Aðfarar um þessi efni. Einungis er hér ástæða til þess að gera nokkra grein fyrir sérákvæðum, er gilda kynni hér eða atriðum, sem sérstaklega eru sett fyrirmæli um í lögum um gjaldbrotaskifti.

a. Um verðmæti þau, sem skuldunautur eignast meðan skiftameðferð stendur yfir, eru nokkur fyrirmæli í gjaldbrotaskiftalögnum, sem ýmist geyma undantekningu frá þeirri reglu, að búið fái það, er skuldunautur eignast, meðan á skiftum stendur, eða hafa ákvæði einstakar eignir, sem annars væri vafesamt um. Undantekning frá reglunni um það, að búið fái það, sem skuldunautur eignast meðan á skiftum stendur, er gerð um vinnulaun hans eftir 17.gr. gjbrl., nema þau sé fengin í talsnspili o.s.frv. Sbr. að framan bls.70. Sama máli er auðvitað að gegna um verðmæti, sem skuldunautur eignast meðan skifti standa yfir, en mundu hafa verið fráskilin skiftum, ef hann hefði eignast þau áður en skifti byrjuðu, t.d. krafa til bóta samkvæmt lögum um slysátrygging sjómanna nr.32 27.júní 1921, sjá síð. mgr. 6.gr. Gjafaboði er skuldunaut vafalaust rétt að hafa, því að búið á enga heimtingu á því, að hann afli neins henda því. En ef gjöf er þegin, þá rennur hún í búið samkvæmt 15.gr. gjbrl., nema gefandi láti öðruvísi um mælt. Um arf og dánargjafir segir enn í 15.gr. gjbrl. Skal hvorttveggja renna í búið. En ekki má búið taka að sér ábyrgð skulda erfleifenda, og þess vegna skal skifta búi því opinberum skiftum. Skuldheimtumenn þess bús fá því einnig sínar skuldir greiddar áður en arfur verður greiddur protabúinu. Og ef fé vinst ekki til að greiða þar skuldir, þá fer protabúið vitanlega engan arfinn. Vafasamt kann það að vera, hvort skuldunaut sé heimilt, svo að það bindi búið, að afsala sér arfi, sem honum er tæmdur eða hann á í vændum. Þessari spurningu svarar 15.gr. gjbrl. ekki, því að meira þarf ekki að leggja í fyrirmæli hennar en það, að bú taki arfinn,

ef skuldunautur fær hann. Hitt segir ekki, að skuldunaut sé óheimilt að afsala sér arfi. Og af reglunum um ýms önnur ekki fullfengin réttindi verður ekki ályktað um þetta tilvik. Skuldunaut er yfirhöfuð óskyldur að afleða eða henda gjaldbrotabúi sínu. Hann mun því geta afsalað sér arfi. Skiftar eru þó skoðanir um þetta.

I íslenskum gjaldbrotalögnum er engin regla um það, ef skuldunautur gengur í hjónaband meðan á skiftameðferð stendur. Hefir að líkindum verið talið ónaðsýnlegt að hafa fyrirmæli um það efni. En ekki virðist vafi á því, að sú eign, sem yrði séreign skuldunauts og hjúskapareign, hlyti að koma til skifta, nema lög-mæt fyrirmæli gefanda yrði því til fyrirstöðu. Og hjúskapareignin yrði auðvitað ekki dregin undir skiftin án þeirra takmörkunar, sem um meðferð hennar gildir lögum samkvæmt vegna hins hjónanna.

b. Þá eru ýmsar reglur um réttindi samkvæmt samningum skuldunauts við þriðjamann, þar er hvorttveggja skyldi nokkuð af hendi láta eða skyldi af hendi inn. Um leigu fasteigna eru fyrirmæli í 21.gr. gjbrl., um peninge, farmskrár, víxla o.þ.h., sem búinu berast eftir upphaf skifta, í 16.gr. gjbrl. og um lausafjár-kaup í 39.- 41. gr. laga nr.39 19.júní 1922. Um lán eða lausafjár-leigu eða fasteignakaup eru ekki fyrirmæli í lögum, og verður því að leysa úr þeim málum eftir grundvallarreglum kröfuféttarins. Þangað visast og um skýring á nefndum fyrirmælum gjbrl. og laga 39/1922.

21.gr.

Rifting ráðstafana skuldunauts, gerðra fyrir skiftin.

I. Lengi hefur þótt hætta á því, að skuldunautar reyndu til að koma eignum sínum undan, svo að lánardrottinn þeirra mætti ekki hafa þeirra not. Einkum þykir reynslan benda til þess, að ýmsar slíkar ráðstafanir fari fram skömmu fyrir upphaf gjaldbrotaskifta og til hags ýmsum þeim, er skuldunaut eru nákomnir. Fyrir því hafa flest gjaldbrotaskiftalög fyrirmæli, sem heimila riftingu á allmörgum ráðstöfunum, sem skuldunautur hefir gert áður en bú hans var tekið til gjaldbrotaskifta. Þar til lög nr.7 13.apr.1894 komu voru ekki önnur ákvæði í íslenskum lögum um þetta efni en N.L. 5 -13 - 44 og 8.gr. laga nr.18 4.nóv.1887. Nú eru reglurnar í 4.kap. gjbrl., 22.- 32. gr.

Riftingarreglur gjbrl. eiga allar við raunverulegar ráðstafanir. Málamyndagerningar eru í eðli sínu ógildir, svo að engrar sérstakrar heimildar þurfti í gjaldbrotaskiftalögum til að hrinda þeim. Ef bú sannah, að skuldunautur hafi einhverja ráðstöfun gert, sem einungis er til málamynda og horfir þó búinu til tjóns, þá er það ekki við þá ráðstöfun bundið. Frestir þeir, sem til riftingar eru settir í gjbrl., eiga því ekki hér við. Málamyndagerningi má hrinda, hversu gamall sem hann er.

II. Venja er að skifta reglunum um riftingu eftir því, hversu löngum tíma fyrir upphaf gjaldbrotaskifta ráðstöfunin var gerð, sú er rifta skal. (Upphaf nauðasamninga eftir l. 19/1924 35.gr.). Eftir vorum lögum greinast ráðstafanir þessar eftir tímanum í fjóra flokka:

A. Ráðstafanir, gerðar rétt áður en skifti (nauðasamn-

ingatilraunir) hófust.

B. Ráðstafanir, gerðar síðustu 3 vikurnar fyrir upphaf skifta (upphaf nauðasamninga).

C. Ráðstafanir, gerðar síðasta árið fyrir skiftin (nauðasamninga).

D. Ráðstafanir, sem rifta má, hversu langt sem liðið kann að vera síðan þær voru gerðar.

Verður nú lýst reglum um riftingu þessara ráðstafana.

A. Ráðstafanir, sem gerðar hafa verið rétt áður en gjaldprotaskifti (nauðasamningatilraunir) byrja.

Fyrirmælin um þenna flokk eru í 26.gr. gjþrl.

1. Um tímann, sem ráðstöfunin skal hafa farið fram á, segir svo:

a. Ef skuldunautur hefir strokið sökum skulda. Þar með er samkvæmt almenntri málvenju við það átt, að hann hafi leynilega farið brott af heimili sínu eða dvalarstað með þeim tilgangi að koma ekki aftur eða að minsta kosti ekki fyrr en eftir óskveðinn tíma. Hins vegar er leynileg brottför ekki nægileg, ef hún er ekki vegna skulda. Sá, sem flýr vegna brota, sem hann er borinn, mundi því ekki komast undir fyrirmæli 26.gr. vegna burtfarar sinnar. Sá, sem strýkur vegna skulda, þarf ekki að hafa ástæðu til að halda sig munu vérða gjaldbrota, til þess að ráðstöfun hans verði riftanleg. Ráðstöfunina skal hann hafa gert "eftir það" (þ.e. að hann strauk). Ella er hún ekki riftanleg vegna stroksins. Þetta má þó ekki taka alveg bókstaflega. Það virðist nægilegt, að ráðstöfunin sé gerð um það leyti sem skuldunautur ræður strokið af.

b. Ef einhver skuldheimtumanna krefst þess, að bú skuldunauts sé tekið til gjaldprotaskifta. Beiðnin þarf að vera komin til skiftaréttar áður en ráðstöfunin fer fram. Hins vegar er ekki nauðsynlegt, að skuldunaut sé kunnugt um gjaldprotaskiftakröfuna.

c. Ef skuldunautur hlaut að sjá, að gjaldprot hans mundi bera brátt að höndum. Hér má nefna sem dæmi, að árangurslaust fjárnám hafi verið gert hjá honum, árangurslausar tilraunir til nauðasamninga hafi farið fram. Hins vegar er ekki eða þarf alls ekki að vera nóg í þessu sambandi, þó að skuldunautur viti, að hann á ekki fyrir skuldum, þegar ráðstöfun fer fram.

2. Það er skilyrði, að bú skuldunauts verði tekið til gjaldprotaskifta. Og þetta verður að skilja svo, að gjaldbrota skiftin hefjist um líkt leyti og af þeim ástæðum, sem fyrir hendi voru, þegar ráðstöfunin var gerð. Hún yrði ekki ónýtt, þó að skuldunautur yrði síðar gjaldbrota, ef gjaldproti hefði þá orðið afstýrt. Þó er ekki settur neinn óskveðinn frestur, er lengst megi liða milli ráðstöfunar og upphafs gjaldprotaskifta. Venjulega hlyti hann að verða skammur.

3. Verkaðurinn skal vera "ráðstöfun", þar sem skuldheimtumanni er "ívilnæð" öðrum skuldheimtumönnum "til tjóns" þannig að saknæmt sé eftir 263.gr. hinna almennu hegningarlaga. Í þessu liggur, að betri verði hagur lánardrottins en hann hefði orðið með sömu ástæðu sem hinir lánardrottnarnir hafa og að skuldunautur verður að hafa lýst vilja sínum til þess, að ívilnunin ætti sér stað. Réttindi, sem lánardrottinn hefir öðlast með fógætagerð yfir eignum skuldunauts verður því ekki ónýtt eftir 26.gr. Og þó að skuldunautur t.d. lóti fyrnast skuldakröfu, er hann á hendur lánardrottni sínum, svo að bú hans misti þess vegna gagnkröfu á hendur lánardrottni, þá verður ekkert við því gert. Meðal ívilnana

nefnir 26.gr. borgun skulda, sem fallnar eru í gjalddaga. Hér er skilyrðið það, að borgunin sé með vilja skuldunauts af hendi int. Þótt t.d. skuldunautur hjálpi lánardrotni sínum til að komast fyrr eftir sínu en aðrir skuldheimtumenn hans geta, með því að gera við hann aðfararhæfa sátt eða kennast við skuld fyrir dómi, þá verður t.d. aðför, sem gerð er þegar á eftir, ekki rift eftir 26.gr., svo framarlega sem skuldheimtumanni hefir ekki verið veitt meira en hann átti í raun og veru kröfu til. Ef gjalddagi hefir t.d. verið færður fram, þá hefir honum verið ívilnað. Sama er, ef vafasöm kröfa hefir verið viðurkend rétt. Vitanlega verður einnig ráðstöfun riftanleg, þó að viðsemjandi skuldunauts sé ekki lánardrottinn sjálfur, heldur annar í sínu nafni, en ráðstöfunin á þó að koma lánardrotni til gagns, t.d. gjöf til þriðjumanns eða sala undir sannvirði, en svo á að afhenda hlutinn lánardrotni með sömu kjörum. Tilvísunin til 263.gr. hegnl. virðist eiga að takmarka 26.gr. gjbrl., þannig að ráðstöfun verði ekki ónýtt, nema hún sé einnig refsiverð eftir 263.gr. hegnl. Það mun ráðstöfun slík sem í 26.gr. segir líka oft verða. En þó getur verið full ástæða til að rifta ráðstöfun, þótt ekki yrði refsað fyrir hana eftir 263.gr. T.d. getur verið svo ástatt, að skuldunautur hafi engan grun um það, að hann muni bráðlega verða gjaldþrota og greiði lánardrotni sínum eindagaða skuld, en sá lánardrottinn veit um það, að ennar lánardrottinn hans ætli að gera hann gjaldþrota. Þó að skuldunaut verði alls ekki refsað hér, þá er sízt ástæða vegna lánardrottins til að láta ráðstöfunina standa. Tilvísunin til 263.gr. hegnl. mun því verða talin þýðingarlaus, m.ö.o. ráðstöfun má vel verða ónýtt, þótt ekki verði refsað fyrir hana. Það er skilyrði, að ráðstöfunin verði öðrum lánardrotnum "til tjóns". Þótt skuldunautur læysti kaupnaut sinn frá samningi, sem verða mundi búi skuldunauts til tjóns eða til einskiðs gagns, ef hann stæði, þá væri slík ráðstöfun óriftanleg, enda þótt viðursemjandi hefði líka hag af henni.

4. Skilyrði riftingar er það, að skuldheimtumaður hafi haft vitneskju um það, að svo hafi verið ástatt, sem sagt var í 1. a. - c. Nóg er, að eitthvert tilvikanna þriggja sé fyrir hendi og vitneskja lánardrottins um það. Búið verður að sanna, að riftingaratvik samkvæmt 26.gr. hafi verið fyrir hendi, þegar ráðstöfunin fór fram, og að lánardrotni hafi verið kunnugt um það, þegar borgunin eða ráðstöfunin fór fram. Þó að hann fái síðar, á tímabilinu milli t.d. borgunarinnar og upphafs gjaldþrotaskiftanna, þessa vitneskju, þá skiftir það ekki máli. Lánardrottinn skel eftir þessu hafa viðað um stök skuldunauts, eða að gjaldþrotaskifta-kröfa var fram komin, eða hafa álitnið eftir atvikunum, að skuldunautur hlyti að verða gjaldþrota innan skamms.

B. Ráðstafanir, sem gerðar hafa verið á síðustu 8 vikum fyrir skifta - upphaf. Um þær segir í 22., 23. og 25. gr., sbr. 24.gr. gjbrl. Öll ákvæðin hafa það sameigið, að þau varða lánardrotnana. 22. og 23. gr. eru sameiginlegar að því leyti, að þær varða samninga milli skuldunauts og lánardrotna, en 25.gr. á við aðfarargerðir, sem lánardrottinn lætur fram fara til innheimtu kröfu á hendur skuldunaut.

1. Í 22.gr. segir um greiðslu "skulda". "Skuld" getur bæði merkt kröfu um peninge og einnig kröfu um hluti, bæði tegundarákveðna og einstaklega ákveðna. Viðtækari merkinguna hefir orðið t.d. í 30.gr. gjbrl. Ákvæði 22.gr. um greiðslu óeindagaðra skulda bendir líka til þess, að 22.gr. taki

til kröfu um réttindi og hluti aðra en peninga. Það er t.d. ekki meiri ástæða til að rifta greiðslu á peningaskuld óeindagaðri en greiðslu á kröfu til annars hlutar. Hvorttveggja skæðar hina skuldheimtumennina jafnt. Og úr því að lagamálvenjan leyfir þessa viðtækari skýringu á orðinu, þá virðist einsætt, að henni skuli fylgja. Riftanlegar verða þá greiðslur á kröfum um hluti aðra en peninga og réttindi eftir fyrirmælum 23.gr., svo sem ef skuldunautur lætur af hendi hest, er hann hefir áður lofað, en fyrr en lofað var og greiddur hefir verið áður, eða ef hann getur ekki látið hestinn á gjalddaga, en lætur svo kú í stað hans og þá greiðslu má telja inta af hendi með óvenjulegum gjaldeyri.

Er greint milli skulda, sem a. eru komnar í gjalddaga og b. skulda, sem ekki eru komnar í gjalddaga.

a. Ef greidd er skuld, sem komin er í gjalddaga, þá er greiðslan ekki riftanleg alment. Undantekning er gerð í 26.gr., eins og fyrr er sagt. Annars stendur greiðslan, nema skuldin sé greidd með því að "selja af hendi við skuldheimtumann fasteign, skip eða aðra þá muni, sem telja verður óvanalegan gjaldeyri eftir stöðu beirra og ástæðum".

Skuld er í þessu sambandi komin í gjalddaga, þegar lánardrottinn er rétt að krefjast greiðslu eða skila eða þegar synjun á viðtöku af hans hendi verður metinn viðtökudráttur. Þá er skuldunaut líka skylt eða rétt að inna af hendi greiðsluna. Þess vegna verður slíkur greiðslum alment ekki rift. Það, sem fram fer, er ekki annað en það, sem í upphafi skyldi verða. Þegar þar á móti svo er breytt til, að lánardrottinn tekur við greiðslu í öðrum verðmætum en til var skilið og einkum, ef það eru verðmæti, sem hann hefur sjálfur enga þörf á, þá fer ráðstöfunin að verða grunn-söm, líklegt að aðilar uggi gjaldbrot og vilji bjarga kröfu lánardrottins eftir föngum, þótt ekki sé kostur að greiða í því, sem um var samið. Hvarvetna þess er greitt er með því, sem til var skilið, þá er greiðslan óriftanleg. Ef skipi eða fasteign hefir verið lofað, þá er skipið eða fasteignin ekki "óvenjulegur" gjaldeyri. Ef þar á móti greitt er í öðru en lofað var, þá fer það eftir atvikum, hvort greiðslan má teljast óvenjulegur gjaldeyri. Kemur þá mest undir því, hvort verðmæti það, sem gildið er, fullnægir svipað þörfum viðtakanda og það fémæti, sem hann skyldi fengið hafa. Greiðsla í sumum nauðsynjavörum væri því oft ekki "óvenjulegri" í þessu sambandi en peningar. Skuldajöfnuður mundi vist aldrei verða riftanlegur, enda sjaldan baka búinu nokkurt tjón vegna 20.gr. gjbrl. Svo kemur allmikið undir því, hvornig skiftum aðilja kann að hafa verið hagað áður. Vitanlega stoðar það ekki, þó að skuldunautur "selji" lánardrottinn hlut og greiði svo með því að fara kaupverðið til skuldajafnaðar. Slíkar ráðstafanir eru krókaleiðir, sem meta verður eins og hverja aðferð til að fara kringum lögin.

b. Borgun óeindagaðrar kröfu er jafnan riftanleg, hvort sem hún er af hendi int með venjulegum eða óvenjulegum gjaldeyri. Óeindöguð er hér hver sú skuld, sem skuldunaut er óskylt að greiða af því að greiðslutími hans er ekki kominn og skuld, er greiðslu má synja viðtöku án þess að viðtökudráttur metist. Það er nægilegt, að greiðsla hafi farið fram fyrir gjalddaga, enda þótt hann hafi verið síðar áður en skifti hófust. Samningar um framfærslu gjalddaga eru auðvitað ekki heldur bindandi fyrir búið, og greiðsla á nýja gjalddaganum er því riftanleg.

2. Í 1.mgr. 23.gr. gjbrl. segir, að rifta megi "veð-skuldbindingum, er skuldunautur hefir undir gengizt, til tryggingar kröfum á hendur honum, sem ekki eru til orðnar á sama tíma".

a. "Veðskuldbinding" er hver sú skuldbinding, er veitir tryggingarrétt, er telja má undir hugtakið "veð", eins og það er skilgreint í hlutarétti. En orðið "gengizt undir" sýnir, að hér er söeins átt við samningsveð. Analogice virðast ýmsar aðrar ráðstöfanir, sem eru að visu ekki veð samkvæmt framansögðu, koma undir greinina, t.d. samningsbundinn haldsréttur, itak veitt til að tryggja skuld o.s.frv. Hins vegar tekur ákvæðið til hvers konar samningsveðs, handveðs og sjálfsvörzluveðs, fasteigna, skipa og annara verðmeta, nema sjálfsvörzluveðs í lausefé, sem sérregla 2. mgr., sbr. 8.gr. 1. nr.18/1887, eiga við.

b. Hér skiftir ekki máli, hvenær veðsamningurinn fær gildi sitt milli aðilja eða gagnvart þriðja manni, heldur það eitt, hvenær skuldunautur hefir "gengizt undir" veðskuldbindinguna. Ef hann hefir gengizt undir hana, þ.e. lofað að setja veð fyrir 8 vikna tímabilið, þótt veðbréfið hafi verið skróað eða afhending handveðs hafi farið fram á 8 vikunum, þá virðist ráðstöfunin eiga að standa. Skuldunautur gerir þá ekki annað en efna loforð sitt. Af þessu leiðir, að engu skiftir í þessu sambandi, þó að þinglýsing sjálfsvörzluveðsamnings fari fram á 8 vikunum, ef veðskuldbindingin eða skyldan til að setja veðið er eldri. Þar á móti væri veðsetning riftanleg, sem fram fer til efnda á áður gefnu loforði, er þó hefir gefið verið á 8 vikunum.

c. Ef krafan er til orðin "á sama tíma" sem veðskuldbindingin, þá verður veðsetningunni ekki rift. Skilyrðið er, að veðloforð og krafa sé ekki jafngamalt. Ef krafan er eldri - og það er hún venjulega - þá er auðsætt, að skilyrði þessu er fullnægt. Eftir orðum greinarinnar er veðsetning til tryggingar skuldar, sem enn er ekki til orðin, einnig riftanleg, þó að það samrímist tæplega því, að samtímis veðsetning stendur. Maður, sem lánar skuldunaut fé og fær veð um leið, heldur veði sínu, en maður, sem einhverra hluta vegna tekur við veðinu í dag, en afhendir lénisféð samkvæmt loforði sínu á morgun, ætti eftir greininni bókstaflega skilinni að missa veðrétt sinn. Þessu til stuðnings verða varla rök fundin, enda mun löggjafinn einungis hafa haft í huga venjulegu tilvikin, að maður, sem mikið skuldar og skortir greiðslueyri, er knúður til að setja veð til tryggingar skuld sinni. Það er þó vafamál, hvort fært þætti, að skyra ákvæði greinarinnar svo þröngt, að hún næði ekki til þessara veðsetninga.

Eftir sérreglunni í 8.gr. veðlaganna, sbr. 2.mgr. 23.gr. gjbrl., er sjálfsvörzluveð í lausafe eltaf ónýtt, ef veðbréfið er ekki dagsett fullum 8 vikum fyrir upphaf gjaldþrotaskifta veðsala. Hér er því ekkert um að villast. Hvort sem skuldin er eldri, jafngömúl eða yngri en veðloforðið, og þó að það sé gefið fyrir 8 vikna tímann, þá er veðsetningin ógild, ef bréfið er dagsett síðar en fullum átta vikum fyrir skifta - upphaf.

23.gr. á ekki við veð, er skuldunautur setur fyrir skuld þriðjumanns. Slík veðsetning getur orðið riftanleg eftir gjafa-reglunum, sbr. 28. og 30. gr. gjbrl.

3. Regla 23.gr. gjbrl. um skuldagreiddslur og 23.gr. um veðsetning eru út af fyrir sig ófullnægjandi til verndar lánardrotnum þess manns, sem orðinn er gjaldþrota. Þessar greinar girða ekki fyrir það, að einstakir lánardrotnar geta öðlast dóm eða sátt

á hendur skuldunaut og gert aðför síðan hjá honum. Og skuldunautur getur hér liðsint þeim með ýmsur hætti og gert þeirra hag betri en hann ætti að vera, ef þeir væri jafnt settir sem hinir skuldheimtunnirnir, t.d. með viðurkenningu skuldar fyrir dómi, framfærslu gjalddaga fyrir sáttanefnd o.s.frv. Þess vegna er heimilað í 23.gr. gjbrl. að rifta aðfarargerðum. Og eru fyrirrálin þessi að efni til:

a. 23.gr. tekur einungis til "fjárnáms til sölu við uppboð" og "löggeymslu". Hún tekur því ekki til lögtaks, enda er það ljóst af ákvæðum greinarinnar um aðfarargrundvöllinn. Ekki getur hún heldur náð til svonefndra "beinna" fógetagerða. Ef t.d. skuldunautur hefði verið borinn út úr leiguibúð sinni á 8 vikna tímanum, þá yrði brotabú hans að seta því, þó að það kynni að hafa hag af að rifta þeirri athöfn og taka við leiguréttinum eftir 21.gr. gjbrl. Fjárnám til "sölu við uppboð" er riftanlegt. Aðfarargerð, þar sem hlutur er tekinn úr vörslum requisiti og fengin gerðarbeiðanda í hendur til eignar, sbr. 12.gr. aðfl., er því ekki riftanleg. Ekki heldur fjárnám í reiðupeningum, sem afhentir eru til lúknings peningaskuld, né heldur aðför, þar sem skifti aðilja eru á enda kljáo að öllu eða einhverju með skuldajönuði. Hinsvegar mundi fjárnám til sölu við uppboð vera riftanlegt, þótt það væri gert til lúknings bóta eftir 11.gr. aðfl. Vafasamt er um fjárnám eftir 21. eða 22.gr. aðfl. Þetta fjárnám er ekki til "sölu við uppboð", því að skuldheimtumaður fær venjulega greiðslu af peningum þeim, er koma fyrir afnot eignarinnar. Þó getur leiga verið greidd í öðrum aukum, t.d. landskuld. Þegar svo er, þá er fjárnám í arði og tekjum eignar í raun réttir til "sölu við uppboð", og ætti því að vera riftanlegt eftir 23.gr. Hins vegar er engin ástæða til að láta aðra reglu gilda um þetta fjárnám en önnar fjárnám eftir 21. og 22.gr. aðfl. og af því að sama ástæða er til að rifta þessum fjárnámstegundum sem fjárnámi til sölu við uppboð alment, þá virðist ekki vera varhugavert að fara með þau eftir 23.gr. per analogiam. Fjárnám eftir 15.gr. 1.29 16.des.1885, þótt það sé "til sölu við uppboð", mun þá a móti ekki kómast undir 23.gr., vegna þess, að aðfarargrundvöllurinn er þar hvorki dómur né sátt, og tilvikin eru ekki nægilega skyld til þess að fara megi eftir 23.gr. analogice.

Ef nú skuldheimtumaður hefir selt muni þá nauðungarsölu, er fjárnámi hafa verið teknir og rifta má fjárnáminu eftir 25.gr. gjbrl. eða fengið greiðslu með þeim öðruvísi, þá er athugandi, hvernig rétti hans sé farið. Í raun réttir ætti ráðstöfunin að vera jafnriftanleg eftir sem áður. Það er einsætt, að ráðstöfunin hættir ekki að vera riftanleg, þótt skuldheimtumaður taki þegar við aðför borgun í öðru en því, er inna skyldi af hendi (datio in solutum), enda muni mega rifta þeirri ráðstöfun eftir 22.gr. gjbrl. Sama er, ef skuldheimtumaður tekur síðar verðmæti þau, sem tekin voru, upp í skuld sína. En þegar nauðungarsala hefir fram farið, þá er aðfararréttur hans ekki lengur riftanlegur. Úr því að fjárnám til eignar, t.d. reiðu peningar teknir fjárnámi, verður ekki ónýtt eftir 25.gr., þá væri ósamræmi í því, ef rifta mætti nauðungarsölu byggðri á riftanlegu fjárnámi. Þetta gildir einnig, þó að skuldunautur hafi látið leggja sér út eign sem ófullnægðum veðhafa, sbr. op. br. 22.apr.1817 og l. nr.16 16.sept.1893 1.gr. Af þessu leiðir ekki, að handveðshafi, er riftun þyrfti að bola á veðrétti sínum, slyppi, ef hann hefði látið leggja sér veði út til eignar eða selt það samkvæmt 1.gr. 1. nr.18/1887. Þetta hefir hæstiréttur

Danmerkur (H.R.T. 1875 441) og sumir rithöfundar bó álitid, en aðrir aftur verið annarar skoðunar. Þótt sá sleppi, sem farið hefir um 311 stig lögsóknar (sátt eða dómur, aðför, uppboð), þá er alls ekki vist, að hinn geri það, sem hlaupið hefir yfir sum þeirra.

Vera má, að skuldheimtumaður eigi veð í þeim hlut, er hann tekur fjárnámi. Getur þá verið, að veðrétturinn sé góður og gildur, bó að fjárnámið sé ónýtt eftir 23.gr. Þetta getur skift búið máli, t.d. sjálfsvörzluveð i lausafé. Fjárnámshafi yrði hér utan skuldaraðar, ef fjárnámið stæði, en ef það er ónýtt eftir 23.gr., þá heldur hann veði sínu, en verður að standa að baki öllum forgangskröfum. Lika er hugsanlegt, að rifta mætti veðsetningu út af fyrir sig, þótt fjárnám i veðsetta hlutum stæði óhagganlegt. Dæmi: lánardrottinn hefir öðlast sátt eða dóm á hendur skuldunaut 10 vikum fyrir gjaldþrot hans. Á 8 vikna tímabilinu setur skuldunautur honum svo veð til að afsýra aðför, en getur svo ekki greitt á tilteknum tíma. Þá gerir lánardrottinn fjárnám i veðsetta hlutum. Veð þetta gat hafa verið riftanlegt eftir 23.gr. gjbrl., en fjárnámið stendur auðvitað, því að á því eru engir þeir annmarkar, sem i 25.gr. segir. Og fjárnámshafi verður ekki verr farinn, þótt hann taki veðsetta muninn fjárnámi, en hann hefði orðið, ef hann hefði tekið óveðsettan hlut.

b. Það er skilyrði, að fjárnámið sé gert á grundvelli sáttar um borgun skuldar, er skuldunautur hefir gengið að á síðustu 8 vikum fyrir gjaldþrotaskiftin, eða dóms i máli, er "höfðað" hefir verið á þessu tímabili. Mál verður hér væntanlega talið "höfðað" þegar stefna er birt eða ef aðili kemur óstefndur fyrir dóm, þá er mál höfðað, er það er þingfest. Ef lengra líður milli stefnubirtingar og skiftaupphafs en 8 vikur, þá verður fjárnámið ekki ónýtt, ef því er lokið, áður en gjaldþrotaskifti byrja, 34.gr. skl. Ef aðfarargerð er ekki lokið, þá verða hennar engar nýttjar.

4. Í lögum segir ekkert um það, hvernig reikna eigi frestinn eftir 22., 23. og 25. gr. gjbrl. Það má bæði hugsa sér hann reiknaðan eftir klukkustundum eða heilum dögum. Ef hann er reiknaður eftir heilum dögum, þá virðist eiga að telja annan daginn með, en hinn frá, eins og gert um stefnufrest og áfrýjunarfrest. Ef ráðstöfun fer fram t.d. 4.jan., þá verður hún með þessari reikningseóferð riftanleg, ef gjaldþrotaskifti byrja 1.marz eða síðar. Ef frestur er talinn eftir klukkustundum, þá átti að miða við klukkustund, er skifti byrja, og reikna frá henni til samsvarandi klukkustundar þann dag, er sú ráðstöfun, sem rifta á, hefir farið fram. Gagnaðili búsin mun eiga að sanna, hvenær ráðstöfunin hafi farið fram, því að hann byggir rétt á henni. Ef hún er skrifleg, t.d. veðbréf, mun bó verða að leggja dagsetningu þess til grundvallar, þar til sannað er eða líklegt gert, að hún sé röng.

5. Það er skilyrði riftingar eftir 23. og 25. gr. gjbrl., að skuldunautur hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar borgunin eða veðsetningin fór fram, og eftir 25.gr., að hann hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar sættin var gerð eða málið tekið fyrir (t.d. þingfest). Þótt þessi regla sé ekki allskostar heppileg, verður ekki fram hjá henni gengið. Það er nægilegt eftir lagafyrirmælunum, að skuldunautur hafi ekki átt eignir til jafns við skuldir. Og á bekk með þessu verður að setja það, að hann verði með því að gera ráðstöfunina svo snauður, að hann eigi ekki fyrir skuldum.

Það er ennfremur skilyrði riftingar eftir þessum greinum

gjaldþrll., að skuldheimtumanni hafi, þegar ráðstöfunin fór fram, verið - eða orðið - kunnugt um brot skuldunauts. Ef skuldheimtumaður hefir sjálfur samið við skuldunaut eða farið með málið, þá er alt undir grandaleysi hans komið. En ef umboðsmaður hans hefir einn rekið erindi hans, þa er ekki beinlínis leyst úr málinu í gjbrl. Ef skuldheimtumaður er mala fide, þá er einsætt, að rifta ma. En ef hann er bona fide, en umboðsmaður hans mala fide, þá mætti ef til vill ætla, að lánardrottinn skyldi njóta góðs af grandaleysi sínu. En sú niðurstaða væri þó ekki rétt. Lánardrottinn öðlast réttinn fyrir tilverknað umboðsmanns síns. Ef annmarkar eru á framferði hans, t.d. svik, þá kemur það umbjóðenda til tjóns, ef sönnur brestur ekki. Sama virðist eiga að gilda her, svo að lánardrottinn verður að þola riftingu, ef umboðsmaður hans var mala fide, enda þótt hann sjálfur hafi verið bona fide. Annars gildir sama um tilvikin eftir 26., 28. og 30. gr.

Loks er svo kveðið á bæði í 24. og 25. gr. gjbrl., að líkur skulu talðar fyrir broti skuldunauts og vitund skuldheimtumanns um brotin. Þetta eru löglíkur, en þó má hrekja þær.

C. Ráðstafanir gerðar síðasta árið fyrir gjaldþrota - skiftin. Hér taka ákvæðin í 28. og 29. gr. gjbrl. til. Ná þau til fleiri manna en 22., 23. þg 25. gr., en taka hinsvegar einungis til gjafa og þesskonar ráðstafana.

1. Eftir 28.gr. má rifta "gjöf", er maður hefur þegið af skuldunaut síðasta árið fyrir gjaldþrotin, ef skuldunautur átti ekki lengur fyrir skuldum, og ætla má, að viðtakanda hafi, er hann þá gjöfina, verið kunnugt um nokkurt það atvik, er hann mátti ráða af, að skuldunautur átti ekki fyrir skuldum.

a. Það, sem skuldunautur innir af hendi, skal vera "gjöf". Þar í felst, að ráðstöfunin verður að hafa öll einkenni gjafa, eins og það hugtak er skýrt í réttarfræðinni. Þar til heyrir, að gefandi verðifátakari, en viðtakandi auðgari og að ráðstöfunin verði talin örlætisathöfn mælt á almennan mælikvarða. Þó að skuldunautur hafi selt hlut við lágu verði, þá þarf ekki að felast þar í gjöf. Hinsvegar geta viðskifti, þar sem báðir inna nokkuð af hendi, vel verið gjöf að einhverju leyti. Og í 2.mgr. 28.gr. er það líka tekið fram, að ráðstöfun mega rifta, þótt hún komi fram sem sala, makaskifti, leigumáli eða þesskonar afsal, ef ráða má af mismuninum á verði þess, er af hendi var látið, og þess, er fyrir kom, að ráðstöfunin sé í raun og veru gjöf. Það væri þó mikils til of langt farið, að setja öll viðskifti, þar sem telja má kaupunaut gjaldþrota manns hafa komizt að góðum kjörum, í gjafaflokkinn. Og það verður ekki heldur ætlað, að löggjafinn hafi til þess ætlast. Hér virðist verða að fara eftir almennum skilningi. Annað mál er þó, að ekki er vist, að hér yrði þó gerðar eins strangar kröfur um örlætisviljan sem í sumum samböndum, til þess að rifta mætti.

b. Viðtakandi skal hafa þegið gjöfina á síðasta árinu fyrir gjaldþrotin. Eftir orðunum veltur á því, hvort orðið "gjöf" merkir það, sem gefið er, eða gjafaloforðið sjálft. Það er traúðla vafi á því, að "gjöf" merkir hér það, sem gefið er, en ekki gjafaloforðið. Síðar í sömu grein er orðið einmitt haft í þeirri merkingu, enda þá líklegt, að það merki sama á báðum stöðunum. Eftir þessu verður ráðstöfunin riftanleg, ef viðtakandi hefir tekið við því, sem gefið var, síðasta árið, enda þótt á undan hafi farið loforð um gjöfina fyrir þann tíma.

Ef gjafaloforð gefið síðasta árið er ekki efnt, þegar gjald-

brotaskifti hefjast, þá virðist mega rifta því eftir analogíu 28.gr. gjbrl. Þetta skiftir þó ekki máli vegna fyrirmælanna í 85.gr. skl., nema ef gjafþegi ætlaði að nota gjafakröfu sína til skuldaþjafnaðar eða ef fleiri gjafþegjar ætti í hlut og einum mætti háður verða að riftingu gjafaloforðs hins eða hinna.

Þótt gjafheimtumaður hafi fengið veð eða öðlast fjárnám eða löggjemslu til tryggingar efndum á gjafaloforðinu, og þó að þessar ráðstafanir sé óriftanlegar eftir 22., 23. eða 25. gr. gjbrl., þá geta þær verið það eftir 28.gr., því að það getur ekki gagnað gjafþegja, þótt hann hafi gert ráðstafanir til að tryggja háð sinn með þeim hætti. Hinsvegar má stundum rifta ráðstöfunum til efnda gjafaloforði eftir fyrirmælum 22., 23. eða 25. gr., t.d. greiðslu til efnda gjafaloforði með óvenjulegum gjaldeyri eða fyrir gjaldðögga. Hefir þetta þýðingu vegna munarins á sönnunarreglum 24. og 25. gr. annars vegar og 28.gr. hins vegar.

c. Búið verður hér að sanna brot skuldunauts og gera það sennilegt, að gjafþegja hafi verið kunnugt um þau. Ef annaðhvort brestur eða hvorttveggja, verður gjöf ekki rift.

2. í 29.gr. er búið veitt heimild til að tileinka sér rétt skuldunauts til að slíta samningi og krefjast reikningsuppgæra á lífeyri, forlagseyri, lífsábyrgð eða þesskonar, er skuldunautur hefir keypt sér sjálfum, konu sinni eða löngferingjum, eða til að gefa öðrum, enda þáttist búinu tekjur við það. Skilyrðið er ennfreður, að skuldunautur hafi varið til þessara ráðstafana meiru fé en svo, að samsvari efnum hans, og ef ráðstöfunin er gjöf til annara en konu hans eða löngferingja, þá er enn skilyrði, að svo sé ástatt sem í 28.gr. gjbrl. segir.

29.gr. á ekki við tryggingar, sem samkvæmt samningum við tryggingarsala ganga til búans, heldur er búinu einungis veittur sá réttur, sem skuldunautur hafði til að hætta við trygginguna og fá endurgreitt það iðgjald, sem hann hafði borgað, með frádrætti samkvæmt reglum tryggingarsalans. Slikur réttur er stundum einkaréttur tryggingarkaupanda, en hér er búi hans veittur sá réttur. Ella mundi það ekki hafa hann. Trygging gefin manni hlýtur annars að mega rifta eftir 28.gr.

D. Ráðstafanir riftanlegar án tillits til tímatakmarks. Löggjafinn hefir lengi og ekki að öfyrirsýnju óttast það, að menn myndi sérstaklega freistast til að ívilna ýmsum sínum nánustu, svo sem konu og börnum með afhendingu á eignum sínum og öðru slíku, þegar þeir tæki að gerast hræðir um fjárhag sinn. Í 30.gr. gjbrl. er endurtekin regla N.L. 1 - 13 - 44 2.máls. um riftingu á ráðstöfunum til hags ýmsra vandamanna skuldunauts.

a. Ráðstafanir, er rifta má eftir 30.gr. eru "afhendingar, hvort sem þær eru gjafir, kaup eða önnur afsöl". Þó að svo sé þröngt til orða tekið, þá getur varla orkað tvímælis, að allar samskonar ráðstafanir, sem verulega ríra eign skuldunauts, seta sömu forlögum per analogiam. Venjulegar tækifærisgjafir til nánustu mundi þó varla verða riftanlegar.

b. Þeir, sem fyrir riftingu verða samkvæmt 30.gr., eru: Kona skuldunauts - eftir 1. 20/1923 getur kona orðið gjaldþrota og maður hennar þá sætt riftingu - foreldri hans - nú líklega líka faðir óskilgetins barns eftir 1. nr.46/1921 - , þar á meðal kjörforeldri, og börn, þar á meðal kjörbörn. Foreldri og börn tekur til manna skyldra að feðgatali eða niðja. Loks verður arfleifandi skuldunauts og erfingi að seta riftingu, þótt þeir sé ekki svo ná-

komnir skuldunaut sem hinir. Ástæðan er sú, að skuldunautur hefir von í erfi eftir arfleifanda sinn væntanlegan og því telur hann sér hent að selja honum fé sitt í hendur, erfingjann vill hann ef til vill fremur láta hafa það en lánardrottna sína. Alveg er ástæðulaust að takmarka orðið erfingja við "lögerfingja" svonefnda. Engu minni líkur eru til þess, að maður reyni að koma eignum sínum undan skuldheimtumönnum sínum með afhendingu til þess manns, er hann hefir arfleitt að þeim.

c. Það er skilyrði, að skuldunautur hafi verið orðinn svo illa stæður þegar ráðstöfunin fór fram - eða verði það um leið og hún fer fram - að hann gæti ekki borgað skuldir sínar. Þetta verður búið að sanna. Hinsvegar skiftir ekki máli, þó að hvorki skuldunautur né viðtakandi hafi vitað um brotin.

22.gr.

Verkanir riftingar eftir 4.kap. gjaldbrotalaganna.

I. Þegar bú neytir riftingarréttar síns, þá er athuganda, í hverju sá réttur sé fólgin. Er þá tvent til: Hefir búið enn hlutbundinn rétt yfir því, sem skuldunautur hefir af hendi látið, eða einungis kröfurétt til þess að því verði aftur skilað. Munurinn kemur glegst fram, ef skuldunautur hefir afhent hlut til eignar. Ef búið hefir hlutbundinn rétt, þá mundi það geta heimt sjálfan hlutinn úr brotabúi viðtakanda, en annars fengi það einungis hluta af verði hans. Hér er enn fremur einungis átt við rétt búsins gagnvart viðursemjanda skuldunauts, en ekki gagnvart þeim, er síðar kunna að hafa fengið þann hlut eða rétt af honum.

1. Í gjbrl. er ekki leyst úr þessu máli tvímálalaust. Orðalag 23.gr. ("Veðskuldbindingar.....eru ógildar") og 25.gr. ("falla þá burtu sérréttindi þau í búinu, er af fjárnáminu og löggeymslunni leiða") samrímast því einu, að ráðstöfunin skuli vera markleysa. Orðalag 22.,26.,27.,28.,30. og 31. gr. má víst skilja á hvorn veginn sem vill. Það væri fráleitt, ef rifting hefði ekki sömu verkun altaf, þegar eins stendur á, t.d. að handveði mætti jafnan bríða, eftir 23.gr., en hlut, sem greiddur hefir verið upp í skuld eftir 22.gr. gjbrl., ekki. Úr því að sum ákvæðin verða ekki öðruvísi skilin en að í þeim felist bríðaheimild, en hin mæla því ekki í gegn, þá virðist einsætt, að fylgja verði altaf þeim skilningi, sem leggja verður í 23. og 25. gr. Orðið "rifta", sem bæði er haft í 22., 26. og 32. gr. gjbrl., mun og fela í sér bríðarétt að fornu og nýju í íslenzku máli.

Ráðstafanir þær, sem í 21.gr. II. A.- D. getur, eru því ógildar gagnvart viðursemjanda skuldunauts, brotabúi hans og skuldheimtumönnum, og brotabúi skuldunauts skal, eftir því, sem mögulegt reynist, verða svo sett sem ráðstöfunin hefði aldrei gerð verið.

2. Þá verður að athuga nánar, hver sé réttur búsins gagnvart viðursemjanda skuldunauts og búi hans. Má þá greina milli: a. hvort hann hafi við verðmæti tekið eða b. ekki.

a. Þegar sjálfsvörzluveð hefir sett verið eftir 23. gr., aðför gerð eftir 25.gr. án þess að requisitus hafi slept þeim úr vörzlum sínum, gjafalofofði er rift o.s.frv., þá þarf engrar bríðar við. Veðskuldbindingin er ógild, eins og segir í 33.gr.,

og sérréttindin, er af aðförinni leiða, falla niður, eins og í 25. gr. segir. Og er þá réttur búans tæmdur.

b. Þegar viðursemjandi skuldunauts hefir tekið á móti verðmætum, t.d. hlut, fengið kröfu á hendur þriðjamanni o.s.frv. Eftir 22., 26. og 28. gr. á viðtakandi að skila því aftur, sem hann hefir fengið, eða verði þess. Sama verður eflaust að gilda eftir 23. og 25. gr., að því leyti sem nauðsyn ber til. Það getur ekki verið tilætluð, að búið eða gagnaðili þessi megi kjósa, hvort það eða hann skili verðmætunum sjálfum eða verði þeirra, heldur er hitt, að verð munarins skuli því aðeins gildið, að honum verði ekki skilað, t.d. af því að hann er farinn forgörðum, seldur o.s.frv. Eftir 22. og 26. gr. er það víst, að viðtakandi ber ábyrgð á hlutnum, svo að hann verður að greiða verð hans, bótt hann hafi farið forgörðum fyrir tilviljun. Samsvarandi er, ef hlutnum hefir verið spilt. Þá verður annaðhvort að borga hann að fullu, ef spjöllin eru veruleg, eða skila hlutnum og greiða bætur með honum. Ef aðili hefir veðsett hlutinn, ber honum að skila honum veðlausum eða greiða bætur elle. Ef hann hefir bætt hlutinn, þá hefir hann það svo búið, nema hann geti tekið endurbótina án þess að spilla hlutnum (jus tollendi). Þetta helgast af því, að viðtakandi er talinn hafa verið mala fide, er hann tók við hlutnum. Af sömu ástæðu verður hann að svara arði af hlutnum að frádregnum kostnaði. Um 28.gr. virðist þó vera öðru máli að gegna. Gjafþegi á að fá endurgjald af búinu fyrir þau fjáruútlát, er viðtaka gjafarinnar kann að hafa bakað honum. Ef gjafþegi hefir kostað upp á hlutinn einhverju, þá á hann endurgjaldskröfu á búið fyrir það. En úr því svo er, þá virðist viðtakandi ekki bera ábyrgð á hlutnum. Etti það því að verða halli búans, ef hann rírnar eða eyðilegst af tilviljun. Ósamræmi er hér milli 22. og 26. gr. annarsvegar og 28.gr. hinsvegar, en mjög er þó hæpið, hvort heimilt sé að skýra 28.gr. þennig, að með "fjáruútlátum" sé ekki átt við það, sem kostað kann að hafa verið upp á hlutinn sjálfan, heldur önnur útgjöld í sambandi við viðtöku gjafarinnar, t.d. hjálp til þriðjamanns, sem gjafþegi hefir tekizt á hendur til þess að fá gjöfina. Verð hlutarins, þegar rifting er uppi höfð, á að leggja til grundvallar, ef breyting hefir á því orðið af ástæðum, sem viðtakanda verður ekki sök á gefin. Þetta kemur af því, að búið á að verða skaðlaust af ráðstöfuninni, en það yrði það ekki, ef verð hlutarins, þegar hann var afhentur, er lagt til grundvallar, og hann hefði síðan hækkað í verði.

Í 30.gr. gjbrl. segir aðeins, að gjafir o.s.frv. skuli ekki koma skuldheimtumönnunum "til tjóns". Þó að orðalagið sé ekki nákvæmt, þá er tilgangurinn þó vafalaust sá með ákvæðinu í 30.gr., að búið skuli engan halla biða af ráðstöfunum þeim, sem greinin tekur til. Þegar sannað er, að viðtakandi hafi verið mala fide, þegar hann tók við gjöfinni o.s.frv., þá er enginn vafi á því, að hann verður að sæta sömu kjörum sem viðursemjandi skuldunauts eftir 22. og 26. gr. gjbrl. En þegar ekki er sannað eða sennilegt, að viðtakandi hafi vitað um þrot skuldunauts, þegar ráðstöfunin fór fram, þá kann að vera ástæða til að fara vægilegar í sakirnar. Er þá sumra skoðun, að viðtakandi skuli sleppa, ef hann getur ekki skilað hlutnum, t.d. af því að hann hefir eyðst, verið seldur o.s.frv. Þetta virðist þó of langt farið í hag viðtakanda. Hann virðist altaf eiga að skila þeim gróða eða hag, sem hann hefir haft af því, er hann hefir tekið við.

II. Nú má vera, að skuldheimtumaður eða gjafbeggi hafi int eitthvað af hendi til þess að fá greiðsluna eða gjöfin. Reglan er sú, að búið á að vera svo sett sem engin greiðsla eða gjöf hefði átt sér stað. Fyrir því segir í 27.gr. gjbrl., að búið skuli skila skuldheimtumanni aftur því, er hann hefir látið af hendi við skuldunaut umfræm það, er hann fekk borgun fyrir, þegar rift er eftir 22.- 26. gr. Og í 28.gr. segir, að búið skuli svara til þess, sem af hinum málsaðilja sé af hendi int. Í 30.gr. segir reyndar ekkert þessu líkt, en ekki virðist orka tvímælis, að hagrur viðtakanda eigi ekki að vera lakari eftir henni en hinum, enda ætti búið ekki fremur að græða á riftingunni þar en annars. Fyrir því verður búið jafnan að skila aftur þeim hlutum, er skuldunautur fekk hjá gagnaðilja þess. Það er skilyrði riftingarinnar. Ef ráðstöfunin var t.d. makaskifti, þá á búið að skila því, sem skuldunautur fekk. Ef skuldheimtumaður hefir tekið skip upp í skuld sína, sem var lægri en skipsverðið, þá ber búinu að skila milligjöfinni. Skuldheimtumaður, er greiðslu hefir fengið, en slegpti þá veðrétti, skal fá aftur veðrétt sinn. Ef búið getur ekki látið sama hlut eða sama rétt aftur, þá verður það vafalaust að láta igildi hans til þess að rifting geti farið fram. Og krafa í bátt er eflaust á hendur búinu, og verður því í I. flokki skuldaraðar.

Nú hefir lánardrottinn haft ábyrgð þriðjamanns eða veð og orðið af því, þegar hann tók við borgun af skuldunaut, er rifta má, og er þá vafamálið, hvort búið verði að láta honum í té aftur ábyrgðina eða veðið eða fullar þætur fyrir. Ef svo væri, þá væri búi rifting þýðingarlaus eða ómöguleg. Í gjeldbrl. er engin heimild til þess að setja það skilyrði, að búið fái lánardrottni slík hlunnindi aftur, ef það vill rifta. Í 27.gr. segir einmitt, að staða lánardrottins "gagnvart búinu" eigi að verða slík sem hún hefði verið, ef engin greiðsla hefði farið fram. Lánardrottinn, sem tekið hefir við greiðslu eftir 22.gr., má sjálfum sér um kenna, ef hann missir af því réttindi á hendur þriðjamanni. 2.mgr. 27.gr. styður líka þessa skoðun eindregið. Ef skuldunautur hefir greitt eindagaðan vixil með venjulegum gjaldgeyri, þá verður sú greiðsla ekki aftur krafín, af því að víxileigandi hefir glatað rétti sínum til að heimta greiðslu hjá öðrum af því að hann hefir fengið greiðslu. Hér aðeins verður ekki rift, af því að lánardrottinn hefir glatað rétti á hendur þriðjamanni, er búið má ekki fá honum aftur. Ef þessi væri aðalreglan, þá hefði átt að nefna þetta tilvik, enda hefði það þá verið mjög villandi.

III. Vera má, að víðursemjandi skuldunauts hafi látið þann hlut af hendi eða rétt, sem hann fekk hjá skuldunaut, til þriðjamanns. Alt um það getur búið auðvitað krafið andvirðis réttarins af víðursemjanda skuldunauts. En vera má, að ekki verði það af honum tekið. Og þá má vera, að hentugt sé að halda sér að þriðjamanni, er fengið hefir rétt hins fyrnefnda. Um það segir í 31.gr. gjbrl. Skilyrði riftingar gagnvart honum eru:

1. Ráðstöfun verður að vera riftanleg gagnvart víðursemjanda skuldunauts (sbr. orðin: "viðskifti....., er ræðir um 1 22.- 30. gr."). Ef svo er ekki, þá verður henni ekki rift gagnvart þriðjamanni, enda þótt honum hafi verið kunnugt um þrot skuldunauts, þegar hann öðlaðist réttinn. Búið verður að sanna, er það ríftir, að ráðstöfunin hafi verið riftanleg eftir 22.- 30. gr.

2. Framsæl réttarins til þriðjamanns verður að hafa farið fram í þeim tilgangi, "að hindra búið í að njóta réttar síns".

Þetta merkir það, að viðursemjandi skuldunauts hafi þenna tilgang, og það er því aðeins hægt, að hann hafi vitað, að ráðstöfunin var riftanleg, þegar framsalið fór fram. Gjafþegi eftir 30.gr. gjbrl. þarf t.d. ekki að hafa haft vitund um brot skuldunauts, og framsal hans getur því orðið óráskandi vegna þess. Tilgangurinn með framsalinu hlýtur venjulega að vera fyrir hendi, þegar viðursemjandi skuldunauts er mála fide, því að þegar hlutur hefir skift um eiganða, þá er ekki unt að heimta hann af framseljanda. Og ef réttindi eru, þá stendur búið verr að vigi en ella, því að það verður ekki einungis að sanna, að rifta megi gagnvart fyrsta viðtakanda, heldur og að svifta megi þriðjamann réttinum samkvæmt 31.gr. Það liggur því í hlutarins eðli, að líkurnar hljóta að vera fyrir þessum tilgangi, og að ekki kemur til mála, að gera harðar kröfur til sönnunar að því leyti.

3. Loks skal þriðjimaður hafa haft vitneskju um þann tilgang með framsalinu, að hindra búið í að njóta réttar síns. Þriðjimaður verður því að hafa vitað, að heimildarmaður hans vissi um annmarkann á rétti sínum. Sönnunarbyrðin hvílir á búinu um þessa vitund þriðjamanns. Jafnvel rifting sjálfsvörzluveðs eftir 2.mgr. 23.gr. virðist hér vera bundin því skilyrði, að þriðjimaður hafi vitað um, að tilgangurinn með framsalinu hafi verið að hindra búið í að njóta réttar síns.

Réttur búins gagnvart þriðjamanni er sá, að það getur heimt að mununum eða réttindunum skilað aftur eða verð beirra bætt búinu. Aðstaðan er yfirleitt samsvarandi því, sem segir um skifti búins og fyrsta viðtakanda (a - b að framan). Einungis skal bent á fyrirmæli 2.mgr. 27.gr. gjbrl. Eins og fyrr er sagt, verður eigandi eindagaðs vixils, er skuldunautur hefir samkvæmt vixilskyldu greitt með venjulegum gjaldeyri, ekki skyldaður til að endurgjalda búinu greiðsluna, enda þótt rifta mætti eftir 26.gr. gjbrl., ef hann hefir fyrir greiðsluna glatað vixilkröfu á hendur öðrum vixilskuldurum. En það gerir hann, ef hann neitar lögmætu greiðslutilboði. Vixilkrafan á hendur öðrum vixilskuldurum er glötuð, nema afsagnargjörð vegna greiðslufalls fari fram, en það má ekki verða, ef lögmætt greiðsluframboð kemur. Vixileiganda er því nauðugur einn kostur, að taka við greiðslunni, því að annars mundi hann ef til vill ekkert fá. Samsvarandi gildir, ef boðin er greiðsla að nokkru leyti, sbr. 25.gr. vixillaganna. 2.mgr. 27.gr. á einungis við, ef skuldunautur er samþykkjandi vixils á hendur öðrum manni, útgefandi eigin vixils eða samþykkjandi vixils fyrir nauðleit eða sem milligöngumaður, því að afsagnargjörð vegna greiðslufalls verður að fara fram hjá þessum vixilskuldurum. En þótt búið geti ekki rift borgun við viðtakanda, þá er því heimilt gert að krefjast upphæðar beirrar, er vixillinn var borgaður með, af þeim, er að lokum hefði orðið að borga vixilinn, ef skuldunautur hefði ekki greitt hann, enda hafi honum, þegar hann gaf út eða framseldi vixilin, verið kunnugt um, að svo var ástatt fyrir skuldunaut sem í 26.gr. segir. Næstur samþykkjanda kemur útgefandi samkvæmt vixilrétti, og hlyti tapið því að lokum venjulega að lenda á honum, ef hann brýtur ekki fé, og ef samþykkjandi greiðir ekki. Ef vixilkrafa varðveitist, þótt ekki fari afsagnargerð fram, þá mun 2.mgr. 27.gr. alls ekki eiga við, því að þá er vixileiganda óhætt að neita greiðsluframboði vixilskuldara, sem svo er farið um sem í 26.gr. segir. Dæmi til skýringar: S. samþykkir 1000 kr. vixil til greiðslu 1. marz 1924 til handa K., sem á 1000 kr. hjá S. Utgefandinn (K.)

selur víxilin í banka og er þá kunnugt um ástæður samþykkjanda þar, er í 26.gr. segir. Á gjalddaga greiðir S. víxilin til bankans. Bankinn verður ekki skyldaður til að endurgreiða búi K., sem var tekið til gjaldþrotaskifta 10.mars 1924, víxilupphæðina, en það getur haldið sér að K., sem í raun réttir fékk 1000 kr. upp í skuld sína, greiðslu, sem annars hefði mátt heimta aftur eftir 26. gr. gjbrl. Og K. á þá þá 1000 kr. kröfu á hendur búinu, svo að hann skal að lokum greiða því kr.1000 + þeim hundraðshluta sömu upphæðar, er hann fær af skuld sinni á hendur búinu.

IV. í 32.gr. gjbrl. segir um það, hvernig fram skuli koma riftingu. Um það, hvort reynt skuli að rifta, fer sem um aðrar ákvarðanir um meðferð búa. Ef ekki er ákveðið, að rifta skuli, þá stendur ráðstöfunin. Riftingunni má altaf koma fram með málssókn á hendur gagnaðilja. En oft er engrar málssóknar þörf, því að riftingarkröfu má vel koma fram sem mótmælum gegn kröfu þeirri, sem gagnaðili gerir á hendur búi um sérréttindi fram yfir ótrygga skuldheimtumenn, er hann byggir á ráðstöfun þeirri, sem rifta skal, t.d. kröfu hans um að fá greiðslu af andvirði sjálfsvörzluveðs, er hann hefir fengið eftir 23.gr. gjbrl. og búið vill rifta. Úrskurðar skiftaráðandi þá, hvort krafa hans skuli sett meðal almennra skulda í skuldaröð eða í veðkröfuflokk. Þegar þar á móti gagnaðili hefir tekið við verðmætum þeim, er rifta skal af honum, t.d. handveði, peningum, o.s.frv., þá getur skiftaráðandi ekki skyldað hann til að skila búinu því eða verði þess, heldur verður að höfða mál á hendur gagnaðilja í því skyni. Þetta mál skal höfða innan 4 vikna eftir skiftafund þann, er kröfurnar hafa verið rannsakaðar á (37.gr. skl.), ef mál skal flutt í lögsagnarumdæminu, en annars skulu nauðsynlegar ráðstafanir gerðar til þess innan 12 vikna. Stefnu þarf að birta áður frestur sé liðinn, eða ef gagnaðili kemur óstefndur fyrir dóm, þá þarf að þingfesta mál áður en frestur er liðinn. Þegar frestur er 12 vikur, mun hins sama þurfa, þrátt fyrir orðalag 32.gr. um það tilvik. "Hinar nauðsynlegu ráðstafanir" virðast einmitt vera stefnubirtingin eða þingfestingin eftir því sem áður var sagt. Ef riftingarkrafa kemur fram í mótmælaformi, þá virðist 4 vikna fresturinn gilda per analogiam.

23.gr.

Eru riftingarreglur gjaldþrotalaganna tæmandi?

I. Það hefir lengi verið álmenn skoðun í Danmörku, að riftingarreglur dönsku gjaldþrotalaganna, sem eru samhljóða vorum lögum, sé tæmandi, og því sé girt fyrir riftingu, ef engin grein gjaldþrotalaganna eða analogía hennar tekur til tilviksins. En á síðari tímum eru bæði dómstólar þar og fræðimenn horfnir, að nokkru leyti að minsta kosti, frá þeirri skoðun, því að nú er því haldið fram, að miklu viðtækari riftingarheimild megi byggja á almennum grundvallarreglum réttarins. Það sé alment réttarbrot, ef menn taka við verðmætum af skuldunaut með vitund um þrot hans og til þess að hlynna að sjálfum sér, en lánardrottnum hans til tjóns. Eins og að líkum lætur, eru þó gerðar nokkrar undantekningar frá þessari reglu, þar sem lánardrottin eru taldar heimilar ýmsar aðgerðir í þessu efni, enda þótt þar sé öðrum skuldheimtumönnum bersýnilega

til tjóns. Það mun þó hafa verið tilætlan löggjafans, að reglur gjaldþrotalaganna, beinar og óbeinar um efni þetta, skyldi vera tæmandi.

II. Í rannsókn þessa máls er heppilegt að greina milli tveggja flokka: 1. Annara en lánardrottna skuldunauts og 2. Lánardrottna hans.

1. Eins og áður er sagt, má einungis rifta ráðstöfunum, sem fela í sér gjafir til handa öðrum en lánardrottnum skuldunauts og eftir 28. sbr. 29. gr. er heimildin bundin við það, að ráðstöfunin hafi farið fram á síðasta ári fyrir gjaldþrotaskiftin, en eftir 30. gr. er riftingarheimildin að visu ekki tímabundin með sama hætti, en riftingu verður einungis framkomið við vandamenn skuldunauts. En gjafaráðstöfun, sem 28. gr. nær ekki til vegna tímatakmarksins, getur þó hafa farið fram eftir að skuldunatur vissi um þrot sín og viðtakandi getur ennfreður hafa haft fulla vitneskju um þau. Líka má vel verða, að aðili þiggi að visu ekki gjöf af skuldunaut, en hann getur þó með ýmsum öðrum hætti vísitandi spilt rétti lánardrottna hans, t.d. með því að kaupa eignir hans fyrir sannvirði gegn peningaborgun út í hönd til þess að skuldunatur geti komist brott frá skuldheimtumönnum sínum með andvirðið eða skotið því undan gjaldþrotaskiftum með öðrum hætti. Slík meðferð af hálfu skuldunauts er venjulega refsiverð eftir 262. gr. alm. hgnl. En þar með er ekki skorið úr því, hvort refsa megi hinum. Samkvæmt lögskýringarreglunni um svonefndan concursus necessarius var fyrrum litið svo á, að kaupunatur skuldunauts slyppi, ef atferli hans fæli ekki í sér neinn annan glæp, en nú hefir hæstiréttur Danmerkur refsað honum fyrir samsekt í broti eftir 260. gr. (262. gr. ísl. hgnl.). Þessi niðurstaða er stórum aðgengilegri en eldri skoðunin, og má þess vænta, að dómstólar hér tæki hana upp, ef tilefni verður til þess. En ef kaupunatur verður dæmdur til refsingar, þá má líka dæma hann eftir 302. gr. hgnl. til að greiða skaðabætur. Og þessar bætur verður hann þá að greiða búinu. Og þá er líka eðlilegast, að það geti heimt aftur það, sem hann hefir tekið við, ef það er enn til, með öðrum orðum, að ráðstöfuninni megi rifta og búið eigi hlutbundinn rétt á hendur viðtakanda þessum, eins og reglur gjaldþrotalaganna tæki til ráðstöfunarinnar. En þótt kaupunaut verði ekki refsað in concreto vegna vöntunar sakhafis, en verknaður hans er þó saknæmur, þá mundi ráðstöfunin þó verða metin riftanleg. En þegar þessum tilvikum lýkur, þá er tæplega gerandi ráð fyrir heimild til riftingar.

2. Ívilnanir og greiðslur til skuldheimtumanna verða ónýttar eftir 22., 23. og 26. gr., eins og fyrr er sagt. Spyrja mætti þá, hvort t.d. ekki mætti rifta borgun eða veðsetningu til handa lánardrottni, sem hann hefir fengið mala fide af skuldunaut lengri tíma fyrir gjaldþrot hans en 8 vikum og þó að 26. gr. taki ekki til ráðstöfunarinnar. Og ennfreður kynni að mega orða rifting á aðfarargerð og öðrum einhliða ráðstöfunum lánardrottins, sem hann lætur fram fara með vitund um þrot skuldunauts án þess að 25. gr. eða aðrar greinar gjbrl. eigi við, svo sem þinglýsing veðs, sem fengið er 8 vikum fyrir gjaldþrot, á 8 vikunum og lögtak, eða fjárnám samkvæmt sátt eldri en 8 vikna o.s.frv.

Það er alment hegningarvert, ef skuldunatur ívilnar lánardrottin sínum, þegar svo er ástatt sem í 262. gr. hgnl. segir. Slíkar ívilnanir verða og venjulega riftanlegar eftir 26. gr. gjbrl. og eftir atvikum einnig eftir 22. gr. þeirra. En ef ívilnun, sem

ins né eyðileggi þær.

2. Skiftameðferðin er vegna skuldheimtumanna. Engin þeirra ákvæða 3.kaþ. skl., sem verða erfingja eða gjafheimtumenn, eiga því hér við. En skuldunautur er að suru leyti réttþærri en erfingjar. Þegar sýnt er, að erfingjar fé engan erf úr búinu, þá eru skiftin þeim venjulega óviðkomandi að lögum, því að þá skiftir þá engu, hvort kræfa sé tekin til greina eða hvernig með bú er farið að öðru leyti. Þessu er öðruvísi varið um gjaldbrota menn. Hann ber ábyrgð á skulðum búans, hvort sem mikið eða lítið verður upp í þær að láta, og honum hlýtur því jafnan að vera rétt að endmæla framkomnum kröfum og yfirhöfuð að finna að hverju því í skiftameðferðinni, sem skerðir rétt hans. Viðurkenning hans á lýstri kröfu er því og venjulega meira virði en viðurkenning erfingja á kröfu í dénarbú, sem farið er með eftir 3.kaþ. skl.

3. Undireins og skiftameðferð er ákvæðin, skal bæði auglýsa gjaldbrotin í Lögbirtingablaði - og vantanlega þinglýsa þeim í Reykjavík og innrita annarstaðar til þinglýsingar á næsta manntalsþingi - og gefa út innköllun til skuldheimtumanna, og gilda þar um 20.gr. skl. og 2.gr. 1. 19/1924 (Sjá 8.gr. I. og II).

4. Fyrirmæli skiftalaganna um skiftafundi, tillögurétt og vald skuldheimtumanna gilda og (Sjá 9.gr. I.). Sömléiðis um innheimtumann og aðstoðarmenn skiftaréttar, stjórn bú, um sölu á eignum bú o.s.frv. (Sjá 9.gr. III.).

25.gr.

Skiftalok.

Það, sem í 10.gr. A. og B.I. segir, á ekki við brotabú. Skiftameðferð brotabús getur annars lokið með ýmsum hætti:

A. Eftir 34.gr. gjþrl. Ef það verður bert meðan á gjaldbrotaskiftum stendur, að búið hrekkur ekki fyrir kostnaði við skiftin, þá skal þegar lúka skiftameðferð. Ef skiftaráðandi hefir tekið bú til skifta samkvæmt 2.gr. gjþrl., þá mun hann áður fullvissa sig um, að til sé eignir til að greiða skiftakostnað þann, sem á fellur í byrjun, svo sem auglýsingekostnað. Annars mun hann ekki hefjast handa. Þegar lénardrottinn krefst skifta, þá verður hann, eins og aðrir, er aðfarar beiðast, að standa straum af skiftakostnaði, ef búið þrýtur þær, eins og líka segir berum orðum í 34.gr. gjþrl. En af þessari ábyrgð skiftakrefjanda leiðir heimild sú, sem honum er veitt í 34.gr., til þess að leysa sig undan greiðslu skiftakostnaðar. Skiftabeiðandi getur lýst því yfir og látið bóka það í skiftabók, að hann telji búið ekki hrökkva fyrir kostnaði við framhald skiftanna, og að hann vilji ekki greiða þann kostnað. Hann þarf enga sönnun að leiða að þessari ætlun sinni. Þá kallar skiftaráðandi saman skiftafund og grenslast eftir því, hvort nokkur annar skuldheimtumanna vilji greiða kostnaðinn. Ef enginn gengst undir það, þá getur hinn krafizt þess, að skiftum verði hætt. Þó að skiftabeiðandi geti með þessum hætti leyst sig undan kostnaðargreiðslu, þá hlýtur skiftum þó að verða haldið áfram, þrétt fyrir kröfu skiftabeiðanda, ef skiftaráðandi telur búið alt að einu nægilegt til kostnaðargreiðslu. Hinsvegar virðist lítil óstæða til að kalla saman skiftafund til að spyrja aðra, hvort þeir vilji ábyrgj-

ist skiftakostnað, ef þegar er sýnt, að búið hrekkur ekki fyrir honum.

B. Eftir 35.gr. gjbrl. Að liðnum innköllunarfresti til skuldheimtumanna, með hvenær sem er meðan á skiftunum stendur, selja búið í hendur skuldunaut til frjálstra umráða, ef hann sýnir skiftaréðanda skriflegt samþykki til þess frá öllum þeim skuldheimtumönnum, sem hafa gefið sig fram, eða kvittun fyrir því, að þeir hafi fengið greiðslu. Skiftaréðandi rannsskar ekki, hvort allir skuldheimtumenn sæti sömu kjörum, og reglur laga um nauðasamninga taka ekki til þessa. Eftir orðum 35.gr. þarf einnig samþykki lánardrottna, sem eiga óeindagæðar eða skilorðsbundnar kröfur á hendur skuldunaut. Ástæðan til þess, að þeirra samþykki þarf líka, mun vera sú, að ef skiftum hefði verið haldið áfram, þá hefði þeir getað lagt kröfur sínar undir úrskurð skiftaréðanda og annaðhvort fengið greiðslu að tiltölu eða tekið frá fé til greiðslu samkvæmt 45.gr. skl. Í sambandi her við má minna á fyrirmæli 2.mgr. 8.gr. gjbrl. (Sjá 18.gr. II.a.).

C. Algengast er, að skiftum luki með úthlutun upp í skuldirnar, sem á búinu hvíla. Fer um rannsókn skulðakrafna, undirbúning til úthlutunargerðar, úthlutun og skuldaröð, eins og lýst er í 10.gr. B. II. a. og c. Ef það kemur í ljós, að bú hrekkur fyrir skuldum, þá virðist mega fara að eins og lýst er í 10.gr. B. II.b. að freman, þennig auðvitað, að bú verður hér fengið skuldunaut í hendur, þegar skuldir hafa verið goldnar.

D. Þá getur skiftum lokið með nauðasamningum samkvæmt 1. nr.19 4. júní 1924. Til 1. júlí 1924 var þess enginn kostur að afstýra eða lúka gjaldbrotameðferð með samþykki lánardrottna, nema þeir gildi allir jökvæði við því. Ákvæði 1. 19/1924, sem hér skifta máli, eru í 1.gr. og II., sbr. IV.kafli.

a. Nauðasamningur er eftir 1.gr. nsl. samningur gerður með atbeina skiftaréttar milli skuldunauts og lögmæltis meiri hluta lánardrottna hans um skuldaggreiðslur, og bindur samningurinn einnig minnihluta lánardrottna eftir að skiftaréttur hefir staðfest hann. Undirskilja verður það hér, að áfrýja má staðfestingu nauðasamnings samkvæmt 50.gr. nsl., og getur staðfesting skiftaréttar því verið ónýtt í hæstarétti, og fellur þar með öll samningagerð niður að því sinni.

Aðalástæðan fyrir því, að sé hefir viðest orðið háttur á í menningarlöndum, að meiri hluta lánardrottna hefir verið heimilað að gera þannig lagaða samninga, er sú, að venjulega er slíkt báðum aðiljum til hagnaðar: Lánardrottinnar fé oftast meira greitt en bú skuldunauts mundi geta borgað, ef skifta skyldi, og skuldunaut er það venjulega mikill hagr, að fá bú sitt til fullra umráða, enda meiri líkur til þess, að hann kunni að fá hjálp vandamenna og vina, ef hann fær samið við lánardrottna sína um eftirgjöf á kröfum sínum að nokkru leyti. Ef skiftum er haldið til þrautar, þá fara venjulega ekki litil verðmæti til spillis, sem því bæði verður tjón lánardrottna og skuldunauts.

b. 1. í 3.- 5. gr. nsl. segir um það, hverjum rétt sé að leita nauðasamninga eftir að bú hans hefir verið tekið til gjaldprotaskifta. Rétt þenna hafa ekki erfingjar, sem ekki hafa gengist undir ábyrgð á skuldum erfleifanda. Hins vegar tekur heimildin jafnt til félaga og stofnana sem til einstaklinga, þó að orðalög 3.gr. nsl. í upphafi eigi beinlínis einungis við einstaklinga. Löggjafanum þykir ekki rétt að hafa heimildina takmarkaða, því

að hann lítur svo á, að sumum mönnum sé ekki trúandi til að efna neina slíka samninga og að viðskiftalífínu sé hentast, að þeir verði gjaldbrotta til þrautar, svo að menn blekkist síður á þeim. Enn aðrir hafa því aðeins heimild til að fá nauðasamning tekinn til meðferðar, að ákveðinn hluti lánardrottna hafi veitt til þess samþykki. Þykir ekki rétt að meina þessum mönnum tilraunina, ef lánardrottnum þeirra er ekki vonlaust um, að hún lánist.

Þeir, sem alveg er meinað að leita nauðasamninga, eru:

a. Þeir, sem hafa á síðustu 2 árum fyrir gjaldbrotaskiftin orðið sannir um brot þau, sem í 262. og 263. gr. hegningarlöggjafinn greinir.

b. Þeir, sem ekki hafa, þegar þú þeirra var síðast tekið til gjaldbrotaskifta, haldið þær bækur, sem þeim var lögskýlt að halda, sbr. l. nr. 53/1911, eða ef bækur þær, sem þeir hafa haldið, hvort sem lögskýlt er að halda þær eða ekki, eru sviksamlega haldnæ, er eða bókhaldið var í verulegri óreiðu að dómi skiftaréttar. Hér er átt við gjaldbrotameðferð þá, sem byrjuð er og skuldunautur hyggt að binda enda á með nauðasamningum. Þótt maður hafi einhverjusinni fyrir orðið að hlíta gjaldbrotameðferð og bókhald hans hafi þá reynt ófullnægjandi, þá getur hann allt að einu reynt nauðasamninga nú, ef bókhald hans er í lagi. Það er auðvitað skyldubrot, ef hann heldur ekki lögmæltar bækur eða heldur þær illa. En löggjafinn lætur það með réttu verða sömu viðurlögum, ef hann heldur bækur, sem honum er að vísu óskýlt að halda, en gerir það verulega illa eða sviksamlega. Slíkt bókhald er sem sé alveg eins fallið til þess að villa viðskiftamenn aðilja og ríkisvaldið.

c. Þeir, sem hafa farið brott úr lögsagnarumdæminu án leyfis skiftaréttar eða þverskallast við að láta honum í té alla þá fræðslu um hag sinn, er hann má veita og honum er lögskýlt, sbr. 11. gr. gjf. l. Eins og undir b. segir, er hér og átt við síðustu gjaldbrotameðferð á því aðilja, þá er nú stendur yfir, er hann leitar nauðasamninga.

Ef hefin hefir verið opinber rannsókn út af brotum, er varða við 262. og 263. gr. hgnl., þá biður samningameðferðin þar til aðili er sýknaður með dómi eða ákærvaldið hefir fallið frá málshöfðun, 4. gr. nsl. Eftir atvikum yrði stundum að biða eftir hestaréttardómi eður en nauðasamningum verður ráðið til lykta.

Samþykki lánardrottna til að fá frumverp að nauðasamningi tekið til meðferðar, þurfa þeir, er komið hafa fram með slíkt frumverp annaðhvort eftir upphaf gjaldbrotameðferðar eða ekki fyrir lengri tíma en 3 mánuðum fyrir hana, og frumverp það hefir annaðhvort fallið við atkvæðagreiðslu eða skiftaréttur hefir sýnjað því staðfestingar. Verður skuldunautur þá að sýna skriflegt samþykki frá fullum helmingi lánardrottna, bæði að tölu og kröfumagn, til þess að frumverpið verði tekið til meðferðar, 5. gr. nsl. "Lánardrottinnar" tekur hér vafalaust aðeins til atkvæðismanna og atkvæðiskrafna, sbr. 1. og 10. - 14. gr. nsl. Ef atkvæðismenn væri t.d. 10, þyrfti 5 hið fæsta að samþykkja, að nauðasamningar yrði reyndir. Og ef atkvæðiskröfur væri 40000,00 kr., þá þyrfti lánardrottinnar, er fari með atkvæði fyrir 20000,00 kr. hið minsta, að gjalda jákvæði við því. Ef annaðhvort brestur eða hvorttveggja, þá má skiftaréttur ekki leyfa tilraunina.

2. Að jafnaði er heppilegast, að frumverp að nauðasamningi komi sem fyrst fram, og sérstaklega ekki síðar en úti er frestur til kröfulýsinga, enda er þá sýnt, hverir verða muni lánar-

drottinn atkvæðisbærir um frumvarp að nauðasæmningi. Því segir í 3.gr. nsl., að skuldunautur skuli hafa komið með frumvarp sitt til skiftaréttar ekki síðer en viku eftir að kröfulýsingarfrestur er liðinn. Síðar fram komið frumvarp má þó taka til meðferðar, enda hafi úthlutun búans ekki farið fram, ef fullur helmingur atkvæðismanna, bæði að tölu og kröfumægni, samþykkja, enda fylgi frumvarpinu skriflegt samþykki þeirra, 3.gr. nsl.

3. Aðalefni frumvarps að nauðasæmningi hlýtur suðvit- að að varða skuldagreiðslur. Því segir í 2.mgr. 3.gr. nsl., að í frumvarpi skuli greina, hvern hundraðshluta af sæmningskröfum, t.d. 25%, aðili bjóðist til að greiða, hvenær það skuli verða, hvort hann hyggist að setja tryggingu, og þá hverja. Frumvarp má ekki taka til meðferðar, ef ekki er nægilega skýrt kveðið á um þessi efni. Loks kann skuldunautur að taka ýmislegt fleira fram, en lög- in telja ekki annað, er óhjækvæmilega þurfi að vera í frumvarpinu. Um breytingar á frumvarpi segir í 6.gr. nsl. Getur skuldunautur breytt frumvarpi sínu eða aukið við það, þar til það er borið upp til umræðu á skiftafundi. Vera má, að skiftaréttur eða lánardrottinn er bændi skuldunaut á nauðsyn breytingar eða gerð ákveðnar breyt- ingar að skilyrði fyrir því, að frumvarpið verði tekið til umræðu eða fyrir samþykki sínu. En eftir að frumvarp er borið upp á fundi til umræðu, getur skuldunautur ekki breytt eða aukið við frumvarpið nema eftir áskorun eins eða fleiri atkvæðismanna, sbr. 1.gr. nsl., eða samkvæmt leiðbeiningum skiftaréttar. Ástæða þessa er sú, að lánardrottinn eiga heimtingu á því, að tíminn sé ekki að óþörfu dreginn, og að þeir eigi að visu að ganga nauðasæmningskjörin. Hinsvegar væri óhentugt, ef skuldunaut væri fyrirmanað að gera breytingartillögur, ef skiftaréttur teldi það hentugt eða nauðsyn- legt eða lánardrottinn óskaði þess.

c. Um meðferð frumvarps segir í 8.gr. nsl. og þar á eftir.

1. Þegar frumvarp að nauðasæmningi er komið til skiftaréttar, þá skal hann þegar athuga það, hvort frumvarpið sé tækt. Atriði þau, er talað er um í b. 1. a., þarf hann ekki að rannsaka, nema hann hafi sérstaka ástæðu til. Þau atriðin, sem í b. 1. b. og c. greinir, veit hann og sama er venjulega um þau skil- yrði, sem í 5.gr. nsl. segir. Hitt, að samningur hafi þau ákvæði, sem í 2.mgr. 3.gr. 1.- 3. segir, verður skiftaréttur öltaf að athuga. Skiftarétti þarf að leiðbeina aðilja, ef hann fer þess á leit eða skiftaréttur sér, að hann brestur þekkingu á því, er vera skal í frumvarpinu, sbr. 19.gr. nsl. Því getur skiftaréttur þurft að kalla skuldunaut fyrir sig áður en hann úrskurðar, hvort frumvarp skuli taka til meðferðar eða ekki. Og jafnan skal það gert áður en frumvarp er gert afturreka, 2.mgr. 7.gr. Að rannsókn þessari lokinni kveður skiftaréttur svo upp úrskurð sinn, þar sem hann annaðhvort telur frumvarpið tækt eða neitar að taka það. Synjunar- úrskurð skal rökstyðja, og úrslit skal skiftaréttur þegar tilkynna aðilja. Þó að skiftaréttur hafi úrskurðað frumvarp ótækt, getur skuldunautur víst þegar komið með nýtt, því að ákvæði 5.gr. nsl. meina honum það ekki. En auk þess getur hann áfrýjað samkvæmt 4. kafla nsl.

2. Jafnskjótt sem skiftaréttur hefir úrskurðað frum- varp tækt, skal hann leggja það fram til sýnis lánardrottinum á skrifstofu sinni og skal það liggja þar frammi að minsta kosti viku frá þeim degi, er framlagningin hefir verið auglýst, samkvæmt 1.mgr.

7.gr. nsl. Þá skal skiftaréttur einnig auglýsa, að frumvarpið verði lagt fram á skiftafundi nánar tilteknum. Ef þess er kostur, á að leggja það fyrir fund þenn, sem rannsakar fram komnar kröfur (37.gr. skl.). Þó verður þessu ef til vill ekki altaf við komið, enda má þá hafa til þess annan fund, svo og fresta umræðum frá einum fundi til annars, 8.gr. nsl. Boða skal til þeirra funda sem skiftafunda. Á fundum er ætlast til að frumvarp verði rætt eftir því, sem þurfa bykir, enda þar skiftarétti einnig hér að leiðbeina öllum aðiljum eftir grundvallarreglunum í 10.gr. tilsk. 15.ágúst 1832 10.gr., 19.gr. nsl. Skiftarétti ber að skýra frumvarpið eftir þörfum og föngum og yfirhöfuð að stýra allri málsmeðferð. Það er eðlilegt, að þeir, sem nauðasamningur skiftir engu, hafi ekki umræðufrelsi um frumvarp að honum. Þar á móti mun skiftaréttur ekki eiga að meina neinum samningsmenni, sbr. 1.gr. nsl., að gera athugasemdir sínar um frumvarpið, þótt sá eigi ekki atkvæðisrétt um það.

3. Það er aðalreglan, að lánardrottinn yfir höfuð, sem fullnustu eiga að fá úr búinu og lýst hafa rétt kröfum sínum, hafi atkvæðisrétt um frumvarp að nauðasamningi, sbr. 10.gr. sbr. 11.gr. nsl. Ekki er það skilyrði til atkvæðisréttar, að krafa sé fallin í gjalddaga, 2.mgr. 14.gr. nsl. Jafnvel þótt krafa sé ekki viðurkend, veitir hún atkvæðisrétt, ef henni hefir ekki verið mótmælt, 1.mgr. 14.gr. nsl. Svo getur einnig staðið á, að skuldunautur telur sig ekki geta sagt með vissu, hvort krafan sé rétt eða ekki, og bykir ekki rétt að svara lánardrottinn atkvæðisrétti á meðan. En jafnskjótt sem einhver hefir mótmælt kröfu áður en frumvarp er samþykkt, þá skal fara með lánardrottinn eftir 13.gr. nsl. Getur þetta skift máli, ef þarf að fara eftir 16.gr. nsl., því að þá má vera, að færri verði atkvæðismenn síðara sinnið er greiða skal atkvæði. En þá mundi skiftaréttur þó vist skera úr því eftir 2.máls. 13.gr., hvort aðili skyldi hafa atkvæðisrétt eða ekki.

Ef ágreiningur rís um kröfu, hvort sem hann er um tilvist hennar, sæti í skuldaröð, t.d., hvort hún sé forgangskrafa, eða tryggingu fyrir henni, t.d. um gildi veðréttar, þá hefir lánardrottinn ekki atkvæðisrétt að sinni. Verður þá lótin fara fram atkvæðagreiðsla um frumvarpið. Ef hún sýnir það, að úrslitin hlyti að hafa orðið hin sömu, þó að eigandi deilukröfu hefði tekið þátt í atkvæðagreiðslu, þá er málinu þar með lokið, t.d. ef samt skyrti kröfumagn til samþykktar. En ef úrslit kynni að verða önnur, ef sá aðili tæki þátt í atkvæðagreiðslu, þá rannsakar skiftaréttur kröfuna og úrskurðar ágreininginn að því leyti, hvort kröfu skuli fylgja atkvæðisréttur og að hve miklu leyti, 13.gr. nsl.

Ef krafa er í útlendri mynt, verður að reikna hana til íslenskrarmyntar eftir því gengi, sem var á úrskurðardegi. Það er auðvitað handahóf, hver dagur er hér lagður til grundvallar, en sá dagur virðist þó liggja næstur.

Vextir af kröfu áfallnir eftir upphaf gjaldþrotaskifta teljast ekki með, er kröfumagn er ákveðið, 12.gr. nsl.

Um frumvarp hafa ekki atkvæðisrétt:

a. Þeir, sem nauðasamningur bindur ekki, en það eru:

1. Allir þeir, sem eru utan skuldaraðar. Þetta er að visu ekki sagt alment í nsl. En fyrst og fremst leiðir það af eðli málsins. Í öðru lagi eru skuldaþjafaðarmenn sérstaklega undanþegnir í 5.tl. 12.gr. og ýmsir þeir, sem nauðasamningur tekur ekki til

eftir 1.tl. 12.gr., eru utan skuldaraðar, svo sem fjárnámshafar, handveðshafar o.fl. Það er ljóst, að eigendi hlutar í vörzlum bús, leigutaki o.s.frv., verður ekki lákar settur. Hinsvegar má vera, að sérstaða aðilja nái ekki til allrar kröfu hans, t.d. ef skuldsjafnaðarkrafan er hærri en krafa búsins, og hefir aðili þá atkvæðisrétt um mismuninn, sjá 5.tl. 12.gr. nsl.

2. Þeir, er hafa hlutbundinn rétt yfir eignum búsins til tryggingar kröfu sinni, að því leyti sem tryggingin telst nægileg til að greiða kröfuna. Ef svo reynist ekki, þá hefir aðili atkvæðisrétt að því leyti, 1.tl. 12.gr. Verður skiftaréttur að skera úr því, eftir atvikum að undangengnu mati dómkváðra manna á tryggingunni. Sama er, ef menn skilur á um það, hvort aðili eigi nokkurn hlutbundinn rétt, t.d. um gildi veðsetningar. Ekki skiftir máli hér, hvar aðili lendir í skuldaröð. Sjálfsvörðluveðhafi lausafjár er því ekki bundinn við nauðasemning, þó að hann komi fyrst í V. flokk skuldaraðar. Hinsvegar tekur nauðasemningur auðvitað til löghaldshafa, því að hann missir rétt sinn vegna gjaldbrotsins.

3. Þeir, er forgangskröfur eiga á hendur búinu, 2.tl. 12.gr. Með því að visað er bæði til 82. og 83. gr. skl. í 2.tl., þá verða forgangsmenn þeir, sem koma í IV. flokk skuldaraðar ekki bundnir við nauðasemning. Samningsmenn verða þá þeir einir, er í VI. og VII. flokk koma.

Ef maður hefir afsalað sér hlutbundnum rétti, rétti til skuldsjafnaðar eða forgangsrétti eftir upphaf gjaldbrotaskifta eða eftir að skuldunautur hefir skilað skiftarétti árangurslaust frumverpi að nauðasemningi, þá fær hann samt ekki atkvæðisrétt. Ef svo væri, þá gæti menn sukið atkvæðamagn fyrir samning með ósæmlegu móti, öðrum skuldheimtumönnum til tjóns. Þar sem nefnt er, að maður afsali sér forgangsrétti o.s.frv. eftir að skuldunautur hefir árangurslaust skilað frumverpi að nauðasemningi, þá er við það átt, að hann hafi ætlað að afstýra gjaldbrotaskiftunum með þeim hætti, en ekki tekizt.

b. Ennfremur eru ýmsir lánardrottnar sviftir atkvæðisrétti, þó að þeim sé enginn forgönguréttur veittur. Og eru þeir þessir:

1. Þeir, er gera kröfu til gjafa úr búi, 3.tl. 12.gr. Þessir menn fá venjulega ekkert úr gjaldbrotabúum, ef úthlutun fer fram. Þeir hafa því venjulega engin afskifti af búsmæðferð, og bykir því ekki heldur ástæða til þess að leyfa þeim iðlutunarrétt um hæg annara skuldheimtumanna hér.

2. Maki skuldunauts, frændur hans að feðgatali eða niðje - forfeður og afkvæmi hans - tengdforeldri og tengdabörn, unnusti eða unnusta hans, 4.tl. 12.gr. nsl. Þessir lánardrottnar eru taldir líklegir til að verða skuldunaut svo hliðhollir, að öðrum skuldheimtumönnum verði til tjóns.

3. Þeir, er fengið hafa kröfu fyrir framsal á þeim tíma, sem greint var í a. 3. að framan, nema aðili hafi eignast kröfu vegna skuldbindingar, er hann hefir tekið á sig fyrir þennan tíma, 6.tl. 12.gr. Sem dæmi slíkrar skuldbindingar er nefnd ábyrgð, er lánardrottinn hefir greitt eftir upphaf skifta. Þá öðlast aðili ekki kröfuna fyrir, en honum hefir verið lögskyld að greiða hana, og því verður hann ekki sviftur atkvæðisrétti. Ábyrgðarmaður gæti því aflað sér atkvæðisréttar með því að greiða kröfuna, og þar með fengið að hafa áhrif á samningagerðina, er getur mjög skift hann máli, sbr. 23. og 24. gr. nsl. Aðrir, sem kaupa kröfur á hendur skuldunaut eftir áðurnefndan tíma, gæti beint gert það í því skyni,

að koma á nauðasamningum, óþarflega óhentugum öðrum skuldheimtumönnum.

4. Þeir, er hafa afsalað sér forgangsrétti ó.s.frv. Sjá a.3. að ofan.

5. Þeir, er skildagaðar kröfur eiga og skildagi er ekki frám kominn, 8.tl. 12.gr. Þessir menn eru sviftir atkvæðisrétti af því að ósýnt er, hvort þeir muni nokkru sinni fé nokkra kröfu á hendur búinu eða skuldunaut.

4. Um samþykkt nauðasamnings segir í 15. og 16. gr. nsl. Með því að meiri hluti lánardrottne bindur minni hlutann með samþykkt sinn á nauðasamningi, þá skal meiri hlutinn vera því stærri sem samningskjörin eru óhagstæðari. Meiri hluti skal vera í tvær áttir: Um tölu lánardrottne, þ.e. samningsmanna, og kröfumagn, sbr. 1.gr. nsl. Þó að t.d. af 20 samningsmönnum samþykki 14 frumvarp, og þar með sé nógu margir með eftir 1.tl. 15.gr. nsl., en atkvæðiskröfur eru 150 þús. kr., en einungis lánardrottinn, sem með 80 þús. kr. fara, hafa greitt atkvæði með frumvarpi, þá hefir ekki fengist nægur atkvæðafjöldi til samþykktar því.

Til samþykktar frumvarpi að nauðasamningi þarf:

a. 2/3 samningsmanna og 2/3 kröfumagns (þ.e. upphæð atkvæðiskræfna), ef skuldheimtumadóur býðst til að greiða 50% af samningskröfum eða meira, þar með talin full greiðsla, en greiðslufrestur er til skilinn.

b. 3/4 í báðar áttir, ef boðin er greiðsla á undir 50% af samningskröfum, en þó meira en 20%.

c. 5/6 í báðar áttir, ef boðið er 30% eða minna, 15.gr. nsl.

Ef í hvoruga átt fæst meiri hluti í fyrstu atkvæðagreiðslu, er það frumvarp fallið. Það fer þá eftir 5.gr. nsl., hvort skuldunautur fær að leita nauðasamninga af nýju, meðan sú skiftaréðferð stendur yfir. En ef nægur meiri hluti hefir fengist í söra áttina, þá er frumvarpið ekki talið fallið þá þegar. Skal skiftaréttur þá ákveða fund af nýju, er haldið skal á næstu 14 dögum, og bera þar upp frumvarpið. Reynist nú nægt atkvæðamagn í báðar áttir, þá er frumvarpið samþykkt. Annars kostar er það fallið. Með því að sækja ekki fund eða greiða ekki atkvæði getur lánardrottinn orðið þess valdur, að frumvarp falli, því að engu skiftir, hver er orsökinn til þess, að atkvæðamagn fæst ekki nægilegt. Og lánardrottinn, sem ekki sækir eða lætur sækja fund fyrir sig, getur ekki greitt atkvæði bréflaga. Þó er meðtalið atkvæði þess, er greiddi atkvæði með frumvarpi á fyrra fundinum, þótt hann saki ekki síðari fundinn, nema hann hafi tjóð skiftarétti, að hann hafi vikið frá atkvæði sínu, 16.gr. nsl.

Atkvæðagreiðsla verður að vera opinber, því að skiftaréttur verður að gæta þess, hverir greiða atkvæði og með hversu háa kröfu hver fari. Þetta hvorttveggja verður að skrá í skiftabók. Skiftaréttur skal leiðbeina aðiljum samkvæmt 19.gr. nsl.. Vandræksla eða skortur í því efni virðist skifta líku máli sem í dómsmálum í héraði hlent.

5. Ekki nægir samþykki lögmæltis meiri hluta lánardrottne til þess, að nauðasamningur bindi minni hlutann. Til þess þarf enn fremur staðfesting skiftaréttar. Áður en samningur verði staðfestur, á skiftaréttur að rennsaka eftir því, sem honum þykir þurfa, öll þau atriði, er máli skifta að lögum um gildi og staðfestingu samningsins. Hér til telst fyrst og fremst, hvort nokkur svik eða undirmál muni vera í tafli, hvort haldið muni rétti manna

um skör fram, t.d. með því að óþarflega lágt sé boðið o.s.frv. Í þessu skyni getur skiftaréttur stefnt fyrir sig mönnum, er upplýsingar kunna að geta gefið, að viðlögðum þingvitleisbótum, með gestaréttarfyrrvara, spurt þá og eiðfest. Ef rannsóknar þarf í öðru lögsagnarumdæmi, stýrir héraðsdómari henni þar, 17.gr. nsl. Jafnvel þótt allir atkvæðismenn hafi sótt fund og greitt frumvarpi atkvæði, getur verið ástæða til að hafa uppi rannsókn eftir 17.gr. nsl. En óvandgerðara mun skiftarétti þá oftast verða. Ef allir samningsmenn hafa sótt fund, en þó ekki greitt allir atkvæði með frumvarpi, þá getur skiftaréttur þegar staðfest frumvarp, nema honum byki þörf rannsókna eftir 17.gr. En ef ekki hafa allir sótt fund - og skiftir hér söeins máli síðari fundurinn eftir 16.gr. nsl. - þá skal skiftaréttur skora á þá með auglýsingu í Lögbirtingablaði að bera upp fyrir honum rökstudd mótmæli gegn frumvarpinu innan 14 daga frá birtingu auglýsingarinnar. Skiftaréttur má því ekki þenna tíma taka ákvörðun um staðfestingu samningsins. Ef engin mótmæli koma fram, þá má þegar að liðnum frestinum staðfesta samninginn. Annars boðar skiftaréttur til fundar af nýju með viku fyrrvara, nema hann þurfi sjálfur lengri frest vegna rannsókna eftir 17.gr., og á þeim fundi verða svo andmælin gegn samningnum rædd, enda má vera, að ýmsir, sem hlyntir eru samningnum, vilji lýsa álitinu sínu, og skal þeim þá heimilt. Að þeim umræðum loknum staðfestir skiftaréttur svo samning eða synjar samþykkis.

Samkvæmt 20.gr. nsl. skal synja samþykkis, ef

1. Það kemur í ljós eftir samþykkt hans að fyrirmæli 4.gr. nsl. standa í vegi. Ef þetta hefir komið í ljós eftir að meðferð hans hófst, þá hefir henni verið frestað eða hún hefir fallið niður, sbr. 4.gr. i. f. Öll þau atvik, er í 1.- 3. tl. 4.gr. segir, geta að höndum borið fyrst eftir samþykkt frumvarps, t.d. hafa stahafnir, sem verða við 262. eða 263. gr. hgnl. eða öreiða í bókhaldi fyrst komið upp í rannsókn samkvæmt 17.gr.

2. Í samningi eru fyrirmæli í óhag einhvers, er samningur bindur ekki, enda hafi samþykki þess ekki komið til (sbr. c.3. að framan). Vitanlega á skiftaréttur að leiðbeina aðiljum um þetta áður en þeir samþykkja frumvarp, og ef þeir leiðrétta ekki, þá verður ekki annars kostur en að synja um samþykki. En ef skiftarétti hefði sést yfir slíkt, þá mundi honum rétt og skylt að taka málið aftur upp og kveðja til fundar til að gefa aðiljum kost á að laga þetta. Ef þeir reyndist ófánlegir til þess, þá yrði að synja samþykkis.

3. Einhverjum samningsmanni hefir verið ívilnað í samningnum eða í sambandi við samningsgerðina án samþykkis allra atkvæðismanna, eða ef réttur einhvers samningsmanns er fyrir borð borinn án samþykkis hans. Sem dæmi má nefna, ef lénardrottinn hefir látið borga sér beint eða óbeint fyrir að samþykkja frumvarpið, jafnvel þótt hlutur hinna verði ekki lakari fyrir, t.d. ef þriðjimaður ábyrgist við hann eða græðir honum hluta af kröfu hans til þess að fá hann til samþykkis frumvarpinu. Meiri hlutinn á ekki heldur að geta þvingað neinn til að sæta verri kjörum að tiltölu en hinir samningsmenn gera, og því synjar skiftaréttur samþykkis, ef því er að skifta.

4. Skiftaráðanda þykir vist, að skuldunautur eða aðrir hafi gefið rangar skýrslur um veruleg atriði og ætla má, að þær skýrslur hafi skift máli um ákvörðun lánardrottna, er þeir samþykktu frumvarpið. Sem dæmi má nefna, að skuldunautur hefir sagt

eignir sínar minni en þær voru til þess að fá lánardrottana til að samþykkja lægri greiðslur en þeir mundi hafa gert, ef þeir hefði fengið réttar skýrslur.

5. Ekki þykja samilegar líkur fyrir efndum samningsins. Þetta er álitamál. Skiftaréttur verður hér að fara eftir líkum, t.d. ef aðili hefur áður gert nauðasamning og ekki efnt hann, hvort ætla megi, að hægur aðila breytist til batnaðar o.s.frv.

6. Einhver samningsmanni krefst þess og sýnt er, að samningurinn brýtur verulega bág við sameiginlega hagsmuni samningsmanna, svo sem ef skuldaruppgjöfin er að mun meiri eða gjaldfrestur að mun lengri en skuldunautur hefði þurft að fá, eða trygging er stórum minni en honum hefði verið unt að veita. Þetta kemur ekki til greina, ef samningur hefir hlotið einróma samþykki allra samningsmanna. Hinsvegar getur vel verið, að einhver samningsmanni, sem ekki átti atkvæði um samningsfrumvarp, krefjist synjunar ef ástæðum þessum, og verður skiftaréttur þá eftir atvikum að taka kröfunu til greina.

Birta skal í Lögbirtingablaði, ef samningur hefir fellið eða ekki fengið staðfesting. Með rökstuddum úrskurði skal staðfesta nauðasamning eða synja staðfestingar, 2. og 3. mgr. 18.gr. Staðfestan nauðasamning skal skrá í skiftabók, og allir þeir, sem hafa greitt honum atkvæði, skulu þar undirrita hann, 27.gr. nsl. Staðfestingu skal birta í Lögbirtingablaði, og til firmaskrár, 28.gr. nsl.

6. Framkoma frumvarps að nauðasamningi, sem úrskurðað er tækt, heftir að vísu ekki skiftameðferðina, en það veldur því, að ekki má ráðstafa eignu búins svo, að í bága kæmi við rétt skuldunauts, ef samningar takast til hlítar og honum ætti því að afhenda búið. Því má ekki selja eignir búins framar en nauðsynlegt kann að vera til greiðslu skulda, er samningur tekur ekki til, sjá 9.gr. nsl.

Ef frumvarp fellur á fundi, þá eru þeir, sem greiddu því atkvæði, ekki bundnir við það. Sama er um þá, er greitt hafa frumvarpi atkvæði, er skiftaréttur synjar staðfestingar. Samþykki hvers eins er í té látið með það fyrir augum, að samningar komist í kring. Skuldunautur verður fyrst bundinn við tilboð sitt, þegar sá tími er liðinn er honum er heimilt að breyta því eða sýka við það. Þangað til virðist hann geta alveg tekið það aftur. Hann getur með breytingum þangað til í raun réttir búið til alveg nýtt frumvarp, og þá ætti hann að geta tekið frumvarp sitt alveg aftur án þess að láta neitt í staðinn.

Lánardrottinn er yfirleitt bundnir við atkvæði sitt með samningsfrumvarpi frá því að það var samþykkt og þar til kominn er úrskurður skiftaréttar um staðfestingu samnings. Þar á móti eru lánardrottinn ekki bundnir við atkvæði sín með frumvarpi, er þeir hafa greitt á fyrra fundi, þegar til síðari fundar eftir 16.gr. nsl. kemur.

d. Staðfestur nauðasamningur hefir ýmsar mikilsverðar verkanir. Og skal nú gerð nokkur grein fyrir þeim verkunum:

a. Fyrsta og merkasta atriðið er það, nauðasamningur leysir skuldunaut undan greiðslu þess hundraðshluta hvernar samningskröfu, sem frá er skilinn í samningnum, bæði gagnvart lánardrottni sjálfum, ábyrgðarmönnum og öðrum, er annars hefði átt endurgjaldskröfu á hendur honum fyrir greiðslu skuldarinnar, 1.mgr. 24.gr. nsl. Ef samningur er um 40%, krafa er 1000, en ábyrgð er á

henni, þá greiðir skuldunautur 400, en ábyrgðarmaður 600 án þess að hann eigi nokkra kröfu á hendur aðalskuldunaut fyrir það. Ef ábyrgðarmaður þar á móti borgar meira en 600 af kröfunni, þá á hann kröfu á aðalskuldunaut til endurgreiðslu þess, sem hann geldur fram yfir þá upphæð, sbr. 2.mgr. 24.gr. Ef skuldunautur og X hafa verið samskuldarar annar fyrir báða og báðir fyrir annan um 1000, þá ætti X líka kröfu á skuldunaut til greiðslu 400 af skulðinni, og fengi því ekkert, ef hann greiddi ekki nema 600.

Ef krafa er deilukrafa eða skildöguð, en skildagi ekki fram kominn, eða krafa er ekki viðurkend, þá er skiftarétti skylt, ef kröfueigandi krefst þess, að binda staðfestingu því skilyrði, að fé verði lagt til hliðar fyrir svo miklu af þeirri kröfu, er svarar til þess, er greitt er þegar eða greiða skal á næstu 6 mánuðum af öðrum samningskröfum, þó þannig, að aldrei verði kostur þessara samningsmanna betri en annara um greiðslur samkvæmt nauðasamningi. Ef krafa er deilukrafa, skal lánardrottinn þó hafa höfðað mál til viðurkenningar eða greiðslu kröfu sinnar innan 6 mánaða frá staðfestingu nauðasamninga. Hér er vitanlega ekki sagt um fyrningu kröfunnar, heldur hitt, að skuldunaut er rétt að heimta tryggingarféð aftur, ef málssókn er ekki byrjuð - réttarstefna úttekin eða utanréttarstefna birt innan 6 mánaða - alveg eins og segir um tryggingarféð, ef skildagi er ekki fram kominn innan árs frá staðfestingu nauðasamnings, sjá 2.mgr. 24.gr.

Nú efnir skuldunautur ekki nauðasamning, t.d. geldur ekki á réttum tíma, lætur veð ganga úr sér o.s.frv., og eru samningsmenn þó venjulega ekki leystir undan ákvæðum samningsins, 1.mgr. 26.gr. Eftir almennum samningareglum mundi lánardrottinn vera lausir við nauðasamning, ef verulegar vanefndir ætti sér stað. Ef svo væri hér, þá mundi það valda miklum ójöfnuði. Þeir, er hefði fengið greitt réttilega, yrði þá af hinum hluta kröfu sinnar, sem eftir var gefinn, en sá sem ekki fengi þegar greiðslu, gæti heimtað alla kröfuna, eins og hún var fyrir samninginn. Undantekning er gerð, ef skuldunautur verður gjaldþrota eða dánarbú hans sætir meðferð eftir 3.kap. skl. eða hann býður til nauðasamninga af nýju áður en hann hefir að fullu efnt nauðasamning. Þá geta samningsmenn heimt að kröfur sínar með fullri upphæð, það sem ógreitt kann að vera, og sama gildir um þriðjamaðmann, sbr. 2.mgr. 24.gr., er greitt hefir skuld fyrir skuldunaut, 2.mgr. 26.gr. Þetta ákvæði byggist á því, að misrétti mundi hér verða milli eldri og yngri lánardrottina, því að hinir eldri yrði að sæta tvöfaldri niðurfærslu eða margfaldri, ef þeir mætti aðeins heimta kröfu eins og hún er eftir niðurfærsluna.

Greiðsluskilmálar eru og að öðru leyti einn þáttur nauðasamnings. Ef og að því leyti sem greiða ber þegar er samningur er staðfestur eða setja ber tryggingu, þá gætir skiftaréttur þess ex officio, að það verði gert áður en hann afhendir skuldunaut búið, 2.mgr. 27.gr.

Þótt lánardrottinn verði að sæta niðurfærslu á kröfum sínum á hendur skuldunaut, þá raskar það hvergi rétti hans til að heimta fulla greiðslu af öðrum, er krafa hvílir á, svo sem ábyrgðarmanni. Semsvarandi er um veð, er þriðjamaður hefir sett til tryggingar samningskröfu, sjá 23.gr. nsl. Það var nauðsynlegt að taka það fram, að lánardrottinn glataði ekki rétti á hendur þriðjamaðni, þótt hann samþykkti nauðasamning, því að annars mundi menn ekki þóráð ganga að slíkum samningi fyrr en hæstaréttardómur væri fenginn um það, að þeir glötuðu ekki rétti á hendur þriðjamaðni fyrir þessa sök.

Eftir 29. gr. nsl. leysast sumir sámningsmenn undan ákvæðum nauðasámnings, ef það kemur í ljós, að sámnungur hefir komizt á fyrir sviksámlegt atferli, er skiftarétti hefir dulist og hann hefir því eigi synjað staðfestingar, enda sánnist það innan 3 ára frá staðfestingu nauðasámnings og hafi sámningsmaður, sem laus vill vera, innan 3 ára og 6 mánaða fengið viðurkenningu skuldunauts um ógildi sámnings eða höfðað mál í því skyni, 30. gr. nsl. Eftir þessu verður hver einstakur sámningsmaður að heimta rétt sinn, annaðhvort að fá viðurkenningu skuldunauts um ógildi sámningsins eða dóm um það. Þeir sámningsmenn, er ekki hafa tekið þátt í hinu sviksámlega atferli, svo og ábyrgðarmenn skuldunauts o.s.frv., eiga þá rétt til að heimta kröfur sínar með sama hætti sem þeir átti, ef enginn nauðasámnungur hefði verið gerður. Atferli það, er leysir sámningsmenn, er ekki eru sekir um það, frá nauðasámnungi, er talið í 1.- 3. tl. 29. gr., þannig:

1. Ef skuldunautur hefir sjálfur eða þriðjiraður með hans vitund ívilnað sámningsmanni eða heitið honum ívilnun fram yfir aðra áður en sámnungagerð hófst eða meðan hún stóð yfir, enda megi telja ívilnun hafa haft áhrif á sámningsgerðina. Ef allir sámningsmenn hafa fengið samsvarandi friðindi, þá er það ekki ívilnun. Þeim, sem kunnugt var um ívilnun annara, verður ekki heldur unt að leysa sig undan sámnungnum, því að hann hefir ekki gert hann á röngum grundvelli.

2. Ef nauðasámnungur hefir komizt á fyrir óráðvandlegt atferli skuldunauts, svo sem visvitandi rangar skýrslur um hag hans, undanskot fjár o.s.frv. Það er einsætt, að ef skuldunautur geti þrátt fyrir slíkt athæfi haldið nauðasámnungi að lánardrottnum sínum, þá væri þar í freisting fólgin til þess að losna við skuldir með því að verða fyrst gjaldþrota og bjóða síðan til nauðasámnunga eftir að eignunum hefir ef til vill verið undan skotið og hagarinn síðan sagður stórum óglæsilegri en hann er. Það er gert ráð fyrir því, að skiftaréttur geti verið dulinn þessa og hafi því staðfest sámnunginn.

3. Ef skuldunautur hefir í sambandi við gjaldþrotaskiftin gert sig sekan um atferli, er varðar refsingu eftir 262. og 263. gr. hgnl. eða hefir greint visvitandi rangt frá um atriði, sem máli skifta í bókum þeim, er hann hefir haldið. Þetta tekur stundum til tilvikanna í 1. og 2., en ekki altaf, og því hefir þessi liður býðingu. Ákvæði hans tekur jafnt til bóka, sem lögskýlt er að halda, sem annara bóka, er kunna að hafa verið haldnar.

b. Nauðasámnungur bindur alla þá, sem atkvæði eiga um frumvarp að honum, og þar að auki þá lánardrottna, sem að vísu eiga ekki atkvæðisrétt, en eru þó ekki utan skuldaraðar, hafa hlutbundinn tryggingarrétt eða forgangsrétt, sbr. 21. gr. nsl. sbr. 19. gr. með öðrum orðum: lánardrottna í VI. og VII. flokki skuldaraðar. Sjá c. á. 1.- 3. Hinir, sem nauðasámnungur bindur ekki, skulu því fá sitt óskorað, og skiftaréttur má ekki afhenda skuldunaut búið fyrr en þeim hafa verið gerð greiðslu og tryggingu, nema samþykki þeirra sé til annars, sbr. 2. mgr. 27. gr. nsl. Þeir, sem eiga eindagaðar kröfur, geta krafizt greiðslu, en hinir tryggingar.

c. Þá segir í 22. gr. nsl., að nauðasámnungur hafi sömu verkanir sem dómssátt væri milli skuldunauts og sámningsmanna, ef kröfur þeirra hafa verið viðurkendar í sámnungnum. Þetta mun varla eiga að taka svo bókstaflega, að standa skuli berum orðum í sjálfum sámnungnum, að skuldunautur viðurkenni kröfu. Hitt virðist

hljóta að nægja, að skuldunautur hafi lýst því yfir og það standi í skiftabók, að hann viðurkenni þá eða þá kröfu. Aftur er auðsætt, að nauðasamningur getur ekki verið ígildi venjulegrar dómsséttar um deilukröfur eða óviðurkendar kröfur. Lánardrottinn getur þar aðeins notið fyrirmæla samningsins um greiðslufrest, ef kræfa hans er fallin í gjalddaga, hundraðshluta, er greiða skal, o.s.frv., enda er hann að því leyti bundinn við samninginn. Samningurinn er samkvæmt 22.gr. nsl. aðfararhæfur, og getur því sá, er hefir viðurkenda eindagaða kröfu, látið fögeta gera aðför samkvæmt honum. Og kræfa, sem ekki er eindöguð, þegar samningur er staðfestur, verður ekki fyrrkræf en hún hefði annars orðið.

d. Loks skal selja skuldunaut bú hans í hendur, jafnskjótt sem hann hefir fullnægt þeim skyldum, sem í 27.gr. segir, þar á meðal greitt skiftakostnað og kostnað allan af samningagerð. Þegar skuldunautur hefir tekið við búi sínu, þá er hann fullráður yfir því, eins og ekkert hefði í skorizt, með sama hætti sem hann mundi verið hafa, ef hann hefði gert réttarsátt um skuldir sínar og ef til vill sett nýja tryggingu fyrir þeim. Engin þau réttinda-spjöll, er gjaldbrot kunna að hafa í för með sér, t.d. vöntun á embættisgengi, loða nú við hann.

B. G J A L D B R O T A N E D F E R Ð D Á N A R B Ú A.

26.gr.

I. Samkvæmt 33.gr. gjbrl. "getur hver skuldheimtumanna heimað gjaldbrotaskifti" og að farið verði jafnframt eftir ákvæðum gjaldbrotaskiftalaganna "í dánarbúum, sem ekki hrökkva fyrir skuldom". Skirskotunin til 81.gr. skl. sýnir alveg ótvíruð, að hér er eingöngu átt við skuldafrágöngudánarbú, en ekki bú, sem farið er með eftir 4.kap. skl., enda geta ákvæði 33.gr. gjbrl. alls ekki átt við þau bú, því að lánardrottinn eiga þar aðgang að erfingjunum, og gæti því heimað bú þeirra tekið til gjaldbrotaskifta, en ekki dánarbúið sérstaklega.

Það er skilyrði, að búið "hrökkvi ekki fyrir skuldom". Því verður krafan ekki gerð með árangri fyrr en sýnt er, að eignir nemi ekki skuldom. En jafnskjótt sem það er sýnt, má gera kröfuna, og heimildin til þess hverfur ekki fyrr en úthlutunargerð hefir verið fullákvæðin. "Hver skuldheimtumanna" getur gert kröfuna. Eftir því skiftir engu, hvers eðlis kræfa hans á hendur búinu hefir verið né heldur, hvort hún er eindöguð eða ekki. Hinsvegar virðist kynlegt, ef skuldheimtumaður skyldi geta heimað gjaldbrotameðferð, þótt hún skifti hann engu máli, t.d. af því að hann á forgangskröfu, sem sýnilega verður að fullu greidd, hann hefir nægt veð, skuldajafnaðarheimild o.s.frv. Ef til vill hefir lög-gjafinn viljað undanþiggja skiftarétt að úrskurða um þessi atriði, enda litið svo á, að aldrei gæti tjón af hlotizt, þótt farið yrði með búið eftir gjaldbrotalögunum. Því mun hæpið að leggja minna í orðin en þau beint segja. Skiftarétti er skylt að taka kröfuna til greina, ef skilyrðin eru fyrir hendi.

Þótt með bú sé farið samkvæmt 33.gr. gjbrl., þá er auðsætt, að öll fyrirmæli þeirra geta ekki átt við. Fyrirmæli I.kap. ná hér

ekki til. Jafnvel auglýsing eftir 9.gr. virðist óþörf, því að enginn hefir heimild til að ráðstafa eignum búsins, nema skiftaráðandi eða umboðsmenn hans. Og engin þeirra fyrirmæla gjaldprotalaganna, er miðast við skuldunaut, svo sem II.kap., fyrirmæli 13.gr. um hann, 14. og 17. gr., eiga við hér. Aðalkosturinn við gjaldprotameðferðina er sá, að þá má beita riftingarreglum 4.kap. gjbrl. Krafa um gjaldprotameðferð mun því traúðla koma, nema talið sé, að rifta megi einhverjum ráðstöfunum hins látna skuldheimtumönnum til hagnaðar.

Þegar búi er tekið til gjaldprotameðferðar eftir 33.gr. gjbrl., þá skal reikna "fresti þá, er getur um í 22., 23., 25., 28. og 29. gr. frá þeim tíma, er búið var tekið til skiftameðferðar". Að sjálf-sögðu væri fráleitt, að miða fresti þessa við framkomu kröfu um gjaldprotameðferð eftir 33.gr., því að þá mundi ýmsar ráðstafanir verða óriftandi, sem öll skilyrði væri annars til að rifta. Eðli-legast væri að miða fresti þessa við andlát skuldunauts.

Skiftameðferð verður að telja byrjaða, þegar skiftaréttur úrskurðar að taka búið til meðferðar, eða ef enginn úrskurður er upp kveðinn, þá þegar aðgerðir skiftaréttar hefjast.

Búsmeðferðin fer annars eins og um skuldafrágöngu - dánarbúi og protabúi segir hér að framan.

II. Þá segir í 33.gr. gjbrl. um gjaldprotameðferð búa, er skift er opinberum skiftum milli þess hjóna, sem lífs er, og erfingja þess, sem látið er. Mun hér hentast að greina milli þess hvort fjárlag hjónanna hefir farið eftir eldri skipuninni eða eftir 1. 20/1923.

A. Í 56.gr. skl. er gert ráð fyrir því, að búi, sem skift er opinberum skiftum milli maka, sem ábyrgist skuldir, og erfingja hins látna, kunni að vera skift sem protabúi. Og samkvæmt 33.gr. gjbrl. getur einnig hver skuldheimtumanna krafizt þeirrar meðferðar, ef svo er ástatt um það hjóna, sem í hlut á, að krefjast mætti gjaldprotameðferðar á búi þess eftir gjaldprotalögunum. Nær þetta fyrirmæli venjulega einungis til þeirra búa, þar sem bóndi skiftir með erfingjum látinnar konu sinnar, því að kona ábyrgist sjaldan skuldir félagsbúsins, nema hún hafi setið í óskiftu búi.

1. Skilyrðin eru þau, að einhver skuldheimtumanna krefjist gjaldprotaskifta, og að svo sé ástatt sem í 2.- 4. gr. gjbrl. segir, að hann eigi eindagaða, ekki nægilega trygða kröfu, að þrot maka sé sönnuð, að hann sé strokinnt o.s.frv. Vitanlega getur maki einnig látið taka búið til skifta eftir 1.gr. gjbrl., þó að ekki sé það sagt í 33.gr. gjbrl.

2. Ekki virðist vera ætlast til þess, að fara megi eftir 5.kap. skl., ef búum þessum er skift eftir gjaldprotareglum. Mun vera gert ráð fyrir því, að gjaldprotameðferð utiloki meðferð eftir 5.kap. En skifti eftir 5.kap. skl. eru eingöngu vegna maka og erfingja hins látna. Skifti eftir 33.gr. gjbrl. eru þar á móti einvörðungu vegna lánardrottna maka. Það er í raun og veru ekki hugsanrannt, að skifti eftir hvorumtveggja ákvæðum færi fram samtímis, enda mundi geta orðið maka bagalegt, ef þess væri enginn kostur. Maki, er ákveðið hefði að staðfesta ráð sitt, yrði þá t.d. að fresta því, þar til skiftum eftir 33.gr. gjbrl. væri lokið. Eignum, er maka, er sat í óskiftu búi, hlotnast meðan gjaldprotaskiftin standa yfir, gæti hann ekki haldið utan skifta við erfingja hins látna, af því að þau skifti eru enn ekki byrjuð og óvist, hve-

nær þau geti byrjað. Hitt mun heldur vera, að maki geti, enda þótt skifti eftir 33.gr. á búi hans standi yfir, einnig skifti eða að minsta kosti byrjað skifti með erfingjum hins látna. Oft mundi þau skifti að visu leiða til þess, að erfingjar fengi ekkert, því að búið hrykki ekki fyrir skuldum, en ekki þyrfti þó þessi niðurstaða altaf að verða, því að aðilja geti hafa áskotnast eignir, sem ekki koma til gjaldþrotaskifta. Sannleikurinn er sá, að bú hins látna má vel taka til skifta eftir 5.kap. skl., um leið og bú hins er skift gjaldþrotaskiftum.

3. Samkvæmt 33.gr. gjbrl. á að miða riftingarfresti eftir 22., 23., 25., 26. og 29. gr. s.l. við upphaf skifta. Og er með því átt við upphaf skifta eftir 5.kap. skl., því að gert er ráð fyrir, að þau skifti hafi byrjað áður en gjaldþrotameðferð hófst. Maki hefir búræð þar til gjaldþrotaskifti hefjast, og því ætti að miða við upphaf gjaldþrotaskifta eftir 33.gr. Regla 33.gr. veldur því, að ráðstafanir maka á tímabilinu milli skiftaupphafs eftir 5.kap. skl. og upphafs gjaldþrotaskiftanna verða óriftanlegar.

B. Ef fjárlag hjóna hefir farið eftir hinni nýju skipan, þá ábyrgjast bæði hjónin venjulega nokkuð af skuldunum, sbr. 12. og 26. gr. l. 20/1923. Hér geta því lánardrottinnar hins látna krafizt gjaldþrotaskifta á búi þess eftir 33.gr. gjbrl. Og á búi hins geta lánardrottinnar þess einnig heimtað gjaldþrotaskifti eftir 3. og 4. gr. s.l. og vist eftir 33.gr., ef skifti eftir 5.kap. skl. eru byrjuð. En annars yrði að skifta búi maka eftir 5.kap. skl. Hér kemur því glögt dæmi þess, að búi annars sé skift eftir gjaldþrotareglum og hins eftir 5.kap. skl. Fresti eftir 22., 23., 25., 26. og 29. gr. gjbrl. verður enn að miða við upphaf skifta, ef gjaldþrotaskifti hefjast eftir 33.gr. gjbrl. Annars verða skifti að fara með svipuðum hætti sem segir í 14.gr. I.1. að framan.

III. FLOKKUR. SKIFTI BÚA MILLI HJÓNA.

27.gr.

I. Þegar hjón slíta fjárfélagi eftir V. þætti laga nr.3 3.jan.1900 eða eftir VI. kafla l. nr.20/1923, skilja að borði og sæng eða slita hjúskap sínum, þá verður oft að skifta búi þeirra. Þau geta skift því sjálf, ef skilyrði eru til þess, sbr. 4., 5., 7.- 9. gr. skl. analogice. Og vera má, að því sé skift gjaldþrotaskiftum, sbr. 33.gr. gjbrl. eða að annað sé þegar orðið gjaldþrota, sbr. 2.tl. 39.gr. l. 20/1923, eða bæði. Þá fara skiftin eftir reglunum um gjaldþrotaskifti. Einungis athugast, að riftingarfrestir eftir 22., 23., 25., 26. og 29. gr. gjbrl. miðast við skiftaupphaf, ef gjaldþrotaskifti fara fram samkvæmt 33.gr. gjbrl.

Þegar lýsa skal skiftameðferð á búi, er skift er opinberum skiftum milli hjóna, verður nú að greina á milli þess, hvort fjármál hjónanna hafa farið eftir hinni eldri skipun, eða eftir l. 30/1923.

II. Þegar hjón, er við eldri skipulagið búa, skifta búi sínu, hvort sem fjárskilnað skal gera eftir V. þætti l. nr.3/1900., hjón

skilja að borði og sæng eða fullum lögskilnaði, þá fara opinber skifti eftir 6.kap. skl.

1. Skiftin eru lánardrottnum alment óviðkomandi, enda halda þeir skuldunaut sínum þrátt fyrir skiftin, sbr. 68. og 69. gr. skl. Því er ekki heldur nauðsynlegt, að innköllun til skuldheimtumanna sé gefin út. Því ræður bóndi venjulega, en konan getur þó krafist þess, að innköllun sé gefin út, ef hún ber ábyrgð á skuldum að einhverju leyti, sbr. 67. og 69. gr.

Innköllun fer eftir 2.gr. 1. 19/1924, og hafa þeir lánardrottnar fyrirgert kröfu sinni, er ekki hafa gefið sig fram áður en frestur er liðinn. Skuldheimtumenn geta annars án tillits til skiftanna gengið að skuldunaut sínum, sbr. 68.gr.skl. Skiftaréttur úrskurðar ekki kröfur þeirra og greiðir þær ekki, með því að hann hefir ekki búið í umsjá sinni. Lánardrottnum er einungis um að gera, að það hjónanna, sem ekki ábyrgist skuldir, fái ekki of mikið af eignum búins. Og konan tekur enga skuldaábyrgð á sig, þó að hún taki við því, sem henni er fengið við skiftin, 67.gr. sbr. 60.gr. skl. En heimta má það af henni eftir riftingareglum gjaldprotalaganna. En skilyrði er þá, að bóndi hafi verið kominn í þrot fyrir afhendinguna eða hafi komist það vegna hennar. Ef því rétt eru taldar eignir og skuldir og konan fær ekki meira en svo, að bóndi haldi nógu eftir fyrir skuldum, þá stoðar skuldheimtumönnunum hans ekki að sækja hana til að skila aftur því, sem hún tók við. Og þótt rangar tölur sé á eignum og skuldum, þá verður konan ekki heldur dæmd til að skila neinu, nema sannað sé, að bóndi hafi ekki átt fyrir skuldum, þegar skiftum lauk.

2. Tilætlunin er að ákveða eignir og skuldir búins og skifta því milli hjónanna. Bóndi heldur búinu venjulega í umsjá sinni, sbr. 63.gr. skl., en skrifa skal það upp og virða með venjulegum hætti. Er hvoru um sig vitanlega skylt að gefa réttar skýrslur eftir föngum um eignir búins. Um skuldirnar veit bóndi venjulega meir en konan, enda verður farið eftir skýrslu hans um þær, nema kona rengi eða fyrirsvarsmáður hennar, sbr. 65.gr. skl. Henni er það áriðandi, að eignir komi allar fram og verði rétt virtar, og að skuldir sé ekki sagðar meiri en þær eru. Svifta má það hjóna búsföræði, sem með búið fer, ef hætta er á því, að það fari illa með fjármuni búins, t.d. sólundi þeim, gefi þá o.s.frv., og setja góðan mann til að stýra búinu, og fer um það eins og segir í 57.gr. skl. Ef bóndi hefir fargað eignum búins eftir að hann skildi við konu sína að borði og sæng eða að fullu, eða heimtir inn skuldir þess, þá ber honum að gera skiftaráðanda grein fyrir því, 66.gr. skl. Hvort hjóna getur heimtað sér sinn hlut af búinu eftir virðingu, hvort sem fasteign er eða lauséfé. Ef þau verða ekki á sátt, gengur það fyrir, sem komið hefir með hlut í búið. Ella skal hlutkesti ráða. Það, sem ekki er lagt hjónum út, skal selja á uppboði, nema þau komi sér saman um að ráðstafa því öðruvisi, 64.gr. skl.

Ef hjón skifta sjálf, þá heldur maðurinn búráðum. Hann getur ekki gefið út innköllun til lánardrottna sinna, enda eru skiftin þeim óviðkomandi. Réttur hjóna til að fá muni eftir virðingu og sala á eignum búins verður að fara eftir analogiu skl. Hjón geta vist borið ágreiningsefni sin undir skiftaráðanda, eins og erfingjar eftir 75.gr. skl.

III. Ef fjármál hjóna fara eftir 1. 20/1923, þá fara bæði skifti til fjárskilnaðar, sbr. VI.kafli 1.20/1923, og skifti vegna

skilnaðar að borði og sæng eða fulls lagaskilnaðar eftir VII. kafla þeirra og 6. kap. skl., sbr. 43. gr. og 2. mgr. 47. gr. 1. 20/1933. Að því leyti sem félagsbú eftir 1. 3/1900 kynni jafnframt að vera með hjónum, þá hlýtur að fara um skifti á því alveg eftir 6. kap. skl.

1. Skifti þessi varðe lánardrottna ekki fremur en skifti samkvæmt 6. kap. skl. Þeir geta haldið sér að skuldunaut sinum, hvort hjóna sem skuld ábyrgist eða þótt bæði sé. Má yfirhöfuð vísa til þess, er segir í II. 1. hér á undan. Þess er gætandi, að kona ábyrgist hér að nokkru ein og að nokkru með manni sínum skuld-ir sínar og þeirra beggja. Þess vegna er altaf skylt að gefa út innköllun til lánardrottna þeirra beggja, ef hún krefst þess, sbr. 65. gr. skl. sbr. 67. gr. skl. Ennfremur er sá munur á, að fyrir-mæli 67. sbr. 60. gr. skl. um endurheimt fjár úr hendi konu gildir hér ekki. Um þetta er ný regla í 60. gr. 1. 20/1933. Ef annað hjóna hefir við skiftin gefið eftir nokkuð af sínum hluta í hjúskapareign sinni eða hins, þá geta skuldheimtumenn þess gengið að hinu hjónanna, að sama skapi sem það hefir fengið fé fram yfir hluta sinn í hjúskapareignum, ef það er ekki alveg vafalaust, að það hjóna, sem gaf eftir fé sitt, hafi haft nægilega fjármuni, þegar úthlutun fór fram, til þess að fullnægja þáverandi skuldheimt-umönnum sínum. Hér skiftir öllu máli, að aðili eigi nóg fyrir skuldum að lokinni úthlutun til maka síns, og verður að skilja orð-in: "þegar úthlutun fer fram" eins og þar stæði: "að úthlutun lok-inni". Lánardrottinn mun verða að sanna, að það hjónanna, sem hann sækir til endurgreiðslu, hafi fengið of mikið af hjúskapareignum, og það verður svo dæmt til að skila því, er það hefir of mikið fengið, nema það sanni, að hitt hafi allt að einu og vafalaust átt fyrir skuldum, séreign þess hafi nægt eða það, er það hélt af hjúskapareign. Eftir þessu þarf ekki að leiða sönnur að því, að aðili hafi komið í brot, er skiftum lauk, eins og annars skal gera, ef rift er gjöf. Vafamál kann að vera, hvort endurheimta megi gjöf eftir 60. gr., nema áður hafi reynt verið, hvort gefandi geti staðið í skilum, og þá, hvernig það skuli prófað. Það er í beztu sam-ræmi við aðrar gildandi reglur, að sanna verði, að gefandi geti nú ekki staðið í skilum. Það væri óþarfi að leyfa endurheimt, þótt gefandi hefði orðið brotamaður, þegar hann skifti með maka sínum, ef hann getur staðið í skilum, þegar greiða skal. Það eitt er og í samræmi við gildandi reglur, að taka verði bú gefanda til gjald-protaskifta áður en endurheimt verði dæmd. Munurinn á ákvæðum 60. gr. 1. 20/1933 og riftingarreglu 28. og 30. gr. gjbrl. verður þá sá, að eigi þarf jafnrikrar sönnunar eftir 60. gr., að brotum gef-anda, þegar gjöfin fór fram, sem krafist er eftir 28. og 30. gr. gjbrl.

2. Hvort um sig heldur umráðum yfir hjúskapareign sinni, nema það sé svipt þeim eftir 2. lið 63. sbr. 57. gr. skl., 43. gr. og 2. mgr. 47. gr. 1. 20/1933. En það verður að gera skiftarétti reikningskil. Hvoru um sig er skylt að gefa réttar skýrslur um allar eignir sínar, einnig séreign, ef nauðsynlegt er að taka hana undir skiftin, sbr. 2. mgr. 47. gr. Er báðum nauðsynlegt, að rétt sé sagt til eigna hvors og skulda. Þegar sýnt er, hverjar sé skuldir beggja og hvors um sig, þá skal hvoru fengið svo mikið af hjúskapareign þess, er nægi til fullnustu allra skuldbindinga, sem á því hvíldu, þegar krafa um slit á fjárfélagi kom fram, sbr. 40. gr. 1. 20/1933, þegar þau skildu að borði og sæng eða skildu lög-skilnaði, þar á meðal til hluta þess af sameiginlegum skuldbind-

ingum þeirra, ef sérstakir munir hafa ekki verið teknir frá til greiðslu þeirra samkvæmt 57.gr., 2.mgr. 47.gr. Það virðist eðlilegast, að fyrst sé tekið frá til greiðslu samskulda hjónanna, enda getur hvort þeirra krafist þess eftir 57.gr., og síðan hvoru út hlutað fé af hjúskapareign til greiðslu sérskulda sinna samkvæmt 2.mgr. 48.gr. Áður en skift er því, sem þá kynni að vera afgang af hjúskapareignum, er hvoru hjóna heimilt að taka af "óskiftu" muni, sem aðeins eru ætlaðir því til notkunar, enda sé verð þeirra ekki óhæfilega hátt, borið saman við efnahag hjónanna, 50.gr. 1. 20/1923. Venjulega munu slíkir munir verða í hjúskapareign þess hjónanna, sem þeir eru ætlaðir, t.d. föt, skrautgripir, sumar bækur, smíðatól o.s.frv., en þetta þarf þó ekki að vera. Og mun því "óskiftu" í 50.gr. merkja óskifta hjúskapareign beggja hjónanna, og mætti vera, að annað tæki grip úr hjúskapareign hins eftir 50.gr. Annars gildir 64.gr. skl. um úthlutun meðal hjónanna. Þegar tekið hefir verið frá fyrir skuldum og eftir 50.gr., þá á að leggja hjúskapareignirnar saman og skifta þeim í tvo jafna hluta milli hjónanna, 49.gr. 1. 20/1923. Þó getur annað átt kröfur á hitt samkvæmt 51.- 54. gr. 1. 20/1923, er greiða skuli eftir að skuldir annara lánardrottna hafa greiddar verið eða fé ætlað í því skyni.

Vitanlega má og skifta þessum búum eftir gjaldþrotareglum bæði eftir kröfu hjóna eða skuldheimtumans eftir 33.gr. gjbrl. Það getur borið við, að búi annars hjónanna sé skift eftir gjaldþrotareglum, sbr. 39.gr. 1. 20/1923, en hins eftir reglum VII. kafla 1. 1920 og 6.kap. skl. Þarf þá að kanna hjúskapareign beggja og reikna síðan hversu mikið þrotabúið fái þaðan. Sbr. 14.gr. I.1. að framan,

IV. FLOKKUR. SKIFTI ANNARA FÉLAGSBÚA OG SKIFTI EFTIR STOFNANIR.

28.gr.

Hér undir koma bú félaga, svo sem hlutafélaga, samvinnufélaga, félaga með breytilegri félagaöðlu, enda beri félagar ekki ábyrgð skulda, bú ábyrgra félaga með sérstakri félageign o.s.frv. og stofnana, svo sem sparisjóða. Um þessi bú segir svo í 90.gr. skl., að um skifti á þeim fari sem um opinber skifti á dánarbúum með þeim breytingum, sem leiða af eðli þeirra. Þegar félög þessi eða stofnanir verða gjaldþrota, þá er þeim skift eftir reglum 3. sbr. 8. kap. skl. og gjaldþrotalögunum, enda fer skiftaréttur þá altaf með skifti. Þegar félagsslit eða niðurlagning stofnunar skal verða, þá má fela skiftarétti skifti, og verður hér um þau skifti rætt. Oftast stendur skiftaréttur fyrir þeim, en þó er lögmælt heimild til handa sumum félögum til þess að fela öðrum skiftin, og verða þau þó talin opinber. Um slit félaga verður yfirleitt að vísa til félagaréttar, að undanteknum fáeinum athugasemdum.

A. Er skiftaréttur stendur fyrir skiftum. Ef eigi eru ábyrgir félagar, þá hlýtur skiftameðferð að fara eftir 3.kap. skl., eftir atvikum sbr. við 8.kap. En ef ábyrgir félagar eru, þá ætti að fara eftir 4.kap. skl. Ef þegar er byrjuð skiftameðferð eftir

90.gr. skl., þá getur skuldheimtumaður heimitað gjaldbrotameðferð samkvæmt 33.gr. gjbrl.

B. Þau félög, er heimilt er að fela öðrum en skiftaráðanda opinber skifti, eru, eins og fyrr var sagt (2.gr. II.2.), samvinnufélög, hlutafélög og vatnafélög.

a. Ef skiftanefnd fer með skifti á búi vatnafélags, þá fer um vald hennar sem skiftaforstjóra án dómvalds, 1. 15/1923 113.gr. 1. Má því alment vísa til 15.gr. að framan. Eftir 3. lið 113.gr. skal yfirleitt fara eftir ákvæðum skiftalaganna. Þó að jafna eigi því alla skuldum, sem félagsseignir hrökkva ekki til að greiða, á félaga að rétttri tiltölu við félagsgjöld hvers um sig, þá ber eflaust að fara eftir 3.kap. skl. Ef eignir félags hrökkva ekki fyrir skuldum, þá er vafasamt, hvort raða skuli skuldum eftir 8.kap. skl. og greiða svo fyrst forgangskröfur og veðkröfur. Þetta mun eiga að gera. Því, sem þá verður ógreitt, verður svo jafnað á félagsmenn að tiltölu við félagsgjald. Það, sem þá kemur inn, mun svo eiga að greiða fyrst þeim, er forgangskröfur eiga og eigi hafa begar fengið á, er haldið áfram, eignir félags eru ekki begar seldar, heldur beðið eftir betri söluhorfum o.s.frv. Kunnáttumenn þarf til að fara með störf félags og ef til vill menn, sem einvörðungu eða aðallega geta gefið sig við því. Því er sú leið valin, að gefa félögum rétt til að láta skilanefnd annast félagsslit. Skilanefnd hefir fyrst og fremst samskonar störf að rækja sem félagsstjórn hafði. Hún á því að gera reikninga félags ár hvert, meðan hún stýrir félagi, sbr. 40.gr. 1. 77/1921, hún á að gefa út innköllun til skuldheimtumenna félagsins, og fer um hana eftir 2. gr. nsl. enda hefir hún sömu verkun sem innköllun gefin út af skiftarétti, 1.mgr. 41.gr. 1. 77/1921. Ágreining um skuldakröfur og um skiftingu félagsseigna má bera undir skiftarétt, 4.mgr. sömu gr. Er ætlandi, að allan ágreining megi bera undir skiftaráðanda, eins og eftir 75.gr. skl. Um meðferðina annars hljóta reglur 3.kap. skl. að gilda, eftir atvikum sbr. við 8.kap. Skilanefnd ber að gæta þess, að greiða hluthöfum ekkert úr félagsbúinu fyrr en skuldheimtumenn hafa fengið sitt eða tryggingu setta, enda bera hvortveggja ábyrgð eftir 6.mgr. 26.gr. 1. 77/1921, ef greitt er til hluthafa meira en svo, að hitt nægi til fullnustu lánardrottnum. Egi má skilanefnd heldur greiða hluthöfum fyrr en fullnaðarreikningar hennar hafa verið samþykktir á hluthafafundi, 3.mgr. 41.gr. 1. 1921.

c. Um meðferð skilanefndar á samvinnufélagsbúi gilda að miklu leyti sömu reglur sem um hlutafélög, enda voru fyrirmæli samvinnufélaganna um þessi efni tekin að miklu úr frumvarpinu til hlutafélaganna. Skilanefnd hefir hér samskonar hlutverk sem stjórn félagsins hafði, svo sem reikningsskil, félagafundi o.s.frv. Þó er ekkert bann eða viðurlög við greiðslu af eignum félags til félagsmanna áður en skuldheimtumenn fái sitt, og er það mikil vöntun í samvinnufélagalögin. Yfirleitt eiga skifti þessi að fara eftir

skiftalögnum, eftir því sem segir í 2.mgr. 1. nr.36/1921. En það segir ekkert um það, hverjð af meðferðum skiftalaganna skuli hafa. En varla er um að villast nema tvær: Annaðhvort á að fara eftir reglunum um skuldafrágöngugudánarbú eða skuldaviðgöngugudánarbú, 3. sbr. 8. kap. eða 4.kap. skl. Þar sem félagar ábyrgjast ekki sameiginlega, sbr. 2.tl. 3.gr. 1. 30/1921, virðist tvímælalaust eiga að fara eftir 3.kap. skl. En nú ábyrgjast félagsmenn venjulega sameiginlega skuldir félagsins. Því virðist munu eiga að fara þar með skiftin eftir 4.kap. skl. Þetta kann þó að orka tvímælis. En þess ber hér vel að gæta, að sérhver félagsmanni á heimtingu á því, að eignum félagsins sé varið fyrst af öllu til að greiða skuldir þess. Og það verður að telja skyldu skilnefndar að gæta þess stranglega.

III. Þ Á T T U R.

N A U Ð A S A M N I N G A R Á N G J A L D Þ R O T A S K I F T A.

29. gr.

I. Heimild til handa þeim, sem hefir orðið að sæta gjaldprotameðferð á búi sínu, til að leita nauðasamninga, væri ekki nægileg. Oft er enn meiri hagur að því, að geta leitað nauðasamninga áður en til gjaldprotameðferðar komi, því að þá má verða, að henni verði alveg afstýrt, og þar með losni skuldunautur við það tjón og þá röskun á högum sínum, sem æfinlega eru samfara gjaldprotameðferð. Þess vegna er nú víðast einnig heimilað að leita nauðasamninga án þess að til gjaldprotameðferðar hafi áður komið. Svo er og gert hér, og eru fyrirmælin um það í III. kafla nsl. Að mörgu leyti hefir nægt að visa til reglna II. kafla, en af því að hér er ekki byrjuð gjaldprotameðferð, eins og eftir II. kafla, þá hefir þurft að setja ýms ákvæði í III. kafla, sem ekki hefir verið þörf á í II. kafla, svo sem sum ákvæði 31. og 33. gr., 35.- 42. gr. o.fl.

II. 1. Það er almenna reglan, að hver sá, sem ekki hygst geta staðið í skilum við lánardrottna sína, getur leitað nauðasamninga, sbr. upphaf 31.gr. nsl. Þetta nær og til félaga og stofnana. Undantekniir eru:

A. Skilyrðislaust þeir, sem getur í 4.gr. nsl., sjá. 1.mgr. 32.gr. 1.tl. 4.gr. verður hér auðvitað að skilja þannig, að þrotin hafi komið upp 2 árum áður en hann leitaði nauðasamninga, sbr. 47.gr. nsl. 2. og 3. tl. miðast við síðasta gjaldprot aðilja. Ef maður fer úr lögsagnarumdæmi eftir að hann hefir leitað nauðasamninga eftir III. kafla nsl., þá fer um það eftir 2. og 4. tl. 33.gr.

B. Stundum er skuldunaut að visu ekki meinað með öllu að leita nauðasamninga, en heimild hans til þess er skilyrðum bundin:

a. Ef skuldunautur hefir borið fram frumvarp að nauðasamningi á síðustu 12 mánuðum, er annaðhvort hefir fallið eða verið synjað staðfestingar, þá má skiftaráðendi ekki taka frumvarp hans til meðferðar, ef ætla má eftir efni frumvarpsins að dæma, að úr-

slitin hljóti að verða hin sömu, 2.mgr. 32.gr. nsl. Hér stóð ekki meðmæli samkvæmt 8.tl. 31.gr., því að þau eru ekki trygging fyrir nægum meiri hluta lánardrottna og því síður fyrir staðfestingu samnings. Skiftaráðandi skal rannsaka líkurnar með þeim hætti, sem honum þykir best henta.

b. Ef gjaldbrotameðferð á búi skuldunauts hefir lokið svo fyrir missiri eða skemmri tíma, að búi hans hefir ekki verið fengið honum til frjáls forræðis, eða hann hefir gert nauðasamninga fyrir 12 mánuðum og eigi efnt hann, þá má ekki leita nauðasamninga af nýju, nema samþykki og yfirlýsing samkvæmt 5.gr. komi til, 3.mgr. 32.gr. nsl. Ástæðan er sú, að ells ólíklegt þykir, að skuldunautur muni nú fremur en áður geta staðið í skilum, nema fullur helm-ingur atkvæðismanna sýni traust sitt á honum samkvæmt 5.gr. nsl.

2. Beiðni skuldunauts um það, að leitað verði nauðasamninga, má auðvitað ekki taka til greina, ef svo er farið um hann sem í 4.gr.nsl. segir, eða 2. og 3. mgr. 32.gr. og þar nefnt skilyrði vantar. Ennfremur eru talin í 2.- 6. tl. 33.gr. tilvik, þar sem bannað er að taka beiðni til meðferðar. Þessi tilvik eru:

1. Ef skuldunautur veitir skiftarétti ekki nauðsynlega fræðslu um hagi sína eða brýtur fyrirsmæli hans samkvæmt 36.gr. nsl. um meðferð á búi sínu. Vera má, að auðséð sé þegar er beiðni kemur, að upplýsingar vanti, sbr. 1.- 5. tl. 31.gr. Ef aðili bætur ekki úr þeim skorti, þá hlýtur sú að verða afleiðingin, að ekki verður byrjað á samningatilaunum. Sama er og, ef skuldunautur lætur ekki í té allt það, er í 6.- 9. tl. 31.gr. segir, þó að það sé ekki berum orðum sagt í nsl. Um óhlýðni við skipanir skiftaréttar samkvæmt 36.gr. nsl. verður venjulega fyrst að tefla eftir að samningatilaunir eru byrjaðir, en hugsanlegt er þó, að skiftaréttur gefi þegar fyrirskipanir, er aðili tjáir sig ófúsan að fara eftir.

2. Ef ekki verður komið að samlega áreiðanlegri niðurstöðu um efnahag skuldunauts. Etlast er til, að skiftaréttur kynni sér þegar skýrslur þær, er aðili á að láta fylgja beiðni sinni, og ef hann lætur skiftarétti ekki í té eftir áskorun hans nauðsynlegar leiðréttingar eða viðbótarskýrslur, þá verður ekkert af samningatilaunum.

3. Ef skuldunautur fer svo úr lögsagnarumdæminu, að ekki verði náð nógu skjótlega til hans, að dómi skiftaréttar. Oftast vantar þá upplýsingar, sem skuldunautur ætti að veita, og yrði þá ekki beiðni hans tekin til meðferðar samkvæmt 2. Tíðast mundi þetta bera við eftir að samningatilaunir væri byrjaðar. Ef skiftaréttur hefir gefið aðilja brottfararleyfi, þá yrði hann fyrst vitaverður, ef hann kæmi ekki eftir boði skiftaréttar að forfallalausum, sbr. 41.gr.

4. Ef víst má telja, að óhjákvæmilegt verði að synja samningi staðfestingar, enda breyti skuldunautur honum ekki í það horf, sem skiftaréttur telur nauðsyn til bera. Er auðsætt, að skiftaréttur á að tjá aðilja, hvaða gallar sé á, og hjálpa honum til að leiðrétta þá með sama hætti sem um leiðbeiningar gildir annars, sbr. 1.mgr. 33.gr. nsl.

5. Ef skuldunautur ivilnar einstökum samningsmönnum, meðan á samningatilaunum stendur. Þetta kemur eftir eðli sínu venjulega fyrst fram eftir að tilraunir eru byrjaðar. En ef það reyndist svo þegar í stað, að skuldunautur hefði þegar gerzt sekur um ivilnanir áður en hann skilaði skiftarétti beiðni sinni, þá væri

það refsivert eftir 47.gr. nsl., og mundi fyrirgirða samningatilraunir eftir 1.tl. 4.gr.

3. Skuldunautur afhendi skiftarétti þeim, er með bú hans skyldi fara, ef það væri til skiftameðferðar tekið, skriflega beiðni um það, að hann geri ráðstafanir til samningatilauna, 1.mgr. 31. gr. nsl. Munnleg beiðni nægir ekki. Það er embættisskylda skiftaréttar að athuga beiðni aðilja og leita samninga, ef skilyrði eru fyrir hendi, eins og að taka bú til skiftameðferðar. Beiðninni eiga að fylgja greinargerð um orsakir þessarar ráðstöfunar aðilja, efnahagsreikningur hans, skrá yfir eignir hans og skuldunauta og skuldaupphæðir, skrá um bækur hans, drengskaparyfirlýsing um, að skýrslur þessar sé gefnar eftir beztu vitund, frumvarp að nauðasamningi sams efnis sem í 3.gr. nsl. segir, meðmáli frá að minsta kosti $\frac{1}{4}$ væntanlegra samningsmanna, bæði að tölu og kröfumagni, og loks 50 - 200 kr., eftir ákvæðum skiftaréttar, til greiðslu kostnaðar af samningatilaunum, 1.- 9. tl. 31.gr.

4. Skiftaréttur skal þegar skrá athugasemd í skiftabók um beiðni og geta fylgiskjala með henni, og greina dag og stund, er beiðnin kom á skrifstofu skiftaréttar, 1.mgr. 33.gr. Þetta er varlegast að gera vegna fyrirmæla 34., 35., 36. og 47. gr. Skiftaréttur rannsakar og eftir þörfum samkvæmt 17.gr. nsl. Öll þau atriði, er máli skifta um það, hvort beiðni skuli taka til greina eða ekki, og leiðbeinir aðilja eftir þörfum. Síðan kveður skiftaréttur upp rökstuddan úrskurð um það, hvort beiðni skuli taka til greina eða ekki. Synjunarúrskurð skal þegar tilkynna skuldunaut. Samningatilaunir skal telja byrjaðar, ef beiðni er tekin til greina, frá þeirri stundu, er hún kom til skiftaréttar, 34.gr. nsl. Frá þeirri stund hefjast verkanir þær af nauðasamningatilaunum, er nú skal lýsa.

III. Þegar nauðasamningatilaunir fara fram í sambandi við gjaldþrotaskifti, þá eru verkanir tilraunanna í því fölgjar, að skiftameðferð er að miklu leyti frestað. Hér kemur þar á móti svipað ástand því, sem verður þegar bú manns er tekið til skifta, og lýsir það sér með ýmsum hætti:

1. Á athafnafrelsi skuldunauts eru hömlur lagðar með ákvæðum 36.gr. nsl.

a. Frá því að beiðni hans kom til skiftaráðanda og þar til samningagerð er lokið er skuldunaut bannað að greiða nokkrum af væntanlegum samningsmönnum skuldir hans, eindagaðar eða óeindagaðar, né veita neinum samningsmanni ívilnanir, t.d. veð, fram yfir hina, 1.mgr. 36.gr. Þetta ákvæði er nauðsynlegt til þess að fyrirbyggja það, að einum skuldheimtumanni verði vilnað í, því að það er forsenda fyrir allri samningagerð, að allir samningsmenn sæti samsvarandi kjörum, sbr. 29. og 48. gr. nsl. Brot skuldunauts á þessu ákvæði varðar refsingu eftir 47.gr. nsl. Nauðasamningar falla niður, og ráðstöfunin verður vafalaust ógild, ef bú skuldunauts verður tekið til gjaldþrotaskifta, eftir reglum 22. og 23. eða 26. gr. gjbrl.

b. Skuldunautur fer að vísu með bú sitt og heldur áfram atvinnurekstri sínum meðan á samningatilaunum stendur, en skiftaréttur eða umsjármaður hans hefir eftirlit með meðferð skuldunauts á eignum sínum, 2.mgr. 36.gr. Hér eru verkanir samningatilauna ekki svo víðtækar sem verkanir gjaldþrotaskifta. En skuldunaut eru þó allþröng tekmörk sett um ráðstöfun eigna sinna. Veðsetning er honum alveg bönnuð. Fasteignir og skrásett skip sín

má hann ekki selja, leiga né láta af hendi með öðrum hætti. Aðrar eignir sínar má hann af hendi láta - og þá einnig veðsetja - ef afhendingin verður talin til venjulegra ráðstafana í atvinnurekstri hans. Tilætlunin er, að aðili megi halda áfram atvinnu sinni og að honum verði sem minst atvinnuspjöll að samningatilraunum. En ef þær verða árangurslausar, þá er líklegt, að aðili verði að fram-selja bú sitt til gjaldprotaskifta, og þess vegna er nauðsynlegt að leggja þessar hömlur á athafnafrelsi hans. Eftir þessu er að-iljá rétt að halda áfram verzlun sinni, selja vörur úr búð sinni og gera venjuleg vörukaup. Einnig er aðilja heimilt að stofna nýj-ar skuldir vegna atvinnu sinnar og heimilisnauðsynja, en alls eng-in önnur lán er honum heimilt að taka. Skiftaréttur eða umboðs-maður hans, sbr. 2.mgr. 36.gr., skal gæta þess, að skuldunautur fari ekki framár en nú var sagt.

Ráðstafanir þær, sem skuldunaut eru bannaðar samkvæmt 3.mgr. 36.gr. nsl. (í textanum er 2. prentvilla) eru ógildar, nema á-kvörðun um samningagerð hafi ekki verið birt, sbr. 37.gr., og kaup-unaut hafi þar að suki, án þess að honum megi um kenna, verið ó-kunnugt um hana. Ráðstöfun má því rifta og heimta aftur það, sem af hendi var látið, ef ráðstöfun fór fram eftir birtingu, en ann-ars því aðeins, að sönnuð sé mala fides kaupnauts eða að hann hefði átt að vita um samningagerð. Ennfremur hætta samningatil-raunir, ef skuldunautur brýtur fyrirmæli skiftaréttar eða umboðs-manns hans um meðferð búans, 2.tl. 33.gr. nsl.

Um ógildi skuldagreiðslna segir ekki í 4.gr. 36.gr. En það leiðir af 47.gr. nsl., að lánardrottinn verður að skila aftur greiðslu, ef hann er mala fide, og ef skuldunautur verður gjald-proti upp úr samningatilraunum, þá hlýtur að mega rifta eftir 22.gr. eða 6.gr. gjbrl.

c. Eftir 47.gr. nsl. skal skuldunautur sæta refsingu eftir 262. eða 263. gr. hegnl., ef hann hefir í fræmi nokkra þá athöfn, er þar greinir, eftir að hann var tekinn að hyggja á nauð-asamninga eða meðan á samningatilraunum stendur. Þetta fyrirmæli er hér nálega jafnnauðsynlegt sem samsvarandi fyrirmæli aðfl. 38. gr. og nefndra greina hegnl. eru um aðför og gjaldprotaskifti, því að sá, sem nauðasamninga ætlar að leita, getur haft alveg eins mikla freistingu til að skjóta fé undan og ívilna einstökum lánar-drottnum, gefa gjafir o.s.frv., og sá, er veit yfir sér vofa gjald-prot eða aðför.

2. Um hag skuldheimtumanna flestra skiftir það allmiklu máli, ef ákveðið er að leita nauðasamninga. Þeir lánardrottinnar, sem ekki eru við nauðasamning bundnir (sjá 25.gr. D.c.3., sbr. 1. mgr. 40.gr. nsl.), geta eftir semður gengið að honum og látið taka bú hans til gjaldprotameðferðar, 4.mgr. 35.gr. Því er hverj-um þeim, er nauðasamninga leitar til þess að afstýra gjaldprotas-kiftum, nauðsyn að gera forgangskröfumönnum og ýmsum veðhöfum sín-um full skil, svo að þeir ónyti ekki samningatilraunir og látið alt að einu staka bú hans til gjaldprotameðferðar. Þeim lánardrottnum hins, sem bundnir eru við nauðasamninga, er þar á móti bæði meinað að kyrrsetja fjármuni skuldneuts - þar á móti er þeim ekki meinað að kyrrsetja sjálfan hann - eða gera aðför hjá honum. Með því að engum samningsmanni má borga skuld, svo að enginn sæti betri kjör-um en aðrir, þá væri alveg fráleitt að leyfa einstökum lánardrott-num að gera aðför eftir að samningatilraunir byrja. Aðför, sem gerð er fyrir þann tíma, heldur þar á móti gildi sínu, og lánar-

drottinn hefir þá fengið aðfararveð, og nauðasamningur bindur hann ekki. Ekki er samningsmanni heldur leyft að krefjast gjaldbrota-skifta á búi skuldunauts frá því að samningatilaunir hófust og þar til atkvæðagreiðslu um frumvarp er lokið, nema hann hafi til þess samþykki atkvæðismanna, er fara með nægilegt atkvæðamagn til að fella nauðasamning, 2.mgr. 35.gr. Ef svo er, þá fellur samningagerð niður, og gjaldbrotameðferð hefst, enda mundi hafa verið gagnslæust að halda henni áfram á sama grundvelli, því að frumvarpið mundi þá falla. Þá getur skuldunautur ef til vill reynt samningatilaunir af nýju sbr. 5.gr. nsl. Þar á móti má ekki aðförgera, bó að samningsmenn leyfði með sama hætti, því að með því móti yrði misskipt milli lánardrottna, en hrimild til þess hefir meiri hlutinn ekki. Eftir að samningur er samþykktur og þar til skiftaréttur hefir úrskurðað um staðfestingu hans, verður bú aðilja alls ekki tekið til gjaldbrotameðferðar eftir 2.mgr. 35.gr. Þar á móti gæti það orðið eftir 4.mgr. 36.gr.

IV. Um meðferð málsins fer þannig:

1. Jafnskjótt sem ákveðið hefir verið að taka beiðni til greina, skal leggja hana fram, ásamt fylgiskjölum, á skrifstofu skiftaréttar til sýnis lánardrottnum, 5.mgr. 37.gr. nsl. Einnig skal birta 3 sinnum auglýsingu í lögbirtingablaði um það, að samningatilaunið sé byrjaðar, og skal einnig ókeypis þinglýsa henni á varnarþingi skuldunauts og á varnarþingi fasteigna og skipa hans skrásettra, 1.mgr. 37.gr. Í auglýsingu skal einnig skora á alle samningsmenn, er kröfur áttu á hendur skuldunaut við upphaf nauðasamninga, að lýsa þeim fyrir skiftarétti innan 4 vikna frá síðustu birtingu auglýsingar, 1.mgr. 37.gr. Loks skal í sömu auglýsingu boða til fundar til að ræða og ef til vill greiða atkvæði um frumvarp að nauðasamningi, 3.mgr. 37.gr. Ennfremur skal skiftaréttur tilkynna öllum væntanlegum samningsmönnum framkomu frumvarps að nauðasamningum, 4.mgr. 37.gr.

2. Samningsmenn hafa ekki fyrirgert kröfu sinni, bó að þeir lýsi henni ekki innan 4 vikna, 2.mgr. 37.gr. En þá hafa þeir ekki rétt til að taka þátt í meðferð frumvarpsins, nema kröfulýsing sé komin til skiftaréttar að minsta kosti viku fyrir þennan fund, er atkvæðagreiðsla skal byrja, sbr. 4.mgr. 43.gr. Þetta ákvæði er sett til þess að skiftaréttur geti nægilega snemma fengið glögt yfirlit yfir hag skuldunauts og til þess að samningatilaunum geti orðið lokið svo fljótt sem auðið er. Jafnt eindagaðar sem óeindagaðar kröfur koma til greina, 2.mgr. 43.gr. nsl. Er hér sama ástæða til þessa sem í gjaldbrotaskiftum. Ennfremur verður að meta til peningaverðs kröfur um annað en peninga, ef það er nauðsynlegt til að koma á jöfnuði milli skuldheimtumannna, sem oftast er, 3.mgr. 43.gr., og er enn sama ástæða hér til sem í gjaldbrotaskiftum. Semsvarandi fyrirmæli er og í 42.gr. nsl. sem í 20.gr. gjbrl. um gagnkröfur og skuldaþjafnað, enda eru skuldaþjafnaðarmenn eigi heldur bundnir við nauðasamning framar en eftir 21.gr. sbr. 5.tl. 12.gr. nsl.

3. Skuldunautur getur afturkallað frumvarp sitt, þar til skiftaréttur hefir lýst yfir, að atkvæðagreiðsla um það skuli fara fram. Afturköllun skal birta og þinglesa samkvæmt 1.mgr. 37.gr. nsl., 1.mgr. 38.gr. Frumvarp er því ekki skoðað sem bindandi tilboð væri fyrr en svo langt er komið, að samningsmönnum er boðið til atkvæðagreiðslu um það. Einnig getur skuldunautur gert breytingar á frumvarpi og viðauka við það með sama hætti sem í 6.gr. nsl. segir. Verður skiftaréttur þá að skera úr því, hvort frumvarpið,

þannig breytt, fullnægi skilyrðum til þess, að samningatilaunir megi halda áfram, 2.mgr. 38.gr. Ef samningar hætta þá, ber eflaust að auglýsa það, eins og afturköllun. Venjulega munu breytingar verða gerðar eftir tillögu einhvers skuldheimtumanns eða skiftaréttar, því að helst er ætlandi, að þeir telji breytinga þörf.

4. Að kröfulýsingarfresti liðnum semur skiftaréttur skrá yfir framkomnar kröfur og lánardrottina, með athugasemdum eftir þörfum, svo sem, hvort krafa sé viðurkend, skildönguð o.s.frv. Einnig skal gera skrá yfir eignir og skuldir skuldunauts, ef skrá samkvæmt 3.tl. 31.gr. er ekki fullnægjandi. Skjöl þau, sem segir í 31.gr., breytingartillögur eða viðauka, sbr. 2.mgr. 38.gr. nsl., kröfulýsingar, og skrár yfir eignir og skuldir, skal svo leggja fram á skrifstofu skiftaréttar.

5. Ekki síðar en 14 dögum eftir kröfulýsingarfrest skal halda fund með skuldunaut og samningsmönnum, þann er auglýstur var samkvæmt 3.mgr. 37.gr. Ef til vill þarf ekki að halda fleiri fundi, en annars kostar verður að boða til fundar af nýju, og ræður skiftaréttur því. Umræður og tillöguréttur fer atkvæðisréttur og atkvæðagreiðsla eins og um nauðasamninga eftir II.kafli, sjá 1. og 4. mgr. 43.gr. Athuga skal einungis, að þeir einir lánardrotnar, sem kröfur hafa fengið á hendur skuldunaut fyrir upphaf nauðasamninga, hafa atkvæðisrétt. Er það regla, er samsvarar reglu gjaldbrotalaganna um þá, sem kröfur geta gert í gjaldbrotabú.

6. Skiftarétti er skylt að leiðbeina bæði skuldunaut og lánardrotnum um alt, er nauðasamninga varðar. Einnig skal rannsaka allt það, er að nauðasamningi lýtur, eftir 17.gr. nsl. Sjá 1. mgr. 44.gr. En auk þess hefir þótt rétt að setja í 41.gr. nsl. fyllri ákvæði um skyldu skuldunauts og lánardrottina til að veita upplýsingar en í 17.gr. segir, vegna þess, að samhlíða ákvæðum 17. gr. gilda reglur gjaldbrotalaganna og skiftalaganna, en hér er það ekki. Skuldunaut er, samkvæmt 41.gr. nsl., skylt að sækja fundi að forfallaleusu og að veita bæði skiftarétti og lánardrotnum sín um á fundi allar þær upplýsingar, sem hann má og máli skifta. Ef skuldunautur bregst þeirri skyldu sinni, þá falla samningatilaunir niður, og skal birta þá ákvörðun eins og segir í 1.mgr. 38.gr. nsl. En auk þess er einstökum lánardrotnum skylt að svara spurningum skiftaréttar og annara lánardrottins um skifti hans við skuldunaut. Ef lánardrottinn bregst þeirri skyldu, þá getur skiftaréttur úrskurðað hann frá atkvæðisrétti um frumvarpið. Þessi viðurlög geta einungis komið niður á atkvæðismönnum. En á öllum lánardrotnum, sem gefa eiga upplýsingar eftir 4.mgr. 41.gr. getur niðurlagsákvæði mgr. komið. Samkvæmt henni varðar það við 147. eða 148. gr alm. hegnl., ef hann segir visvitandi eða gélauslega rangt frá eða neitar að svara. Það er auðsætt, að vægari greininni, 149.gr., muni eiga að beita, ef lánardrottinn svarar ekki spurningum. Þar rá væntanlega telja, ef lánardrottinn kemur ekki fyrir skiftarétt þótt honum hafi verið löglega stefnt.

7. Skiftarétti er heimilt að taka sér aðstoðarmenn eða menn við rannsókn á búinu og eftirlit, á kostnað skuldunauts, og ákveður skiftaréttur þóknun fyrir þá aðstoð, 40.gr., sbr. og 2.mgr. 36.gr. Um aðstoðarmenn skiftaréttar hér fer með svipuðum hætti og um aðstoðarmenn eftir 32.gr. skl.

8. Samningatilaunir falla niður, ef svo reynist sem í 1.- 6. tl. 33.gr. nsl. segir. Eins og fyrr segir, koma þar nefnd atvik ef til vill ekki fram eða komast ekki upp fyrr en samninga-

gerð er byrjuð, og verður þá afleiðingin sú, að samningagerð hættir. Sama er, ef skuldunautur sækir ekki fund að forfallaleusu eða sendir ekki menn í stað sinn, þótt unt hefði verið, 2.mgr. 41.gr. Svo fellur og samningagerð niður, ef skuldunautur afturkallar frumvarp sitt, 38.gr. nsl., eða bú hans er tekið til gjaldþrotaskifta eftir 2.mgr. 35.gr. eða 4.mgr. 36.gr. nsl.

V. Um staðfesting skiftaréttar á nauðasamningi og nauðsyn hennar fer eftir söru reglum sem áður er lýst (sjá 35.gr. D.c.5.). Synja skal staðfestingar, samskvæmt 44.gr. nsl., ef það kemur í ljós eftir samþykkt frumvarpsins, að fyrirmæli 32.gr. nsl., eitt eða fleiri, standa henni í vegi. Úr því að ekki má taka beiðni til greina, ef svo er farið sem í 32.gr. segir, og úr því að þá falla samningar niður, ef þeir hafa verið byrjaðir, þá er líka auðskilið, að ekki megi staðfesta samning, ef annmarkanir koma í ljós eftir samþykkt frumvarpsins. Einnig er bannað að staðfesta nauðasamning, ef svo er farið sem segir í 2.- 6. tl. 20.gr. nsl.

Um skrásetning nauðasamnings í skiftabók, undirskrift lánardrottna, auglýsing og tilkynning um synjun og staðfestingu nauðasamnings eftir III. kafla skal fara eftir 28.gr. nsl., 45.gr. s.l.

VI. Um verkanir nauðasamnings fer eftir 21.- 26. sbr. 43.gr., 46.gr. nsl. Hér er einungis athugandi, að samningsmenn eru þeir, sem öðlast hafa kröfur á hendur skuldunaut áður en samningatilaunir byrja, sbr. 34.gr. nsl. og að einnig þeir, sem alls ekki hafa lýst kröfum sínum, verða bundnir við nauðasamning, sbr. 2.mgr. 37.gr. Í 2.mgr. 46.gr. eru fyrirmæli, sem eiga að stuðla að því, að eigendur forgangskröfu geti óhræddari veitt aðilja gjaldfrest og þar með stutt óbeinlínis að því, að nauðasamningur komist á, með því að hann heldur forgangsrétti sínum, enda þó hann væri annars glataður, þar til einum mánuði eftir lok nauðasamnings. Skiftir ekki máli, hver lok þeirra verða, hvort samningatilaunir falla niður, frumvarp er afturkallað, það fellur eða er synjað staðfestingar eða er staðfest.

Í 48.gr. nsl. eru fyrirmæli um það, hvenær samningsmenn leysast frá nauðasamningi eftir II. kafla laganna. Það er bæði, ef svo er farið sem í 1. og 2. tl. 29.gr. segir og einnig ef skuldunautur reynist sekur eftir 47.gr. nsl. Því aðeins verður samningsmóður laus, að atferli það, sem talið er í nefndum lagagreinum, sannist eigi siður en 3 árum eftir staðfestingu nauðasamnings. Það er ekki skilyrði, að sá er riftir, hafi sannað þetta. Nóg er, ef það hefir sannast, hvort sem það var í opinberri rannsókn eða einkamáli. Það virðist ekki efi á, að fara skuli einnig eftir 30.gr. um frestinn til að leysa sig undan samningi, þó að það sé ekki berum orðum sagt í lögnum.

VII. Um áfrýjun á ákvörðunum skiftaréttar um málefni þau, sem segir í II. og III. kafla nsl., eru sameiginlegar reglur í IV. kafla laganna. Meginstefnan í þessum reglum er sú, að áfrýjun verði sem mest flýtt, svo að skifti eða samningagerð tefjist sem allra minst vegna hennar. Er aðferðin höfð svo einföld og óbrotin, sem "Kære" er í Danmörk og Noregi.

1. Aðalreglan er, að hverri ákvörðun skiftaréttar samskvæmt 1. 19/1924 má skjóta til hæstaréttar, sbr. 3.mgr. 50.gr. nsl. sbr. 1.mgr. Undantekning er gerð um úrskurði, þar sem beiðni skuldunauts samskvæmt 3. og 31. gr. nsl. er tekin til greina, 1.mgr. 50.gr. nsl. Það þykir ekki ástæða til að leyfa neinum lánardrottanna að tefja eða koma í veg fyrir það að byrjað verði á nauðasamningum.

2. Aðalregla er það og, að hver maður getur áfrýjað ályktunum skiftaréttar, ef hún varðar hag hans að lögum, 3.mgr. 50. gr. nsl. Undantekning frá þessari reglu er það, að skuldunautur einn getur áfrýjað úrskurði skiftaréttar, þar sem synjað er að taka beiðni samkvæmt 3. og 31.gr. til greina, þar sem ákveðið er, að samningatilaunir skuli falla niður eða nauðasamningi er synjað staðfestingar, 2.mgr. 50.gr. nsl. Löggjafinn telur málið vonlaust, ef skuldunautur, sem vitanlega hefir fyrst og fremst hag af samningnum, vill ekki áfrýja.

3. Áfrýjunarfrestur er vika frá uppkvaðning úrskurðar eða lokum dómsethafnar. Úrskurði um staðfestingu á nauðasamningi má bó áfrýja innan 14 daga, 4.mgr. 50.gr. nsl. Áfrýjunarfrest ber að reikna eftir sömu reglum sem alment gilda um áfrýjun. Þegar má áfrýja ályktun, er hún hefir verið tekin, en ekki stöðvar áfrýjun samningatilaunir, 1.mgr. 51.gr. Þeim er því haldið áfram, en vitanlega má ekkert það gera, sem bryti báð við þá niðurstöðu, er hæstiréttur kynni að komast að. Því mátti ekki framselja skuldunaut þú hans, meðan á áfrýjun á staðfestingu nauðasamnings stæði, ekki staðfesta nauðasamning samkvæmt atkvæði lánardrottins, er úrlausn um atkvæðisrétt hans er leitað til hæstaréttar, o.s.frv.

4. Úr því að áfrýjun veldur ekki niðurfelli samningatilauna, þá er auðsatt, að áfrýjanleiki ákvörðunar muni því síður gera það. Samningatilaunir halda því áfram, þótt mögulegt sé að áfrýja einhverri ákvörðun. Skuldheimtumaður, sem skiftaréttur hefir úrskurðað atkvæðisrétt, fær því að greiða atkvæði, þótt áfrýja megi. Frá þessari reglu eru gerðar undantekningar um ákvörðun skiftaréttar um það, að samningatilaunir skuli niður falla eða ef nauðasamningi er synjað staðfestingar. Þá skal ekki telja samningatilaunum lokið fyrr en áfrýjunarfrestur er liðinn, enda hafi ekki verið áfrýjað. Þessi regla er sett til þess, að fyrirbyggja það, að alt verði ónýtt, sem gert hefir verið, ef hæstiréttur skyldi fella úrskurð skiftaréttar úr gildi. Samskonar er um úrskurð skiftaréttar, þar samningur er staðfestur. Þá má ekki afhenda skuldunaut þú hans eða hætta eftirliti fyrr en liðinn er áfrýjunarfrestur, enda hafi þá ekki verið áfrýjað, eða hæstiréttur hefir staðfest úrskurð skiftaréttar, 2. og 3. mgr. 51.gr. nsl.

5. Áfrýjunaraðferðin er mjög einföld. Áfrýjandi snýr sér til skiftaréttar með skriflega beiðni áður en áfrýjunarfrestur er liðinn um það, að skiftaréttur annist áfrýjun þess atriðis, sem áfrýja má, og sé það greint svo glögt, að ekki sé um að villast, og hvaða kröfur áfrýjandi geri, ástæður þær, sem hann byggir þær á og gögn þau, er hann telur mál sitt styðja, enda mega nýjar kröfur og ný gögn koma fram. Og úr því nýjar kröfur mega koma fram, þá má og eflaust styðja þær með nýjum málsástæðum. Og nýjar neitanir hljóta einnig að mega koma fram. Skiftaréttur skal svo senda hæstarétti svo fljótt sem unt er áfrýjunarbeiðni, eftirrit úr skiftabók af öllu því, er málið varðar, skjöl þau, er að málinu lúta, og álit sitt, ef hann vill, 1.mgr. 52.gr. nsl. Stefna er engin gefin út til þess eða þeirra, er telja má gagnaðilja, en rétt er hverjum þeim, er telur sig málið varða, að senda hæstarétti skriflega greinargerð um málið, 2.mgr. 50.gr. nsl. Menn verða sjálfir að afla sér upplýsinga um, hvort áfrýjað hefir verið og hvaða skjöl fylgja áfrýjunarbeiðni.

Hæstiréttur má ekki hafa mál lengur til úrskurðar en viku eftir að skjölin komu til hans, nema það sé sérstaklega umfangs-

mikið, en aldrei má hann hafa það lengur en 14 daga eftir móttöku skjalanna. En þar með er átt við móttöku síðustu skjalanna, ef þurft hefir frekari rannsóknar samkvæmt 4.mgr. 52.gr. nsl. Málaflutningur fer enginn fram fyrir hæstarétti, en hann dæmir aðeins eftir skjölunum. Frekari rannsókn getur hæstiréttur fyrirskipað skiftarétti, og ber honum að gera hana samkvæmt reglum 17. og 41. gr. nsl., og senda síðan hæstarétti.

Um réttargjöld og málskostnað gilda sérstakar reglur. Áfrýjandi greiði skiftarétti 20 kr. gjald í ríkissjóð fyrir fyrir-töku máls í hæstarétti, og á skiftaréttur að senda hæstarétti vott-orð um greiðslu þessa gjalds. Annars kostar mun hæstiréttur ekki eiga að taka mál fyrir, nema gjaldið sé bargað greitt, enda á skifta-réttur ekki að senda skjölin frá sér, nema gjaldið sé borgað eða sjálfur vilji hann ábyrgjast það. Önnur réttargjöld eru ekki greidd. Þar á móti getur hæstaréttur gert þeim, er áfrýjað hefir án þess að hann verði talinn hafa haft til þess samilega ástæðu, svo og fyrir ósamileg ummæli eða visvitandi ósannindi í málflutningi, að greiða 20 - 200 kr. sekt í ríkissjóð, 54.gr. nsl. Því er ekki nægilegt til að dæma í sekt, þótt áfrýjandi tapi málinu. Málið getur hafa verið vafasamt, og því samileg ástæða til að áfrýja því. Sekt fyrir ósamileg ummæli eða visvitandi rangan málflutning getur hæstiréttur eflaust felt á hendur hverjum, sem sendir honum greinar-gerð um málið eftir 2.mgr. 52.gr. nsl.

Málskostnaður er annars enginn dæmdur í hæstarétti, 3.mgr. 54.gr. nsl.

IV. Þ Á T T U R.

V A L D S K I F T A R É T T A R O G V E R K S V I Ð.

30.gr.

Dómsvald skiftaréttar, eftirlit með skiftarétti.

I. Athafnir skiftaréttar hafa lengi verið talðar til dóms-athafna. En þar í felst, að eigi stöðar að leita til framkvæmdar-valdsins til að fá þeim breytt, því að það getur ekki breytt dóms-athöfn eða felt hana úr gildi, heldur verður að leita til æðra dóm-stóls í því skyni, nema skiftaréttur geti sjálfur breytt ákvörðun sinni. Í lögum er regla þessi um dómsvald skiftaréttar víða helg-uð eða ráð fyrir henni gert. N.L. 1 - 6 - 5 og 5 - 6 - 1 sýna, að þá voru úthlutunargerðir talðar dómsathafnir. Í 96.gr. skl. er bæði talað um áfrýjun skiftagerðar, úrskurðs og annara ályktana skiftaréttar, sbr. og 1.gr. 1. nr.19 2.okt.1895. Er ljóst, að eft-ir skiftalögunum eru gerðir skiftaréttar yfirhöfuð dómsathafnir. Loks má nefna það, að allar athafnir skiftaráðenda í sambandi við nauðasamninga eru áfrýjanlegar og því talðar dómsathafnir, sjá IV. kafla nsl. Má því nú byggja á því, að hver athöfn skiftaréttar sé dómsathöfn, nema glögg heimild sé til annars. Eftir þessu verður að telja fyrirsvar skiftaréttar fyrir bú, svo sem samninga við æðra menn, ráðstöfun á eignum búans o.s.frv. dómsathafnir, sbr. 50.gr.

nsf., enda þott eðlilegra væri að setja þær á bekk með ráðstöfunum framkvæmdarvaldsins. Skipun fjárhaldsmanns samkvæmt 14. gr. og forsjármanns eftir 57. og 63. gr. skf. verður þá væntanlega líka að telja dómsethöfn. Sama er um ákvörðun skiftaráðanda á erfðafjárgjaldi og skiftagjaldi. Þó að hann sé háður eftirliti ríkisstjórnar um gjeldheimtuna, þá er ályktun hans um þessi attriði dómaraverk gagnvart erfingjum og lánardrottnum, sem bæði þeir og ríkisvaldið hlýtur að vere bundið við, þar til því er breytt af þar til þærum dómara.

II. Athöfnum skiftaréttar verður venjulega að áfrýja, ef fella á þær úr gildi eða breyta þeim, sbr. 96. gr. skf., 7. gr. gjbrl. og IV. kafla nsf. Þessi regla er þó alls ekki undantekningalaus. Stundum er skiftarétti sjálfum beinlínis heimilað í lögum, að breyta ákvörðunum sínum, sbr. 9. gr. og 37. skf., og 8. gr. gjbrl., 1.- 6. tl. 33. gr. nsf. o. fl. En auk þess er skiftarétti heimilt að breyta sjálfur öllum ákvörðunum sínum, sem hann hefir ekki gert með formlegum úrskurði og teljast mega til bráðabirgða gerðar eða svo lengi sem ekki reynist annað sannara eða hentugra. Því getur skiftaréttur t.d. breytt skuldaröð, þar til úrskurður er uppkveðinn, breytt ráðstöfunum á eignum búans, skift um innheimtumann eða umboðsmenn. Þessar breytingar getur skiftaréttur bæði gert af sjálfs áðum og eftir kröfu aðila.

III. Framkvæmdarvaldið á að hafa eftirlit með því, að skiftaréttur ræki löglega skyldur sínar, en ekkert sérstakt er það, því að slíkt eftirlit á það að hafa um aðra dómendur. Um eftirlit þetta segir alment í 98. gr. skf. svo, að skiftaráðendur beri að gera reikningsskil á sama hátt sem þangað til hafi tíðkast, svo skuli og haldast óbreytt ákvæði laganna um eftirlit með því, að skifti dragist ekki um skör fram, um endurskoðun skifta, og um eftirlit með fjárförráðum ómyndugra. Konungleg tilskipun hefir engin enn verið sett um þessi efni, þó að heimild sé til þess í 2. mgr. 98. gr. Tilvitnun 98. gr. til ákvæða laga um eftirlit með skiftum og um endurskoðun skifta mun eiga við tilsk. 12. febr. 1790, en sú tilsk. hefir ekki verið hér löggleidd. Um fjárförráð ómyndugra gildir tilsk. 18. febr. 1847 og er við hana átt.

Samkvæmt kancellibréfi 5. apr. 1788 eiga allir skiftaráðendur að senda eintönnum, nú fjármálaráðuneytinu, skýrslu um öll bú, sem þeir hafa haft til skifta á árinu, bæði þau, er þeir hafa lokið skiftum á, og þau, sem enn er óskift, og skal skýrslan vera í fyrirskipuðu formi. Af þessum skýrslum má svo sjá, hversu lengi skifti á hverju búi hafa staðið. Svo eiga skiftaráðendur að senda fjármálaráðuneytinu skýrslu árlega um erfðafjárgjald, bæði í búum, sem skift er einkaskiftum og opinberum skiftum, sbr. 8. gr. 1. nr. 30/1921. Fjármálaráðuneytið athugar reikning skiftagjalda til ríkissjóðs, sbr. 31. gr. 1. 27/1921, eftir skiftaskýrslunum, þar sem geta skal eignaupphæðar hvers bú, sem skiftaráðandi fer með. Loks endurskoðar fjármálaráðuneytið sjóðbók og aukatekjubók sýslumanna og bæjarfógeta, en þær eiga að sýna, hversu mikið fé búa og ríkissjóðs stendur inni hjá skiftaráðanda, þar á meðal skiftagjöld og erfðafjárgjöld, sbr. tilsk. nr. 6 17. júní 1915 9.- 12. gr. Að öðru leyti rennsakar framkvæmdarvaldið ekki, nema alveg sérstök ástæða verði til, hvort skifti far löglega fram að öllu leyti. Og þess ber vel að gæta, að framkvæmdarvaldið getur ekki haldur breytt gjörðum skiftaráðanda um innheimtu ríkisgjalda. Þær eru líka dómsethafnir, og verður framkvæmdarvaldið því að áfrýja þeim, ef skifta-

ráðandi fer ekki eftir athugasemdum þess. En breytt getur hann sjálfur ákvörðun, sem hann kann að hafa gert um reikning skiftagjalds eða erfðafjárgjalds, nema formlegur úrskurður hafi verið uppkveðinn.

Ef svo reynist, að skifti dragist að nauðsynjalaus, þá á dómsmálaráðherra að áminna skiftaráðanda, og ef sú áminning verður árangurslaus, þá má skipa annan mann til að fara með þú í hans stað, enda skal skiftaráðandi þá tafarlaust selja þúið þeim í hendur, er skipaður hefir verið. Ef hann selur ekki þúið af hendi, þá skal víkja honum frá embætti um stundarsakir og síðan lögsækja hann til að hafa fyrirgert embætti sínu. Það er tilætlun löggjafans, að ekki skuli þurfa að áfrýja ákvörðun skiftaráðanda um að fresta skiftum, jafnvel þótt hann hefði beinlínis tekið ákvörðun um það, enda væri það óheppilegt, því að það mundi auka dráttinn allmikið. Skiftaráðandi greiðir hinum bóknun eftir úrskurði ráðherra. Ef skiftaforstjórar draga skifti og yfir því er kært, þá getur ráðherra einnig, að álit skiftaforstjóra fengnu, skipað svo fyrir, að þú verði fengið skiftaráðanda í hendur, 97.gr. skl. Um skilanefndir eru ekki samsvarandi fyrirmæli, en þeirra er ekki þörf, því að félagsfundur getur sett þær frá starfinu, 1.mgr. 97.gr. 1. 36/1921 og 39.gr. 1. 77/1921. Aftur fer um skiftanefnd eftir 113. gr. 1. 15/1923 sem um skiftaforstjóra, og getur því ráðherra víkið þeim frá samkvæmt 97.gr. skl. Loks sætir skiftaráðandi, sem dregur meðferð nauðasamninga óhæfilega, ákvæðum 1.mgr. 97.gr. skl. Þegar nauðasamningagerð er einn hluti þrotabúsmeðferðar, þá mundi hafa mátt beita 97.gr., þótt ekki hefði verið heimild til þess í 55.gr. nsl. skiftir því máli um nauðasamninga utan gjaldþrotameðferðar, og var nauðsynleg að því leyti.

31.gr.

Hvaða málefni sæta úrlausn skiftaréttar.

I. Skiftarétti ber fyrst og fremst einum að leysa úr öllum spurningum um meðferð bús, og verða þau málefni því ekki borin undir héraðsdómara. Til þessara mála má telja:

1. Upphaf opinberra skifta. Þó að það sé ekki sagt berum orðum í skl., að skiftaráðandi úrskurði um töku bús til opinberra skifta, þá hefir aldrei verið vafi á því, að hann eigi úrskurð þess máls, sbr. 5., 6. og 78. gr. skl. Því er það hans að skera úr því, hvort erfingjar megi skifta sjálfir, enda er það í raun réttari spurning um það, hvort opinber skifti skuli fram fara, sbr. 70. og 74. gr. skl. Í 2. og 6. gr. sbr. 33.gr. gjþrl. er skiftaráðanda líka berum orðum falið að úrskurða um töku bús til gjaldþrotaskifta. Í 40., 42. og 76. gr. 1. 20/1923 er og beint sagt, að skiftaréttur úrskurði um töku bús til skifta. Í samræmi við þetta eru fyrirmælin í 7. og 33. gr. nsl. um það, að skiftaréttur úrskurðar, hvort frumvarp að nauðasamningi sé tækt, hvort sem samninga er leitað í sambandi við gjaldþrotaskifti eða utan þeirra.

2. Skiftaréttur hefir einn úrskurðarvald um það, hvaða eignir skuli skrifa upp og virða, sbr. 15. og 59. gr. skl., hvort sem erfingja, skuldheimtumenn eða aðra skilur á um það efni, t.d. hvað skuldunaut sé heimilt að taka til sín, hvort skrá skuli hlut, er þriðjimeður gerir tilkæll til o.s.frv. Þá ákveður skiftaráðandi

um útgáfu innköllunar til skuldheimtumanna, sbr. 20.- 22., 51., 60., 70. sbr. 71. gr. og 76.gr., og 37.gr. nsl. Hann kveður á um skifta-fundi, sbr. 23. og 24. gr. skl., 8. 15.- 18. 37., 41. og 44. gr. nsl. Svo stýrir hann búinu og ákveður yfirhöfuð meðferð þess, sbr. 24., 35. gr. skl. o.s.frv., 12.gr. gjbrl. og 36.gr. nsl., ræður að- stoðarmenn sér til handa og ákveður þóknun handa þeim, sbr. 30.- 32. gr. skl. og 40.gr. nsl.

3. Með sama hætti sem skiftaréttur leysir úr því, hvort bú skuli taka til skifta, sker hann og úr því, hvort skiftum skuli lokið. Því er það hans, að ákveða, hvort bú skuli eftur fengið erfingjum í hendur, sbr. 9.gr. skl., hvort lúka skuli gjaldþrota-skiftum eftir 8., 34. eða 35. gr. gjbrl., að ákveða úthlutun bús, sbr. 49.gr. skl., sbr. og 46., 47., 59. og 64. gr. skl. og 36.gr. gjbrl. o.fl. Í samræmi hér við er það, að skiftaráðandi úrskurðar um niðurfell nauðasæmnings, sbr. 33.gr. nsl. o.fl., um samþykkt og staðfestingu nauðasæmnings, sbr. 20. og 44. gr. skl.

II. Skiftaráðandi gerir ráðstafanir þær um skuldunaut, sem i 10. og 11. gr. gjbrl. segir, og hann úrskurðar um hlunnindi skuldunauts eftir 12.gr. s.l. Hann setur mönnum og talsmenn eftir 14. og 56. gr. skl. og fjárhaldsmann eftir 57. og 63. gr. skl., 1. 20/1923 39.gr. o.fl.

III. Þá er um kröfur á hendur búi. Ef búi er skift opinberum skiftum, á að lýsa kröfum gegn því fyrir skiftaráðanda. Þetta segir um skuldafrágöngudánarbú, 33.gr. skl. og um önnur bú, sem skift er opinberum skiftum, ef innköllun til skuldheimtumanna er gefin út, sbr. 51., 60. og 67. gr. skl. og 8. og 35. gr. gjbrl. Sam-svarandi er um kröfulýsingar, þegar leitað er nauðasæmnings utan gjaldþrotaskifta, sbr. 37.gr. nsl. Skiftaráðanda ber og einum úr-skurðarvald um það, hvort kröfu skuli taka til greina, hvar hún skuli vera í skuldaröð o.s.frv., sbr. 35. og 38. gr. skl. Hann sker og úr kröfum um erfðafé eða gjafir, ágreiningi milli hjóna um skifti, sbr. 65.gr. skl. og milli erfingja, sbr. 75.gr. skl. Þar á móti úrskurðar skiftaréttur ekki kröfur á hendur erfingjum, er sjálfir skifta né á hendur hjónum, er skilja fjárskifti sín eða hjúskep. Like úrskurðar skiftaráðandi um atkvæðisrétt skuldheimtu-manna á skiftafundum, sbr. 24.gr. skl. Sama er um atkvæðisrétt skuldheimtumanna, þegar leitað er nauðasæmnings, sbr. 10.- 14. gr. og 43.gr. nsl. Lánardrottnum protabús eða skuldafrágöngudánarbús er yfirhöfuð fyrirmunað að bera kröfur sínar undir aðra en skifta-rétt. Þetta er almenn regla, sem ekki verður gerð undantekning frá, nema skýlaus heimild sé til annaðhvort í lögum eða ef eðli málsins heimtar.

a. Þeir, er hafa höfðað mál á hendur hinum látna eða skuldunaut áður en skifti hófust, geta haldið þvíáfræm eftir 33.gr. skl. gegn búinu á sama varnarþingi, ef það hefir verið þar löglega höfðað. Sækjandi þarf ekki að stefna af nýju og yfirhöfuð ekki að breyta um kröfur. Búið tekur við máli, eins og það var, þegar skifti hófust. Rétt er, að dómur hljóði á bú, en hann má þó hljóða á skuldunaut, því að jafn* kemur dómkrafa búi til gjalda fyrir það. Auðvitað er þetta allt með þeim fyrirvara sagt, að krafa skifti búið máli. Dóm verður skiftaréttur að leggja til grundvallar.

b. Þeir, er hlutbundinn rétt hafa yfir eignum bús, verða alment að bera kröfur sínar undir skiftarétt. Undantekning er um þá, sem hafa handveð eða haldsrétt í eignum búins. Sama virðist um þá, er lagt hafa löggeymslu eða tekið hafa fjárnámífluti búins

og hlutirnir eru ekki í vörzlum búsins eða umboðsmanns þess, svo og ef selja má veð án dóms, sáttar eða fjárnáms. Þá getur skuldheimtumaður selt tryggingarféð án þess að leita til skiftaréttar, 34.gr. skl. Af þessu hefir verið leiðt sú setning, að þeir, sem rétt ættu yfir munum, er bú á eða bú hefir til afnota og réttarins mætti neyta með beinni fíógetagerð, þá þyrfti aðili ekki að leita til skiftaréttar, heldur gæti þeir beint farið til fíógeta og látið framkvæma réttargerðina án atbeina eða jafnvel þvert ofan í mótmæli skiftaréttar. Þessu er að líkindum svo farið, ef alls ekki þarf atbeina skiftaréttar til þess að réttargerðin verði framkvæmd, t.d. að bera út muni bús úr íbúð eða húsi, ef leigutími er liðinn, leiga er ekki greidd o.s.frv. Hitt er þar á móti mjög vafasamt, hvort þessi leið verður færin, þegar atbeina skiftaréttar þarf til, t.d. afhendingu munar, sem tekinn hefir verið fjárnémi, en búið telur fjárnámið ógilt eftir 25.gr. gjþrl. Það er eðlilegast, að skiftaréttur skeri einn úr því, hvort hlut bús skuli láta af hendi, svo framarlega sem hann er í vörzlum þess. Þetta er líka í beztu samræmi við orðin í 33.gr. skl.: "kröfur til eftirlátinna muna hans". Þó mun verða að gera undantekningu um innsetning í og útbúð úr fasteign eftir N.L. 6 - 14 - 6, ef maður hefir t.d. leigt hús, sem er eign bús. Þar mun búið verða að sæta sömu lögum sem hver einstaklingur, því að annars yrði aðili fyrir óþarfri réttar-skerðingu. Annars getur sjaldan komið hér ósamþykki milli fíógeta og skiftaráðanda, með því að sami maður gegnir venjulega hvorum- tveggja störfunum.

Þeir, er heimta sér til eignar hluti úr búinu, munu eiga að leggja kröfu sína undir úrskurð skiftaréttar. Þetta virðist mega leiða af fyrirmælum 35.gr. skl. Úr því að skiftaráðanda er þar heimilað að binda framsal eða afhendingu muna úr búinu því skilyrði, að efndar sé við búið þær skuldbindingar, er þar af leiðir, þá hlýtur að vera gert ráð fyrir því, að kröfuna megi leggja undir hann, en þar með er þó ekki sagt, að ekki sé leyfilegt að sækja búið í héraði til að skila hlutum. 33.gr. skl. sker ekki heldur úr þessu með vissu, því að hæpið er að álykta af henni e. contr. enda færi sú ályktun einnig í bæg við 35.gr. skl. Almenna skoðunin er sú, að slíkum kröfum skuli beina til skiftaréttar og að hann sé einn þær að úrskurða þær.

c. Um þá, er fyrstu forgangskröfur hafa, er ekki efi. Þegar af því, að þeir eru taldir í skuldaröð 8.kap. skl. má óhætt álykta, að skiftaréttur skal úrskurða þeirra kröfur, enda hefir aldrei verið vafi um marger þeirra, t.d. skiftagjöld, erfðafjérgjald o.fl. Ekki má hér álykta e. contr. af því, að skiftaráðanda er sérstaklega falið að ákveða þóknun aðstoðarmenna eftir 32.gr. skl. og nú 40.gr. nsl. Þau fyrirmæli eru sett ex tuto, en ekki af því að mál þessi sé annars tekin undan skiftarétti.

IV. Kröfur bús á hendur öðrum mönnum. Það er almenn regla, að skiftaráðandi getur ekki "skyldað neinn til að greiða búinu fé eða leysa verk af hendi fyrir það eða að öðru leyti lagt dóm á kröfur búsins gegn öðrum", 35.gr. skl. Ef skiftaráðandi kvæði upp slíkan úrskurð, þá væri hann að vettugi virðandi. Skiftaráðandi gæti því ekki úrskurðað manni skylt að greiða búi málskostnað. Þar á móti bryti það ekki í bæg við 35.gr., þótt skiftaráðandi úrskurðaði bú til málskostnaðargreiðslu. En það er þó ekki heldur talið heimilt, sbr. tilsk. 10.júlí 1795 19.gr. b. og tilsk. 20.jan. 1795 10.gr. b. í 35.gr. skl. eru þó gerðar þessar undantekningar

frá aðalreglunni:

a. Ef lýst er skuld í bú, en búið telur sig hafa gegnkröfu, þá úrskurðar skiftaráðandi, að hve miklu leyti gagnkrafan skuli koma upp í skuldina. Hér úrskurðar skiftaréttur ekki gjald á hendur öðrum manni beinlínis, því að úrskurðurinn varðar einungis þann hluta kröfu búans, sem nota á til skuldajafnaðar. Ef krafa búans er hærri, þá verður það að sækja skuldunaut sinn til greiðslu þess hluta hennar með venjulegum hætti í héraði. Og ef búið hefði byrjað á því, að sækja um kröfu sína í héraði áður en skuldunautur lýsti sinni kröfu í búið, þá hefði hann einnig getið komið henni að til skuldajafnaðar í því máli, sbr. 20. gr. gjbrl., og aðeins til skuldajafnaðar, nema málið hefði verið höfðað fyrir skiftaupphaf, sbr. 33. gr. skl. Afganginn verður að leggja undir úrskurð skiftaréttar. Þegar hann úrskurðar eftir 35. gr. skl., þá er sá úrskurður einungis bindandi um þann hluta af kröfu búans, sem til skuldajafnaðar kemur.

b. Ef hlutur er heimtur úr búinu, þá getur skiftaráðandi bundið afhendingu því skilyrði, að efndar sé þær skuldbindingar, er þar af leiða, t.d. ef hinn látni hefir fóðrað hest, en eigandi krefst afhendingar á honum, þá má skiftaráðandi synja um hana, unz fóðrið er greitt.

c. Ef fé er greitt úr búi gegn ábyrgðarkvittun, þá sker skiftaráðandi úr því, hvort það skuli aftur galdið vegna nýrra sannana eða atvika. Hér er við það átt, ef t.d. er greitt til manns, og krafa hans reynist síðan röng, eða greitt er herra en búið hrökkur til, gegn því að viðtakandi skuldbindi sig til að greiða búinu að skaðlausu það, er ofgreitt kynni að reynast. Þegar skiftaráðandi hefði úrskurðað endurgreiðslu, þá yrði að lögsækja viðtakanda til að greiða, ef hann gerði það ekki viljugur, og yrði úrskurður skiftaráðanda lagður til grundvallar í því máli.

V. Skiftarétt skortir yfirhöfuð vald til að skipa nokkrum að gera nokkuð hvort sem það er fyrir búið eða aðra. Hann getur því ekki úrskurðað sektir á hendur mönnum eða málskostnað. Honum hlýtur þó að vera rétt að vísa mönnum af fundi, er ekki vilja hlíta fundarstjórn hans eða hafa ósamilegt atferli í frammi að öðru leyti. Skyldað getur skiftaréttur þó erfingja til að afhenda bú eftir 77. og 78. gr. skl., en hann fullnægir sjálfur þeim úrskurðum. Ef mótstöðu væri beitt, mundi þegar mega beita fógetavaldi. Sama væri um aðra úrskurði hans um töku bú til skifta. Undantekning frá reglunni um heimildarleysi skiftaráðanda til að skylda menn til nokkurs er í 17. og 44. gr. nsl., þar sem skiftarétti er heimilt gert að stefna mönnum fyrir sig að viðlögðum þingvítisbótum. Hér er skiftaráðanda veitt alveg sama vald sem héraðsdómurum. Úrskurðir skiftaráðanda eru alment ekki aðfararhæfir, enda kemur það sjaldan að бага, því að hann fullnægir þá venjulega sjálfur. Undantekning um aðfararhæfi úrskurða mun mega telja úrskurði um fengelsi eftir 10. og 11. gr. gjbrl. og um þingvítisbætur eftir 17. og 44. gr. nsl.

32. gr.

Málaflutningur fyrir skiftarétti. Úrskurðir skiftaréttar.

I. Milli erfingja eða gjafheimtumenna, milli erfingja og

skuldheimtumanna, milli skuldunauts og skuldheimtumanna og milli skuldheimtumanna getur risið ágreiningur. Einn erfingi mótmælir erfðakröfu hins, t.d. arfleiðsluskrá, erfingi eða skuldheimtumaður vefengir kröfu annars skuldheimtumanns, kröfu gjafheimtumanns er endmælt o.s.frv. Þá má vera, að sök sé sótt og varin fyrir skiftarétti, er úrskurðað skal slík efni.

Einnig má verða ágreiningur um eitthvert efni, sem skiftameðferð varðar, milli einhverra aðilja og skiftaréttar eða skiftaforstjóra, t.d. um staðfesting nauðasamnings, sölu é munum bús, leigu á eignum þess o.s.frv. Einnig skal skiftaréttur úrskurðaður þessi mál. En þegar ágreiningur er einungis milli skiftaréttar og einhvers aðilja, þá getur ekki til eiginlegrar sóknar máls og varnar komið. Af hálfu aðilja mundi þá varla annað koma fram en stutt bókun í skiftabók, og skiftaréttur mundi síðan leggja úrskurð á efnið eða taka ákvörðun með öðrum hætti. Og þá mundi ekki verða leitað sátta. Deilumál milli skiftaforstjóra og aðilja munu eiga að sæta lögsögu héraðsdómara, nema þeir komi sér saman um að leggja þau til skiftaréttar. Þá verður leitað sátta og mál sótt og varið fyrir honum með venjulegum hætti.

II. 1. Samkvæmt tilsk. 20.jan.1797 10.gr. b. skal sáttanefnd ekki leita sátta um ágreining út af kröfum í dénarbú eða þrotabú, heldur skal skiftaráðandi gera það. Í 38.gr. skl. er skiftaráðandi einnig boðið að leita sátta, ef skuldakröfu er mótmælt, ef menn skilur á um forgöngurétt kröfu eða um úthlutun búsins. Og í 76.gr. skl. er skiftaráðandi boðið að leita sátta um hverskonar ágreining milli erfingja, er skifta sjálfir. Og er síðari reglan eftir orðum sínum víðtækari hinna fyrri. Nú væri allkynlegt, ef ekki skyldi jafnt reyna sátt um ýms önnur efni en þau, er í 38. og 76. gr. skl. segir, t.d. misklið skuldunauts og lánardrottins um það, hvort skuldunautur megi taka hlut úr búi. Það hefir því lengi verið talið, að leita skyldi sátta um allan ágreining milli aðilja í skiftamálum, nema þau væri undantekin að lögum eða samkvæmt eðli sínu. Í nauðasamningalögunum segir ekkert um sáttaumleitun. Þegar samningatilaunir fara fram í sambandi við gjaldþrotaskifti, þá virðist eiga að leita sátta um miskliðarefni aðilja með sama hætti sem nú var sagt. En miskliðarefni munu þar helst koma um atkvæðisrétt, auk ágreinings um kröfur, sem kemur undir 38.gr. skl. Þegar nauðasamningatilaunir fara fram utan gjaldþrotameðferðar, þá virðist málið vafasamara. Ef kröfu er mótmælt þar eða atkvæðisrétti, þá virðist skiftaréttur einnig eiga að leita um sattir, því að það virðist vera meginregla löggjafarinnar, að skiftaréttur leiti sátta, þar sem það er unt eftir eðli málsins, enda er líkt á komið um þesskonar ágreining, þegar bú sætir skiftameðferð og þegar nauðasamninga er leitað eftir III. kafla nsl. Virðist réttast að líta svo á, að skiftarétti beri að leita sátta um ágreining, þegar nauðasamninga er leitað utan gjaldþrotaskifta, eftir sömu reglum sem annars, sbr. og 10.gr. b. tilsk. 20.jan.1797.

Réttast er, að sátta sé leitað áður en sókn máls og vörn hefst, en þó mun nægilegt, að sáttatilaun sé gerð áður en rál er til úrskurðar tekið. Ef hvorugur aðilja sækir skiftafund eða aðeins annar, þá getur ekki af sáttatilaun orðið, en allt um það ber að úrskurðað ágreininginn, því að hvorki er heimilt að telja þann, sem kröfu gerir, falla frá henni, þótt hann hafi ekki sótt fund, né heldur að telja hinn hafa horfið frá andmælum sínum, þótt hann komi ekki. Ekki getur skiftaréttur heldur úrskurðað sekt á hendur mönnum

fyrir óþarfa þrætu né málskostnað, þó að þeir sækji ekki sáttafund. Mun því einsætt að leita sáttu, þótt maður sendi að nauðsynjalausum mann í stað sinn, er ekki mætti annars senda, en gæti þó skuldbundið umboðanda sinn. Ef sáttu er ekki leitað, enda komi ekkert fram um, að þess hafi ekki verið kostur, þá verður úrskurður skiftaréttar ómerkður í æðra dómi, og máli visað heim.

Ágreining um töku bús til skifta, t.d. milli skuldunauts og lánardrottins, virðist þó varla þurfa að leggja til sáttu. Má jafna því máli til miskliðar um það, hvort fíðgetagerð eða uppboð skuli fara fram. En þar þarf engar sáttatílaunar.

Sátt fyrir skiftarétti er áússátt, og er því aðfararhæf, að því leyti sem aðrir en bú, sem skift er eftir III.kap. skl. eða gjaldþrotareglum, skuldbinda sig til einhvers í henni, t.d. ef erfingi fellur frá arfstílkalli sínu gegn því að annar erfingi greiði honum ákveðna fjárhæð. En ef fyrirsvarsmaður þrotabús eða skuldafrágöngudánarbús skuldbindur búið til einhvers, t.d. að greiða fé, láta hlut af hendi, þá verður ekki gerð aðföðr eftir sáttinni í búinu, fremur en sátt, sem skuldunautur eða hinn látni hefði gert, enda fullnægir skiftaráðendi sjálfur sáttinni.

2. Um málsmeðferð fyrir skiftarétti segir það alment í 38.gr. skl., að fara skuli með mál út af ágreiningi um kröfu o.s.frv. "eftir réttarfararsreglum þeim, sem í gildi eru", sbr. og 75.gr. skl. Í skiftamálum gilda því reglur þær, sem fyrr var eftir farið, nema í skiftalögunum eða yngri lögum sé nýrri fyrirmæli.

a. Stefna er engin gefin út. Til þess að gefa aðiljum kost á að lýsa álitinu á fram komnum kröfum er samín skrá yfir þær allar og síðan haldinn fundur, þar sem skrá þessi og skilríki skuldheimtumanna eru yfir farín eftir þörfum. Ef einhver vill andmæla kröfu eða forgangsrétti hennar, þá skal hann gera það á fundinum eða í síðasta lagi innan 4 vikna þar frá, "og þar eftir framfylgja" andmælum sínum "tafarlaust". Skuld, sem ekki er mótmælt innan þessa tíma, þar að telja samþykta, 37.gr. skl. Þetta síðasta má ekki skilja alveg bókstaflega. Kröfur út af skiftunum, sem til verða eftir þenna tíma, geta alls ekki farið eftir þessu ákvæði. Ef mótmæli koma fram á skiftefundum, og kröfueigandi er þar ekki eða þau koma fram á 4 vikna frestinum, þá er athugandi, hvort gera skuli honum viðvart um mótmælin. Ekki verður séð, að nokkur skylda hvíli á skiftarétti í þá átt. Ef nokkur hefir hana, þá ætti það að vera sá, er fram kom með mótmælin. Og ef til vill mætti telja fyrirmælin í 37.gr. skl., um að mótmælandi skuli framfylgja mótmælunum tafarlaust, benda í þessa átt. Þetta þarf þó ekki að merkja annað en það, að hann skuli gera grein fyrir því, á hverju hann byggir andmæli sín. Hitt er líkleggra, enda talið svo í framkvæmdinni, að sá, sem kröfu gerir í bú, verður sjálfur að vera á verði um það, hver afdrif krafan fær. Í 1.19/1933 eru ekki heldur nein bein fyrirmæli um þetta. Að því leyti sem nauðasamninga er leitað í sambandi við gjaldþrotaskifti, er vafalaust, að ekki þarf að tilkynna aðilja fremur en eftir skl. vefengingu á kröfu eða atkvæðisrétti, sbr. 8.gr. nsl., sem yfirleitt virðist halda sér að reglum skl. í þessu efni. Þegar nauðasamninga er leitað eftir III. kafla nsl., þá skal boða til fundar samkvæmt 37.gr. nsl., gera skrá um kröfur og leggja hana fram á skrifstofu skiftaréttar samkvæmt 39.gr. nsl., og yfirfara hana síðar á fundi, sbr. 41.gr. nsl. En ekki er getið um tilkynningu til aðilja um fram komín mótmæli. Ef rannsókn eftir 41., sbr. 44. gr. skyldi gera það nauðsynlegt, þá

gerir skiftaréttur aðilja viðvart.

Hver, sem hefir hagsmuna að gæta í búi, verður því sjálfur að afla sér vitneskju um það, hvort andmæli hafa fram komið eða hvort krafa hans hafi verið tekin til greina. Frávísun beiðni um nauðasamningagerð skal skiftaréttur þó tilkynna skuldunaut, 7. og 34. gr. nsl.

b. Aðilja er rétt að senda í stað sinn hvern "góðan mann", sbr. 15. gr. tilsk. 15. ág. 1832. Ekki er aðili talinn hafa fallið frá kröfu sinni, þótt hann sækir ekki skiftafund, þar sem fjalla skal um kröfu hans, sbr. 25. gr. skl. Og samsvarandi er um mótmælenda kröfu. Þó að þá vanti, annan eða báða, þá verður allt að einu lagður úrskurður á kröfu og mótmæli. Öðru máli er að gegna um beiðanda gjaldþrotaskifta og beiðanda nauðasamninga. Ef hinn fyrrnefndi kemur ekki á fund samkvæmt 6. gr. gjbrl., þá verður engin ákvörðun tekin að því sinni um skifti. Og ef skuldunautur kemur ekki, þá sætir hann fyrir það viðurlögum eftir 6. og eftir atvikum 11. gr. gjbrl. Ef beiðandi nauðasamninga sækir ekki fund eftir boði um skiftaráðanda, þá verður beiðni hans ekki tekin til greina eða samningagerð fellur niður, ef hún er byrjuð, sbr. 3. tl. 4. gr., og 3. tl. 33. og 41. gr. nsl. Loks getur skiftaréttur kvatt alla aðilja fyrir sig til að gefa skýrslur eftir 17. og 44. gr., og getur úrskurðað aðilja missi atkvæðisréttar eftir 41. gr., ef hann þverskellast við að veita upplýsingar að undangenginni stefnu. 9. og 14. gr. tilsk. 15. ág. 1832 gilda fráleitt í skiftamálum.

c. Fresti skal veita eftir því, sem brýn þörf er til. En ekki stóðar, þótt aðiljar sé á frest sættir, því að skiftum skal hraða eftir föngum, sbr. 97. gr. skl., og ef frestur er óþarfur eða óþarflega langur, skal skiftaréðandi sýnja um hann, nema örugt sé, að skifti tefjist ekki þó að hann sé veittur. Sérstaklega skal þessa gæta, þegar leitað er nauðasamninga án gjaldþrotaskifta, því að þá skal öllu hraða sem mest, svo að skuldunaut verði sem minstur bagi að unt er að umræðaskerðingu þeirri, sem aðgerðum þessum er samfara. Endurupptaka máls virðist jafnan heimil, ef skiftaréttur telur að úrskurði mundi annars hrundið verða, ef honum yrði áfrýjað.

d. Málflutningur er skriflegur, og talið hefir niðurlagsákvæði 15. gr. tilsk. 3. júní 1796 verið gilda í skiftamálum. Skiftaráðanda ber eflaust að leiðbeina aðiljum með svipuðum hætti sem alment í einkamálum í héraði, sbr. 10. gr. tilsk. 15. ág. 1832. Þessi skylda er lögð á skiftaráðanda þerum orðum í 19. gr. nsl., og ekki getur það orkað tvímælis, að sama gildir um nauðasamningagerð eftir III. kafla nsl., þótt ekki sé það þerum orðum sagt, sbr. 1. mgr. 33. gr. nsl., sem ekki þurfti, því að fyrirmæli 41. gr. nsl. taka af öll tvímæli, af því að þau fara miklu lengra en leiðbeiningaskyldan. Eftir 17. og 41. gr. nsl., sbr. 44. gr., á skiftaréttur ekki einungis að leiðbeina aðiljum, heldur á hann af sjálfs dáðum að rennsaka öll þau atriði, er hann telur máli skifta og gildi nauðasamninga varða, bæði fyrir og eftir samþykkt þeirra. Annars leiðir það af stjórnskiptaréttar og meðferð á búi, að hann tekur miklu ríkari þétt í öllum atriðum, sem máli skifta, en í almennum einkamálum í héraði. Almennar réttarfarisreglur um kröfur, yfirlýsingar aðilja og andmæli gilda þó í skiftamálum, svo og sú regla, að fram skuli koma kröfur, mótmæli og málsástæður svo fljótt sem unt er, líkt og í héraði. Um yfirlýsingar aðilja ber þó að gæta fyrirmæla 17. og 41. gr. nsl. Eftir þeim rannsakar skiftaréttur ex officio þau atriði, er gildi nauðasamninga kann að verða undir komið,

og skal því krefjast skýrra og greiðra svara bæði af skuldunaut, lánardrottum og öðrum, sem vanta má fara til að skýra málevöxtu. Kröfusemsteypa er auðvitað leyfileg í skiftamálum, eins og í einkamálum, en málesamsteypa ella ekki, nema aðiljar samþykki. Þar á móti er bannað í kgsbr. 3. jan. 1755 ekki talið eiga við skiftamál. Um greining formhliðar og efnishliðar máls fer með sama hætti sem í einkamálum alment.

e. Skiftaréttur getur dómkvatt menn til að meta eða skoða eignir bús, sbr. 16. og 47. gr. skl., enda vinna þeir eið að gerð sinni fyrir skiftarétti. Annars er skiftaréttur ekki bær að skylda menn til verka fyrir bú. Hann getur því ekki stefnt fyrir sig vitnum, en spyrja má hann þau og eiðfesta, ef þau vilja sjálf, sbr. 70. gr. skl. Skiftaréttur getur auðvitað látið úrslit deilumáls velta á aðiljareldi, en hann getur ekki eiðfest aðilja framfar en um vitni var sagt, sbr. 20. gr. gjbrl. og 1. mgr. 42. gr. nsl. Þar á móti hefir skiftaréttur ýms ráð til að knýja skuldunaut til svara, sbr. 6. og 11. gr. gjbrl. og 3. tl. 4. gr., 4. tl. 20. gr., 2. tl. 33. gr. og 41. gr. nsl. Einnig er svo auðið vald skiftaréttar í 17. og 41. gr. nsl., að hann getur stefnt fyrir sig vitnum og lánardrottum að viðlögðum þingvitisbótum, spurt þá og eiðfest sem héraðsdómari. Um sönnun og sönnunarbýrði gilda annars almennar reglur.

III. 1. Ákvarðanir skiftaréttar, sem hann kveður upp formlega, eru jefnan kallaðir "úrskurðir", en aldrei "dómur". Þegar aðiljar hafa átt kost á að sækja mál sitt og verja eftir þörfum, þá verður ágreiningsefni tekið til úrskurðar með venjulegum hætti. Úrskurð skal síðan kveða upp svo fljótt sem unt er. Það er allskostar einsætt, að frestur samkvæmt N.L. 1 - 5 - 8 er óheimill, þegar úrskurðar skal, hvort bú skuli yfirhöfuð taka til opinberra skifta, sbr. 4. - 6., sbr. 12. gr. skl. og 6. gr. gjbrl. Sama er um úrskurðir um það, hvort frumvarp að nauðasamningi sé tækt og um staðfestingu nauðasamnings, sbr. 7., 21., 34. og 44. gr. nsl. Ennfremur virðist sama gilda um alla úrskurðir, er kveða þarf upp um nauðasamningagerð, því að málum þeim skal hraða sem unt er. Og það er yfirhöfuð mjög vafasamt, hvort N.L. 1 - 5 - 8 tekur til skiftamála. Vegna þess, að skiftur skal hraða eftir föngum, þá virðist skiftaréttur ekki alment vera vítalæus af því að draga uppsögn úrskurða fullar 6 vikur, nema sérstök nauðsyn hafi verið til, mál t.d. mjög margbrotið, önnur störf eða lögmæt forföll hafi hamlað. Um úrskurðir fer annars eftir almennum reglum um dóma og úrskurðir.

2. Úrskurðir skiftaréttar eru alment ekki aðferarhæfir. Sjá 31. gr. V.

3. Skiftaréttarúrskurðir eru bindandi úrslit sakarefnis (res judicata). En athugandi er, hvort afl þeirra er svo viðtækt sem dóms alment að því leyti sem þeir varða efni sákar. Það er oft tilviljun, hvort krafa kemur undir úrskurð skiftaréttar eða héraðsdómara, og það getur kostað lánardrottin hér um bil eins mikla yfirhöfn að sækja mál sitt fyrir skiftarétti sem fyrir héraðsdómi. Þess vegna mátti atla, að úrskurður ætti að gera honum sama gagn sem almennur héraðsdómur. Það er þó víst, að svo er ekki, því að skiftaréttarúrskurður er ekki aðferarhæfur. Hins vegar gæti hann þó verið bindandi úrslit sakarefnis t.d. gagnvart gjaldbrota manni, þó að ekki væri kostur að fullnægja honum með aðför. En ef nánar er að gáð, þá mun reyndin verða su, að skiftaréttarúrskurðir hafa alltakmarkað gildi. Skiftaréttur er sjálfur bundinn við þá alment, nema þar sem honum er beinlinis gert heimilt að breyta þeim eða

fella þá úr gildi. Hlutverk skiftaréttar er að skera úr því, hvernig fara skuli með bú, þar á meðal, hvort krafa skuli koma búi til gjalda. Lengra fer ekki heimild skiftaréttar til úrskurða, sbr. 35.gr. skl. Og þegar nauðasemninga er leitað, þá fer úrskurðarvald skiftaréttar enn skemmra, því að þá úrskurðar hann í raun réttir ekki um annað, er kröfur varðar, en það, hvort þeim fylgi atkvæðisréttur, sbr. 13. og 43. gr. 4.mgr. nsl.

a. Því hefir verið hreyft, hvort skiftaréttarúrskurðir skuldbindi gjaldbrota mann, ef hann yrði síðar sóttur til greiðslu skuldar, er úrskurðuð hefði verið búi til gjalda. Og þá mætti einnig orða það, hvort gjaldbrota maður gæti krafist sýknum af kröfu, sem búið hefir verið sýknað af með úrskurði skiftaréttar. Síðar⁴ nefndu spurningunni má víst þegar svara neitandi, því að með úrskurðinum er ekkert um það sagt, nema krafan kunni að vera réttmæt gagnvart gjaldbrota manni sjálfum. Fyrirnefndu spurningunni verður víst líka að svara neitandi vegna þeirrar takmörkunar á valdi skiftaréttar, sem getið var. Gjaldbrota maður ætti því að geta borið fram varnir gegn kröfu, sem hann er sóttur um, þó að skiftaréttur hefði áður úrskurðað, að krafan skyldi koma búi hans til gjalda. Ekki má leiða neina ályktun e. contr. af 13., 14. eða 42. gr. 4.mgr. nsl. um þetta efni. Þau ákvæði miðast einungis við nauðasamninga og eru sett fyrir öryggis sakir. Þau eru afleiðing meiginreglunnar um takmörkin á úrskurðarvaldi skiftaréttar, og merki um nokkra reglu þess efnis, að skiftaréttarúrskurðir skuldbindi aðilja fram-
ar en sagt var, má ekki telja í þeim fölgna.

Þegar bú er framselt skuldunaut samkvæmt 2.mgr. 8.gr. gjbrl., þá hefir enn ekki verið kveðinn upp úrskurður um kröfur manna, svo að hér þarf ekki að athuga það, hvort það, sem gerzt hefir, hafi dómverkan á skifti aðilja. Ef bú er framselt samkvæmt 35.gr. gjbrl., þá hefir skiftaréttur ef til vill úrskurðað kröfur á hendur búi, en sá úrskurður virðist ekki hafa viðtækara gildi en aðrir samskonar úrskurðir skiftaréttar. Samþykki skuldheimtumanna þarf til framsals, en af því verður alls ekki ráðið, að úrskurðir skuldbindi aðilja fram-
ar en sagt var. Annað mál er það, að samþykki lánerdrottins til framsals kann að vera byggt á þeirri forsendu, að skuldunautur samþykki kröfu hans. En þó þarf það ekki einu sinni að vera. Eigandi deilukröfu getur vel séð sér hag í því, að samþykkja framsal bús í hendur skuldunaut í stað þess að skifti lúkest, því að hann getur sótt kröfuna fyrir dómi og ef til vill haft miklu meira upp úr því en ef skifti hefði haldið áfram.

Þegar gjaldbrotaskiftum lýkur með nauðasamningum, þá hefir samningurinn sama gildi sem dómssátt væri milli aðilja, ef krafa var viðurkend í samningum, 22.gr. nsl. En ef krafa var ekki viðurkend, þá er tvent til: Annaðhvort hefir fallið um hana úrskurður eða ekki. Ef enginn úrskurður hefir verið kveðinn upp um hana, þá verður aðili að sækja hana fyrir dómi með venjulegum hætti, og mega varnir fram koma í því máli, því að engin er heimild til þess að telja staðfestingu skiftaréttar á nauðasamningi skuldbindandi um slíka kröfu. En ef úrskurður hefir verið kveðinn upp um kröfu, þá er enn tvent til: Úrskurður kann að hafa verið felður um það, hvort krafa skyldi koma búi til gjalda, og getur það orðið, ef nauðasamningafrumvarp hefir fram komið eftir að kröfur hafa verið úrskurðaðar, sbr. 1.mgr. 3.gr. nsl. En þó verður sá úrskurður víst ekki talinn skuldbindandi áilja fram-
ar en annars. Hann hefir ekki sagt um annað en það, hvort krafan skyldi koma búinu til gjalda. Skuldu-

natur á heimtingu til sama hundraðshluta sem sðrir skuldheimtumenn, ef skuldunatur samþykkir kröfu hans eða verður dæmdur til að greiða hana. Ef aðeins er úrskurðað um atkvæðisréttinn, sem tíðast mun verða, sbr. 1.mgr. 3.gr. og 13.gr. nsl., þá er berum orðum sagt í 13.gr. nsl., að sá úrskurður bindi ekki, ef síðar verður leitað dómsúrlausnar um sömu kröfu. Ef enginn úrskurður hefir verið kveðinn upp um kröfu - en það getur verið bæði af því að henni hafi ekki verið mótmælt, en þó hafi hún ekki verið viðurkennd, og að ekki hafi þurft að úrskurða um atkvæðisréttinn, því að hann hafi ekki skift máli, sbr. 13.gr. nsl.- þá hefir skuldunatur heimild til að bera fram varnir, ef hann er sóttur til greiðslu kröfunnar, sbr. 1.mgr. 14.gr. nsl.

Ef nauðasamningar komast á utan gjaldþrotaskifta, þá verður aldrei úrskurðað um kröfur, nema um það, hvort þeim skuli fylgja atkvæðisréttur. Og eru þeir úrskurðir auðvitað ekki hér fremur en annars bindandi um kröfuna sjálfa. Um ákvarðanir skiftaréttar varðandi gagnkröfur eftir 42.gr. nsl. segir þar berum orðum, að þær sé ekki bindandi, ef ágreiningur verði síðar um þær kröfur. Það hefir þótt vissara að mæla svo um þessar ákvarðanir, því að þær ganga allmiklu lengra en úrskurðir skiftaréttar um atkvæðisréttinn - skiftaréttur á að skrá athugasemdir á skuldabréf um skuldajafnaðarheimildina - , en af því má örugt, þótt ekki væri fleiri stoðir, fullyrða, að úrskurðir skiftaréttar um atkvæðisrétt eru alls ekki bindandi um kröfu, ef mál rís síðar um greiðslu hennar.

b. Ef erfingjar taka að sér skuldir, og skiftaréttur kveður upp úrskurð um kröfu, er skuldheimtumaður átti á hendur hinum látna, þá verður sá úrskurður líka einungis um það, hvort krafan skuli koma búi til gjalda. Ef erfingi er sóttur til greiðslu þeirrar skuldar, þá er úrskurður ekki res judicata í því máli. Ef bú, þar sem opinber skifti eru byrjuð, er framselt erfingjum samkvæmt 9.gr. skl., þá virðist verða að svara því, hvort þeir úrskurðir, sem skiftaréttur kann að hafa kveðið upp um kröfur, sé bindandi milli erfingja og skuldheimtumanna alveg með sama hætti sem sagt var um nauðasamninga eftir II. kafla nsl. Erfingjar eru vitanlega bundnir við samþykki sitt, en ef þeir hafa ekki samþykkt kröfu, þá getur skiftaréttur úrskurðað, að þeir setji tryggingu áður en hann selji þeim búið í hendur. En úrskurður skiftaréttar virðist ekki binda framar en um það, að búið verður ekki framselt þeim fyrr en þeir fylla þetta skilyrði.

Úrskurður um erfðarétt eða dánargjöf felur í sér ákvæði um það, hvernig fara skuli með bú. Þessir úrskurðir skuldbinda því alla erfingja og gjafheimtumenn, sem tekið hafa þátt í skiftunum. Breyting á þeim fæst einungis með áfrýjun. Þeir erfingjar, sem gengið hefir verið fram hjá, sbr. c-lið 5.gr. skl., eru ekki bundnir af því, sem gerzt hefir um erfðatilköll í búið. Þeir geta því sótt samerfingja sína til greiðslu arfs (eða gjæfer) í héraði, því að það mál er milli annara aðila en erfðamál þeu voru, sem skiftaréttur kenn að hafa úrskurðað. Þar á móti eru erfingjar og gjafheimtumenn bundnir við ráðstafanir skiftaréttar á dónarbúi, því að skiftaréttur skal lúka skiftum og framkvæma öll störf, sem þar til eru nauðsynleg. Því getur erfingi ekki heimt fé bús, sem skiftaréttur hefir látið selja, ónýtt greiðslu skiftaréttar til lénardrottna bús o.s.frv. Hann getur einungis sótt samerfingja sína í héraði til þess að sæta dómi um erfðatilkall sitt og skila arfi eða gjöf.

EFNISYFIRLIT.

I. Þáttur.
Inngangur.

1.gr. Efni skiftaréttar, efnisskipun o.fl.	bls. 3 - 5.
2.gr. Skiftaráðendur	- 5 - 8.

II. Þáttur.
Skiftameðferð búa.

I. Flokkur. Meðferð dánarbúa.

I. Kafli. Aðdragandi skiftameðferðar.

3.gr. Tilkynning um andlát o.fl.	- 8 - 9.
4.gr. Skilyrði einkaskifta	- 9 - 14.
5.gr. Bú síðar fengið skiftaráðanda og bú síðar fengið erfingjum	- 14 - 16.

II. Kafli. Meðferð dánarbúa.

A. Opinber skifti dánarbúa.

6.gr. Upphaf skiftameðferðar	- 16 - 19.
------------------------------	------------

I. Meðferð skuldafrágöngu-dánarbúa.

7.gr. Grundvallarreglur um meðferð skulda- frágöngudánarbúa	- 19 - 24.
8.gr. Innköllun til skuldheimtumanna og erfingja. Kröfulýsingar	- 24 - 27.

9.gr. Meðferð bús	- 27 - 32.
10.gr. Lok skiftameðferðar	- 32 - 41.

II. Meðferð skuldaviðgöngu-dánarbúa.

11.gr.	- 41 - 43.
-------------	------------

III. Meðferð dánarbúa, er annað hjóna
er látið.

12.gr. Hveða bú fars eftir l. 3/1900 o.s.frv.	- 43 - 46.
---	------------

13.gr. Skifti dánarbúa, þar sem eftir lifir annað hjóna og l. 20/1923 taka ekki til	- 46 - 50.
--	------------

14.gr. Skifti eftir l. 20/1923	- 50 - 55.
--------------------------------	------------

IV. Skiftaforstjórar fara með dánarbú.

15.gr.	- 55 - 56.
-------------	------------

B. Einkaskifti (erfingjaskifti).

16.gr.	- 56 - 60.
-------------	------------

II. Flokkur. Gjaldprotameðferð.

A. Er hefst, meðan skuldunautur er lífs.

17.gr.	- 60 - 61.
-------------	------------

18.gr. Upphaf gjaldprotaskifta	- 61 - 67.
--------------------------------	------------

19.gr. Áfrýjun úrskurða. Ábyrgð vegna kröfu um gjaldprotaskifti	- 67 - 68.
--	------------

20.gr. Þýðing gjaldprotaskifta	- 68 - 75.
--------------------------------	------------

21.gr. Rifting ráðstafana skuldunauts gerðra fyrir skiftin	- 75 - 84.
---	------------

22.gr. Verkanir riftingar eftir 4.kap. gjaldprotalaganna	- 84 - 88.
---	------------

23.gr. Eru riftingarreglur gjaldprotalaganna tæmandi?	- 88 - 90.
--	------------

24.gr. Skiftameðferð	- 90 - 91.
----------------------	------------

25.gr. Skiftalok	bls. 91 - 103.
B. Gjaldprotameðferð dánarbúa.	
26.gr.	- 102 - 104.
III. Flokkur. Skifti búa milli hjóna.	
27.gr.	- 104 - 107.
IV. Flokkur. Skifti annara félagsbúa og skifti eftir stofnanir.	
28.gr.	- 107 - 109.
III. Þáttur.	
Nauðasamningar án gjaldprotaskifta.	
29.gr.	- 109 - 117.
IV. Þáttur.	
Vald skiftaréttar og verksvið.	
30.gr. Dómsvald skiftaréttar. Eftirlit með skiftarétti	- 117 - 119.
31.gr. Hvaða málefni sæta úrlausn skiftaréttar	- 119 - 122.
32.gr. Málflutningur fyrir skiftarétti. Úrskurðir skiftaréttar	- 122 - 128.

Leiðréttingar.

Bls.	5	16.	1.	a.o.: haft	les: höfð.
-	25	23.	-	a.n.: kröfur, skuli	- : kröfur, að þeir skuli.
-	29	21.	-	a.o.: tillögum	- : tillögu.
-	34	5.	-	a.n.: greitt	- : greidd.
-	43	3.	-	a.n.: bú	- : búi.
-	44	21.	-	a.n.: 1920	- : 1923.
-	67	12.	-	a.o.: er heldur	- : er ekki heldur.
-	73	29.	-	a.o.: rétt	- : rót.
-	79	13.	-	a.o.: eiga	- : á.
-	86	17.	-	a.n.: hefði átt	- : hefði ekki átt.
-	88	3.	-	a.o.: K	- : S.
-	94	26.	-	a.o.: ganga	- : ganga um.
-	101	8.	-	a.n.: gerð greiðslu og tryggingu	les: gerð skil, greiðsla eða trygging.
-	107	25.	-	a.o.: 1920	les: 1923.
-	108	5.	-	a.n.: hlutafélaganna	- : hlutafélagalaganna.
-	115	18.	-	a.n.: síður	- : síðar.
-	116	23.	-	a.n.: þar	- : þar sem.
-	119	27.	-	a.o.: nsl.skiftir	- : nsl. Hún skiftir.
-	122	9.	-	a.o.: sækja um	- : sækja.
-	122	7.	-	a.n.: bá	- : þeim.
-	126	14.	-	a.o.: aðiljareiði	- : aðildareiði.
-	127	11.	-	a.o.: sýknun	- : sýknu.

